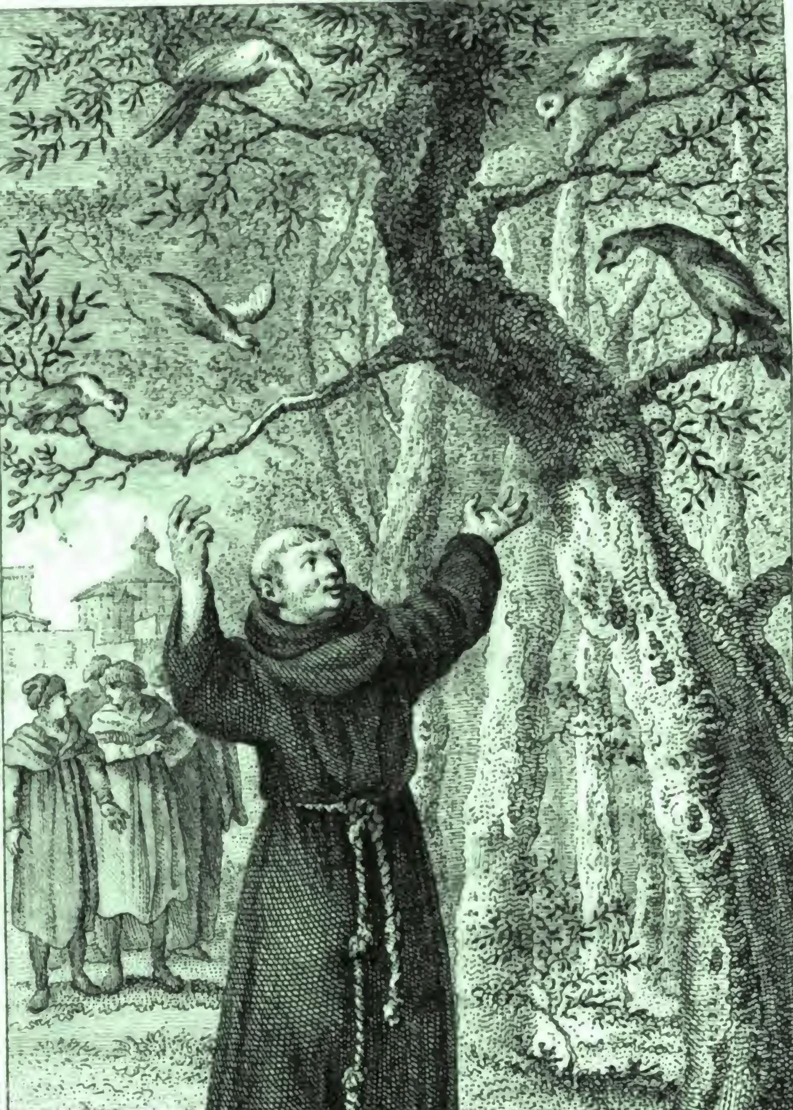

R. Vinkeles inv. del. et sculp.

, M E E N E

K E L IJ K E

<36634755040019

<36634755040019

HAMELSVELD,
KERKELIJKE
GESCHIEDENIS.
XVIII.

VOOR DEN BINDER.

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

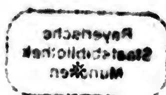
ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

ACHTTIENDE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCIX.

I N H O U D

VAN HET

ACHTTIENDE DEEL.

VIJFDE BOEK.

Bevattende het vijfde tijdperk; van den tijd der kruistogten, of het Pausschap van GREGORIUS VII, in de elfde eeuw, tot de Kerkhervorming in het begin der zestiende eeuw.

ZESDE HOOFDSTUK.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

KER-

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

VIJFDE BOEK.

BEVATTENDE HET VIJFDE TYDPERK; VAN DEN TIJD DER KRUISTOGTEN, OF HET PAUSSCHAP VAN GREGORIUS VII, IN DE ELFDE EEUW, TOT DE KERKHERVORMING IN HET BEGIN DER ZESTIENDE EEUW.

ZESDE HOOFDSTUK.

Toeſtand der Monniken. Nieuwe Monniken-ordens.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Toeſtand der Monniken.

De Monnikenſtand bereikte in dit Tijdvak, waar van wij de Geſchiedenis beſchrijven, den hoogſten trap van aanzien en gezag, welken hij tot hier toe had kunnen bereiken. Men hield dezen ſtand voor zoo heilig en godzalig, dat de naam *Religio* of *Godsdienst*, bij uitſluiting, den Monnikenſtand beteekende. Zij hadden invloed op alle lotgevallen van de Kerk, en werden de ſteunpilaren van het Pauſſelijk gezag, zij ijverden om het heerſchend geloof uit te breiden, en allen, die zich daar tegen durfden verzetten, te onderdrukken.

Bloei der

De Hervorming van de Orde der *Benedictijnen*, de

V BOEK VI Hoofdst. na C. G Jaar 1073. tot 1517.

Congregatie van Clugny.

de eenige, die men in het begin van dit Tijdvak in het Westen kende, te *Clugny* in *Frankryk* aangerigt, overtrof schielijk alle verwachtingen der Tijdgenooten, bijzonder onder den zesden Abt der zoogenoemde *Congregatie van Clugny*, HUGO, die tot het jaar 1109 geleefd heeft, en die spoedig als een *Heilige* werd aangemerkt, van hem alleen waren meer dan 10,000 Monniken in dit verbeterd genootschap aangenomen. Het bevatte reeds in de XIIde eeuw omtrent 2,000 Kloosters in *Frankryk*, *Duitschland*, *Engeland*, *Italië* en *Spanje* onder zich; en deszelfs achting nam zoodanig toe, dat men heel spoedig alleen die genen voor ware *Benedictijnen* hield, die tot hetzelve behoorden. Ook waren de beide andere *Congregatien* der Hervormde *Benedictijner Kloosters* van *Camaldoli* en van *Vallombrosa*, waar van wij den oorsprong op zijne plaats gezien hebben, in bloeijenden staat.

Religio quadrata.

GREGORIUS VII, die misschien zelve *Prior* te *Clugny* geweest was, en waarschijnlijk in zijne vroeger jaren onder de Monniken behoord had, wordt door zijnen Levensbeschrijver PAULUS BERNRIED geroemd, dat hij eene bijzondere regeling voor de Monniken, welke hij *Religio Quadrata* noemt, door zijnen zegen in *Duitschland* gegrond en uitgebreid hebbe. Deze bestond uit eigenlijke *Monniken*; (*attonsi Christi servi*;) uit zoogenoemde *Leekebroeders*, (*fratres barbati*,) die men gemeenlijk *Conversi* noemde, en die door hunnen handenarbeid voor de behoeften der Monniken zorgden; uit eigenlijke, in Kloosters opgeslotene *Nonnen*, en zulke *Maagden*,

ven, die in hare zeden de Klooster-inrigting navolgden.) De vier voornaamste Opzieners van deze inrigting, (*Quadratura* of *Quadriga* genoemd,) waren ALTMAN, Bisschop van *Passau*, dien wij ook als hersteller van het gemeenschappelijk leven der *Kanunniken* kennen; ULRICH, Prior van *Clugny*; WILLEM, Abt van *Hirsau*; en SIEGFRIED, Abt van *St. Salvator*.

PIETER de Eerwaardige, Abt van Clugny.

Doch onder den opvolger van HUGO, Abt van *Clugny*, PONTIUS, (of PONCE,) verloor het vermaarde *Clugny* veel van zijne achting. PONCE maakte zich, door zijne verkwistingen, gehaat bij de Monniken, tot hij na 10 jaren vol onrust zijne waardigheid nederleide in handen van Paus CALIXTUS II, welke Paus hem en zijne opvolgers het voorregt geschonken had, dat zij geborene *Kardinalen* der *Roomsche* Kerk zijn zouden. De Monniken verkozen toen HUGO II tot hunnen Abt, en toen deze na drie maanden overleed, in het jaar 1122, PETRUS MAURITIUS, die naderhand onder den naam van PETRUS *den Eerwaardigen* veel roem behaald heeft. PONTIUS was ondertusschen naar *Jeruzalem* gereisd, maar in *Frankryk* wedergekeerd, bragt hij eene bende struikroovers bijeen, met welke hij in het jaar 1125 *Clugny* overviel, de Monniken wegjoeg, die aan hem den eed weigerden, het Klooster plunderde, en de Kerkelijke gereedschappen wegvoerde; waar over de Paus hem in den ban deed, doch zijn kort daar op gevolgde dood maakte een einde van deze verwarringen. Evenwel, het geen zeldzaam is, staat hij in sommige lijsten van

Martelaren der *Benedictijnen* Orden onder de *Heiligen.*

Onder den Abt PIETER herhaalde zich het Klooster van *Clugny.* Deze PETRUS MAURITIUS, de Zoon van eenen Edelman in *Auvergne*, door zijne Moeder reeds vóór zijne geboorte aan het Kloosterleven toegewijd, was al vroeg zoo vermaard door godsvrucht en geleerdheid, dat hij in den ouderdom van 30 jaren Abt van *Clugny* werd. Zijn ijver voor de uitbreiding van het gezag van zijn Klooster, maar ook tegen de Ketters van zijn' tijd was zeer groot, en zal ons in het vervolg nog nader bekend worden. Hij overleed in het jaar 1156 in Kersnacht. Een zijner Leerlingen, de Monnik RUDOLF, die zijn leven beschreven heeft, gewaagt ook van verscheidene wonderen, die hij verrigt zal hebben, evenwel is hij niet onder de Heiligen geplaatst, hoewel hij door den naam *Venerabilis*, *de Eerwaardige*, onderscheiden wordt. Hij heeft zich ook door schriften bekend gemaakt. Hij heeft een Boek geschreven tegen de Joden, en eene Overzetting van den *Koran*, als ook eene wederlegging van den aanhang der *Saracenen*; doch zijn werk *de miraculis sui temporis Libri duo*, doet hem weinig eer aan, gelijk ook zijne Predikatien en Latijnsche Gedichten. Zijne Brieven zijn belangrijk, door verscheidene geschiedkundige berigten van gebeurtenissen van zijnen tijd. Behalve dit alles heeft hij ook nieuwe grondregelen aan zijne Orde voorgeschreven; nog is 'er van hem overig een voorschrift, hoe men levensmiddelen, wijn, klee-

kleederen voor zijn Klooster had te bezorgen. (*Dispositio rei familiaris Cluniacensis.*)

Cisterciënser Monnikken.

Behalve de Reformatie der *Benedictijnen*, werd ook die der Orde van *Citeaux*, of *Cistercium*, in de XIIde eeuw, vermaard, voornamelijk sedert zij BERNHARDUS, den Tijdgenoot van PIETER *den Eerwaardigen*, tot haren voorstander had. De stichter dezer Orde was ROBERT of ROTBERT, Zoon van een' Edelman in *Champagne*. Alzoo zijne moeder van hem zwanger zijnde, gedroomd had, dat de Maagd MARIA, hebbende een' gouden ring in de hand, haar beloofd had, dat zij met den zoon zou trouwen, dien zij ter wereld zou brengen, werd ROBERT, reeds in zijn 15de jaar, Monnik in het *Benedictijner* Klooster *Moutier la Celle.* Eenige jaren daar na werd hij *Prior* van dit Klooster en vervolgens *Abt* van *St. Michel de Tonnerre*, waar hij vergeefs de strenge regelen der Orde weder onder de Monniken zocht in te voeren. Eenige Kluizenaars in een naburig woud, die zich in de woestijn *Colan* verzameld hadden, verzochten hem toen, dat hij hun leidsman wilde worden, en wendden zich tot den Paus, op wiens bevel ROBERT zich aan hun verbond. Alleen verplaatste hij hen uit het ongezonde *Colan*, in het woud van *Molesme*, waar zij Kluizen van boomtakken en een klein Bedehuis bouwden. In het eerst waren zij zeer behoeftig, gingen bijkans naakt, en leefden enkel van peulvruchten. Maar eenige voorname Heeren in de nabuurschap verzorgden hen zoo overvloedig, dat zij weldra dartel en weelderig werden. ROBERT,

 die

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

die hen niet zag te verbeteren, verliet hen, en vervoegde zich bij andere Monniken in de woestijn *Hauz* of *Auz*, die strenger leefden, en die hem tot hunnen Abt verkozen. Ondertusschen hadden de Monniken van *Molesme* berouw van hun gedrag, en door den Paus ondersteund, bragten zij het zoo ver, dat ROBERT hunne besturing weder op zich nam. Doch spoedig bleek het, dat hun berouw geene andere reden had, dan omdat door zijne afwezigheid hunne inkomsten verminderd waren. Eindelijk besloot een groot deel van hen de regelen van den Heiligen BENEDICTUS weder gemoedelijk te gehoorzamen, en met bewilliging van hunnen Abt zich naar eene eenzame plaats te begeven. ROBERT wilde hen zelf geleiden, en zijne waardigheid te *Molesme* nedergelegd hebbende, begaf hij zich met twintig der ijverigste Monniken naar *Citeaux*, eertijds *Cistercium*, vijf Fransche mijlen van *Dijon*, in het Bisdom *Chalons*, alwaar zij in het jaar 1098 eenige houten kluisjes oprigtten; kort daar na bouwde de Hertog van *Burgondië* daar voor hun een Klooster, hetwelk de Bisschop van *Chalons* tot eene Abdij maakte, waar ROBERT Opziener was. Maar in het jaar 1099 keerde hij, op bevel van den Paus, weder als Abt na *Molesme*, alwaar hij in het jaar 1100 dezer wereld overleed. Hij werd door Paus HONORIUS III onder de Heiligen geplaatst (*).

ROBERT had tot zijnen opvolger als Abt te *Citeaux*, en bestuurder der *Cistercienser* Orde, AL-

BE-

(*) MABILLON, *Ann. Ord. S. Bened.* T. V. p. 394.

BERICH, die in het jaar 1100 den Paus PASCHALIS II om zijne befcherming voor het *Nieuwe Klooster* verzocht, welke hij ook van den Paus verkreeg. ALBERICH ftierf in het jaar 1109. Hij zal de bruine of zwartachtige kleederen, zoo als de *Cistercienfen* in het eerst droegen, met witte veranderd hebben, welke hun eigen gebleven zijn, uitgezonderd dat zij in den *fcapulier* of het fchouderkleed en den reismantel de oude kleur behouden hebben, waarom zij ook wel *Graauw-Monniken*, (*Grifii*,) genoemd worden. Deze verandering beviel echter den ouden Monniken niet, en misfchien is, om dit misnoegen weg te nemen, het verhaal vervolgens uitgedacht, dat de Heilige Maagd verfchenen zij, en hem een wit kleed voor zijne Monniken gefchonken heeft. Ten minften ter gedachtenis van deze verfchijning is 'er bij de *Cistercienfer* Orde een Feest ingefteld: *Descenfio B. Mariæ Virginis in Cistercium*, en de Orde heeft zich in het vervolg onder de befcherming der Heilige Maagd begeven, aan welke ALBERICH reeds zijn Klooster gewijd had.

STEVEN HARDING, een geboren *Engelsman*, werd in het jaar 1109 derde Abt van *Citeaux*. Deze fchreef eene nog fcherper tucht en armoede voor, en alle pracht van goud en zilver tot den Godsdienst werd uit het Klooster verbannen. Dit gaf naarijver onder de andere Monniken, die de *Cistercienzen* als uitvinders van nieuwigheden befchuldigden, waar uit naderhand verfchillen tusfchen hen en de Monniken van *Clugny* ontftaan zijn. Het

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Klooster was thans nog zoo arm, dat men bijna wonderdadige hulpmiddelen behoefde, om het te onderhouden, echter kreeg het onder dezen Abt STEVEN het eerst vaste goederen en landerijen ten geschenk.

BERNHARD van Clairvaux

De Orde kwam volkomen in bloei, toen BERNHARD, de vermaarde Abt, Schrijver en Heilige, in dezelve trad, in het jaar 1113. Hij was de Zoon van eenen Edelman in *Burgondië*, en kwam in het jaar 1091 ter wereld. Zijne Moeder ALETH wijdde alle hare kinderen, zes Zonen en eene Dochter, terstond na hunne geboorte, aan het Kloosterleven, en voedde ze volkomen naar deze bestemming op. Toen zij van BERNHARD, den derden van hare Zonen, zwanger was, droomde zij, dat zij een klein, spierwit, blaffend hondje droeg. Een Monnik, dien zij over dezen droom raadpleegde, voorspelde haar, dat zij de moeder zou worden van eenen getrouwen beschermer der Kerk, die voor dezelve tegen de vijanden des geloofs zijne stem sterk zou laten hooren. Zij liet dezen Zoon in het School te *Chatillon aan de Seine* door Geestelijken onderwijzen, alwaar hij buitengewone vorderingen maakte. In zijn stil en ingetogen leven geloofde hij als kind in den slaap de geboorte van JEZUS gezien te hebben. Als jongeling weerde hij alle aanvechtingen tot onkuischheid af, en als hij eens een vrouwspersoon te lang beschouwd had, sprong hij tot den hals toe in een' vijver koud water, waar in hij zoo lang bleef, dat hij bijna het leven verloor. Toen hij besloten had, in het Klooster *Citeaux* te

gaan,

gaan, overreedde hij alle zijne broederen, behalve den jongsten, om hem te verzellen, zelfs zijnen oudsten broeder, die reeds getrouwd was, maar zich, na lang tegenstreven, eindelijk met hare bewilliging van zijne vrouw scheidde, bovendien zijnen Oom en andere bloedverwanten, zoodat hij met een gevolg van meer dan 30 personen in het Klooster kwam, tevens voor de vrouwen der getrouwden den opbouw van een Klooster te *Juilly* bezorgende (*).

Het Klooster te *Citeaux* was voor dezen aanwas te klein en te arm. De Abt STEVEN, ondersteund door den Bisschop van *Chalon*, bezorgde de stichting van een nieuw Klooster *La Ferte*. In het volgende jaar 1114 werd een tweede Klooster *Pontigny* in het Kerspel van *Auxerre* gebouwd, maar het derde in het jaar 1115 te *Clairvaux* werd het vermaardste van alle, doordien het BERNHARD tot eersten Abt kreeg, die onder den naam van *Abbas Claraevallensis* zoo vermaard is. De Abt STEVEN ontwierp vervolgens eenen grondregel voor de thans ontstaande Orde van *Citeaux*, welken hij *de Oorkonde der Liefde* noemde, hoofdzakelijk overeenkomende met den regel van den Heiligen BENEDICTUS. Deze regel werd door de Bisschoppen, in wier Kerspel Kloosters van deze Orde lagen, goedgekeurd, met afstand van hunne regten op dezelve, en

(*) *De Abt* WILLEM *van St. Thierry* bij *Rheims*, *in Vit. S. Bernhardi Opp. Bernh. T.* VI. *p.* 1172. *sqq.*

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

en ook door CALIXTUS II in het jaar 1119 en door andere Pausen bekrachtigd.

De aanwas van deze Orde was groot en snel. Vijftig jaren na derzelver stichting telde zij reeds 500 Abdijen, welk getal eene eeuw daar na zelfs tot 1800 was aangegroeid. Zoo groot was de roem der Godzaligheid van deze Orde, dat ieder land Kloosters van dezelve begeerde te bezitten. Het was echter voornamelijk de roem der Heiligheid van BERNHARDUS, die haar zoo veel aanziens gaf. Deze had zich, toen hij nog Monnik te *Citeaux* was, schoon zwakkelijk van ligchaam, reeds op de hardste zelfsverloochening en boete toegelegd. Hij zag en hoorde buiten zich bijkans niets; hij beklaagde niets zoo zeer, dan den korten tijd, welken hij aan den slaap besteedde; ook gebruikte hij enkel met tegenzin, en als het ware tot kwelling, eenige spijze; hebbende ook door menigvuldig vasten, waken en arbeid zijne maag volstrekt bedorven. Onder het arbeiden liet hij niet na te bidden; in wouden gaf hij zich over aan geestelijke overdenkingen, zoodat hij plag te zeggen, dat eiken en beuken zijne leermeesters in de uitlegging der Heilige Schrift geweest waren. Nadat hij Abt te *Clairvaux* was geworden, verdubbelde hij deze strengheid van levenswijze. Half naakt, onder koude en lang waken, gebruikte hij meermalen met zijne Monniken enkel een moes van de bladeren van een' beukenboom, en hun brood, uit gerst, haver en boonen gemengd, was zoo ellendig, dat een Monnik, wien het eens voorge-

gezet werd, het onder vele tranen heimelijk wegnam, om het aan anderen, als een wonder, te vertoonen, dat menschen, en zulke uitgemergelde menschen, daar van leven konden. Dan verklaarde hij zich voor onwaardig, dat 'er iets goeds door hem zou kunnen geschieden; dan brandde hij van begeerte, en zag het als zijn' eenigen troost aan, dat hij het heil van velen mogt bevorderen. Hier voor gebeurden hem ook, zegt zijn vriend en Levensbeschrijver WILLEM, die nog voor hem overleed, Goddelijke verschijningen, en bijzonder de gave der wonderwerken. Hij genas zieken op eene wonderdadige wijze; liet midden in den regen eenen Brief schrijven, zonder dat dezelve nat werd; bande eene verbazende menigte vliegen, die een Bedehuis vervuld hadden, zoo nadrukkelijk, dat zij alle dood nedervielen; hij liet eenige jonge Edellieden, die in de vasten zijn Klooster bezochten, en zelfs toen zich niet van de wapenen wilden onthouden, bier te drinken geven, waar op zij onwederstaanbaar genegen werden, om den Monnikenstand te aanvaarden; hij behield in eenen twist met den Duivel voor Gods Rigterstoel de overhand; hij verdreef zeven Duivelen uit het ligchaam eener Hertogin van *Lotharingen*, en wat dies meer is, waar van de Levensbeschrijver zegt ooggetuige geweest te zijn, en ze aan zich zelven ondervonden te hebben. Door dit alles verbreidde zich de roem van heiligheid van *Clairvaux* door geheel *Europa*, zoo dat men allerwege Monniken van daar begeerde, terwijl 'er ook telkens nieuwe Kloosterbroeders in hetzelve aankwamen.

De

De berigten van dezen WILLEM zijn vervolgd door den Abt ERNALD van *Bonneval*, gelijk niet ligt een Heilige van de Middeleeuwen zoo veel Levensbeſchrijvers gehad heeft, als BERNHARD. IJverig was BERNHARD volgens dezen, in het voorſtaan van de belangen der Pauſen. Ten dien einde te *Milaan* en *Pavia* gekomen, verrigtte hij vele wonderen. Naar *Clairvaux* terug gekeerd, had hij het genoegen, van verſcheidenen van zijne Monniken tot Bisſchoppen te zien verkiezen, ja zelfs eenen tot Paus, onder den naam van EUGENIUS III, gelijk wij in de Geſchiedenis der Pauſen gezien hebben, als ook hoe veel invloed BERNHARD op dezen geoefend heeft.

Nu vervolgt een derde Levensbeſchrijver, GAUFRIED, die zijn Geheimſchrijver, en naderhand Abt van zijne Orde geweest is, de Geſchiedenis van BERNHARD. Deze beſchrijft ons zijne hoedanigheden, en onder dezen, zijne nederigheid, waar door hij ſteeds poogde alle verwondering en toejuiching te ontgaan, en zich als een gewoon mensch te gedragen. Onder zijne zeldzaamheden meldt hij, dat hij, door zijne onthouding, allengs alle onderſcheid van ſmaak in het eten verloren had. Nog zeldzamer was de kracht zijner welſprekendheid, waar door zelfs de *Duitſchers*, die zijne taal niet verſtonden, nogtans door zijn prediken zoo aangedaan werden, dat zij op hunne borst ſloegen, en tranen ſtortten. Hij meldt vervolgens den ongelukkigen uitſlag van den kruistogt, welken BERNHARD in het jaar 1147 bewerkt had, en welken hij poogt te ontſchul-

schuldigen, met een aantal wondergenezingen, welke BERNHARD ten zelfden tijde verrigt zal hebben; vervolgens verhaalt hij de diensten, welke BERNHARD aan de Kerk gedaan zal hebben, door het onderdrukken van de Ketterijen van ABAILARD, GILBERT VAN PORREI, en den Monnik HENDRIK, waar van wij op zijne plaats meer zullen moeten zeggen.

Ten aanzien van de onophoudelijke wonderwerken van BERNHARD, meldt ons GAUFRIED dit bijzondere: dat deze heilige man het met zich zelve niet eens was, hoe hij zijne wonderwerken behoorde te beschouwen. Eindelijk zeide hij, uit de volheid van zijn hart, tegen zijne Monniken: „ Ik „ verwonder mij zeer, wat deze wonderwerken be- „ duiden moeten; of waarom het God behaagd „ heeft, dezelve door zulken man te volbrengen. „ Mij dunkt, dat ik van deze soort van wonderen „ niets in de Schrift gelezen heb. Want somtijds „ zijn wonderwerken door heilige en volmaakte „ menschen; maar ook door gewaande Heiligen ge- „ schied. Ik ben mij zelven noch van volmaakt- „ heid noch van geveinsdheid bewust. Want ik „ weet, dat ik zulke verdiensten der Heiligen niet „ heb, die door wonderen in het licht moeten ge- „ plaatst worden; doch ik hoop ook, niet in de „ klasse van die lieden te behooren, die vele won- „ deren in den naam des Heeren zouden werken, „ maar van den Heere niet zullen gekend worden." Naderhand echter had hij 'er iets op uitgevonden: „ Ik weet, zeide hij, dat zulke wonderen niet op

„ de

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

„ de heiligheid van eenen enkelen, maar op het „ heil van velen doelen; en dat God in den mensch, „ door wien hij dezelve werkt, niet zoo zeer op „ de volmaaktheid, als wel op dat gevoelen ziet, „ om den menfchen de deugd aan te prijzen, wel- „ ke zij gelooven, dat in hem gevonden wordt. „ Want deze wonderen gefchieden niet voor die „ genen, door welken zij gefchieden, maar veel „ meer voor die, welke ze zien of weten." Met dit al fchijnt het toch, dat BERNHARD in der daad geloofde, dat hij wonderen deed; dit geloofden duizenden van zijne Tijdgenooten; tijdgenooten verhalen 'er eene menigte van met al derzelver omftandigheden. En nogtans zou men te voorbarig zijn, indien men daar uit wilde bewijzen de echtheid van deze wonderen. Trouwens, dit is vooreerst opmerkelijk, dat wij in de fchriften van BERNHARD zelven geen gewag van zijne wonderen vinden. Eene enkele plaats flechts uit zijne Brieven (*) is ten dezen einde door MABILLON bijgebragt, en deze zelfs fpreekt daar van niet min dan duidelijk. Alles komt dus op het gezag van anderen aan. Daar en boven waren die tijden gekenmerkt door ligtgeloovigheid en onwetendheid, welke overal wonderen ontdekten, zonder te onderzoeken, zonder dat iemand ftout genoeg ware, hen te durven tegenfpreken. Ook ontdekt zich in de meesten dezer wonderen het bijzonder oogmerk, om aan den Monnikenftand eer en aanzien te verfchaffen, en andere wa-

(*) *Ep.* CCXLII. *T.* I. *Opp. p.* 240.

waren zelfs ongerijmd, bij voorbeeld, het bannen van vliegen uit de Kerk, en de gevolgen van deze wonderen waren niet een zuiver, rein geloof en verbetering van zeden, maar eene vereering van den Heiligen BERNHARDUS, tot aanbidding toe, een ijver om ter kruisvaart te trekken, of Monnik te worden, of de Ketters te bestrijden enz. BERNHARD zelf was met wonderen ingenomen, zijn gebed was meermalen, dat God wonderen mogt doen, dewijl de Predikers anders door hunne woorden niets konden uitregten, zoo dezelve niet door wonderteekenen bekrachtigd werden." De genen, die hem verzelden, hadden het hoofd zoo vol van wonderen, dat men menigwerf in het gedrang der menigte, wonder! hoorde roepen, zonder dat zelfs zijne vrienden door het gewoel zien konden, wat 'er eigenlijk voorgevallen was.

Zijn Levensbeschrijver GUNFRID roemt bijzonder zijne zachtheid en nederigheid. Zijne zachtheid strekte zich zelfs tot de dieren uit, zoo dat hij menigen haas, door het teeken des kruis, van het geweld der honden, en menigen vogel uit de klauwen van havik of geit verloste; men kan uit zulke staaltjes opmaken, van hoedanigen aard vele der wonderen waren, die hem worden toegeschreven. Ook zal hij bij zijn leven afwezend in den geest aan anderen verschenen zijn, onder anderen, aan eenen Monnik, om aan denzelven het uur van zijnen dood aan te zeggen.

Kort voor zijn' dood verzoende hij nog de stad *Metz* met de naburige Vorsten. Hij overleed den 20sten

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

2oſten Augustus 1153. Volgens zijn bevel, werd een kistje met de overblijfzelen van den Apostel THADDEUS in het graf op zijne borst gelegd. Kort na zijn dood verſcheen hij aan meer dan éénen Monnik, ook aan AMALRICH, Koning van *Jeruzalem*, wien hij de overwinning op de *Saracenen* beloofde, maar te gelijk een ſtukje van het kruis van CHRISTUS, hetwelk de Vorst om den hals droeg, aan denzelven ontnam, en het naar *Clairvaux* bezorgde. In het jaar 1274 heeft ALEXANDER III hem onder de Heiligen van zijne Kerk geplaatst, wien een bijzondere Feestdag gewijd werd, en in het jaar 1301 ſchreef INNOCENTIUS III een Kerkdienst voor, (*officium*,) welke op dien dag gebruikt moest worden.

Wij hebben reeds in het voorgaande gelegenheid gehad, om van verſcheidene van zijne verrigtingen te ſpreken, en hij zal, bij gelegenheid, ons in het vervolg nog voorkomen; wanneer wij ook van zijne ſchriften zullen ſpreken. Men noemde hem wegens de zachtheid van zijnen ſtijl *den honigvloeijenden* Leeraar, (*Doctor mellifluus*,) en heeft hem met de oude Kerkvaders gelijk, ja boven hen geſteld; LUTHER zelf achtte hem meer dan de oude Kerkvaderen, alleen vond hij hem niet regtzinnig in de leer van den vrijen wil; ook hebben hem andere Proteſtantſche Godgeleerden als een godvruchtig en heilig man geprezen; waar uit blijkt, welke roemrijke nagedachtenis hij bij de Nakomelingſchap heeft nagelaten.

Behalve zijne drie Tijdgenooten, van welke wij ge-

gesproken hebben, is zijn leven in de naastvolgende tijden nog van meer anderen beschreven geworden, wier werken bij de uitgave van zijne schriften gevoegd zijn. Een onder dezelven (*) vermeerdert de wonderverhalen hem aangaande met vele voorbeelden. Zoo verloste hij eens eenen overledenen Monnik, door gebeden en Missen, uit het Vagevuur, waar hem de Duivelen, naar zijn eigen verhaal, in eene verbazend diepe bron nedergelaten hadden. Als zijne Monniken eens hunnen nachtgodsdienst hielden, zag hij bij elk' derzelven een' Engel staan, die elks gezang, naarmate hij meer of min aandachtig was, met goud of zilver, of inkt of water, of in het geheel niet opschreef. Als hij eens in de Kerk alleen bad, en onder het gebed een *Crucifiks* kuste, merkte een Monnik op, dat hetzelve hem met uitgebreide armen omhelsde. Aan stervenden gebood hij dikwijls, met goed gevolg, in den naam van CHRISTUS, hunnen dood voor een' bepaalden tijd uit te stellen. Te *Freyburg* in *Brisgau*, wekte hij eenen overledenen goddeloozen lasteraar, die op het punt stond, om in de hel gesleept te worden, weder op, en gaf hem het kruis, om naar *Jerusalem* te trekken. Doch onder alles, wat dit geschrift van dezen Heiligen verhaalt, is dit het zonderlingste, hoewel wij in het voorgaande bij wondergeschiedenissen reeds iets dergelijks ontmoet hebben. Als zijn

(*) *De Vita S. Bernh. Abb. Liber* VII. *excerptus ex Libro, Cui titulus: Exordium magnum Cisterciense Distinct.* II.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

zijn lijk onder godsdienstige statelijkheden openlijk ten toon lag, en zijne wonderkracht niet ophield, zich aan allen te openbaren, die hulp bij hem zochten, was het gedrang der aanschouwers zoo groot, dat den Bisschoppen en Abten, die daar tot de uitvaart zamengekomen waren, bijna geen eerbied meer bewezen werd. De Abt GOSWIN van *Citeaux* vreesde, dat, indien dit mogt aanhouden, de geheele Kloostertucht te *Clairvaux* te niet zou loopen. Na eenige raadplegingen trad hij eerbiedig tot het lijk van den Heiligen, en verbood hem, uit kracht van de schuldige Monnikengehoorzaamheid, voortaan eenige wonderwerken meer te verrigten. Sedert hielden ook de openbare wonderwerken op; hoewel hij, in het geheim, nog voortging, aan sommigen, bijzonder aan zijne Ordensbroederen, de verzochte hulp te bewijzen.

Zijne Brieven zijn voor ons belangrijker, dan deze zijne wonderdaden. In het eerste Deel van zijne werken komen 'er 419 voor, behalve zulke, die door anderen aan hem geschreven zijn. Deze Brieven zijn grootendeels aan Koningen, groote Heeren, Pausen, Kardinalen, Bisschoppen, Abten en Monniken gerigt, en betreffen alle soorten van Kerkelijke gevallen van zijnen tijd, in welken hij groot aandeel nam gedurende zijn leven. De stijl dezer Brieven is wel de zuiverste niet, maar toch vloeijend en levendig, somtijds zelfs geestig, niet zonder zinrijke gedachten, kort en puntig. In verscheidene derzelven zegt hij aan de Pausen stoute waarheden. Dus schrijft hij in den 178sten Brief aan INNOCEN-

TI-

TIUS II in het jaar 1139, dat hij uit liefde tot hem de algemeene klagten tegen den Pausselijken Stoel wilde voordragen; dat alle geregtigheid in de Kerk te grond ging; de sleutels der Kerk vernietigd werden; en het gezag der Bisschoppen in verachting geraakte, terwijl de Paus én het Roomsche Hof ondeugende Leeken, Kerkelijken en Monniken beschermden en begunstigden.

Hij was gestadig de groote voorstander van het Monnikenleven, hetwelk hij zelf in de uiterste strengheid oefende; voorts was hij genoegzaam de aanzienlijkste Kerkleeraar van zijn' tijd, die zulk een gezag door den roem van zijne godsvrucht en heiligheid verworven had, dat zijne stem op de Kerkvergaderingen, bij welke hij tegenwoordig was, het meeste gold. Zijne gevoelens omtrent de pligten van het Monnikenleven vertoonen zich allerduidelijkst in een bijzonder geschrift: *Liber de præcepto et Dispensatione* (*).

Twisttusschen de Monniken van Clugny en Citeaux.

In dit geschrift sloeg hij een zijdelingsch oog van minachting op de levenswijze der Monniken van *Clugny*. Maar omtrent het jaar 1125 schreef hij een bijzonder scherp geschrift tegen dezelven: (*Apologia ad Gulielmum S. Theoderici abbatem*) (†). In deszelfs eerste afdeeling verdedigt BERNHARD zich, tegen het verwijt, als of hij de Orde van *Clugny* wilde hoonen, en erkent, dat ook velen van zijne *Cistercienser* Monniken niet naar den regel leven, die

(*) *Opp. Tom.* II. *p.* 505-530.

(†) *Opp. Tom.* II. *p.* 531-546.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

die pelſen dragen, als zij gezond zijn; vleesch en vet eten, op éénen dag drie of vierderlei ſpijzen bij hun brood eten, hetwelk de Regel verbiedt, en geen handwerk verrigten, hetwelk de Regel gebiedt. Doch in de volgende afdeeling vaart de Schrijver hevig uit tegen de menigvuldige misbruiken en ergernisſen der Monniken, onder anderen uitroepende: „ Ik ellendig mensch! waarom leve ik dan, om zulk een verval van onze Orde te zien? die Orde, welke in de Kerk de eerſte geweest is; ja van welke de Kerk haren aanvang heeft genomen, die onder alle op aarde aan de Engelenkoren het meest gelijkvormig, en aan het Hemelsch *Jeruzalem* het naaste is, zoo wel uit hoofde der kuischheid, als uit hoofde der brandende liefde; welker ſtichters de Apostelen, en welker eerſte voorbeelden die genen geweest zijn, die PAULUS zoo dikwijls Heiligen genoemd heeft."

Niets heeft ondertusſchen den Heiligen BERNHARD meer kwaden naam veroorzaakt, dan even dit Boek. De Monniken van *Clugny* ſtonden toenmaals in zoo hoogen roem, dat hij, die hen durfde berispen, de geheele wereld ſcheen te veroordeelen; ook waren zij zoo talrijk, dat BERNHARD zich een heer van tegenſtrijders op den hals haalde. Onder de Brieven van BERNHARD (*) ſtaat een lange Brief van PIETER *den Eerwaardigen*, den beroemden Abt van *Clugny*, aan den Heiligen BERNHARD, in het jaar 1134. Deze Brief, welke de oorzaken onder-

(*) *Epist.* 229.

derzoekt van den twist tusſchen de *Cluniacenſer* en *Cistercienſer* Monniken, is evenwel geene beantwoording van het bovengemeld geſchrift van BERNHARD.

Onder het Pausſchap van URBANUS IV, omtrent het jaar 1264, ontſtond 'er ook verſchil tusſchen de *Cistercienſen* zelven, over de verklaring van de hoofdoorkonde, *Cherta caritatis* genoemd, op welke de Orde van *Citeaux* gegrond was, welke twist aanleiding gaf, dat de opvolger van URBANUS IV, KLEMENS IV, in het jaar 1265, deze oorkonde, door eene bijzondere verordening, welke in de Orde *Clementina* genoemd wordt, eenigzins veranderde, en de regering en het regtsgebied der opperſten van de Orde nader bepaalde.

Orde van Grandmont.

Terwijl de beide Ordens van *Clugny* en *Citeaux* onderling kibbelden, niet alleen over de ſtrengheid der gebruiken, maar ook over de *Tienden*, welke die van *Citeaux* aan de Monniken van *Clugny* van zekere landerijen hadden behooren te betalen, welke twist zoo hoog liep, dat die van *Clugny* in het jaar 1150 het *Cistercienſer* Klooster *le Miroir* ten gronde toe ſloopten, ontſtonden tegen het einde der XIde eeuw nog twee Ordens, die beroemd zijn geworden, die van *Grandmont* en die der *Karthuizers*.

De eerſte dezer Ordens werd geſticht door STEVEN van *Tigerno*, gemeenlijk naar de plaats van zijn eenzaam verblijf STEVEN van *Muret* genoemd, den Zoon van eenen *Vicomte* in *Auvergne*, die in het jaar 1040 te *Thiers* of *Tigerno* geboren werd. Van zijne ouders, die hem door gebeden, vasten

en aalmoezen van God geloofden gekregen te hebben, van jongs af aan den Godsdienst gewijd, verzelde hij, in den ouderdom van twaalf jaren, zijnen Vader op eene bedevaart naar het ligchaam van den H. NIKOLAUS te *Bari* in *Beneden-Italië*. Op de terugreize te *Benevento* krank geworden, bleef hij daar onder het opzigt van den Aartsbisſchop MILON, die hem liet opvoeden en onderwijzen, en wegens zijne godzaligheid tot Onderdiaken en vervolgens tot Diaken benoemde. Daar was ten dien tijde in *Kalabrië* een gezelſchap Monniken, beroemd door de ſtrengheid van hunne levenswijze, welke door den Aartsbisſchop meermalen in zijne Kerkredenen geprezen werd. Dit wekte onzen STEVEN op, tot het beſluit, om ook de wereld te verlaten, welk beſluit hij, met bewilliging van den Paus GREGORIUS VII, in het jaar 1073 ten uitvoer bragt, en eene Orde ſtichtte, bij voorraad naar den Regel van den Heil. BENEDICTUS, maar ſpoedig ſchreef STEVEN aan zijne Monniken eenen bijzonderen Regel voor, in welks Inleiding hij hun gebood, dat zij, gevraagd wordende, naar welken Regel zij leefden? zouden antwoorden: naar den Christelijken Godsdienst, den eerſten en voornaamſten Regel, namelijk van het Euangelie, uit welken alle Regels zijn voortgevloeid. Zelve wilde hij niet voor een' *Monnik*, noch voor een' *Kanunnik*, noch voor een' *Kluizenaar* gehouden zijn; namen, zeide hij, die te Heilig waren, of te groote volmaaktheid onderſtelden, dan dat hij zich dezelven zou kunnen aanmatigen.

Eerst begaf STEVEN zich naar *Aureil*, eenige mij-

mijlen van *Limoges*, alwaar hij onder de leiding van GAUCHER leefde, die daar Opziener van een Klooster was. Maar, als deze in de nabuurſchap ook een Klooster voor Nonnen ſtichtte, begaf STEVEN, duchtende, dat deze nabuurſchap voor hem gevaarlijk mogt worden, zich in het jaar 1076 naar *Muret*, een' berg nabij *Limoges*, waar hij voor zich tusſchen eenige digt met boomen bewasſene rotſen eene hut van boomtakken opſloeg. Om zich hier geheel aan CHRISTUS te wijden, ſtak hij een' ring, het eenige, hetwelk hij van zijns vaders goed medegenomen had, aan zijnen vinger, en ſprak daar bij de woorden: „ Ik, STEVEN, verzaak den Dui„ vel en alle zijne pracht, (*pompae*,) ik geve mij „ zelven over aan God den Vader, aan zijn Zoon, „ en aan den Heiligen Geest." Thans ſchreef hij zijne gelofte op, welke hij op het hoofd leide, onder het uitſpreken dezer woorden: „ Almagtig en barmhartig Heer, Vader, Zoon en Heilige Geest! die gij altijd dezelfde blijft, leeft en regeert, een drieëenig en eenig God! Ik, Broeder STEVEN, beloof, dat ik u, van nu af aan, in deze woeſtijn, in het Katholijk Geloof, dienen zal, en daarom leg ik dit ſchrift op mijn hoofd, en ſteek dezen ring aan mijn' vinger, opdat op den dag mijns doods deze gelofte en dit ſchrift mij een ſchild en verdediging tegen de lagen mijner vijanden zijn mogen. Ik bid u, Heere, dat gij mij het Bruiloftskleed geven, en mij onder de Zonen der Heil. Kerk ſtellen, en mijne ziel, wanneer zij uit het ligchaam tot het bruiloftsmaal van uwen Zoon, ô Heiligſte Va-

der! zal overgaan, met het kleed uwer liefde bekleeden, en met alle uwe Heiligen in uw Rijk inbrengen wilt enz." Ook voegde hij 'er nog bij: „ Heilige MARIA! Moeder van onzen Heere JEZUS CHRISTUS! aan uwen Zoon en aan U bevele ik mijne ziel, mijn ligchaam en zin aan (*)."

Sedert leide STEVEN eene heel geſtrenge levenswijze. Eerst maakten kruiden en wortelen, die nevens hem groeiden, zijn voedſel uit, tot dat eenige Herders, zijn verblijf ontdekt hebbende, hem nu en dan wat brood bragten, hetwelk hij met water gebruikte; ſomtijds at hij meelpap, zoo laf als mogelijk was. Vleesch at hij nooit. Tegen de bekooringen des vleeſches en wellust ging hij ſteeds met een ijzeren panſier op het bloote lijf bekleed; maar ten laatſten, zegt zijn Levensbeſchrijver, had hij, in een geheel uitgedroogd ligchaam, eene volkomene overwinning over zich zelven bevochten. Over dit panſier droeg hij 's winters en 's zomers eenerlei ligte kleeding. Zijn bed, hetwelk uit twee planken, in eene zekere diepte van aarde gelegd, beſtond, geleek meer naar een graf. Alle zijne gebeden, die hij menigvuldig deed, deed hij knielend, zoodat hij niet alleen aan handen en knieën eelt had, als een kameel; maar dat hij zelfs zijn' neus krom gebogen had.

Een jaar lang bragt hij in deze levenswijze door; vervolgens vervoegden zich nog twee anderen bij hem.

(*) GERARDI *Vita S. Stephani in Marten. et Durand. Ampl. Collect. VV. SS. T.* VI. *p.* 1055.

hem. Allengs kreeg hij meer nabootſers, terwijl nog anderen hem bezochten, aan welken hij onderwijs en vermaningen, maar ook aalmoezen uitdeelde. Die bij hem bleven, mogten hem niet *Abt* of *Leermeester*, maar *Verbeteraar*, (*Correcteur*,) noemen. Dat zulk een man in die tijden ſpoedig den naam van wonderdoener kreeg, behoeft ons niet te verwonderen; gelijk 'er dan ook wonderen van hem verteld werden. Hij ſtierf den 8ſten Februarij 1124. Men hield de plaats in de Kerk te *Muret* verborgen, waar hij begraven lag, opdat de rust van het Klooster, door den aandrang van het volk, om hem te vereeren, niet geſtoord mogt worden, en toch gebeurden 'er, zoo men zegt, vele wonderen.

Naauwelijks had PIETER van *Limoges*, die aan STEVEN was opgevolgd, vier maanden lang het opzigt over het Klooster te *Muret* gehad, of zekere *reguliere Kanunniken* van de Orde van den Heil. AUGUSTINUS, of volgens anderen zekere *Benedictijnen* in de nabuurſchap, maakten aanſpraak op *Muret*. STEVENS leerlingen wilden voor dezen onbillijken eisch liever wijken, dan te twisten; zij zochten des eene andere verblijfplaats, en beſloten, in de onzekerheid der keuze, dat hun *Prior* eene Miſſe zou houden, en God met hen bidden, om hun zulke plaats aan te wijzen. En nu hoorden de Prior en eenige Monniken, onder het bidden, eene hemelſche ſtem, welke tot driemalen toe zeide: *naar Grandmont!* Daar op gingen zij, vol vreugde, naar deze plaats, ſlechts ééne mijl van *Muret* ge-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

legen, alwaar zij zich Kluizen bouwden, en eene kleine Kapel, in welke zij het ligchaam van hunnen ſtichter overbragten. Zij hielden hier weder de plaats van zijn graf verborgen, om den toeloop van volk te verhinderen, doch het werd ſpoedig ontdekt, door de wonderen, welke daar bij gebeurden; weshalve de *Prior* zich genoodzaakt zag, uit vrees voor den toeloop van menſchen, naar het graf te treden, en den Heiligen te beſtraffen, dat hij het van hem geſtichte gezelſchap van den engen weg, welken hij hen geleerd had, af-, en door zijne wonderen, den breeden weg, die tot het verderf brengt, opleiden wilde, dewijl hij in hunne nabuurſchap eene jaarmarkt aanleide. „ Wij zijn zoo nieuwsgierig niet, zeide hij, dat wij uwe wonderwerken zien willen; wij gelooven die van uwe Heiligheid genoeg. Wacht u dus, in het vervolg zulke wonderen te doen, welke uwe Heiligheid prijzen, maar onzen ootmoed vernietigen! Zorg niet zoo zeer voor uwen lof, dat gij ons heil zoudt vergeten! Wij bevelen u dit; wij eiſchen het van uwe liefde. Maar indien gij anders handelt, zoo zeggen en verzekeren wij u ſtandvastig bij de gehoorzaamheid, welke wij u beloofd hebben, dat wij uw gebeente hier uithalen en in de rivier zullen werpen." Volgens het oud verhaal, bij zijn' Levensbeſchrijver, zijn 'er nog lang daar na wonderwerken door STEVENS hulp geſchied, doch niet bij zijn graf, ten minſte niet, dat 'er een toevloed van menſchen door veroorzaakt werd. Genoeg, deze wonderen bewogen Paus KLEMENS III in het jaar

1189,

1189, op aanzoek der Monniken van *Grandmont*, zoo als zij thans genoemd werden, hunnen Stichter onder het getal der Kerkheiligen aan te nemen.

Meer dan vijftig jaren lang werd de Regel van STEVEN in acht genomen, zonder beſchreven te zijn. De vierde *Prior*, STEVEN van *Liſiac*, ſtelde ze omtrent het jaar 1141 in geſchrift, en door den zevenden Prior GERARD, den Levensbeſchrijver van den Stichter, werd deze Regel in dien vorm gebragt, waar in wij dien nog lezen. Dezelve ſcherpt voor alle dingen armoede en gehoorzaamheid in. Alleen wanneer de Monniken twee dagen zonder eenige onderſteuning te genieten, gebrek aan het noodige geleden hebben, is het geoorloofd, dat twee Monniken van huis tot huis aalmoezen verzamelen. Naderhand hebben de Pauſen veel in dezen Regel verzacht, voornamelijk INNOCENTIUS IV, in het jaar 1245, die verſcheidene afdeelingen verwierp.

Onder het Priorſchap van STEVEN van *Liſiac* begon de Orde ſneller toe te nemen. In minder dan 30 jaren kreeg zij meer dan 60 Kloosters. Deze, die men *Cellen* of *Kluizen* noemde, waren aan het Klooster *Grandmont* onderworpen. Men gaf in de Giftbrieven aan deze Monniken ook den naam *Bons-Hommes*.

Tusſchen de eigenlijke Monniken, Priesters en Geestelijken, en tusſchen de *Leekebroeders*, (*Converſi*,) welke zich alleen met de tijdelijke zaken der Orde moesten bezig houden, ontſtonden dikwijls hevige twisten, met welke Pausſen en Koningen gemoeid waren, door welke de Orde in verval geraakte,

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

te, tot dat Paus JOANNES XXII de Orde hervormde in het jaar 1317, en tevens het Priorschap van *Grandmont* tot eene Abdij verhief, welker eersten Abt hij zelf benoemde.

Orde der Karthuizers gesticht door BRUNO.

Gelukkiger behield eene andere Orde der *Karthuizers*, die kort na die van *Grandmont* gesticht werd, haren roem van strenge levenswijze. Zij werd gesticht door BRUNO, omtrent het jaar 1040, te *Keulen* geboren. Daar in de Stiftsschool van St. CUNIBERT onderwezen, begaf hij zich naar *Rheims*, om daar in de Domschool zijne kundigheden uit te breiden. Hier maakte hij zoo groote vorderingen, dat hij *Kanunnik* en *Scholasticus*, (Opziener der Domschole,) werd, alwaar hij vele Leerlingen had, onder anderen OTTO, naderhand Paus onder den naam van URBANUS II. Ook deed hij als Kanselier der Kerk te *Rheims* omtrent het jaar 1073 gewigtige diensten.

MANASSES I was toenmaals Aartsbisschop van *Rheims*, een trotsch, hebzuchtig en geweldig Prelaat, die Kerken, Abdijen en huizen der Kanunniken uitplunderde. Hij werd daarom in eene Kerkvergadering te *Lions* in het jaar 1080, onder voorzitting van eenen Pausselijken Legaat, afgezet; en dit vonnis door GREGORIUS VII bekrachtigd. Doch, als de Aartsbisschop zich hier tegen met de wapenen zocht te handhaven, deed de Paus hem *in den ban*, en sedert doolde hij, onder zeldzame lotgevallen, in verscheidene landen rond.

BRUNO en eenige andere Kanunniken te *Rheims*, door deze buitensporigheden van hunnen Aartsbisschop

schop geërgerd en bedroefd, besloten in het jaar 1080, de wereld geheel te verlaten. Dus verhaalt een tijdgenoot GUIBERT, Abt van *Nogent*. Maar tegen het einde der XIIIde eeuw vindt men eerst sporen van een verhaal, hetwelk eene geheel andere beweegreden opgeeft, waarom BRUNO zich in de eenzaamheid begeven heeft. Dit verhaal komt hier op neder. In het jaar 1084 stierf te *Parys* een algemeen vereerd Leeraar aldaar, die, als zijn lijk nu uitgedragen zou worden, op eens riep: ,, Ik sta voor het oordeel!" Men stelde zijne begrafenis uit tot den volgenden dag; toen riep hij andermaal: ,, Ik ben geoordeeld!" En als men nog eenen dag wachtte, liet hij deze woorden hooren: ,, Ik ben door Gods regtvaardig oordeel verdoemd!" BRUNO, ontsteld, dat een zoo eerwaardig man verdoemd zou zijn, verloor allen lust, om langer onder de menschen te blijven. Hij vermaande zijne leerlingen, zes andere aanzienlijke Leeraars te *Parys*, hem daarin na te volgen, hun zijne gezindheid met het volgende versje inboezemende:

Linquo coax ranis, cras corvis, vanaque vanis,
Ad Logicam pergo, quae mortis non timet ergo.

Vervolgens begaf hij zich met hen naar den Bisschop HUGO van *Grenoble*, die, reeds vooraf door eene Goddelijke openbaring verwittigd, hun eene verblijfplaats in zijn Bisdom aanwees.

Deze vertelling werd in het *Roomsche Breviarium* of Gebedeboek, op den 6den October, den Feestdag van den Heil. BRUNO, ingevoegd, en verkreeg dus

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dus des te meer geloofwaardigheid in die Kerk. Doch in het midden der XVIIde eeuw heeft Paus URBANUS VIII ze daar uit laten ligten; evenwel werd ze nog door den Jezuit THEOPHILE RAYNAUD en den *Paryschen* Godgeleerden ANDREAS DU SAUSSAY verdedigd, maar door JOAN LAUNOI wederlegd, hoe zeer naderhand de *Karthuizers* nog gepoogd hebben, de geloofwaardigheid van dezelve te handhaven.

Nadat BRUNO met eenige vrienden, waarschijnlijk in het jaar 1080, *Rheims* verlaten hadden, leefden zij eenigen tijd te *Saisse-Fontaine*, in het Bisdom *Langres*, op de wijze van Kluizenaars, bij malkander. Doch naar grooter volmaaktheid streevende, begaf BRUNO zich op raad van ROBERT, Abt van *Molesme*, met zes zijner medgezellen, onder de leiding van den Bisschop HUGO van *Grenoble*. Deze wees hun de woestijn van *Chartreuse* ter woning aan, een' bijna ontoegankelijken oord, tusschen vreesselijk hooge rotsen, die bijna altijd met sneeuw en nevel bedekt waren, twee of drie Fransche mijlen van *Grenoble*. Hier bouwden zij kleine Cellen of Kluisjes op eenigen afstand van malkander, in welken altijd twee bij elkanderen woonden. Deze plaats heeft aan de Orde den naam *Chartreux* gegeven, waar van de naam *Karthuizers* met den tijd ontstaan is. Het begin der Orde zal in het jaar 1086, doch waarschijnlijker in 1084, te plaatsen zijn.

BRUNO leide bij de stichting van zijn nieuw gezelschap den Regel van den Heiligen BENEDICTUS

ten

ten grondſlag. In de eerſte tijden der XIIde eeuw leefden deze Kluizenaars heel ſtreng. Op Zondag deelde hun de huisbezorger brood en peulvruchten uit, welke ieder voor zich zelven kookte. Eene beek, door hunne Kluizen rondloopende, verſchafte hun water. Op Zondag en hooge Feestdagen kregen zij kaas en visch, als hun die van iemand geſchonken werd. Als zij al wijn dronken, was dezelve zoo verſchaald, dat hij niet beter was dan water. Een geitenharen deken bedekte hun bloote lijf, ook waren zij voorts zeer ſlecht gekleed. Zij ſpraken bijna geheel niet, en vraagden alles door teekenen. In hunne Kerk was, behalve een zilveren kelk, geen de minſte ſieraad. Zekere Graaf van *Nivernois* zond hun veel zilvergereedſchap ten geſchenk, maar zij zonden het hem terug, en verzochten daar voor osſenhuiden en pergament, hetwelk zij noodiger hadden, omdat zij zich ijverig bezig hielden met het afſchrijven van Boeken, waar van zij eenen aanzienlijken ſchat verzamelden. Zij ſtonden onder eenen *Prior*, en de Aartsbisſchop van *Grenoble* bekleedde de plaats van hunnen Abt.

BRUNO was naauwelijks zes jaren lang hun Opziener geweest, toen hij in het jaar 1090 door URBANUS II, weleer zijn' leerling, naar *Rome* ontboden werd, om hem in de regering der Kerk met zijnen raad bij te ſtaan. Hij gehoorzaamde, maar nu verlieten zijne leerlingen ook ſpoedig *Chartreuſe*, evenwel overreedde hij hen dra, om deze woonplaats op nieuw te betrekken. Ondertusſchen kon hij het Hofleven te *Rome* niet lang verduren. Ook vindt

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

vindt men hem reeds in het jaar 1092 in de woestijn te *Torre* in *Kalabrië*, alwaar hij eene nieuwe *Chartreuse* aanleide. ROGER, Graaf van *Sicilië* en *Kalabrië*, hem op de jagt ontdekt hebbende, liet hier een Klooster voor zijne leerlingen stichten, die het harde Kluizenaarsleven niet verdragen konden, en hier stierf BRUNO den 6den October 1101. In zijne laatste oogenblikken leide hij zijne Geloofsbelijdenis af, inzonderheid belijdende, dat brood en wijn na de wijding op het altaar het ware ligchaam en bloed van CHRISTUS zij. Kort na zijn' dood werden, zoo als gewonelijk, eene menigte wonderen van hem verhaald, welke van zijne heiligheid moesten getuigen. Evenwel duurde het meer dan 400 jaren, eer hem de eere der Heiligverklaring in zijne Kerk te beurte viel. Eindelijk vergunde LEO X in het jaar 1514 aan de *Karthuizers*, dat zij zijn Feest jaarlijks op den 6den October zouden vieren. En nu besloten de Monniken van zijn Klooster in *Kalabrië* zijn ligchaam uit het graf te nemen, en het met alle statelijkheid onder het hoog altaar van hunne Kerk te plaatsen; ja opdat de godsvrucht van zijne vereerders te beter voldaan mogt worden, scheidde men het hoofd van het ligchaam; en zond een gedeelte van het onderste kinnebakken met twee tanden naar de *groote Chartreuse*; terwijl andere stukjes van het hoofd onder de *Karthuizen* aan den *Rhyn* en te *Parys* medegedeeld werden. Eindelijk heeft GREGORIUS VII zijnen Feestdag in zijne Kerk algemeen ingevoerd.

BRUNO heeft ook het één en ander geschreven, hoe-

hoewel verſcheidene ſchriften, die op zijnen naam gaan, aan den Bisſchop BRUNO van *Segni* behooren. In eene verklaring van de Brieven van PAULUS, *Expoſitio in omnes Epistolas D. Pauli*, is dit merkwaardig, dat hij de leere van AUGUSTINUS aangaande de eeuwige voorverordinering in derzelver uitgeſtrektheid heeft aangenomen.

Uitbreiding van de Orde der Karthuizers.

Toen BRUNO ſtierf, waren 'er, behalve de twee *Karthuizen*, in *Daufineë* en *Kalabrië*, geene andere. In het jaar 1137, toen hun *Prior* GUIGUES overleed, waren 'er ſlechts drie nieuwe in *Frankryk* bijgekomen. Deze, die het vijfde opperhoofd der Orde was, ſchreef haar het eerst hare verordeningen op, (*Cartuſiæ Conſuetudines*,) welke vrij ſtreng waren. In 1258 vond de *Prior* RUFFER, die eigenlijk BERNHARD DE LA TOUR heette, zich genoodzaakt, deze verordeningen te vernieuwen, welke vernieuwing in een algemeen Kapittel der Orde in het jaar 1259 bevestigd werd, en doorgaans de *oude Statuten der Orde* heet, te weten, de Orde was ver afgeweken van hare oude voorſchriften, waar van de Monniken zich Dispenſatien hadden weten te bezorgen, waar door de Orde bij de Leeken verachtelijk was geworden. Zij droegen fraaije kleederen, en reden op paarden met kostbare tuigen enz., waar tegen nu nieuwe voorſchriften gemaakt werden. Sedert is de Orde merkelijk toegenomen, ook in rijkdom en vermogen, evenwel hebben de *Karthuizers* hunne oorſpronkelijke ſtrengheid tot in de laatstverloopene tijden zoeken te bewaren, zoodat van deze Orde getuigd wordt, dat zij de eenige gebleven

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

is, die in het vervolg geene hervorming noodig gehad heeft.

Orde van den H. ANTONIUS

Eenigermate echter mag men zeggen, dat eene andere Orde, die namelijk van den Heiligen ANTONIUS, eene meer algemeen nuttige bedoeling ter hulpe van kranken had. De Heilige ANTONIUS is uit de Geschiedenis der IVde eeuw, als het eerste voorbeeld van alle Monniken bekend. Naar hem noemde het gemeen in *Frankryk* in de XI en XIIde eeuw eene vreesselijke ziekte, van welke men ons geen naauwkeurig denkbeeld gegeven heeft, het *St. Antoni's Vuur*, hetwelk ook het *Heilige Vuur*, en in eene oorkonde van het jaar 1254 zelfs het *Helsche Vuur* genoemd wordt. Het lid van het ligchaam, hetwelk daar door aangetast werd, verdroogde zoo zwart, als of het verbrand was: en men vertoonde nog in onzen tijd zulke ledematen in het Hospitaal van het vlek *St. Antoine* in *Daufinée;* somtijds rotte zulk een lid zelfs wel geheel af. ANTONIUS, die onder andere wonderen ook vele ziekten genezen zal hebben, werd bijzonder als helper in deze ziekte aangemerkt.

GASTON, een rijk Edelman in *Daufinée*, tegen het einde der XIde eeuw, was de stichter dezer Orde, hij geloofde zijne gezondheid wedergekregen te hebben, door den bijstand van den H. ANTONIUS, wiens ligchaam, zoo men voorgaf, in 1050 door JOCELIN, een voornaam Heer in dit gewest, van *Konstantinopolen* in een vlek van *Daufinée*, *St. Didier la Mothe* gebragt en daar in eene Kapel der H. Maagd geplaatst was. GASTON's eenige Zoon, GIRINDE of GUERIN, van de-

deze ziekte aangetast wordende, begaf GASTON zich naar deze Kapel, en bad om de herſtelling zijns Zoons, met eene gelofte, dat zij beiden zich in het vervolg aan het oppasſen en verzorgen van kranken zouden toewijden, waar op de Heilige ANTONIUS, zoo luidt het verhaal, hun verſcheen, zijne gelofte aannam, en te gelijk beval, dat hij en allen, die zich aan zijnen dienst zouden overgeven, zich met de letter *T* van hemelsblauwe kleur zouden teekenen, welke hij aan GASTON op de punt van zijnen ſtaf vertoonde, uit welken takken voortſproten, welke de geheele aarde bedekten. GASTON vond zijnen Zoon gezond, en ook gereed, om het beloofde te volbrengen. Zij begaven zich dan terſtond naar *St. Didier la Mothe*; gaven zich en hunne goederen over ten dienſte der armen, en bouwden een Hospitaal naast de nog onvoltooide Kerk, in welker Kapel het ligchaam van den Heiligen lag.

Nu leiden Vader en Zoon den 28ſten Junij 1095 hunne wereldlijke kleeding af, en trokken zwarte kleederen aan, met een blaauwe *T* geteekend. Spoedig verbonden zich nog zes andere perſonen met hen. URBANUS II, die de *Karthuizer* Orde bevestigd had, bevestigde ook deze, toen hij in het jaar 1096 de Kerkvergadering te *Clermont* hield. GASTON was de eerſte Grootmeester zijner Orde, en bleef zulks tot zijnen dood in het jaar 1120. Paus HONORIUS III vergunde aan deze Orde in het jaar 1218, daar zij tot hier toe ſlechts Leeken geweest waren, om de drie Monnikengeloften af te leggen. Zij hadden al vroeg verſcheidene verſchillen

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

met de *Benedictijnen*, doch werden door de Pausſen gehandhaafd. BONIFACIUS VIII verhief hun Opperhoofd tot de waardigheid van Abt, en verordende, dat zij naar den regel van den Heiligen AUGUSTINUS leven, en zich *reguliere Kanunniken* zouden noemen. Deze *Kanunniken* maakten ſpoedigen opgang, voornamelijk door de wonderen, welke bij het graf van den H. ANTONIUS gezegd werden te gebeuren, hetwelk eene menigte Bedevaartgangers tot zich lokte. — Dat de Heilige ANTONIUS gewonelijk met een klein verken, hetwelk een klokje aan den hals draagt, geſchilderd wordt; en dat zijne *Kanunniken* met een klokje of ſchelletje hunne komst tot het inzamelen van aalmoezen aankondigen, en ook van het gemeen daarom jaarlijks een gemest zwijn ontvangen, opdat hun vee niet van het *Antoni's Vuur* aangetast mogt worden; deze omſtandigheden mogen op het getuigenis van eenen *Proteſtantſchen* Schrijver berusten. Eindelijk had deze Orde eene Hervorming noodig, welke in de eerſte jaren der XVIIde eeuw tot ſtand kwam, doch alleen door de *Franſche* Kloosters, vier *Italiaanſche* en vier *Duitſche*, werd aangenomen.

Orde van Fonte-vraud.

Doch zeldzamer in hare inrigting, dan alle overige Geestelijke gezelſchappen, die in deze eeuwen ontſtaan zijn, was de *Orde van Fontevraud*. Derzelver ſtichter was ROBERT of ROTBERT, hij voert den bijnaam *van Arbriszel*, naar een dorp in *Bretagne*, hetwelk thans *Albreſec* heet, in het Kerspel van *Rennes*, in hetwelk hij omtrent het jaar 1045 of 1047 geboren werd. Nadat deze in eenige

ge steden van *Frankryk* onderhoud en onderwijs verkregen had; ging hij naar *Parys*, alwaar hij openlijk onderwijs gaf in de Godgeleerdheid. De Bisschop van *Rheims*, die geheel ongeleerd was, verkoos hem tot zijnen *Vikaris*, om de wanorden in zijn Bisdom weg te nemen, waar in hij vier jaren ijverig werkzaam was; doch na den dood des Bisschops, beducht voor den haat der *Kanunniken*, die hij had zoeken te hervormen, begaf hij zich naar *Angers*, waar hij andermaal Leeraar der Godgeleerdheid werd. Maar ook hier vond hij het zedenbederf zoo groot, dat hij besloot, der wereld geheel vaarwel te zeggen.

Zijn eerste weg bragt hem in de groote en woeste wildernis van *Craon*, waar hij in gezelschap van eenen Priester een ten uiterste streng leven aanving. Zijn voedsel bestond uit wortelen en kruiden; de aarde diende hem tot een bedde, als hij den slaap volstrekt niet langer weeren kon, en in plaats dat andere Kluizenaars met vellen van geiten of lammeren gekleed waren, droeg hij eene borstelige zwijnenhuid, om zijn ligchaam te meer te kwellen. Tegen zijne bedoeling werd dit voorbeeld der boete spoedig bekend; men snelde van alle zijden heen, om hetzelve te bewonderen, en velen begonnen, onder zijn opzigt, hem na te volgen. Derzelver getal vermeerderde zoo spoedig, dat zij drie gezelschappen aanleiden, een van welken hij zelve bestuurde, terwijl hij het opzigt over de beide anderen aan twee zijner leerlingen opdroeg, die hij voor de volmaaktsten hield. In het jaar 1094 bouwde hij voor hun een Klooster en schreef hun den zoogenoemden regel van

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

den Heiligen AUGUSTINUS voor. Zij verwisfelden na eenigen tijd hun armhartig leven met de inrigting van *reguliere Kanunniken*. ROBERT zelve kreeg in het jaar 1096 van URBANUS II bevel, om het kruis te prediken, hetwelk hij met veel ijver deed, waar door hij tevens eene menigte aanhangers voor zich verkreeg, voor welke hij eene verblijfplaats zocht en vond in de Provintie *Poitou*, niet ver van de ftad *Candes*, in een wijd veld, met kreupelbosch en doornen begroeid, hetwelk men *Fontevraud* noemde. Hier bouwde hij in het jaar 1100 eene menigte Kluizen, en dewijl hij aanhangers van beide kunnen had, leide hij ook twee onderfcheidene Kloosters en Bedehuizen voor hun aan. Vervolgens hield hij zich bezig, om ontuchtige vrouwen te bekeeren. Te *Rouen* ging hij in een hoerhuis, en wist al deszelfs bewoonfters te bewegen, dat zij hare levenswijze veranderden. De toeloop tot zijn gezelfchap was zoo groot, dat hij alleen voor de vrouwen drie Kloosters oprigten moest. Het ééne (*le Grand Moutier*, een woord, dat uit *Monasterium* ontftaan is,) bevatte 300 maagden en weduwen; in het tweede, (*de St. Lazare*,) waren 120 melaatfche en kranke; maar in het derde, (*de la Magdelaine*,) de gevallene. Voor de mannen werd een groot Klooster, en voor de beide geflachten eene gemeenfchappelijke Kerk gebouwd. ROBERT zworf ondertusfchen, als Apostolifche, (of Pausfelijke,) Prediker, geheel *Frankryk* rond, terwijl Paus PASCHALIS II in 1106 zijne Orde bevestigde, die hij ook vervolgens onmiddelijk aan den Paus onderwierp.

On-

Ondertusſchen had ROBERT of ROTBERT aan zijne Orde eene zeldzame en in hare ſoort eenige inrigting gegeven. Dewijl hij dezelve aan de Maagd MARIA en aan den Apostel JOANNES gewijd had, geloofde hij, ingevolge de woorden van den Zaligmaker, die aan dezen Apostel zijne Moeder, als aan eenen Zoon, had aanbevolen, (*Joann.* XIX. 26.) dat zijne Orde onder het beſtuur eener vrouw, die de plaats van MARIA vervangen zou, ſtaan moest, en dat aan de Abdisſe van *Fontevraud* niet alleen de vrouwen, maar ook de tot zijne Orde behoorende Monniken, met derzelver Abten ondergeſchikt behoorden te zijn, als plaatsvervangers van den Apostel JOANNES. Deze zeldzame inrigting is op nog zeldzamer wijze vervolgens verdedigd. Men heeft, bij voorbeeld, geſchreven, *dat de H. Maagd God zelven beſtuurd hebbe*, nademaal de H. Schrift zegt, dat JEZUS zijne moeder onderdanig geweest is (*). MABILLON (†) merkt aan, dat ROBERT echter, gedurende zijn leven, het hoofd der Orde is gebleven, die hem haren *Prælatus* en *Magister* noemde, doch heeft echter niet kunnen bewijzen, dat bij eenige andere Orde ſoortgelijke inrigting hebbe plaats gedad, als ROBERT in de zijne invoerde.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Deze Orde heeft eene vrouw tot beſtuurſter.

Misſchien had deze zeldzame inrigting zoo veel of meer invloed tot uitbreiding der Orde, dan de boetprediking van ROBERT zelve. Bij zijn leven waren 'er reeds 3,000, en kort na zijn dood 4 of 5,000

(*) BAYLE *Dict. Art. Fontevraud.*

(†) *Annal. Ord. S. Bened. T.* V. *p.* 425.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

5,000 Nonnen enkel in het Klooster *Fontevraud*. De Regel van den Heiligen BENEDICTUS was het voorschrift voor al de leden der Orde. Aan allen was het vleescheten verboden, zelfs aan de zieken. De Nonnen moesten bestendig zwijgen; alle gemeenschappelijk ter Kerke gaan, en met het slechtste laken gekleed zijn; de stervende mogten de Sacramenten alleenlijk in de Kerk ontvangen. De Monniken, die niets in eigendom mogten bezitten, waren verpligt te zingen en de Mis te hooren, en de Leekebroeders tot handenarbeid. De eerste mogten geene Parochiekerken noch Tienden aannemen; eedzweeren en de vuurproeve waren hun verboden; zij hadden slechts op zekere tijden verlof om te spreken. Evenwel gaf ROBERT in vele opzigten ontslag aan zijne Broeders en Zusters, maar hij zelf overtrof allen in waken, vasten en slecht voedsel, en ging altijd barrevoets.

Hij kon echter, met al zijne vroomheid, kwade vermoedens en achterklap niet ontgaan; ook werd hij door verstandige lieden tot meer voorzigtigheid vermaand. De beroemde Abt GOFFRIED of GOTFRIED van *Vendôme*, naderhand Kardinaal gemaakt door URBANUS II, schreef hem (*): dat hij van hem gehoord had, dat hij met eenige vrouwen, wier opzigt hij aanvaard had, in eene te gemeenzame verkeering zamenwoonde, met haar dikwijls in het bijzonder sprak, ja zich niet schaamde, meerma-

(*) GOFFRED *Vendocin. Libr.* IV. *Ep.* 47. *in* SIRMONDI *Opp. T.* III. *p.* 549.

malen bij en met haar te slapen. „Daar door schijnt „ gij u zelven," dus vervolgt hij, „ gelijk gij „ voorgeeft, het kruis des Heeren Verlossers waar- „ dig te gedragen, naardien gij de verkeerd ontsto- „ kene drift des vleesches poogt uit te bluschen. „ Indien gij dit thans doet, of eens vooral gedaan „ hebt, dan hebt gij u een nieuw ongehoord; maar „ onvruchtbaar soort van Martelaarschap, (*Martij-* „ *rium*,) uitgevonden." Verders onderhoudt de Abt den goeden ROBERT over het onvoegzame, onvoorzigtige en gevaarlijke in dit zijn gedrag. Men heeft aan de echtheid van dezen Brief wel willen twijfelen, maar vergeefs, en MABILLON erkent zelve, dezen Brief in een Handschrift te *Florence* gezien te hebben, hoewel hij uit het Handschrift, door SIRMOND gebruikt, was uitgescheurd. Ook is 'er nog een andere Brief van soortgelijken inhoud, welke aan ROBERT geschreven zal zijn door MARBOD, Bisschop van *Rennes*; BAYLE is breedvoerig over dit een en ander in zijn *Woordenboek*, hoewel hij in de herhaalde uitgave van dat werk erkent, dat 'er geen ergerlijk gedrag bewezen is.

ROBERT van *Arbrisselles* overleed in het jaar 1117, in het Klooster *Orsan* in *Berry*. In het vervolg verminderde het getal der bewoneresſen van *Fonteyraud* zoodanig, dat het in het jaar 1248 slechts 700 bedroeg, ja 40 jaren daar na tot 360 gedaald was; maar daartegen had de Orde ook in *Spanje* en *Engeland* Kloosters aangewonnen. Naderhand geraakte zij in *Frankryk* zoo in verval, dat de Pausen sedert het midden der XVde eeuw meer dan eens op eene

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Twisten tusschen de Monniken en Kanunniken.

Hervorming derzelve bedacht zijn geweest, welke niet zonder tegenstand aangenomen werd (*).

Hoe veel gelijkvormigheid 'er ook ware tusschen de zoogenoemde *reguliere Kanunniken* en de *Monniken*, zoodat men zelfs van den éénen stand ligtelijk overging in den anderen, greep 'er nogtans bij aanhoudendheid een naarijver plaats tusschen de eene en anderen; te meer, omdat het niet zelden gebeurde, dat aan de Monniken de plaatsen en goederen der *Kanunniken* gegeven, of deze in het bezit van de eigendommen der *Monniken* gesteld werden. Ook betwistten de *Kanunniken* aan de *Monniken* het regt, om Kerkelijke ambten te bekleeden. — Een der voornaamsten, die de voorregten der *Kanunniken* boven de *Monniken* ten hoogsten top verhief, was LAMBERT, Abt van *St. Rufus*, in eenen Brief, geschreven, omtrent het jaar 1110 (†). Maar aan den anderen kant hebben de Monniken eenen uitmuntenden voorstander gevonden in den bekenden ABELARD, die insgelijks in eenen Brief hunne waardigheid nadrukkelijkst verdedigde, gelijk ook zijn Tijdgenoot RUPERT, Abt van *Duits*; en inderdaad neigde ook de menigte tot hooger vereering van den Monnikenstand, gelijk ook de Monniken thans niet eens altijd de Priesterwijding noodig hadden, om als openlijke Leeraars te kunnen optreden. Desniettemin bezat de zoogenoemde *Wereldlijke* Geestelijkheid

(*) HELYOT *Histoire des Ordres Monastiques Tom.* VI. *pag.* 86. *sqq.*

(†) *In* MARTENE *Thes. Anecdot. T.* I. *p.* 329-332.

heid toch het gewone Leeraarambt; de Kanunniken handhaafden zich door hunne rijke ftichtingen, en doordien zij de naasten waren, om den Bisfchoppelijken Stoel te bezitten, in fpijt van de buitenfporigheden, waar mede zij befchuldigd werden, en die zij zochten te ontgaan, door herhaalde Hervormingen van hunnen ftand. Van daar in dit Tijdperk verfcheidene *Congregatien* of verzamelingen van *reguliere Kanunniken.* Zoo ontftonden in het jaar 1114 te *Jeruzalem de reguliere Kanunniken van het Heilige Graf*, die door den Patriarch ARNULF bewogen werden, om zonder eenig bijzonder eigendom zamen te wonen, en die door Paus CALIXTUS II in 1122 bevestigd zijnde, zich ook in *Europa* voortplantten. Nog vermaarder werd de *Congregatie der Kanunniken van den Heiligen* VICTOR te *Parys.* LODEWYK *de Dikke* liet deze Abdij omtrent het jaar 1113 voor hun bouwen, toen WILLEM van *Champeaux*, Aartsdiaken in die Hoofdftad, zich federt het jaar 1108 met zijne talrijke leerlingen in de Kapel van *St. Victor* begeven had, om daar zijn onderwijs te vervolgen. Kort daar na hebben de beide Kanunniken, HUGO en RICHARD van *St. Victor*, den roem van het Klooster bijzonder vermeerderd. De ftrenge orde, welke in hetzelve werd waargenomen, wekte verfcheidene Collegiaatkerken en Kloosters van deze foort op, om zich met dit Klooster in eene *Congregatie* te vereenigen; doch welke naderhand weder gefcheiden is.

Orde der Premonftratenfen

Onder al de Hervormingen der Kanunniken heeft zich echter geene zoo uitgebreid, en zoo veel aanzien

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

en derzelver stichter NORBERT.

zien en rijkdom verworven, als de Orde der *Premonstratensen*. BARTHOLOMEUS, Bisschop van *Laon*, wilde omtrent het jaar 1119 onder de *Kanunniken* dezer stad, die *reguliere* heetten, hoewel zij even zoo ongeregeld leefden, als de meeste anderen, eene hoofdverbetering invoeren. Hij verzocht daarom den Paus CALIXTUS II, die zich toen in *Frankryk* onthield, om zich daar toe van den Apostolischen Boetprediker NORBERT te mogen bedienen. Deze NORBERT was in het jaar 1082 te *Xanten*, eene stad in het Hertogdom *Kleef*, uit het geslacht der Heeren van *Gennip*, geboren. Na eenig onderwijs genoten te hebben, werd hij door den Aartsbisschop FREDERIK van *Keulen* tot *Onderdiaken* gewijd, en kreeg eene Kanunniksplaats in zijne vaderstad; vervolgens kwam hij aan het Hof van den Aartsbisschop, alwaar hij te *Keulen* nog eene Kanunniksplaats kreeg. Na eenigen tijd begaf hij zich aan het Hof van den Keizer HENDRIK V, die hem tot zijn' Hofkapellaan benoemde, en hem meermalen raadpleegde. Met dezen Vorst reisde hij ook in het jaar 1110 naar *Italië*, en was tegenwoordig, toen Paus PASCHALIS II met zijne Kardinalen op bevel des Keizers gevangen werd genomen. Doch NORBERT had daar van zoo groote droefheid, dat hij zich bij den gevangenen Paus vervoegde, en hem te voet viel, om vergeving biddende, dat hij door zijne tegenwoordigheid daar aan deel scheen genomen te hebben. HENDRIK in *Duitschland* terug gekeerd, droeg aan NORBERT het Aartsbisdom *Kameryk* op, maar NORBERT bedankte, omdat hij de

In-

Investituur des Keizers niet ontvangen wilde. Onder groote ontwerpen, om in de Kerk tot hooger ſtaat te komen, reed NORBERT eens in het jaar 1114 een toertje, van eenen bedienden verzeld, naar het ſtadje *Vreden*, niet ver van *Xanten*. Onder weg overviel hem een onweder; zijn bediende vermaande hem terug te keeren. Vergeefs. Onverziens — zoo verhaalt eene oude Levensbeſchrijver van NORBERT, riep hem een ſtem van den Hemel toe: Waarom hij JEZUS vervolgde en zich kantte tegen zijne beſtemming, waar toe hij verordend was? Op deze ſtem volgde een blikſemſtraal, die NORBERT van het paard en diep in den modder ſloeg. Hier lag hij, een uur lang, voor dood; toen hij weder bijkwam, geloofde hij van God tot bekeering geroepen te zijn en voelde berouw van zijne vorige zonden.

Sedert deze gebeurtenis, die vrij duidelijk eene nabootſing is van de bekeering van PAULUS, beſloot NORBERT tot eene geheele verbetering van zijn leven. Hij maakte daar van een begin met vasten, en trok, onder zijne prachtige kleederen, een haren hemd aan. Vervolgens begaf hij zich onder het opzigt van den Abt CONON, (CHUNO,) van *Siegberg*; en onderging al de godvruchtige oefeningen van eenen boeteling, ook ſtichtte hij het Klooster *Furſtenberg* bij *Xanten*. In het jaar 1115 werd hij, op zijn ernſtig aanhouden, door den Aartsbisſchop van *Keulen* tot Diaken en Priester ingewijd. Zich vervolgens 40 dagen lang in het Klooster *Furſtenberg* voorbereid hebbende, hield hij zijne eerſte Misſe te *Xanten*, welke hij afbrak door eene kleine rede over

de

V. BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

de ijdelheid en het gevaar van de wereldsche grootheid en vermaken, vermanende zijne Kanunniken tot verandering van levenswijze. Als hij deze vermaningen den volgenden dag in het Kapittel der Domheeren herhaalde, voer een Geestelijke hevig tegen hem uit met scheldwoorden, en spoog hem in het gezigt. NORBERG verdroeg dit met geduld, en dankte God, dat hij hem een zoo roemrijk lijden toezond. Zijn ijver in de werken van Godzaligheid werd versterkt door een geval, hetwelk hem gebeurde, als hij de Mis las. Eene groote spin viel in den gewijden wijn, NORBERT had ze, volgens Kerkelijk gebruik, 'er kunnen uithalen, omspoelen en verbranden, en de asch in het water werpen, of in de Sacristie verbranden, maar zijn geloof, dat zij hem in het bloed van CHRISTUS niet schaden kon, was zoo groot, dat hij ze doorslokte, en zijn vertrouwen werd vervuld.

Zijn buitengewoon gedrag verwekte hem meer vijanden behalve de Geestelijkheid. Als de Pausselijke Legaat CONON in het jaar 1118 eene Kerkvergadering te *Frizlar* hield, werd hij door de Aartsbisschoppen, Bisschoppen en Abten bij den Legaat beschuldigd, als een onrustig en hoogmoedig man. NORBERT verdedigde zich, maar vond weinig heul bij den Legaat. Eindelijk besloot hij, in Apostolische armoede, in vreemde landen te prediken; hij leide dan al zijne Kerkelijke waardigheden neder, verkocht zijne aanzienlijke goederen, en deelde het geld onder de armen; vervolgens sloeg hij op weg, als een rondzwervend Prediker, alleen verzeld van

twee

twee bedienden, ziine reisgenooten. Dus kwam hij, gekleed in eene grove pij en barrevoets, te *St. Galles* in *Provence*, alwaar de Paus GELASIUS II zich toen bevond, van wien hij, in het jaar 1118, de vrijheid verwierf, om als Boetprediker rond te reizen.

Op deze wijze, trok hij, als een landlooper, half naakt met een bedelaarsrok, en als een boeteling, verscheidene Provincien van *Frankryk* door. Te *Orleans* bekeerde hij eenen *Onderdiaken*, die hem voorts verzelde. Te *Valencien* ondervond hij, dat de inwoners geen Hoogduitsch verstonden, zoo min als hij Fransch sprak. — Dit moet zeker bevreemden, dat hij dit niet reeds eer ondervonden had. — Hoe het zij, hij bad God, dat hij wilde geven, dat hij voor zijne Toehoorders in eene vreemde Taal verstaanbaar werd: Dit gebeurde ook, zegt zijn Levensbeschrijver, en dit wonder bragt in elke stad wonderbare bekeeringen voort. HUGO DES FOSSEES, Kapellaan van BURKARD, Bisschop van *Kameryk*, werd zijn aanhanger, en is naderhand zijn opvolger geweest. Van dezen verzeld, voer hij voort, al reizende te prediken, en overal goed te stichten. Als hij in de nabuurschap van *Gemblours* twee vijanden wilde verzoenen, en de één zich niet wilde laten verzoenen, wilde deszelfs paard niet van de plaats, voordat hij naar NORBERT geluisterd had.

CALIXTUS II, die ten dezen tijde Paus was, hield in het jaar 1119 de vermaarde Kerkvergadering te *Rheims*. Op dezelve verschenen ook NORBERT en HUGO, en verwierven van den Paus bevestiging van

V BOEK VI Hoofdst. na C. G Jaar 1073. tot 1517.

van het verlof, om te prediken, door voorspraak van BARTHOLOMEUS, Bisschop van *Laon*, die ook besloot, NORBERT te gebruiken tot Hervorming van zijne *Kanunniken* te *Laon*, waar toe de Paus hem tegen zijnen zin noodzaakte. NORBERT deed echter vergeefsche moeite, waarom hij van deze onderneming afzag, hoewel hij den Bisschop niet kon weigeren, om in deszelfs Kerspel eene verblijfplaats te zoeken. Bij verscheidene plaatsen, die hem in het jaar 1120 gewezen werden, vond hij in het gebed, dat het Gods wil niet was, dat hij zich daar nederzette. Eindelijk bragt hem de Bisschop op een der ruwste en afgelegenste oorden, in een Dal in het woud van *Coucy*, waar het water, hetwelk van de naaste bergen afdaalde, een moeras maakte. Dit donker ongezonde Dal *Premontre*, (*Prémontrè*, *Præmonstratum*, *Pratum monstratum*,) genoemd, had eene vervallene Kapel, in welke NORBERT, biddende, een' geheelen nacht in verrukking doorbragt. Den volgenden morgen riep hij vol vreugde uit, dit was de plaats zijner ruste, en de haven zijner zaligheid, waar hij met andere dienaren des Heeren deszelfs lof zingen wilde; evenwel zou deze Kapel de Hoofdkerk van het Klooster niet zijn, naardien God hem in een gezigt daar eene andere plaats toe aangewezen had.

Toen NORBERT en HUGO, benevens een *Engelsche* Geestelijke, in het jaar 1120 bezit van *Prémontrè* genomen hadden, gaf de Bisschop BARTHOLOMEUS hun in plaats van de kleeding van boetelingen eene witte kleeding, welke de Maagd MARIA zel-

zelve aan NORBERT aangewezen zal hebben. Het duurde niet lang, of zij kregen meer aanhangers; onder anderen bragt NORBERT uit eene bloeijende Leerſchool te *Laon* zeven jonge *Lotharingers*, en met hen veel geld, naar *Prémontrè*, maar de *Engelſche* Geestelijke, aan wien hetzelve aanbevolen was, ging met dit geld bij nacht door. Des te meer prentte NORBERT zijnen leerlingen armoede en boetdoeningen in.

Tot hier toe had NORBERT zijne leerlingen, zonder gelofte te doen, de zoogenoemde Apostoliſche levenswijze leeren onderhouden, maar thans ſchreef hij hun den regel van AUGUSTINUS voor, en zij leefden als *reguliere Kanunniken*, doch tevens paarde hij met die levenswijze het een en ander, hetwelk den Monniken anders eigen was, aanhoudende gebeden, eenzaamheid, onthouding van vleesch enz. In het jaar 1122 ſtichtte hij eene prachtige Kerk, vervolgens een Klooster, waar in aanzienlijke jonge Dochters denzelfden Regel waarnamen. Men verlangde zijne tegenwoordigheid in *Westfalen*, alwaar GOTTFRIED, Graaf van *Cappenberg*, hem zijn ſlot en zijn gebied ſchonk, waar uit in het jaar 1123 de nog bloeijende Proostdij der *Premonſtratenzen* te *Cappenberg* in het Bisdom *Munſter* ontſtaan is, en de Graaf werd naderhand zelve een Heilige van deze Orde. De magtige Graaf van *Champagne* THIEBAULT wilde ook te *Prémontrè* aangenomen worden, maar NORBERT verklaarde hem, dat het Gods wil was, dat hij zou trouwen, en dat zijne nakomelingſchap talrijk zou zijn, waar aan de Graaf

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zich onderwierp. De overwinning, welke NORBERT in het jaar 1124 op den zoogenoemden Ketterschen aanhang van TANCHELIN behaalde, welke in het vervolg beschreven zal worden, vergrootte zijnen roem, en bragt veel toe tot den bloei van zijne Orde.

In het jaar 1124 verkreeg hij de Pausselijke bevestiging van dezelve, die in het jaar 1126 bekrachtigd werd. Hier tegen had hij, volgens zijnen Levensbeschrijver, veel te dulden van den Duivel en deszelfs vervolgingen, die eens in de gedaante van een Beer met uitgesperde kaken en uitgestrekte klaauwen op hem losging, maar dien hij door het teeken des kruis verdreef. Op zijn gebed werden de wolven zoo tam, dat zij zijne kudden bewaarden, en een derzelven stond te *Prémontrè* als een schildwacht tegen andere wolven enz. In het jaar 1126 predikte hij te *Spiers* voor den Keizer LOTHARIUS, met zoo veel toejuiching, dat hij als met eene algemeene geestdrift tot Aartsbisschop van *Maagdenburg*, niettegenstaande zijne tegenkanting, verkoren werd. En nu zag men eenen Aartsbisschop van *Maagdenburg* uit *Spiers* op reis gaan, in een slecht kleed, barrevoets, op eenen ezel. Hij werd te *Maagdenburg* prachtig ingehaald, maar zonder iets in zijnen uiterlijken toestel te veranderen, volgde hij enkel den stoet, zoodat, toen hij in het Paleis meende te gaan, de poortier hem als een bedelaar afwees. Toen men dezen zijnen misslag bekend maakte, wilde hij vlugten, maar NORBERT zeide al lagchend tegen hem: „ Vrees niet, lieve Broeder! gij kent

mij

mij en mijne onbekwaamheid tot deze waardigheid beter, dan allen, die mij noodzaken in dit Paleis binnen te gaan." Terstond bezuinigde de nieuwe Aartsbisschop de uitgaven, die zijne voorzaten gedaan hadden, en schreef zijnen huisgenooten zoo strenge zeden voor, dat zijn Paleis naar een Klooster geleek. Hij vond de meeste goederen van zijn Aartsbisdom in handen van naburige Heeren, maar eischte ze terstond van hen terug, op straffe van den ban. Hij noodzaakte zijne Geestelijken kuisch te leven, het zij dat zij echte vrouwen of bijzitten hadden. In het jaar 1127 deed hij KOENRAAD, Hertog van *Frankenland*, in den ban, omdat hij zich tegen Keizer LOTHARIUS verzette, en in het volgende jaar leide hij de waardigheid neder van Generaal en Hoofd zijner Orde, in welke hij door HUGO werd opgevolgd, die de vervallene Kloostertucht in dezelve thans weder herstelde. Te *Maagdenburg*, waar de Kollegiaatkerk van *St. Maria* hare meeste inkomsten verloren had, zoodat de *Kanunniken* even zoo onordenlijk als behoeftig leefden, stelde hij in het jaar 1129 in derzelver plaats een aantal van zijne *Premonstratenzen*.

Ondertusschen had NORBERT, door ijverige verbeteringszucht, zich den haat van een groot deel zijner Geestelijkheid berokkend, zoodat men zamenzweeringen tegen zijn leven maakte, en zelfs in het jaar 1129 een opstand tegen hem in *Maagdenburg* ontstond. Het volk plunderde de Mariekerk, en viel het Paleis van den Aartsbisschop aan, die door zijne huisgenooten echter ter naauwernood bewogen

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

kon worden, den storm met de vlugt te ontwijken. Hij begaf zich in het nabijgelegen Klooster op den *Petersberg*. Eindelijk vereenigde zich alles in *Maagdenburg* weder, om hem eerbiedig terug te roepen.

Terstond daar op volgde in het jaar 1130 de Pauselijke scheuring tusschen INNOCENTIUS II en ANACLETUS II, welke NORBERT reeds twee jaren te voren voorzien wilde hebben, gelijk hij thans aankondigde, dat binnen kort het Rijk van den *Antichrist* een begin zou nemen. De Heilige BERNHARD, wien hij dit insgelijks zeide, wilde dit niet gelooven (*), evenwel erkende hij vervolgens in ANACLETUS, omtrent zoo als NORBERT, een' *Antichrist*, of een algemeen vervolger der Kerk (†). Ook bragt NORBERT veel toe, dat de Keizer LOTHARIUS zich voor INNOCENTIUS verklaarde. Ook ondersteunde hij deszelfs gezag op de Kerkvergadering te *Rheims* in het jaar 1131, en bezocht met hem zijn *Prémontrè*, alwaar toen bijkans 500 van zijne leerlingen zoo getrouw naar zijne voorschriften leefden, dat de Paus dezelve door eene eigene Bulle bevestigde. Na het overlijden van den Bisschop van *Keulen*, droeg de Keizer aan NORBERT de waardigheid van Aartskanselier voor het Rijk van *Italië* op. Hij verzelde daarom dezen Vorst op den krijgstogt, dien hij in het jaar 1132 ten behoeve van Paus INNOCENTIUS naar *Italië* ondernam. Maar op de terugreize overviel hem eene ziekte, aan welke

(*) *Epist.* LVI.

(†) *Epist.* CXXIV. CXXXVI.

ke hij op den 6den Junij 1134 te *Maagdenburg* zijn leven eindigde.

Was hij reeds voor eenen wonderdoener gehouden bij zijn leven, geen wonder, dat het na zijn dood niet aan openbaringen, verschijningen en wonderwerken van hem ontbrak, ook werd zijne heiligheid, zegt men, aangeduid door het niet vergaan van zijn lijk, en den liefelijken reuk, dien het uitgaf. De Kanunniken der Kathedrale Kerk twistten met de *Premonstratenzen* van de *Mariekerk*, over de eere van zijne begraafplaats, tot dat de Keizer voor de laatsten uitspraak deed. Sedert hielden de bedevaarten naar zijn graf en de wonderen bij hetzelve niet op, hoewel ABELARD met het laatste wonder, hetwelk NORBERT, kort voor zijn dood, zal verrigt hebben, door het opwekken van drie dooden, den spot drijft. De Kanunniken der Mariekerk gaven in het begin der XIIIde eeuw aan INNOCENTIUS III eene lijst over van de wonderen van hunnen Stichter, en volgens eene oude overlevering in zijne Orde, zal deze Paus hem reeds *Heilig* verklaard hebben. Ten minste had men al vroeg in vele Kerken begonnen, hem als eenen Heiligen te vereeren, tot eindelijk GREGORIUS XIII in het jaar 1582 verordende, dat NORBERTS Feestdag, in alle Kloosters en Kerken der *Premonstratenzer* Orde op den 6den Junij gevierd zou worden. Doch naderhand heeft URBANUS VIII in het jaar 1625 dezen Feestdag op den elfden Julij verplaatst.

Bij de Hervorming bezat de stad *Maagdenburg* nog het ligchaam van dezen Heiligen, doch, na ve-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

le pogingen, werd hetzelve in het jaar 1629 naar *Praag* overgebragt, in de Abdij *Strahow*, van deze Orde, en NORBERT onder de *Patronen* of Beschermheiligen van *Bohemen* aangenomen; doch naderhand heeft FILIP MULLER in een afzonderlijk geschrift beweerd, dat niet het ligchaam van NORBERT, maar van eenen anderen ouden Aartsbisschop ten dien tijde naar *Praag* gebragt is. Van de vruchten van NORBERTS geest is niets anders gedrukt dan eene *Vermaningspredikatie aan zijne Leerlingen* (*). Zijne *Commentarien over Bijbelboeken* worden in het Klooster te *Cappenberg* bewaard. Bovendien heeft hij nog verscheidene *Predikatien*, *Zedekundige Verhandelingen* en een *Boek van de gezigten en openbaringen*, die hij gehad zal hebben, nagelaten (†).

Dertig jaren na de stichting zijner Orde had dezelve bijna 700 Abten. In het jaar 1344 waren 'er 1332 Abdijen, 350 Proostdijen, en 500 Vrouwen-Kloosters. Een groot deel van dezelve is door de Kerkhervorming te niet gegaan, ja zelfs in *Italië* was 'er in het begin der XVIIIde eeuw van de 65 Abdijen geen ééne overgebleven.

Orde der Karmeliten.

Insgelijks omtrent het midden der XIIde eeuw, toen de Orde der *Premonstratenzen* zich begon uit te breiden, nam ook de Orde der *Karmeliten*, dus genoemd naar den berg *Karmel*, in het Heil. Land, haren oorsprong; hoewel de Orde zich beroemt, en door verscheidene geschriften heeft pogen te bewijzen,

(*) *In de Biblioth. PP. Lugd. T.* XXI. *p.* 118.

(†) FABR. *Bibl. Lat. Med. et inf. ætat. T.* V. *p.* 142.

zen, dat de Profeet ELIAS, die op den berg *Karmel* veel zijn verblijf had, haar eerste Stichter zou geweest zijn. De ijdelheid van dit voorgeven heeft de Jesuiet PAPENBROCH opzettelijk aangetoond (*), waar uit een hevige strijd tusschen hem en deze Orde ontstond, welke hem niet alleen in verscheidene geschriften aanviel, onder anderen in een, hetwelk niet minder dan IV Deelen in Folio uitmaakte, maar hem ook bij den Paus beklaagde, terwijl een hunner Schrijvers meer dan 2,000 dwalingen bij de *Jesuiten* ontdekt had. Zoo hoog liep de twist, dat de Paus INNOCENTIUS XII in het jaar 1698 door een bijzonder *Breve* aan de beide partijen het stilzwijgen opleide.

De waarheid, door PAPENBROCH uit tijdgenoten bewezen, is: Zekere BERTHOLD uit *Kalabrië* begaf zich omtrent het midden der XIIde eeuw met eenige Bedevaartgangers naar den Berg *Karmel*, om hun gebed te doen, en nam zijn verblijf ter plaatse, waar, gelijk men geloofde, de Profeet ELIAS voormaals gewoond had, alwaar hij met hen een streng en arbeidzaam Kluizenaarsleven leidde, wordende zijn gezelschap spoedig door anderen vermeerderd. Natuurlijk heeft men ook van dezen BERTHOLD vele wonderen verteld. In de belegering van *Antiochië* door de *Saracenen*, zou JEZUS, de Heilige Maagd én de Apostel PETRUS aan hem verschenen zijn, en hem de H. *Lancie* aangewezen hebben, welker bezit aan de Christenen de overwinning bezorgde enz.

In

(*) In de *Acta SS. Antverp.*

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

In het jaar 1209 ontvingen de *Karmeliten* het eerste voorschrift van eenen regel, door den *Patriarch* ALBERT van *Jeruzalem*, naderhand vereenigden zij zich met de Monniken van den Heil. BASILIUS, maar beschuldigden dezen in het jaar 1670, dat zij hunnen gemeenen vader in ééne van hunne Kloosterschilderijen, niet als een' *Karmeliet*, maar als een' *Turkschen* Bassa, met eene hooge roode muts afgebeeld hadden; na eenen twist van tien jaren deed de Roomsche Congregatie der Kerkgebruiken uitspraak, dat de *Basilianen* een ander beeld van den Profeet, gelijkformig aan zijnen leeftijd, zouden laten maken, evenwel ook niet in het gewaad van eenen *Karmeliet.*

Van tijd tot tijd zijn 'er veranderingen in den bovengemelden regel ingevoerd, en is dezelve merkelijk verzacht geworden. Zij, die zich van deze verzachtingen bedienen, heeten *Conventualen* of *geschoeide Karmeliten*, terwijl de andere *Observanten* of *Barrevoeter-Karmeliten* genoemd werden. De 26ste Generaal dezer Orde, JOAN BAPTISTA SERETH, ontwierp eene nieuwe Hervorming der Orde, maar werd deswegens in zijn Klooster met vergift omgebragt. Hij was echter de Stichter der *Karmeliter Nonnen.* Eene naderhand zoo vermaard gewordene H. THERESIA, eene *Spaansche* Juffer in de XVIde eeuw, ondernam in vereeniging met eenen Monnik dezer Orde, JOAN DE LA CROIX, eene Hervorming derzelve voor de beide kunnen, die te meer toejuiching gevonden heeft, hoe vernuftiger zij was in de kunst, om het ligchaam te kwellen en

op

op te offeren. Zij is eigenlijk de ſtichteresſe der *ongeſchoeide Karmeliten* en *Karmelitinnen*, wier boetdoeningen en hardheid tegen zich zelven dikwijls even zoo ongerijmd als wreed waren. Nog is 'er eene *Tertiarier - Orde* der *Karmeliten*, die in het jaar 1477 uit kracht eener Bulle van SIXTUS IV haren aanvang genomen heeft. In dezelve worden lieden van alle ſtanden en geſlachten aangenomen, onder voorwaarde, dat zij God, de Heilige Maagd, en den Generaal der Orde, gehoorzaamheid en kuischheid beloven, eene bijzondere kleeding dragen, en vele oefeningen van Godzaligheid verrigten moeten.

Nadat de *Karmeliten*, op uitdrukkelijk bevel, zegt men, van de Moedermaagd, den Berg *Karmel* verlaten hadden, breidde de Orde zich zeer ſnel in het Westen uit, en ſedert de later jaren der XIIIde eeuw kreeg zij een nieuw aanzien, door het *ſcapulier*, (*ſcapulare*,) of *ſchouderkleed*, een ſoort van bovenmantel, zonder mouwen, aan beide zijden open, waar van het ééne deel van voren, het ander op den rug afhangt, zijnde de deelen op den ſchouder zaamverbonden. Het is van graauwe wol gemaakt, ten minſten vier duimen breed, en zes lang, met het beeld der Maagd MARIA verſierd, die aan deze Orde zoo genegen is, dat derzelver leden *onzer lieve vrouwe broeders en zusters* heeten (*Fratres B. Mariæ Virg. de Monte Carmelo.*) Dit ſchouderkleed, hetwelk de *Karmeliten* over hunne witte kleederen dragen, zal volgens hunne Schrijvers van den Hemel gekomen zijn. SIMON STOCK in

in *Engeland*, haar zesde Generaal, bad in het jaar 1246 de Heilige Maagd, gelijk zij zijne Ordensleden hare Broeders noemde, mogt zij zich ook als derzelver Moeder vertoonen, en door een of ander teeken van hare gunst onderscheiden. (Onder anderen bad hij: *Flos Carmeli*, *vitis florigera*, *splendor coeli*, *virgo puerpera*, *singularis mater mitis*, *sed viri nescia*, *Carmelitis da privilegia*, *stella maris!*) Onder het bidden verscheen zij hem met een groot gevolg, en sprak hem, houdende het *scapulier* in de hand, met deze woorden aan: ,, Dit zij een voorregt, (*privilegium*,) voor u en alle *Karmeliten!* wie in hetzelve sterft, zal het eeuwig vuur niet lijden!" Verders verzond zij hem aan den toenmaligen Paus INNOCENTIUS, die alle bezwaren der Orde verhelpen zou. Ook verscheen zij, volgens verhaal der *Karmeliten*, in het jaar 1320 aan Paus JOANNES XXII, wien zij beval, de voorregten der Orde te bevestigen, en bijzonder dit, wat het *scapulier* betrof. Zij beloofde ook, dat zij wekelijks op *Sabbath* of Zaturdag na den dood van Monniken dezer Orde, van den hemel zou dalen, en allen, die zij van hen in het Vagevuur zou vinden, naar den Hemel zou overbrengen. Dit had, zegt men, de Paus in eene bijzondere Bulle bevestigd.

Zulke vertellingen wederleggen zich zelve; ondertusschen heeft het *scapulier*- of *schouderkleed der Karmeliten*, hetwelk zij ook het *kleine kleed der Maagd* MARIA genoemd hebben, zeer groote uitwerking gedaan. Om niet van de voordeelen te spre-

ſpreken, welke de Orde daar van genoten heeft, vele duizenden zijn 'er door bewogen, om zich, door het dragen van hetzelve, ten minſte in hunne laatſte levensſtonden, van hunne zaligheid te verzekeren. Ook is 'er in de jongſte eeuwen nog eene talrijke *ſcapulier-broederſchap* ontſtaan, die door dit teeken, door eene bijzondere vereering van de H. Maagd, en door zoogenoemde goede werken, heeft zoeken uit te munten. De Roomschgezinde Schrijver LANNOI heeft het fabelachtige van de verſchijning aan STOCK, en der zoogenoemde *Sabbatiniſche* Bulle van JOANNES XXII overtuigend bewezen in vijf Verhandelingen: *De Simonis Stochii viſo, de Sabbatinæ Bullæ Privilegio, et de Scapularis Carmelitarum Sodalitate* (*).

Dominikanen.

Alle deze Geestelijke broederſchappen zijn in de XIIIde eeuw, als het ware, verdonkerd door twee nieuwe Orden van Monniken, de *Dominikanen* en *Franciskanen*, die de voornaamſte zijn geworden onder de Bedelmonniken, en aan de Pausſelijke heerſchappij uitnemende dienſten hebben bewezen, waar door zij zich ook, niettegenſtaande hunne gedurige twisten en verſchillen, en zelfs inwendige verdeeldheden, hebben ſtaande gehouden.

DOMINICUS GUZMAN.

De eerſte dezer Orden heeft tot haren Stichter eenen *Spanjaard*, DOMINICUS, die uit het Adelijk geſlacht GUZMAN zal afgeſtamd zijn, hetwelk echter door den *Jeſuiſchen* Schrijver van zijn leven in de

(*) *Opp. Tom.* II. *P.* II. *p.* 385.

de *Acta SS. Antverp* (*), in twijfel getrokken en betwist wordt. Daar in komt men meer overeen, dat DOMINICUS in het jaar 1170 te *Calaruega*, (of *Calaroga*,) een vlek in *Oud-Kastilië*, in het Bisdom *Osma*, geboren is. Voor dat zijne moeder nog van hem zwanger was, zoo vertellen zijne Levensbeſchrijvers, werd haar in eene verſchijning aangewezen, dat zij een klein hondje in haar ligchaam had, hetwelk een' brandenden fakkel aan den ſtaart droeg, en daar mede te voorſchijn komende, de geheele wereld ſcheen aan te ſteken; dit zal beduid hebben, dat zij een' voortreffelijk Prediker zou baren, die door het blaffen zijner heilige geleerdheid de zondaren zou opwekken, en het vuur, hetwelk CHRISTUS op aarde gebragt heeft, door de geheele wereld verſtrooijen. Ook verſcheen hij aan haar of aan eene andere voorname vrouw, als een kind met eene ſtar op het voorhoofd, welke door de geheele wereld ſchitterde; als kind, ſliep hij reeds liefst op den blooten grond, en ſpeelde hij niet met andere kinderen. Hij beoefende de Godgeleerdheid op de Hooge School te *Palencia*, die naderhand naar *Salamanka* verplaatst is. Zich eenen naam van geleerdheid en heiligheid verworven hebbende, verkreeg hij van den Bisſchop van *Osma*, in het jaar 1199, met de Priesterlijke waardigheid, den post van *regulier Kanunnik* bij deszelfs Kerk. Spoedig werd hij Onder-Prior van zijn gezelſchap.

Nacht

(*) *Menſ. Aug. T.* I, *p.* 358-658.

Nacht en dag bleef hij, vlijtig biddende, in de Kerk, en vergoot tranen voor zondaren en ellendelingen. Ook bad hij God voornamelijk, dat die hem de ware liefde en beste middelen wilde schenken, om het heil der menschen te bevorderen, zoo als weleer de Zaligmaker.

Zijn wensch werd spoedig vervuld. Zijn Bisschop nam hem mede naar het Zuiden van *Frankryk*, onderweg bekeerde hij, na lang redetwisten, eenen Ketter. Te *Rome* gekomen, kregen de Bisschop en hij de vergunning van den Paus, om aan de bekeering der *Albigenzen* te arbeiden. DOMINICUS kweet zich hier ijverig, en bleef weldra in dit werk alleen; en niet zonder gevaar, voornamelijk toen de Paus in het jaar 1208 eenen kruistogt tegen hen liet prediken, evenwel volhardde DOMINICUS, en verklaarde, als men hem dreigde, dat hij niet vreesde, want dat hij niet waardig was, een Martelaar te zijn. Allengs verzamelde hij een gezelschap van lieden om zich, die insgelijks aan de bekeering der Ketters arbeidden: nu voornemens om eene nieuwe Orde te stichten, reisde hij in het jaar 1215 met hen naar *Rome*, alwaar de Paus hem zijne begeerte inwilligde, omdat hij zich grooten dienst van hem beloofde tegen de *Albigenzen*, die wel bij duizenden door den kruistogt omgekomen, maar niet uitgeroeid waren. Evenwel streed dit verlof met een besluit van *de vierde algemeene Kerkvergadering van Lateranen*, die het uitvinden van nieuwe Orden onlangs verboden had, (*ne quis de cætero novam religionem inveniat, sed quicunque voluerit ad* reli-

gi-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

gionem converti, unam de approbatis sumat.) Doch het belang zijner zaak deed den Paus tegen dit besluit handelen. DOMINICUS nam den Regel van AUGUSTINUS aan voor zijne Orde, met eenige bijvoegselen ten aanzien van het eten, vasten en andere strengheden. In het jaar 1216 verkreeg hij van HONORIUS III eene vernieuwde bevestiging van zijne Orde, in drie handvesten, in welker laatste van het jaar 1217, de Paus hen naar hunne hoofdbedoeling, *het Prediken* noemt, *Fratres Prædicatores*, gelijk zij naderhand *Frères Prêcheurs*, *Predikmonniken* en *Predikheeren* genoemd zijn.

In het jaar 1206 stichtte DOMINICUS ook een Klooster voor Nonnen, in welk hij elf vrouwen bragt, onder welke negen door hem bekeerde *Albigenzen* waren. Vervolgens nam hij voor naar *Afrika* over te steeken, om aan de ongeloovigen het Christendom te verkondigen; terwijl hij MATTHIAS van *Parys* intusschen tot Opperhoofd der Orde aanstelde. Deze stichtte in het jaar 1218 het eerste Klooster der Orde te *Parys*. Dit Klooster, aangelegd in de straat van *St. Jakob*, werd naar dezen Heiligen genoemd, en de bewoners van hetzelve heeten *Jacobins* of *Jakobijnen*, welke naam aan deze *Dominikanen* tot in onze tijden eigen gebleven is, toen een geheel ander gezelschap in dat zelfde Klooster zijne vergaderingen hield, en daar van den naam *Jakobijnen* ontleende.

In het jaar 1218 kwam RENAUD of REGINALD, Deken der *Kanunniken*, te *Orleans*, een geleerd man, te *Rome*, alwaar hij ziek geworden, op de

aan-

aanſpraak van DOMINICUS een gelofte deed, en volgens dezelve, herſteld zijnde, lid der Orde werd. Dit wordt toegeſchreven aan eene verſchijning van de Maagd MARIA, aan hem, die hem in het midden der heete koorts met eenen heiligen olie zalfde, en tevens ook aan DOMINICUS zal verſchenen zijn, en dien een ordensgewaad voor zijne Monniken zal vertoond hebben, hetwelk DOMINICUS naderhand zijnen Monniken heeft voorgeſchreven. Ondertusſchen is het bewezen, dat DOMINICUS zijne eigenlijke ordenskleeding reeds vroeger gedragen heeft, zoodat deze geheele vertelling vervalt. Nogtans heeft men daar voor ten dienſte van hen, die dit gewaad vereeren, (*qui aliquam in veste e coelo illata pietatis partem ponunt,*) uitgevonden, dat reeds INNOCENTIUS III dezen Heiligen in een gezigt gezien zou hebben, hoe dezelve in dat gewaad de Kerk van *Lateranen* onderſteunde; en dat de Maagd MARIA in het jaar 1216 hem en den H. FRANCISCUS in hetzelfde gewaad aan haren Zoon vertoond zal hebben, om zijnen toorn tegen de wereld te verzachten. Ook wederleggen *Dominikaner* Schrijvers het voorgeven der *Franciskanen*, als of DOMINICUS van FRANCISCUS een touw met knoopen gevraagd zouden hebben, om zijn ligchaam daar mede te omgorden, dewijl DOMINICUS altijd een ijzeren keten om het bloote lijf gedragen hebbe.

In de jaren 1220 en 1221 hield DOMINICUS twee Kapittels van zijne Orde, in welker eerſte hij alle bijzonder eigendom en vaste inkomſten aan zijne Monniken verbood, waar over naderhand de *Domi-*

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

nikanen en *Franciskanen* vrij hevig gestreden hebben, willende de laatstgemelden beweeren, dat DOMINICUS dit voorschrift van armoede van FRANCISCUS zal hebben overgenomen, alhoewel de eerste moeten erkennen, dat DOMINICUS dit gebod later heeft gegeven dan FRANCISCUS.

Voorts breidde zich de Orde nog bij het leven van DOMINICUS in verscheidene landen van *Europa* uit. Hij zelve overleed te *Bologna*, den 6den Augustus 1221. Terwijl hij leefde, wist men reeds veel van zijne wonderwerken te vertellen. Te *Rome* zal hij in het jaar 1220 eenen dooden opgewekt hebben; eens op reize zijnde met een' van zijne Monniken, overviel hen eene zware regenbui, maar door het teeken des kruis maakte hij, dat geen enkele droppel hen trof enz. In het uur van zijnen dood zag een Prior van zijne Orde in den slaap uit den geopenden hemel twee witte ladders dalen, een van welken CHRISTUS, en de andere MARIA vasthield; op beiden klommen de Engelen op en neder; eindelijk werd tusschen beiden een stoel gezet; op welken een Broeder der Orde zat, met het aangezigt bedekt; waar op CHRISTUS en zijne Moeder de ladders ophaalden, en dus werd de doode onder het gejuich der Engelen in den Hemel opgenomen. Na zijn dood vermenigvuldigden de wonderen, zoo, dat de nieuwe Generaal der Orde, JORDAN, die ook het leven van DOMINICUS beschreven heeft, van den Paus GREGORIUS VII de *Canonizatie* van BENEDICTUS in het jaar 1233 verwierf, nadat zijne strenge deugd bewezen, en zijne wonderen door eene menigte getuigen bevestigd waren.

Hoe

Hoe het eigenlijk gesteld ware, met het karakter van DOMINICUS, met zijne kundigheden, en bijzonder met zijne predikatien, wordt ons niet gemeld. Zijne Levensbeschrijvers verheffen hem slechts met uitbundige algemeene lofspraken, of schilderen zijne Monnikenstrengheid. Over dag was hij de aangenaamste man, zeggen zij, in de verkeering, en werkzaam in het leeren en onderwijzen; de nachten bragt hij zeer dikwijls door in de Kerken, onder gebeden en tranen. Ook kastijdde hij zich elken nacht driemaal met eene ijzeren ketting; eens voor zich zelven; de tweede keer voor de zondaren in de wereld; en ten laatsten voor de genen, die in het vagevuur gepijnigd werden.

Men heeft voordezen doorgaans als zeker aangenomen, dat DOMINICUS de *Inquisitie* of het *Kettergerigt* in zijne Kerk heeft gesticht, en dat hij zelve de eerste *Inquisiteur* of Geloofsonderzoeker zal geweest zijn; hier van is echter geene blijk, doch het zou eene andere vraag zijn, of hij door zijn prediken onder de Ketters aanleiding gegeven hebbe tot zulk een gerigtshof; meer hier van in het vervolg. DOMINICUS heeft ook het een en ander geschreven, doch alles schijnt van weinig belang geweest te zijn, en is grootendeels niet meer voorhanden. Men vindt daar onder eene verdediging van het toenmalige Kerkelijk geloof tegen de Ketters, en uitleggingen van eenige Bijbelboeken. Hij moge een ijverig en welmeenend godsdienstig man geweest zijn, en een bevorderaar van het prediken, hetwelk te dien tijde zoo verwaarloosd werd, maar hij was een gezworen

vijand van al wat Ketter heette, en een bijgeloovig hoogachter van eigenwillige Monnikenvroomheid.

De opvolger van DOMINICUS in het bestuur der Orde was JORDAN, die ook het leven van DOMINICUS beschreven heeft, en berigten van zich zelven, bevattende verscheidene gezigten, openbaringen enz. In zijn' tijd kregen de *Dominikanen* het eerst vrijheid, op de Universiteit te *Parys*, om openlijk te leeren. JORDAN was zeer werkzaam, om de Orde verder in aanzien te brengen. Eindelijk reisde hij naar het Heilig Land, om de Broederen aldaar te bezoeken, en overleed op de terugreize in het jaar 1237.

Zijn opvolger was in het jaar 1238 RAYMUNDUS DE PENNAFORTE, een bekend verzamelaar van *Decretalen*, dien wij als zoodanig reeds hier voor hebben leeren kennen. Reeds in het jaar 1240 leidde hij zijne waardigheid neder, en leefde tot het jaar 1275 in zijn Klooster te *Barcellona*, wanneer hij dezer wereld overleed. Behalve zijne verzameling der *Decretalen* van GREGORIUS IX, heeft hij zich voornamelijk toejuiching verworven door een handboek voor de Biechtvaders van zijne Orde en voor de Geestelijken in het gemeen, (*Summa de Poenitentia et Matrimonio*,) hetwelk het eerste werk van die natuur was.

De Orde maakte voorts snelle voortgangen. Zij bragt ten dezen tijde de beide groote lichten in de *Schoolsche* Wijsbegeerte en Godgeleerdheid, voort ALBERT *den Grooten* en THOMAS van *Aquino*. Andere geleerde mannen op Universiteiten, en Schrijvers uit de-

deze Orde voortgekomen, de roem van heiligheid, van wonderwerken, en godzalige ſtrengheid, haar aanzien aan het Pauſelijk Hof, hare vlijt in het prediken en beſtrijden der Ketteren; ook de *Inquiſitie*, welke GREGORIUS IX in het jaar 1233 aan haar aanbeval, dit alles vereenigde zich, om haren luister te vergrooten, en haar ongemeen te doen toenemen. Zij heeft zich door geheel *Europa* uitgebreid, en ook in *Azië*, ja zelfs in *Abysſinië*. Door de Reformatie heeft zij vele Kloosters en inkomſten verloren, en niet min door de *Jeſuiten*, en evenwel bezat zij in het begin der voorgaande eeuw nog 45 Provincien, behalve twaalf Congregatien of bijzondere *Reformatien* enz.

Voor dezen hebben de *Dominikanen* wel beweerd, dat hun ſtichter, behalve zijne Monniken en Nonnen, nog eene *derde Orde*, (*Tertiarii*, *le Tiers Ordre*, vollediger *Fratres et ſorores de militia Jeſu Christi*, *de Poenitentia B. Dominici*,) geſticht hebbe. Doch hun XXIIſte Generaal, RAYMUND van *Kapua*, die in het jaar 1399 geſtorven is, erkent, dat dezelve eerst na den dood van den Heil. DOMINICUS ontſtaan is. Volgens hem had DOMINICUS eenige vrome lieden verzameld, die zich bij eede verbonden, om de Ketters met de wapenen te bedwingen en uit te roeijen. Deze noemde hij den *krijgsdienst*, (*militia*,) *van* CHRISTUS, en ſchreef hun eene gemengde zwarte en witte kleeding voor. Doch na zijne Heiligſpreking in het jaar 1234, toen de zoogenoemde Ketterijen bijna vernietigd waren, veranderden deze lieden in eene ſoort van *Boetelin-*

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

gen, aan welke in het jaar 1300 de regel van AUGUSTINUS werd voorgeschreven.

Men heeft ook DOMINICUS voor den uitvinder van den *Rozenkrans* willen houden, doch wij hebben al vóór zijn' tijd sporen van het gebruik van denzelven; schoon men niet kan ontkennen, dat DOMINICUS dit gebruik zeer bevorderd heeft, en dat daar door in zijne Orde de *Broederschap van den Rozenkrans* ontstaan is.

Franciskanen. FRANCISCUS van Assisi.

Hoe aanzienlijk ook de Orde van den Heil. DOMINICUS zich verheven had, echter ontstond 'er genoegzaam ten zelfden tijde eene andere, die haar den voorrang betwistte, en die zich voornamelijk daar op grondde, dat zij *de eerste Orde van Bedelmonniken* geweest is. Derzelver stichter verbeeldde zich de volmaaktheid van het Monnikenleven daardoor te zullen bereiken, als hij aan zijne Monniken allen bijzonderen eigendom verbood, om alleen van het bedelen te bestaan, hoewel hij zijn oogmerk niet bereikt heeft, alzoo zijne Monniken van het bedelen rijk zijn geworden, en langen tijd hevig onder malkanderen getwist hebben, waar in deze volkomene armoede eigenlijk bestaan zal.

De stichter van deze Orde, FRANCISCUS van *Assisi*, naar de plaats zijner geboorte, een klein stadje van het oude *Umbrië*, in de middeleeuwen het Hertogdom *Spoleto*, kwam daar in het jaar 1182 ter wereld. Zijne Levensgeschiedenis, beschreven door BONAVENTURA, die zelve een Heilige in deze Orde geweest is, vervolgens door eenen anderen *Franciskaner* LUKAS WADDING, door HELYOT en anderen is

is vol zonderlingheden, wonderen en hemelſche verſchijningen, welke niet waardig zouden zijn, genoemd te worden, indien het niet ware, om ons den geest dier eeuwen te leeren kennen.

De ſtichter dezer Orde zal van de *Erythreïſche Sibylle* reeds te voren verkondigd zijn, ook zal de Profeet ZACHARIA (XI. 7.) van hem voorzegd hebben, en één der Engelen *Openb.* VII. 2. is niemand anders dan FRANCISCUS. Zijn Vader PIETER BERNARDONI was een rijk koopman. Zijne Moeder kon niet anders van hem verloſſen, dan in eenen ſtal op wat hooi, en dus had hij reeds in zijne geboorte gelijkvormigheid met den Zaligmaker. Bij den doop kreeg hij den naam JOANNES, maar dewijl hij al vroeg vlug *Fransch* leerde ſpreken met de *Franſchen*, met welken zijn vader handelde, gaf zijn vader hem daarom den naam FRANS of FRANCISCUS.

De Zoon zou insgelijks koopman worden, maar was genegen tot verkwisting, en een liefhebber van alle vermaken. In het jaar 1201 werd hij in eenen kleinen oorlog tusſchen de ſteden *Asſiſi* en *Perugia* gevangen weggevoerd, maar voorſpelde aan zijne medegevangen toen reeds, dat zij hem een van de geheele wereld vereerd zouden zien. Na zijne bevrijding eenen ſoldaat ziende, die ſlecht gekleed was, trok hij zijn' rok uit en gaf hem denzelven. Den daar op volgenden nacht zag hij in den ſlaap een groot paleis met wapenen, die met het kruis geteekend waren: op zijne vraag, wien dezelve toebehoorden, ontving hij ten antwoord, hem en zijne

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

soldaten. Daar op wilde hij eenen veldtogt bijwonen, die in *Beneden-Italië* ondernomen zou worden, maar onderweg verscheen God hem bij nacht, en gebood hem naar zijne vaderstad terug te keeren, alzoo het voorgaande gezigt eene geestelijke beteekenis had. Van toen af onttrok FRANCISCUS zich meer en meer aan het gewoel der gezelschappen, en hield zich bezig met geestelijke oefeningen. Eens ontmoette hij buiten *Assisi* eenen melaatschen, en begrijpende, dat hij zich zelven overwinnen moest, als hij een soldaat van CHRISTUS wilde zijn, stapte hij van het paard, kuste den melaatschen, en gaf hem een aalmoes. Voortrijdende, zag hij denzelven niet meer, en dit nu voor een wonder houdende, besloot hij tot grooter dingen voort te gaan. Eens verscheen hem CHRISTUS aan het kruis, terwijl hij zijn gebed deed, en hij geloofde, zich te hebben hooren opwekken, dat hij zich zelven verloochenen, zijn kruis op zich nemen en hem volgen zou. En van dien dag af, leide hij zich met ijver toe op armoede en nederigheid. Eens zich onder eenen hoop Bedelaars aan de deur der St. Pieters Kerk te *Rome* vervoegd hebbende, wisselde hij met een' van dezelven van kleederen, en stond dus in bedelaarsgewaad den geheelen dag onder de Bedelaars, zich verbeeldende, op deze wijze nader te zijn aan de Euangelische volmaaktheid. Naar zijne vaderstad terug gekeerd, zocht de Duivel hem van zijne godsvrucht af te schrikken, door hem te dreigen, dat hij den verschrikkelijken bogchel van zekere oude vrouw, waar van FRANCISCUS altijd een af-

afkeer gevoeld had, hem op den rug zou planten, waarom hij den Duivel, met in holen en kuilen buiten de ſtad zijn gebed te doen, ontweek.

Op zekeren dag in eene bouwvallige Kerk buiten *Asſiſi* zijn gebed doende, voor een *Crucifix*, hoorde hij hetzelve driemaal zeggen: „ FRANCISCUS, „ ga en verbeter mijn huis, hetwelk, zoo als gij „ ziet, geheel vervallen is!" FRANCISCUS, dit van het Kerkgebouw verſtaande, verkocht eene partij lakenen van zijnen vader, en gaf het geld aan den Priester, om de Kerk te doen herſtellen. Zijn vader, dit ontdekt hebbende, kwam woedend toeſchieten met eenige nabeſtaanden. FRANCISCUS, die niet ontvlugten kon, drong zich beangst tegen eenen muur, die zich opende, en hem voor het gezigt van zijnen vader verbergde. Na eenige maanden zich in een kuil verborgen te hebben gehouden, verſcheen hij weder in zijne vaderſtad, alwaar zijne burgers hem voor krankzinnig aanzagen, hem beſpotten en met drek en ſteenen wierpen; waar op zijn vader hem in boeijen ſloot. Zijne moeder bevrijdde hem uit dezelve, maar de vader beklaagde zich bij de overheid, doch deze wees den vader tot de regtbank des Bisſchops. Voor dezen verſcheen FRANCISCUS waarſchijnlijk in 1206. Op den eisch zijns vaders, dat hij van zijn vaderlijk erfgoed afſtand zou doen, gaf hij alles wat hij had, tot zijne kleederen toe, over, waar bij men ontdekte, dat hij een grof haren vel over zijn naakte lijf droeg. Nu gansch naakt, zeide hij tegen zijnen vader: „ Tot „ hier toe heb ik u mijn' aardſchen vader genoemd;

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

„ maar van nu af kan ik veilig zeggen: Mijn va- „ der, die in de hemelen zijt; bij wien ik al mijn' „ schat beware, en op wien ik mijn vertrouwen en „ mijne hoop gezet heb." De Bisschop rees op, omhelsde hem, en gebood, dat men hem andere klee- deren zou brengen enz.

Vervolgens ging hij als een bedelaar in de wereld rond, en zijne geliefde bezigheid was weder het bezoeken en oppassen van melaatschen, waar voor God hem ook de gave der gezondmaking schonk. Nu dacht hij weder aan het herstellen der bovengemelde bouwvallige Kerk, waar toe hij al bedelende zoo veel bijeenbragt, dat hij zijnen wensch voldoen kon, terwijl velen van zijne medeburgeren hem voor een' Heiligen hielden. Men begon hem te vereeren, waar door hij in staat geraakte, om nog twee andere Kerken te verbeteren, eene van welke op de plaats *Porticella* of *Portiuncula* stond, welke plaats aan de *Benedictijnen* behoorde; deze Kerk, aan de Maagd MARIA en de Engelen gewijd, behaagde hem meer, dan eenige andere plaats der wereld; hier leefde hij twee jaren lang, en leide den grond tot zijne Orde.

De stichting der Orde wordt gemeenlijk gesteld in het jaar 1208. In dit jaar hoorde FRANCISCUS eens, als de Priester in zijne geliefde Kerk de Mis las, deze woorden van den Zaligmaker voorlezen, met welke hij aan zijne leerlingen verbood, goud of zilver in hunne gordels mede te nemen, geen buidel, twee rokken, schoenen of staven te hebben, en nu riep hij met vreugde uit, dat dit het juist was,

waar

waar hij naar verlangde. Terstond schikte hij zich, om deze levenswijze aan te nemen, welke hij als de hoogste Euangelische volkomenheid beschouwde. Hij wierp alles, wat hij om en aan had, weg, behalve eenen rok, welken hij den vorm gaf van een Monnikenkleed, aan hetwelk een kap of kapot, (*capuccio capitium*,) vastgenaaid was, van een spits of pijramiedaal fatsoen, omtrent zoo als de Herders in *Italië* gebruikten, om bij slecht weder over het hoofd te halen. In deze kleeding gedroeg hij zich in de omgelegene oorden als een Boetprediker, en vond nu spoedig navolgers. De eerste was in het jaar 1209 BERNARDO DE QUINTAVALLA, een der aanzienlijkste lieden te *Assisi*; een Kanunnik van dezelfde stad, PIETER CATANEO was zijn tweede leerling, waar bij zich in het jaar 1209 nog een derde voegde, ÆGIDIUS, insgelijks een burger dier stad.

Met deze leerlingen woonde hij eerst in eene ellendige hut aan een riviertje bij *Assisi*. Vervolgens gingen zij uit om te prediken, en werden hier en daar als landloopers behandeld, hetwelk zij alles, als eene eer om CHRISTUS wil, met blijdschap verdroegen. Toen in het jaar 1210 het gezelschap tot een elftal was aangegroeid, oordeelde FRANCISCUS, dat het tijd was, hetzelve eenen gemeenschappelijken regel voor te schrijven, en die door den Paus te laten bevestigen. In dezen regel liggen blinde gehoorzaamheid, de strengste kuischheid en verzaking van allen eigendom ten grondslag. Geen lid der nieuwe Orde zou *Prior*, maar alle slechts *minder broeders*, (*fratres minores*,) heeten, waar uit de

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

naam *Minoriten* ontstaan is. Hunne Opzieners moeten ook *Dienaars*, (*Ministri*,) genoemd worden. Zij moeten gezamenlijk arbeiden; doch min in zulke zaken, welke voor hun zielsheil nadeelig kunnen wezen. Zij zullen, onder geen voorwendsel hoegenaamd, behalve alleen voor zieke medebroeders, geld aannemen, dewijl de Duivel die genen begoochelen wil, die geld voor beter dan steenen houden. Als navolgers der nederigheid en armoede van CHRISTUS, zullen zij liefst onder verachte personen, armen, kranken, melaatschen, en bedelaars wezen. Wanneer de nood het vordert, zullen zij zich des te minder schamen, aalmoezen in te zamelen, dewijl ook de Verlosser, de Heilige Maagd en zijne Leerlingen van aalmoezen geleefd hebben. Als iemand hun eene aalmoes mogt weigeren, zullen zij God daar voor danken, dewijl hun voor deze beschimping eens groote eer voor den Rigterstoel van CHRISTUS gebeuren zal. Bijzonder zullen zij zich wachten voor verkeering met vrouwspersonen. Als zij rondreizen, mogen zij niet het geringste bij zich dragen; en als zij in een huis komen, eerst zeggen: Vrede zij dezen huize! maar dan daar in blijven, en eten en drinken, wat men hun geeft. Als iemand hen op de wang slaat, zullen zij hem ook de andere toekeeren; en als men hun den rok ontneemt, zullen zij dien niet weder eischen. Zij zullen geene beesten houden, en niet rijden, ten ware ziekte of dringende nood hen daar toe dwong. Hun zal ook van hunne Oversten veroorloofd worden, onder de *Saracenen* en andere Ongeloovigen

te

te gaan, en hun, wanneer zij zien, dat dit God behaagt, deszelfs woord te verkondigen. Niemand van hen mag tegen de Kerkelijke inrigting en zonder verlof van zijnen Opperste prediken enz.

Nu spoedde FRANCISCUS zich naar *Rome*, om de bevestiging van den Paus te verkrijgen. INNOCENTIUS III wees hem in het eerst met verachting af, maar door eene Openbaring den volgenden nacht vermaand zijnde, liet hij hem terug roepen, en bevestigde dadelijk de nieuwe Orde, op voorwaarde, dat zij alleen aan hunnen Opperste en deze aan den Paus gehoorzaamheid zouden bewijzen.

Van hier begaf FRANCISCUS zich met zijn gezelschap naar eene verlatene Kerk bij *Horta*, eene Pausselijke stad op de grenzen van *Toskanen*, maar als de toeloop des volks hier voor hem te groot werd, sloot hij zich met zijne leerlingen weder op in de kleine hut bij *Assisi*. De *Benedictijnen* gaven hem de bovengemelde Kerk van *St. Maria in Portiuncula* over, mids dat zijne Orde daar naar genoemd zou worden. Hier had FRANCISCUS den eersten nacht reeds eene verschijning van CHRISTUS, verzeld van deszelfs Moeder, hem verzekerende, gekomen te zijn, om deze van hem en zijne Moeder geliefde Kerk met hem te verloven. Zij is ook met de daar tegenstaande hut de grond en zetel der Orde geworden, uit welke dezelve zich verder verspreid heeft. Naderhand is om deze Kerk of Kapel, even als om het heilige huisje te *Loretto*, eene prachtige Kerk gebouwd.

De Pausselijke bevestiging was oorzaak, dat de Or-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Orde spoedig in getal van leden aanwies, velen van welken nog strenger leefden dan FRANCISCUS, die echter hun voorganger en voorbeeld bleef; hoewel hij niet wilde, dat zij aan die gestrengheid hunne gezondheid en leven zouden opofferen; terwijl hij hen tegen alle lediggang en luiheid vermaande, opdat het oproerig vleesch door arbeid bedwongen mogt worden. Om die reden noemde hij zijn ligchaam *Broeder Ezel*, en een ledigloopfer *Broeder Vlieg*. Opdat hij de booze lusten des vleeschs in zich geheel mogt te niete doen, wierp hij zich dikwijls in een' kuil vol ijs. Hij at kwalijk zoo veel, als de hoogste nooddruft der natuur vorderde; gekookte spijzen maakte hij onsmakelijk, en dronk niet ééns water genoeg.

In het jaar 1211 zond hij zijne Broederen wederom uit door alle oorden van *Italië*, om te prediken, en de Orde werd bijna overal met nieuwe Monniken en Kloosters vermeerderd. Als hij eens in het jaar 1212 in eene Kluis bij *Siena* sliep, werd hij door eene stem wakker gemaakt, welke hem toeriep: „Daar is geen zondaar in de wereld, wien God niet vergeven zou, indien hij zich bekeert; maar wie zich zelven door eene te harde boete ombrengt, die zal in eeuwigheid geene barmhartigheid vinden.” FRANCISCUS herkende terstond, door eene Goddelijke Openbaring, dat dit eene verzoeking des Duivels was, die hem nalatig in de boete maken wilde. Hij ondervond namelijk spoedig ontuchtige bewegingen in geene geringe mate. Maar nu stond hij op; geesselde zich zelven met het koord hevig op het

bloo-

bloote lijf, en zeide: „ Zoo, broeder ezel, moet gij geklopt worden; weet gij niet, dat deze rok den Monnikenſtand, (*alla Religione*,) dient, en dat hij een teeken van kuischheid en heiligheid is? dat een onkuiſche een zoo heilig kleed niet ſteelen mag." Vervolgens ging hij naar buiten in den tuin; wierp zich gansch naakt in den diepen ſneeuw, van welken hij zeven figuren maakte. Deze voor zich plaatſende, zeide hij tegen zijnen uitwendigen mensch: „ Zie, deze grootſte figuur is uwe vrouw; deze vier zijn twee zoons en twee dochters; de twee overige zijn een knecht en eene meid. Haast u dus, hen te kleeden, want zij zijn genoegzaam bevrozen. Maar valt u dit lastig, om voor zoo velen te zorgen: zoo dien éénen Heer des te ijveriger!" Daar door noodzaakte hij den verzoeker, om hem te verlaten.

In het jaar 1212 naar *Asſiſi* terug keerende, ontving hij de uitbondigſte eerbewijzingen; men achtte zich gelukkig, als zij zijne kleederen mogten aanraken, en zijne handen of voeten kusſen; de Geestelijkheid ging hem te gemoet, de klokken werden bij zijne intrede geluid; men ſneed ſtukken uit zijne kleederen, zoodat hij op den rug half naakt was; en nog was hij zoo nederig, dat hem dacht, dat deze eerbewijzen te gering waren, want dat dezelve, even als bij een beeld, niet hem, maar God bedoelden.

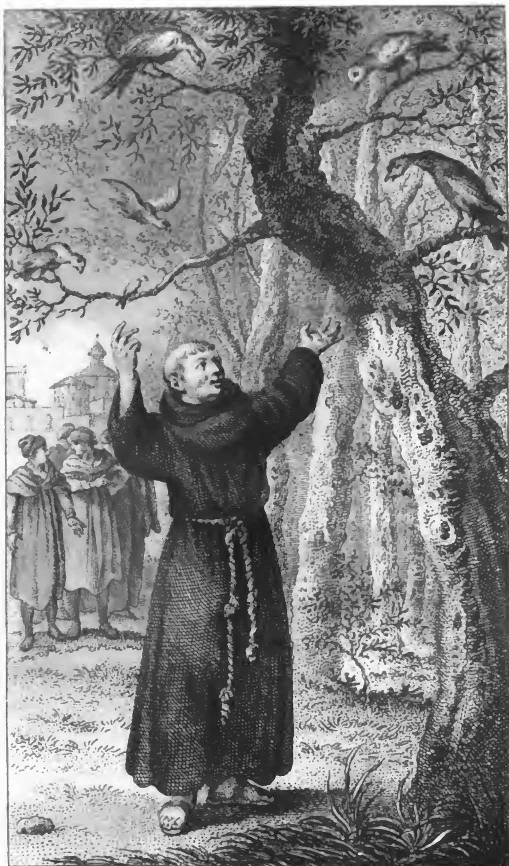
Geen wonder, dat hij eene menigte Monniken aanwierf, en dat ook vrouwen tot een ongehuwd leven beſloten. Onder deze laatſte is de Heil. KLA- Orde der Klarisſen.

RA

RA naderhand de vermaardste geworden. Deze KLARA was de dochter van een voornaam man te *Assisi*, die zich reeds in hare vroegste jeugd aan een streng leven gewende, en onder anderen dagelijks driehonderd gebeden opzeide, welke zij met steentjes aftelde. Op raad van FRANCISCUS ontvlugtte zij, in den ouderdom van 18 jaren, haar vaders huis, in de *Portiuncula-Kerk*, alwaar haar schielijk het haar door de broederen werd afgesneden; vele maagden en vrouwen volgden haar voorbeeld, en zij werd in het jaar 1212 de Stichteresse van de *tweede Orde van den Heiligen* FRANCISCUS, de Orde der *Klarissen*, ook de *Orde der arme vrouwen* genoemd. Deze ontvingen van den Paus den regel van den Heiligen BENEDICTUS, en werden *Damianistinnen* genoemd. In het jaar 1224 gaf FRANCISCUS haar nog een bijzonder voorschrift, hetwelk in het jaar 1253 door den Paus voor haar tot een' algemeenen regel gemaakt werd. KLARA stierf in het eerstgemelde jaar, en is kort daar na door ALEXANDER IV onder de Kerkheiligen geplaatst. Hare Orde is zoo talrijk geworden, dat zij in het begin der XVIIIde eeuw nog bijna 900 Kloosters bezat, in welke zich meer dan 25000 Nonnen zullen bevonden hebben.

Terwijl FRANCISCUS nog voor het bestuur dezer Heilige bezorgd was, stond hij in twijfel, of hij zijnen tijd te huis in heilige oefeningen zou doorbrengen, dan of hij voort zou gaan, met openlijk te prediken. Hij raadpleegde hier over de Heil. KLARA, die hem verzekerde, dat het Gods wil was, dat hij

tot

R. Vinkeles inv. del. et sculp.

„Gij vogelen! mijne broeders: moet uwen Schepper
„prijzen en Loven. enz. XVIII. D. Bladz. 79.

tot heil van anderen zou prediken. Zich daar op spoedende, om aan deze bestemming te voldoen, kwam hij op eene plaats, waar eene menigte vogelen waren, die hij groette, en ziende, dat zij met gebogene hoofden hem aanstaarden, dus aansprak: „ Gij vogelen! mijne broeders! moet uwen Schepper prijzen en loven, die u met vederen bekleed, u vleugelen geschonken heeft om te vliegen, en eene zuivere lucht, die u ook zonder uwe zorgen onderhoudt en bestuurt!" Over deze woorden toonden zij, door het uitsteken der halzen, het openen der snebben, en andere gebaarden, hunne vreugde. Eens wilde hij prediken, maar men kon hem niet verstaan, door het geweldig gepiep en geraas van eenige zwaluwen. Hij sprak ze aan, en zeide: „ Zwaluwtjes! mijne zustertjes! het is nu tijd, dat ik ook spreek, nadat gij genoeg gesproken hebt, zwijgt, tot dat het woord Gods voorgedragen is!" en — zij zwegen. Men verhaalt nog meer dergelijke voorbeelden van zijne magt over de beesten; bij voorbeeld van eene krekel, die hij ook met den naam van zuster vermaande, om Gods lof te zingen; waar mede dezelve zoo lang aanhield, tot dat FRANCISCUS haar veroorloofde, uit te scheiden; als ook van een visch, die zonder zijnen zegen niet heen wilde gaan.

In het jaar 1212 besloot onze Heilige, onder *Muhammedaansche* Volken te gaan prediken; maar werd eerst door tegenwinden, vervolgens door eene ziekte belet. In het jaar 1214 doorreisde hij *Spanje*, met voornemen, om naar *Marokko* over te gaan, maar

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

werd op nieuw door eene ziekte belet. In het jaar 1215 woonde hij de groote Kerkvergadering van *Lateranen* bij, op welke INNOCENTIUS III openlijk en plegtig verklaarde, dat hij deze Orde volkomen goedkeurde.

Aangemoedigd door zoo veel geluk, hield FRANCISCUS in het jaar 1216 het eerste algemeen Kapittel zijner Orde te *Assisi*, alwaar besloten werd, tot uitbreiding der Orde allerwege broeders te zenden. De afgezondenen werden overal wel ontvangen, behalve in *Duitschland*, alzoo zij de taal niet verstonden, en alle vragen, onder anderen: of zij Ketters waren? met *ja* beantwoordden, waarom zij gevangen gezet, bespot en mishandeld werden. Maar daartegen verzocht FRANCISCUS in het jaar 1217 den Kardinaal UGOLINO tot Beschermheer van zijne Orde, hem tevens voorspellende, dat hij eens Paus zou worden. In het jaar 1218 hield hij het groot *Kapittel* zijner Orde, waar bij men zegt, dat meer dan 5,000 *Franciskanen* tegenwoordig zullen geweest zijn. Nu zond hij weder Predikers in alle gewesten der wereld, terwijl hij zelve met XII broederen, gelijk JEZUS van XII Apostelen verzeld was, in het jaar 1219 naar *Egypte* reisde. Hier voorzeide hij aan de Christenen, die toen *Damiate* veroverd hadden, de ongelukkige uitkomst van hunne onderneming, en begaf zich in persoon, met het uiterste gevaar, naar den *Sultan*, wien hij vermaande, het Christendom aan te nemen, maar van wien hij veracht werd, waar op hij, door eene Goddelijke Openbaring vermaand zijnde, naar *Europa* terug

rug keerde, evenwel, als men de Schrijvers dezer Orde gelooven wil, zal hij vervolgens dezen Vorst, door middel van *Franciskanen*, bekeerd hebben.

Gedurende het afzijn van FRANCISCUS, matigde Broeder ELIAS, dien hij tot algemeenen *Vikaris* zijner Orde had aangesteld, zich aan, om verscheidene veranderingen in dezelve te maken. Meermalen zeide hij in zijne vermaningsuren aan zijne Broederen: dat de zuiverheid en heiligheid van hunnen Stichter niet aan allen verleend was; dat men zijn leven beter kon prijzen dan navolgen; dat hij waarlijk het een en ander had voorgeschreven, hetwelk de menschelijke krachten te boven ging; daarom moest veel wegens de gebrekkelijkheid der menschen en wegens het verderf des tijds geduld, en veel gematigd of afgeschaft worden. ELIAS haalde niet weinige leden der Orde aan zijne zijde over, maar de ijveraars, met hem te onvrede, ontboden hunnen meester terug. Deze in het jaar 1220 teruggekeerd, verfoeide de kostbare gebouwen, die ondertusschen voor de Monniken gebouwd waren; hij sprak den vloek uit over eenen Overste, die zonder zijne voorkennis een fraai Klooster met een Gebouw tot onderwijs in de wetenschappen, (*studium*,) gesticht had; op deze wijze, zeide hij, zouden zijne Monniken meer geleerd, dan godzalig worden; hij wilde liever, dat zij wisten te bidden, dan te lezen, en dus vernietigde hij deze School. Aan eenen anderen Overste der Orde verbood hij zijne boeken te behouden, en aan eenen *Novitius* ontnam hij zelfs zijn *Psalmboek*, onder voorwendsel, dat men gee-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

geene boeken mogt bezitten, dewijl men van alle eigendom afſtand gedaan had. Hij zelve, zeide hij, had voorheen ook begeerte naar boeken gehad; maar toen hij om Gods wil daaromtrent te verſtaan, onder gebeden het Euangelie had opengeſlagen, waren hem deze woorden in het oog gevallen: „Uliëden is het gegeven, de verborgenheden van het Koningrijk der Hemelen te weten, maar den anderen is het niet gegeven;" daar waren 'er zoo velen, die angstvallig naar wetenſchappen trachtten, dat die geen zalig was, die zich daar van onthield, om alleen den gekruisten CHRISTUS te weten.

Onbeſchrijfelijk was in het jaar 1220 de vreugde van FRANCISCUS, op het vernemen, dat vijf van zijne Ordensbroederen te *Marokko* den marteldood ondergaan hadden. Trouwens, de Reliquien of Overblijfſelen dezer Martelaren, die ſpoedig wonderen deden, bezorgden aan de Orde Kloosters, Kerken, Kapellen en geſchenken. Aan den anderen kant had echter FRANCISCUS ten dezen tijde minder reden, om te vrede te zijn. Hij had in het jaar 1221 den door hem afgezetten Broeder ELIAS weder tot Generaal-Vicaris van de Orde benoemd; maar deze maakte een merkelijk onderſcheid tusſchen derzelver leden, zoodat hij bijzondere achting betoonde voor zulken, die in gaven, wetenſchap en verdiensten uitmuntten. Om hem deze partijdigheid onder het oog te brengen, liet FRANCISCUS eens twee Broeders, die voor de eenvoudigſten gehouden werden, naast zich aan tafel zitten. ELIAS dacht bij zich zelven: „Ach, Broeder FRANCISCUS!

uwe

uwe eenvoudigheid zal zeker der Orde fchaden; gij laat onwetenden naast u zitten, en acht geleerde mannen geheel niet!" De Schrijvers dezer Orde verzekeren, dat deze gedachten terftond aan FRANCISCUS geopenbaard werden. Hij antwoordde ook op dezelve, dat ELIA's hoogmoed en zijne menfchelijke fchranderheid veel meer de Orde zouden benadeelen; ja hij voorzeide hem, dat hij, alhoewel naar den Goddelijken wil tot hoofd der Orde verklaard, evenwel een afvallige worden zou.

In het volgende jaar 1223 fchonk Paus HONORIUS aan de Orde het voorregt van den zoo vermaard geworden *Portiuncula-aflaat*, voor allen, die op den tweeden Augustus, als den inwijdingsdag der Kerk van dezen naam, in die Kerk hunne aandacht zouden verrigten. De *Franciskanen* verhalen, dat de Stichter hunner Orde dit voorregt van JEZUS zelven, op voorfpraak van deszelfs Moeder, ontvangen hebbe. Zoo vermaard is deze aflaat geworden, dat nog zelfs in de laatfte tijden menigmaal de toeloop naar deze Kerk van alle oorden meer dan 100,000 menfchen bedroeg.

In der daad 'er behoort geduld toe, om zoo vele zonderlingheden, welke eenen Dweeper zullen gebeurd zijn, wiens hoofdoogmerk was, de wereld met godvruchtig fchijnende Bedelaars te vervullen, na te fchrijven, maar dit geduld wordt genoegzaam beloond, doordien de bloote opgave dezer wondergevallen den Lezer zonder verdere aanmerkingen genoeg in ftaat ftelt, om over derzelver geloofwaardigheid en ware gefchapenheid te oordeelen.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Alleen moeten wij hier nog bijvoegen het verhaal van de lidteekenen van CHRISTUS, welke FRANCISCUS van den Zaligmaker in zijn ligchaam zal bekomen hebben, opdat hij toch aan denzelven volkomen gelijk mogte zijn, zelfs in het lijden voor het menschdom. FRANCISCUS, zoo luidt het verhaal, had zich in het jaar 1224 op den berg *Alverna* begeven, om ter eere van den Aartsengel MICHAËL veertig dagen te vasten, tevens bad hij God, dat die hem zijnen wil zou bekend maken, ten einde zich geheel daar naar te gedragen; onverziens ontstond de gedachte bij hem, dat God hem denzelven zou openbaren, als hij het Euangelieboek opsloeg. Hij liet zulks door zijnen reisgenoot doen, en driemaal vielen hem plaatsen van het lijden van CHRISTUS in het oog. Hier uit besloot de Heilige, dat, gelijk hij CHRISTUS in zijn leven had nagevolgd, hij hem dus ook in zijn lijden gelijkvormig moest worden. Op het Feest der kruisverhooging dan kwam, als hij ijverig in het gebed en geheel van de smarten des Gekruisten doordrongen was, een *Seraf* van den hemel naar hem toevliegen. Deze verzocht hem driemaal, dat hij hem iets geven zoude; en even zoo dikwijls vond FRANCISCUS een stuk gouds, hetwelk hij hem aan kon bieden, daar door moesten zijne drie Ordens aangeduid worden. Vervolgens drukte JEZUS — want deze zelve was de *Seraf* — hem zijne lidteekenen aan handen, voeten en zijde in, niet zonder groote pijn en luid geschreeuw van onzen Heiligen; tevens zeide hij hem eenige woorden, maar welke deze aan niemand ge-

geopenbaard heeft. Sedert zag men aan de handen en voeten nagels of fpijkers van vleesch, doch welke zich met het overige vleesch niet vereenigden; zij bleven fteeds opene wonden, gelijk ook de zijde, en uit deze wonden liep fomtijds veel bloed: en het gaan werd hem vooral moeijelijk.

Men heeft deze omftandigheden, zegt men, uit den mond van FRANCISCUS zelven vernomen, en van den Broeder LEO, die bij deze gebeurtenis tegenwoordig was, en naderhand deze lidteekenen gewoon was te verbinden. Vele anderen van zijne Ordensbroederen, ook de Heilige KLARA, hebben ze gezien, zelfs Paus ALEXANDER IV. Zij zijn na 's mans dood van vele inwoners van *Asfisi* vereerd en gekust; ook zijn 'er vele wonderwerken door verrigt. De Maagd MARIA, Engelen en zelfs Duivelen hebben 'er getuigenis van gegeven enz. Paus BENEDICTUS XII heeft naderhand aan de Orden een Feestdag *van de lidteekenen van den Heiligen* FRANCISCUS, (*Festum Stigmatum S. Francisci*,) toegeftaan, welke verwaarloosd zijnde, door PAULUS V, op verzoek van FILIPS III, Koning van *Spanje*, op nieuw bevolen is geworden. Behoeven wij wel eenige beoordeeling van deze gebeurtenis hier bij te voegen, welker omftandigheden eerst na den dood van FRANCISCUS verhaald zijn? Van het onderzoek, op welke wijze hij deze lidteekenen ontvangen heeft, zal elk Lezer ons ligtelijk ontflaan, of FRANCISCUS zelve met behulp van zijnen reisgenoot zich die wonden veroorzaakt heeft, ten einde toch volmaakt

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Liber Conformitatum.

aan CHRISTUS gelijkvormig te zijn, dan of anderen hem hebben weten te bedriegen?

Wij mogen bij deze gelegenheid niet met ſtilzwijgen voorbijgaan het boek, hetwelk in het jaar 1510 te *Milaan* in Folio gedrukt is, welke druk zeer zeldzaam is. Het voert ten opſchrift: *Liber Conformitatum*. Het is geſchreven in het jaar 1385, en nagelaten door BARTHOLOMEUS DE PISIS, met den geſlachtnaam ALBIZI, een' Italiaanſchen Monnik van deze Orde, die in het jaar 1411 overleden is. Naderhand zijn 'er verſcheidene uitgaven van in het licht verſchenen, doch meer of min verminkt. Het oogmerk van den Schrijver was, zoo als hij in eenen Brief aan het generaal Kapittel van zijne Orde te *Asſiſi* in het jaar 1399, door hetwelk zijn Boek plegtig bekrachtigd werd, zegt, om aan te toonen', dat CHRISTUS den Heiligen FRANCISCUS zich in alles gelijk gemaakt heeft, ten welken einde 40 *Conformitaten* of *gelijkvormigheden* tusſchen hen worden opgegeven, ja meer dan éénS wordt FRANCISCUS boven CHRISTUS geſteld. Men kan met regt dit Boek den volmaaktſten onzin des Bijgeloofs noemen, boven welken men niets ongerijmders en ergerlijkers denken kan. Het is daarom niet te verwonderen, dat de Proteſtanten, in de eerſte tijden der Hervorming, 'er gebruik van gemaakt, en het der *Roomſche* Kerk bitter genoeg voorgeworpen hebben. ERASMUS ALBER, een Predikant der Euangeliſche Kerk, gaf in het jaar 1531, zonder zich te noemen, met eene voorrede van LUTHER, 'er een uit-

uittrekſel van in het licht, onder den titel: *der Barrevoeter - Monniken Uilenſpiegel en Alkoran.* Daar uit nam een Boekdrukker te *Geneve*, KOENRAAD BADIUS, gelegenheid, om een Fransch en Latijnsch uittrekſel van dit Boek, met bijtende aanmerkingen, onder den titel: *l'Alkoran des Cordeliers*, in het jaar 1556 uit te geven, waar van een fraaije nadruk te *Amſterdam* in 1734 met kunstplaten van PICARD is uitgekomen in II Deelen in Octavo. In de *Roomſche* Kerk zelve is dit aanſtootelijk werk allengs met andere oogen beſchouwd, dan in het eerst, toen het veel goedkeuring vond. Verſtandige Schrijvers beſchouwden het met afkeer en verachting; zelfs is het op de Roomſche Lijst der verbodene Boeken geplaatst. In het jaar 1607 heeft nogtans de Franciskaner Provinciaal HENDRIK SEDULIUS eene *Apologie* van dit werk uitgegeven, welke hem echter geene eere heeft aangedaan.

Dood van FRANCISCUS.

Na den tijd, dat FRANCISCUS de eere der lidteekenen van CHRISTUS ontvangen zou hebben, leefde hij nog twee jaren, volgens berigt der Schrijvers van zijne Orden, in eenen ziekelijken, kwijnenden toeſtand. 'Er was naauwelijks een lid aan zijn ligchaam, hetwelk hem niet pijn veroorzaakte, zoo dat men hem van de éénc plaats naar de andere moest dragen. Eindelijk, toen hij de aannadering van zijnen dood beſpeurde, liet hij zich in de *Portiuncula - Kerk* brengen, waar hij zijne Orde gegrond had. Hier wierp hij zich naakt op den blooten grond neder, om ook in den ſtand der volmaaktſte armoede te kampen en te ſterven. Een der om-

omstaande Ordensbroederen, dien hij zijnen *Guardiaan* noemde, zijnen wensch bemerkende, gaf hem een' rok, een koord en een kapot, met bijvoeging, dat hij hem dit gaf, als eenen armen, die om Gods wil arm was, en dat hij hem, uit kracht der heilige gehoorzaamheid, vermaande, dit aan te nemen. De Heilige man deed dit ook met groote blijdschap, zeggende: dat hij CHRISTUS daar voor dankte, dat hij, van alle dingen vrij, en zonder zelfs een eigen kleed te hebben, tot hem gaan kon, zoo als hij zelve aan het kruis had gehangen. Daarom gebood hij ook aan zijne Ordensbroederen, hem eenigen tijd na zijn' dood geheel naakt te laten liggen. In zijne laatste oogenblikken beval hij hun voor alle dingen geduld, armoede en gehechtheid aan het geloof der Roomsche Kerk aan, en stierf den 4den October 1226. Zijne Ordensbroeders weten nog veel meer omstandigheden van zijn overlijden te verhalen, bijzonder de Schrijver van het Boek over zijne Gelijkformigheden met CHRISTUS. Toen hij zou sterven, waren 'er vele Duivelen bij de hand, om hem meester te worden, maar zij konden, wegens de menigte der tegenwoordig zijnde Engelen, inzonderheid van den *Serafijnschen* rang, niet doordringen, welke laatsten zijne ziele in den Hemel voerden. Eerst evenwel ging zij in het Vagevuur, alwaar zij vele zielen uit hetzelve verloste, met welke verzeld FRANCISCUS in den Hemel zijne intrede deed, en daar den voormaligen Stoel van LUCIFER bezette, op welken hij van toen af vergood, (*Franciscus deificatus*,) zit.

Men

Men had, uit hoofde van zoo vele wonderen, als verhaald worden, door hem verrigt te zijn, mogen verwachten, dat hij reeds bij zijn leven zou gecanonizeerd geweest zijn. Dit geschiedde ook reeds twee jaren na zijnen dood door GREGORIUS IX, die ook in het jaar 1230 zijn sterfdag tot eenen algemeenen Feestdag verordende.

Voorregten aan de Orde verleend.

Het kan ons niet verwonderen, dat eene Orde, die zulken beroemden Heiligen tot Stichter had, die door bedelarmoede tegen eene rijke en luije Geestelijkheid afstak, en op eenen aflaat roemde, haar van den Hemel zelven geschonken, eenen grooten opgang maakte. Zij kreeg ook van de Pausen het voorregt, om, zonder bewilliging der Bisschoppen en Parochiepriesters, overal te prediken, ten minste in hunne Kloosters en openbare plaatsen, ook mogten zij biecht hooren van elk, die bij hen kwam, en hem absolutie geven. Nog kregen zij van de Pausen verscheidene aflaten. De Zendelingschappen gaven ook aanzien aan de Orde, welke zij onder de Ongeloovigen ondernamen. De Pausen, aan welken zij de onbepaaldste gehoorzaamheid bewezen, hadden alle reden, om haar te begunstigen. Zij verkreeg verders roem, door, tegen de oogmerken van haren Stichter, ook geleerde leden onder zich te hebben, al vroeg telde zij onder dezelve de beroemde Schoolsche Wijsgeeren en Godgeleerden ALEXANDER HALES en BONAVANTURA, zelfs tegen het einde der XIIIde eeuw den vernuftigen en schranderen ROGER BACON, en den scherpzinnigen Wijsgeer JOANNES DUNS SCOTUS. FRANCISCUS zelve heeft

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

wel eenige fchriften nagelaten, die ook gedrukt zijn, maar het zijn enkel middelmatige, Askeetisch-morele opftellen, gebeden, regelen voor de van hem geftichte Geestelijke Ordens en dergelijke, waar van FABRICIUS verflag geeft (*).

Karakter van FRANCISCUS.

Wat zal men nu na dit alles van het karakter van FRANCISCUS zeggen, die van tijdgenooten en nakomelingen zoo geheel ftrijdig is befchouwd geworden, immers, terwijl velen hem voor eenen uitftekenden Heiligen hebben gehouden, hebben anderen hem aangezien voor eenen krankzinnigen van de eerfte foort! Het boven van hem verhaalde zal, bij overweging, den Lezer zelven het best van hem eene beoordeeling doen opmaken, en hij zal bij flot gewis erkennen, dat het 'er met het echte en ware Christendom flecht uit zou zien, indien zulk een zonderling mensch een voorbeeld en fteunpilaar van hetzelve zou moeten uitmaken.

ANTONIUS van Padua

Reeds bij het leven van FRANCISCUS ontbrak het hem in zijne Orde niet aan wonderdadige navolgers; onder dezen is een der voornaamfte ANTONIUS van *Padua*, de Befchermheilig der *Portugezen*, naar de ftad *Padua* dus genoemd, waar hij meest geleefd heeft, en ook geftorven is. Hij was in het jaar 1196 te *Lisfabon* geboren, en trad in het jaar 1220 in de Orde der *Franciskanen*. Nu kwam hij in *Italië*, werd tot Priester gewijd, en te *Vercelli* door den Abt THOMAS in den Godsdienst onderwezen. Hij heeft ook het een en ander, maar naauwelijks mid-

(*) *Bibl. med. et inf. Latin. T.* II. *p.* 189.

middelmatig, geschreven, waar onder vele Predikatien. Hij overleed in het jaar 1231, en werd reeds in het volgende jaar door GREGORIUS IX gecanonizeerd, wegens de menigvuldige wonderen, welke hij zal verrigt hebben. Onder andere predikte hij, in navolging van den Stichter zijner Orde, eens voor de visschen, aan welken hij na het eindigen der preek, den zegen mededeelde; waar op zij vol vreugde met hunne vinnen en staarten floegen, hunne hoofden eerbiedig bogen, en zich toen in een' oogenblik in het water dompelden; nu wendde de Heilige zijne rede tot de Ongeloovigen, welken hij, door dit wonder, de waarheid van het Katholijk Geloof bewees, en daar door velen der verstoktste Ketters bekeerde.

Talrijkheid der Orde.

De Orde heeft zich sedert zoo zeer door *Europa* uitgebreid, dat, niettegenstaande zij in de XVIde eeuw vele Kloosters verloor, men in het begin der vorige eeuw nog meer dan 7,000 Kloosters van die Orde tellen kon, in welke meer dan 115,000 Monniken leefden; behalve nog meer dan 900 Vrouwenkloosters, welke over de 28,300 Nonnen bevatten. Eigenlijk waren het drie Ordens, alzoo ook de *Tertierzen* of *Leekenbroeders* 'er bijgekomen waren, ook waren de beide eersten weder in verscheidene soorten verdeeld.

Haat der andere Geestelijken tegen de Dominikanen

De uitbreiding en voorregten der beide Hoofdordens der *Bedelmonniken*, en het gevoel van nadeel, hetwelk de voorige Ordens en de Geestelijkheid in het gemeen daar door ondervonden, maakten derzelver afgunst spoedig gaande. Overal verhieven zich klag-

ten

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

en Franciskanen.

ten over hen, waar van de blijken nergens sterker te vinden zijn dan in de Geschiedenis van den Engelschen Geschiedschrijver, MATTHEUS PARIS, een' *Benedictyner*, die ten dezen tijde leefde. Deze beschrijft de stichting van de Orde der *Franciskanen* uitvoerig, en schildert derzelver Stichter met hem eigene trekken. Onder anderen verhaalt hij, dat, toen FRANCISCUS te *Rome* den Paus INNOCENTIUS III. om de bevestiging zijner Orde verzocht, deze, het armhartige voorkomen beschouwende, waar mede FRANCISCUS voor hem verscheen, tegen hem gezegd hebbe: „ Ga, Broeder, en zoek verkens op, met welke gij meer dan met menschen vergeleken kunt worden; wentel u zelven met hen in eene modderfloot rond, en hun uwen regel overgevende, besteed uwen pligt als prediker aan hun." FRANCISCUS boog zich op dit bevel, en eenige verkens ontmoetende, wentelde hij zich met dezelve zoo lang in den modder rond, tot hij van het hoofd tot de voeten bezoedeld was. Toen weder bij den Paus gekomen, zeide hij: Heer, ik heb gedaan, het gene gij bevolen hebt; verhoor nu mijn verzoek! Toen de Paus hem in dezen toestand zag, berouwde het hem, hem dus bejegend te hebben, gebood hem zich te waschen, en vervulde zijne begeerte. Evenwel wilden de *Romeinen* zijne predikatien niet hooren. Daarom zeide hij, na verscheidene dagen vergeefsche proeven genomen te hebben, om hen te bewegen, tegen hen: Hij wilde thans, om hen te beschamen, CHRISTUS aan de dieren en vogelen verkondigen. Zoo gezegd,

zoo

zoo gedaan, ter ſtad uitgegaan, gebood hij eene menigte raven, gieren, ekſters en andere vogelen, in den naam van CHRISTUS, het woord Gods aan te hooren. Dit deden zij, hem ſtil en onbewegelijk aanziende, een' halven dag lang; hij herhaalde dit nog twee volgende dagen, wanneer eindelijk de *Romeinen* met hunne Geestelijkheid hem eerbiedig inhaalden. Ook weet PARIS nog deze bijzonderheid van onzen Heiligen, dat zich, veertien dagen vóór zijnen dood, wonden aan zijne handen en voeten vertoond hebben, uit welke veel bloed vloeide, en eene heel diepe wonde in zijne zijde. Op de vraag der Kardinalen, wat dit verſchijnſel beteekende, antwoordde hij, opdat zijne Toehoorders des te vaster in den gekruisten gelooven mogten; tot hunne verzekering zou ook van deze wonden na zijn' dood geene ſpoor meer zigtbaar zijn: en dit was ook volkomen zoo gebeurd.

Maar des te meer klaagt deze Schrijver in zijne Geſchiedenis op het jaar 1243 over de *Dominikanen* en *Franciskanen*. „ Het is verſchrikkelijk, zegt hij, en van eene treurige voorbeduiding, dat de Monniksſtand ſedert drie, vier en meer honderd jaren geene zoo ſchielijke omkeering geleden heeft, dan van die Ordens, welker Broeders naauwelijks 24 jaren geleden hunne eerſte woningen in *Engeland* gebouwd hebben, die thans tot eene Koninklijke hoogte opklimmen. Dezen zijn het, die in kostbare en dagelijks meer uitgebreide gebouwen en hooge muren onſchatbare rijkdommen ten toon ſpreiden, terwijl zij de grenzen der armoede en de gronden

V BOEK VI Hoofdst. in C. G. Jaar 1073. tot 1517.

den van hunne gelofte schaamteloos overschreden. Zij dringen zich heel vlijtig in bij stervende Grooten en Rijken, niet zonder nadeel en verlies der gewone Pfarheeren; zijn gretig op voordeelen, perssen daarom biechten en geheime testamenten af, waar bij zij zich zelve en hunne Orde alleen aanprijzen, en boven alle andere stellen. Reeds gelooft geen Geloovige zalig te kunnen worden, als hij niet door den raad van een *Prediker-monnik* of *Minderbroeder* bestuurd wordt. In het verkrijgen van Privilegien zijn zij heel zorgvuldig; aan de Hoven van Koningen en Vorsten zijn zij Raden, Kamerheeren, Schatmeesters, Bruidsleiders en Bruiloftsredenaars, en Uitvoerders der Pausselijke Geldafperssingen; maar in hunne Predikatien vleijers, of zeer bijtende berispers, of ontdekkers van biechten, of onvoorzigtige bestraffers. De echte van heilige Vaderen, zoo als van den Heiligen BENEDICTUS en AUGUSTINUS, gestichte Orden en derzelver leden worden van hen veracht; de hunne stellen zij boven alle. Zij houden de *Cistercienzen* voor ruwe, eenvoudige, halve Leeken, of liever Boeren; maar de Zwarten, (zoo noemde men de *Benedictijnen*,) voor trotsaards en *Epikuristen*. Hij merkt verders aan, dat de Pausfen hun de hand boven het hoofd hielden, en zegt op het jaar 1247, dat hij geloofde, dat de Pausen hen, tegen wil en dank, met schending van hunnen Ordesregel, en tot openbare ergernis, tot hunne tollenaars, (*telonarii*,) en boden, (*bedelli*,) gemaakt hadden.

Twisten

In *Frankryk* maakten de *Dominikanen* zich insge-

gelijks gehaat. „ Het volk, zegt de bovengemelde Geschiedschrijver op het jaar 1257, bespotte hen, onthield hun de gewone aalmoezen, noemde hen huichelaars, voorloopers van den Antichrist, valsche Predikers, vleijers en Raden van Koningen en Vorsten, verachters der Bisschoppen, slimme deelnemers in Koninklijke huwelijken, en onregtmatige Biechtvaders, die, terwijl zij onbekende landen doortrokken, tot eene roekeloosheid in het zondigen aanleiding gaven." Maar in dit Rijk wikkelden zij zich in twist met de Universiteit van *Parys*. In het jaar 1221 hadden zij reeds eene plaats in dezelve gekregen, en als zij in 1229 bijna geheel verstrooid was, maakten zij zich van eene openlijke leerplaats in de Godgeleerdheid, (*Cathedra Magistralis in Theologia*,) meester. Zelfs na de herstelling der Universiteit trokken zij nog eene zoodanige plaats tot zich, en bezetten de eene en andere met de bekwaamste mannen van hunne Orde, als ROLAND van *Cremona*, ALBERT *de Groote*, (toen *Albertus Teutonicus*,) en HUGO VAN ST. CHER, of DE S. CARO. De Universiteit nam wel, ten einde voor te komen, dat de Monniken niet geheel meester werden, een besluit, dat in het vervolg geen Klooster eene Theologische leerplaats bezitten zouden; maar de *Dominikanen* stoorden 'er zich niet aan. Evenwel bleef de rust eenigermate stand houden tot het jaar 1250.

derBedelmonniken met de Universiteit van Parijs.

De *Franciskanen* volgden spoedig dit voorbeeld der *Dominikanen* na; en ALEXANDER van *Hales* werd de eerste openlijke Leeraar der Godgeleerdheid uit hunne Orde. Om zich te handhaven verwierven

de

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

de beide Ordens in het jaar 1244 en 1249 Brieven van den Paus, in welken de Univerſiteit geboden werd, hun de hooge waardigheden, als zij ze verdienden, mede te deelen. Maar in het jaar 1254 zag INNOCENTIUS IV, door de menigvuldige klagten tegen hen ingebragt, zich genoodzaakt, de regten der Wereldlijke Geestelijkheid te handhaven; doch dewijl hij kort daar na ſtierf, ſtrooiden de *Dominikanen* en *Franciskanen* uit, dat hij door God geſtraft was, en dewijl zij zich openlijk lieten verluiden, dat zij den Paus dood gebeden hadden, ontſtond 'er een ſpreekwoord: „ Lieve Heer, verlos ons van de Litanien der Bedelmonniken. " Ook verzamelden deze vrijwillige armen groote rijkdommen, waar door zij trotsch en laatdunkend werden, en hunne Kloostertucht ſpoedig verviel, terwijl zij hun aanzien aan de Hoven dikwijls misbruikten. Weinig ſcheelde 'er aan, of de *Dominikanen* hadden den *Franſchen* Koning LODEWYK IX, ook *de Heilige* bijgenaamd, bepraat, om de kroon neder te leggen, en een Monnik van hunne Orde te worden. Een van hen vraagde den Vorst eens, of hij wel zou wenſchen, zoo veel van den Zoon van God dagelijks in handen te hebben, als het ligchaam van de Maagd MARIA in zich bevat had. Toen de Koning dit met ja! beantwoordde, onderrigtte hij hem verder, dat hij, om zalig te worden, alles verlaten, en het kruis van zijne Orde op zich nemen moest; alsdan zou hij ſchielijk tot het Priesterdom opklimmen, en dagelijks in de Mis den Zoon van God in handen bekomen. De Koning was door deze voorſtellingen ge-

getroffen; maar toen hij het aan zijne Gemalin voordroeg, en deze het aan den Broeder des Konings en aan hare kinderen bekend maakte, werden deze zoo zeer tegen de *Dominikanen* vergramd, en stieten, zelfs in LODEWYKS tegenwoordigheid, zoo hevige bedreigingen tegen hen uit, dat zij van hun oogmerk moesten afzien.

Na het jaar 1250 ontstonden, door de pogingen der *Dominikanen*, om meer Theologische leerstoelen te *Parys* te bezitten, nieuwe twisten tusschen hen en de Universiteit. Deze besloot in het jaar 1251, dat geen Klooster meer dan eenen leerstoel in de Theologie door zijne Monniken zou mogen vervullen. De *Dominikanen* zich hier over willende wreeken, vonden in het jaar 1253 daar gelegenheid toe, wanneer de Leeraren der Universiteit zich te zamen bij eede verbonden, om het aan hun geweigerd regt over zeker groot bezwaar tegen de Burgers te *Parys* met allen ijver te zoeken. Alleen de twee *Dominikanen*, die Leeraars der Godgeleerdheid waren, weigerden zich bij deze verbindtenis te voegen, en hun ambtgenoot de *Franciskaan*, verklaarde zich even zoo. Na hen vergeefs gezocht te hebben, tot vereeniging te bewegen, ontnam de Universiteit hun hunne leerposten. Hier over beklaagden zij zich ten Hove en bij den Paus, en verkregen van den laatsten een bevel tot hunne herstelling. Nu kwam het zelfs tot gewelddadigheden tusschen de partijen en de Universiteit stelde in eenen Brief aan alle Prelaten het onregt nadrukkelijk voor, hetwelk zij geleden had.

Tot haar ongeluk was ALEXANDER IV, een ongemeen begunstiger der Monniken, Paus geworden. Deze bepaalde in April 1255, dat de Kanselier der Universiteit het regt zou hebben, om aan elken Wereldlijken of Kloostergeestelijken, dien hij bekwaam zou vinden, verlof te geven tot het openlijk Leeraarambt, en vernietigde het besluit der Universiteit tegen de *Dominikanen*. Deze brak daar op hare genootschappelijke verbindtenis geheel af, om niet verpligt te zijn, deze Monniken daar in aan te nemen, maar dewijl dit enkel als eene uitvlugt werd aangemerkt, deden twee *Fransche* Bisschoppen, als Gevolmagtigden van den Paus, haar in den ban. In het jaar 1256 werd wel een vergelijk voorgesteld, waar bij de *Dominikanen* hunne leerposten behouden, maar van de Universiteit afgezonderd zouden blijven, doch dit voldeed den Paus niet, die integendeel vier van hare ijverigste Leeraren van derzelver waardigheid en inkomsten beroofde, en hen zelfs uit *Frankryk* gebannen wilde hebben, en dewijl Koning LODEWYK IX geheel op de zijde der Monniken was, noodzaakte hij eindelijk de Universiteit om toe te geven. De Bedelmonniken zegevierden volkomen, toen in het jaar 1257 twee van hunne uitstekendste mannen, de *Dominikaner* THOMAS VAN AQUINO, en de *Franciskaner* BONAVENTURA, openlijk te *Parys* met de Godgeleerde Doctorale waardigheid bekleed moesten worden. Evenwel bleef de Universiteit haar regt zoo nadrukkelijk voorstaan, dat de Paus tot aan zijn' dood toe in het jaar 1261 de Monniken door nieuwe Bullen gestadig te hulpe moest komen.

De

WILLEM van St. Amour.

De voornaamste verdediger der Universiteit tegen de Bedelmonniken was WILLEM van *St. Amour*, Doctor der *Sorbonne*, of van de Godgeleerde Faculteit te *Parys*. Hij had zijnen bijnaam naar het kleine stadje *St. Amour*, in het Graafschap *Burgundië*, zijne geboorteplaats. Hij behoorde onder de vier Godgeleerden, welke de Paus uit *Frankryk* gebannen wilde hebben, ook moest hij met nog een ander gevangen gezet worden. De *Dominikanen* hadden hem in het jaar 1254 bij den Koning en den Bisschop van *Parys* beschuldigd, dat hij de eer van den Paus mondelijk en schriftelijk aangetast had; hij werd echter onschuldig verklaard. Maar de Monniken, die hem voor hun grootsten tegenpartijder hielden, bragten nieuwe bezwaren te voorschijn, dat hij hunne Orde gelasterd, en dwaalbegrippen voorgedragen had. Ook daartegen verdedigde hij zich volkomen in eene Predikatie. Maar in het jaar 1256 viel hij op zijne beurt hen aan, en schreef tegen hen zijn zoo vermaard geworden Boek *over de gevaren der laatste tijden*, (*de periculis novissimorum temporum*,) zijnde deze titel ontleend uit 2 *Timoth.* III. 1. welk Boek met andere hier toe behoorende geschriften in het jaar 1632 in Quarto, te *Konstans* volgens den titel, maar in der daad te *Parys* gedrukt is. In hetzelve noemt hij wel de Bedelordens niet, maar schildert de Monniken echter met zulke levendige kleuren, dat men in de toepassing niet dwalen kan. Deze, inzonderheid de *Dominikanen*, beklaagden zich terstond over hetzelve bij verscheidene *Fransche* Prelaten, die zich thans

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

te *Parys* bevonden. Maar de Schrijver verdedigde zich, omdat hij niemand genoemd had. De Monniken wendden zich toen tot den Paus, en wisten zelfs den Koning te bewegen, dat deze den Paus door twee Geestelijken liet verzoeken, om een oordeel over dit Boek te vellen. De Univerſiteit zond ook hare Afgevaardigden naar het Pausſelijke Hof, en wel die vier Godgeleerden, die van den Paus zoo ſtreng behandeld waren, WILLEM van *St. Amour* zelven, en zijne drie ambtgenooten, benevens twee Leeraren der Wijsbegeerte. Maar eer deze nog te *Rome* kwamen, was het Boek reeds van vier Kardinalen, onder welken de vermaarde *Dominikaner* HUGO DE ST. CARO was, onderzocht en veroordeeld; hetwelk door ALEXANDER IV in het jaar 1256 bevestigd werd, met een gebod, dat elk, die het bezat, hetzelve verbranden zou, ook werd het te *Anagni*, waar de Paus zijn Hof hield, openlijk verbrand. De drie ambtgenooten van WILLEM werden daar door zoo bevreesd, dat zij herroeping deden, maar WILLEM bleef ſtandvastig. Hij werd verhoord; en behalve den Generaal der *Dominikanen*, HUMBERT, twistten de beste vernuften der beide Ordens, ALBERT *de Groote*, THOMAS VAN AQUINO, en BONAVENTURA met hem. Hij was ſlim genoeg, om, het geen hij van de Bedelmonniken gezegd had, te draaijen op zekere dweepachtige partijen, en zich te verklaren, dat hij zijn Boek op aandrang der *Franſche* Bisſchoppen geſchreven had, dat, indien de Paus de vierde of vijfde door hem verbeterde uitgave gezien had, hij het Boek zou hebben goedge-

gekeurd, en eindelijk, dat hij alles, wat hij had geschreven, aan het oordeel van den Paus en der Prelaten onderworpen had. Niettegenstaande dit alles bleef het Boek veroordeeld, en aan WILLEM werd het leeren en prediken als ook het verblijf in *Frankryk* verboden. WILLEM begaf zich dus naar zijne vaderstad, welke, gelijk het geheele Graafschap *Burgundië*, van het *Duitsche* Rijk afhankelijk was. Dewijl de opvolger van ALEXANDER IV, die in 1261 overleed, URBANUS IV, zich gunstiger jegens hem uitliet, keerde hij in het jaar 1263 weder naar *Parys* terug, alwaar hij met groote blijdschap van de Universiteit ontvangen werd, zonder dat de *Dominikanen* zich tegen hem verzetten; ook heeft hij nog tot na het jaar 1270 geleefd. Hij zond in het jaar 1266 aan den volgenden Paus KLEMENS IV eene omgewerkte en vermeerderde uitgave van zijn geschrift toe, onder den titel: *Collectiones Catholicæ et canonicæ contra pericula imminentia Ecclesiæ universali per hijpocritas, pseudoprædicatores, et penetrantes domos et otiosos et curiosos et gyrovagos.*

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Verdedigings-schriften voor de Bedelmonniken

Toen de hevige twist der *Parysche* Universiteit met de Bedelmonniken ten voordeele der laatsten geëindigd was, en THOMAS van *Aquino* als Doctor der Godgeleerdheid was aangenomen, maakte deze van die overwinning gebruik, door het bekendmaken van eene bijzondere, reeds vroeger opgestelde wederlegging van het werk van hunnen tegenpartijder. (*Opusculum XIX. contra impugnantes Dei cultum et religionem, in S. Thomæ Aquin. Opusculis omnibus p.* 247–312. *Paris* 1634 in Folio.)

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

In hetzelve onderzoekt hij zes tegenwerpingen tegen de Bedelmonniken in even zoo vele vragen. Voor eerst: *of het eenen Monnik geoorloofd zij te leeren?* Ten tweeden: *of de Monniken in een wereldlijk genootschap van Leeraren overgaan mogen?* Ten derden: *of het hun geoorloofd zij, te prediken, en biecht te hooren, wanneer hun geene zielzorge is opgedragen?* Hier zegt hij, onder anderen: dewijl vele Priesters zoo onwetend zijn, dat zij geen Latijn kunnen spreken, en de minsten van hen de Heilige Schrift geleerd hebben, zoo hebben zij des te meer medehelpers noodig; ook zouden velen niet biechten, als zij dit volstrekt bij hunnen Parochiepriester doen moesten. Al is 'er dan een gebod, dat elk bij zijn' eigen Priester moest biechten, zoo moet men echter daar door niet alleen zijn' Parochiepriester, maar ook zijnen Bisschop, en den Paus zelven verstaan, als ook de genen, aan welken zij volmagt geven. De Paus bezit een algemeen regtsgebied over alle Christenen, en alhoewel hij niet de algemeene Bisschop, (*Universalis Pontifex*) genoemd wil zijn, verbiedt hij dit alleen daarom, omdat hij geen Opziener is van elke Kerk, als derzelver bijzondere Leeraar. CHRISTUS, de Paus, de Bisschop en de Priester maken te zamen maar eenen Bruidegom der Kerk uit. Alleen de Paus is dit van de algemeene Kerk, van wien de bijeenroeping der Kerkvergaderingen, en de daar op te maken besluiten afhangen, hij kan ook de voorschriften der Apostelen en der Heilige Vaderen veranderen, indien zij slechts geene Goddelijke regten betreffen, en gevol-

ge-

gelijk ook aan de Monniken het gemelde verlof mededeelen. De vijfde vraag: *of een Monnik met de handen arbeiden moet?* De zesde: *of het den Monniken geoorloofd is, al het hunne te verlaten, en niets eigens noch gemeenſchappelijks te bezitten?* Eindelijk is de laatſte vraag: *of een Monnik van aalmoezen leven kan?* Alle deze vragen behandelt THOMAS met ongemeene ſchranderheid en vlugheid, hoewel met dezelve zijne zaak ver of na niet voldongen is. THOMAS heeft in zijne ſchriften nog veel meer vragen betreffende het Monnikenleven behandeld, doch in alle bijzonderheden te treden, zou ons te wijdloopig doen worden.

Het geen THOMAS in naam der *Dominikanen* ter verdediging der Bedelmonniken gedaan heeft, hetzelfde ondernam ook van de zijde der *Franciskanen* BONAVENTURA, Generaal van hunne Orde, in meer dan één geſchrift; bijzonder in een *verdediging voor de armen*, hetwelk in het jaar 1269 opgeſteld en gerigt is tegen GIRARD van *Abbeville*, eenen vriend van WILLEM van *St. Amour*. Hij zoekt daar in te bewijzen, dat de Christelijke volmaaktheid vordere, dat men zich in doodsgevaar begeeft; en meent de ſporen van volmaaktſte armoede in de Apostoliſche Kerk te vinden; en vindt die tegenwerping belagchelijk, dat de *Franciskanen* ontkennen, dat zij iets eigens bezitten, en te gelijk zoo veel eigendom verteeren; want, zegt hij: dit eigendom behoort aan den Paus en aan de Kerk; de *Franciskanen* hebben 'er ſlechts het genot van, en hun oogmerk was ook volſtrekt niet op iets eigens gerigt. Men moet zeker

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ker met zijne zaak geheel ingenomen zijn, wanneer men zulk soort van bewijzen en oplossingen wil doen gelden.

Evenwel was BONAVENTURA niet zoo geheel partijdig voor zijne Orde, dat de grove vlekken van dezelve zijn oog ontgaan konden. In eenen Brief, door hem als Generaal uit *Parys* in het jaar 1257 aan alle *Franciskaner Provincialen* geschreven (*), klaagde hij, dat de luister en glans der Orde verdonkerd was; en wel door eene menigte verrigtingen, waar toe geld gevorderd wordt, hetwelk nogtans de grootste vijand van armoede was. Hij bezwaarde zich, over luije ledigloopende en rondzwervende broeders, en derzelver onbeschaamd bedelen; hij beleed, dat de schoonheid der voor de Orde opgerigte gebouwen derzelver vrienden lastig viel en aanleiding gaf tot ongunstige beoordeelingen; de gemeenzame omgang en verkeering, door haren regel verboden, verwekte kwaad vermoeden; ambten werden zonder keuze uitgedeeld; het hebzuchtig hunkeren naar begrafenissen en erfmakingen haalde der Orde het misnoegen der Parochiepriesters op den hals; de Broeders vergenoegden zich niet meer met iets weinigs; daar door vermeerderden zij hunne uitgaven; evenwel verkoudde de Christelijke liefde, en zij vielen meer en meer aan anderen tot last enz.

De Abt JOACHIM. Twist over het

Behalve de bovengemelde en andere verschillen der Universiteit van *Parys* met de Bedelmonniken, is vooral merkwaardig het verschil over *het eeuwig Euan-*

(*) *Tom.* II, *Opp. p.* 352.

Euangelie der Franciskanen. Onder dezen naam was voor eenigen tijd een Boek verſpreid, hetwelk deze Monniken zelve in beweging bragt. Men noemde het ook *het Boek van* JOACHIM, omdat deze beroemde *Cistercienſer* Abt van *Flora* in *Kalabrië*, die het gemelde Klooster en de Congregatie van dezen naam geſticht heeft, en in het jaar 1201 geſtorven is, deszelfs Schrijver zou zijn. Hij had den naam van een Profeet te wezen. 'Er zijn nog *dertig voorzeggingen aangaande de Roomſche Pauſen, van* NICOLAUS III *af, tot* INNOCENTIUS VIII. welke hem worden toegekend (*). 'Er zijn nog meer andere voorzeggingen onder zijnen naam, die ook gedeeltelijk ſtaan in zijne mijſtieke ophelderingen over de Profeten en de Openbaring van JOANNES. (*Super Jeremiam Prophetam ad Henr. VI. Imp. Venet.* 1519. *in 4to. Colon* 1577. *in 8vo. In Apocalypſin Explanatio, cum Pſalterio decem chordarum. Venet.* 1527. *in 4to. etc.*) Andere van zijne ſchriften zijn nog ongedrukt. Het geen hij van de Koningen van *Kastilië* en *Leon* tot FILIPS V, Koning van *Spanje*, zal voorzegd hebben, is eerst in het jaar 1670 bekend gemaakt. Hij zal ook ophelderingen over de Voorzeggingen van anderen hebben nagelaten. Zulk eene ſtaat 'er aan het hoofd eener oude verzameling van ſoortgelijke ſtukjes: *Expoſitio magni Prophetae* Joachim *in librum beati* Cirilli *de magnis tribulationibus et de ſtatu ſanctae Matris Eccleſiae, ab his nostris temporibus usque in*

V BOEK VI Hoofdſt. na C G. Jaar 1073. tot. 1517.

Boek: het eeuwig Euangelie.

(*) J. WOLF. *Lectiones Memorab. T.* I. *p.* 446-458.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517. *in finem seculi, una cum compilatione ex diversis Prophetis Novi ac Veteris Testamenti.* Theolosphori de Cusentia, *Presbijteri et Heremitae. Item explanatio figurata et pulchra in Apochalypsin de residuo statu Ecclesiae, et de tribus Veh,* (*Vae,*) *venturis debitis, semper adjectis textibus s. scripturae et Prophetarum. Item tractatus de Antechristo Magistri* Joannis Parisiensis, *Ordinis Praedicatorum. Item Tractatus de septem statibus Ecclesiae devoti Doctoris, Fratris* Ubertini de Casali, *Ordinis Minorum. Venetiis* 1516. *in 4to.* De hier genoemde CYRILLUS was een Kluizenaar op den berg *Karmel*, die in het jaar 1225 gestorven is. De overigen zijn van later tijden.

Niemand, die de dweepzucht van deze eeuwen kent en gadeslaat, zal zich over deze menigte van voorzeggingen verwonderen, welke toen te voorschijn kwamen. Men maakte 'er ook werk van, om de gezigten, in de *Openbaring* van JOANNES voorkomende, uit te leggen en toe te passen. Men had reeds voorheen meermalen gepoogd den tijd van de komst van den *Antichrist* te bepalen, en geloofde, uit de gebeurtenissen van den toenmaligen tijd te mogen besluiten, dat deszelfs komst met rasse schreden naderde. In de XIIde eeuw had men den Profeet MALACHIA, de bovengemelde CYRILLUS, JOACHIM, RAUVERIUS, de Heilige HILDEGARDIS in het Klooster *Buigut* bij *Mentz*, en meer anderen.

Voorzeggingen van den Abt JOACHIM. Men heeft voor dezen aan soortgelijke voorzeggingen geene geringe waarde toegekend. De *Roomsch-Katholijken* vonden daar een bewijs in van heilig-

heid

heid en Goddelijke ingeving; maar de Protestanten bedienden zich tegen de Roomsche Kerk van die, welke voor de Pausfen en derzelver Kerk nadeelig waren uitgevallen. Ondertusschen is de echtheid van alle deze voorzeggingen, bijzonder die van den Abt JOACHIM, niet volkomen bewezen, hoewel hij overigens van de *Roomsche* Kerk met geen grooten roem spreekt. Zoo schrijft hij onder anderen (*): „ De vleeschelijke Kerk, welke het *nieuwe Babylon* genoemd wordt, zal met een' driedubbelden geesel gekastijd worden: te weten, met het verlies van hare tijdelijke goederen door het *Duitsche* Rijk; met Ketterij, bijzonder van de *Patarenen*, uit wier sekte de mijstische *Antichrist* zijn zal, en ten derde, met het zwaard der Ongeloovigen, inzonderheid van de *Mohammedanen*. Deze drie zullen te gelijk tegen de *Hoere*, (*fornicaria*,) opstaan, om haar geheel op den grond te werpen, en opdat zij eindelijk van haren bruidegom CHRISTUS, als de jeugd eenes arends vernieuwd worde." De *Roomsche* Schrijver MANSI (†) vertroost zich daar mede, dat, alhoewel JOACHIM zich op zoodanige wijze tegen de *Roomsche* Kerk hebbe uitgelaten, hij haar echter geene vervalsching van het geloof heeft toegeschreven.

Men hield hem dus ook voor dezen voor den opsteller van een in het Latijn geschreven *eeuwig Euangelie*, een boek, welks titel uit *Openb.* XIV 6. ontleend is. Dit boek bevat de voorzegging van eene

(*) *Apud.* J. WOLF. *l. c. p.* 491. *sqq.*
(†) *Ad* FABRICIUM *l. c. p.* 41.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

eene gelukkige en volmaakte eeuw, de *eeuw* en het *Euangelie van den Heiligen Geest* genoemd, welke de plaats der *eeuw* van den *Vader* en den *Zoon van God* vervangen zal; welke groote verandering de Bedelmonniken zullen voortbrengen; en dit mag de reden wel zijn, waarom men dit Boek aan JOACHIM heeft toegefchreven.

Vijf en vijftig jaren lang was dit *eeuwig Euangelie* onaangevochten gebleven, toen het door WILLEM van *St. Amour* in het jaar 1254 in zijn Boek: *van de gevaren der laatfte tijden*, en te gelijk door de overige Godgeleerden der *Paryfche Univerfiteit* werd aangevallen. Eigenlijk echter was het een nieuw gefchrift, hetwelk aanleiding tot dezen aanval gaf, zijnde eene inleiding en opheldering op hetzelve, (*Introductorius in Evangelium Æternum*,) welk werk van het voorgemelde boek wel moet onderfcheiden worden (*), wordende dit laatfte aan eenen broeder GERHARD toegefchreven. Toen de Univerfiteit van *Parys* in het jaar 1256 hare Afgevaardigden aan den Paus zond, liet zij hem tevens verzoeken, om dit Boek van GERHARD te veroordeelen, als behelzende vele goddelooze leerftukken, te weten, in hetzelve werd beweerd, dat het *Euangelie* van JEZUS flechts tot het jaar 1260 zou duren, en dan zou een volmaakter *Euangelie* van den *Heiligen Geest* aanvangen, en met hetzelve een ander Christendom, van veel grooter aanzien, dan in de eerfte Kerk; het tot hier toe enkel werk-

(*) MOSHEIM *Kerk. Hift. Deel* V. *Bladz.* 119.

werkdadig leven zou in een beschouwend overgaan, hetwelk zelfs CHRISTUS en de Apostelen niet volkomen beoefend hebben; maar eene nieuw op te komen Orde zal daar het hoogste voorbeeld van geven, en den waren weg ter zaligheid aanwijzen. Men voegt 'er bij, dat in dit werk ook geleerd is, dat het geestelijk verstand van het Nieuwe Testament zelfs in de Roomsche Kerk niet gevat wordt; dat de derde Orde der Uitverkorenen, of de volkomene Bedelorde niet verpligt zij, haar leven voor den Godsdienst op te offeren; dat de scheuring der *Grieksche* Kerk van de *Roomsche* een werk van den Heiligen Geest zij, en dat daarom Geestelijke mannen niet verpligt zijn, aan de laatste te gehoorzamen; dat de *Grieksche Paus*, (of Patriarch,) meer geestelijk is, en zich meer in den staat van zaligworden bevindt, dan de *Latijnsche*; dat het heil des Joodschen Volks van den Vader, van het *Roomsche* van den Zoon, en van het *Grieksche* van den Heiligen Geest gewerkt wordt enz. Men begrijpt ligtelijk, dat de Schrijver van dit Boek aan de Barrevoeter Monniken, of aan de *Serafynsche* Orde, zoo als zij zich allengs, even als haren Stichter, naar de wonderbare indrukselen, welke een *Seraf* hem gegeven had, den *Serafynschen* Vader noemde, alleen de hoogste volkomenheid van het Christendom heeft toegekend; maar niet zoo klaar is het, waarom hij den Griekschen Patriarch boven den Paus van *Rome* verheft; hoe het zij, de Universiteit van *Parys* drong zoo sterk bij den Paus ALEXANDER IV aan, dat hij het Boek moest laten onderzoeken,

dat

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dat hij hetzelve eindelijk veroordeelde in het jaar 1255. Ook werd hetzelve, op begeerte der Univerfiteit, in den Voorhof der Domkerk te *Parys*, openlijk ver brand.

Twisten der Bedelmonniken met malkanderen.

Niet alleen hadden de Bedelmonniken met anderen te ftrijden, maar zij waren het al fpoedig met malkanderen oneens. Zij betwistten malkanderen de eerstheid van ontftaan, de *Dominikanen* beweerden, dat zij ouder waren, en dat zij zich welvoegelijker kleedden; zij hadden met regt, hunnen naam en ambt van het prediken gekregen, en hun kwam eene Apostolifche waardigheid toe. De *Minoriten* of *Minderbroeders* zeiden hier tegen: dat zij een ftrenger en nederiger leven om Gods wille verkozen hadden; hun leven was daarom waardiger, omdat het heiliger was; en de Broeders konden van de Orde der *Dominikanen* heel wel tot de hunne overgaan, als van eene lagere tot eene hoogere Orde. Maar de *Dominikanen* voerden hun te gemoet, dat fchoon de *Minoriten* barrevoets gingen, mannelijk gekleed, en met koorden omgord waren, hun echter het vleesch eten niet verboden was, zoo als aan de *Predikmonniken*; gevolgelijk moest men van derzelver Orde liever tot de hunne overgaan (*). Bij het verfchil onder de Wijsgeeren van dezen tijd, de *Nominalisten* en *Realisten*, hielden het de *Dominikanen* met de eerften, de *Franciskanen* met deze laatften. In het Godgeleerd zamenftel verdedigden de *Dominikanen* het leerftelfel van AUGUSTINUS in zij-

(*) MATTH. *Paris. l. c. p.* 611.

zijne volle sterkte, terwijl de *Franciskanen* tot het *Semipelagianismus* neigden. Eindelijk waren ook deze, de *Minderbroeders*, ijverige aanhangers van het in deze eeuwen opgekomen gevoelen aangaande *de onbevlekte ontvangenis der Maagd* MARIA, welke de *Predikermonniken* nooit aangenomen en meermalen openlijk bestreden hebben.

Verschillen der Franciskanen onderling.

Onderling waren de *Franciskanen* zelve al vroeg oneens, en wel over het geen echter de hoofdzaak van hunne Orde uitmaakte, de armoede. Reeds bij het leven van FRANCISCUS, had de Broeder ELIAS zich afwijkingen van den Regel veroorloofd, gelijk wij gezien hebben. Als Generaal der Orde handelde hij vervolgens nog willekeuriger, waar op zich eene partij tegen hem vormde van zulken, die strenge ijveraars wilden zijn voor de inzettingen van den Heiligen; onder welken ANTONIUS van *Padua* één der voornaamsten was. Deze bragten het zoo ver, dat ELIAS in het jaar 1230 door den Paus werd afgezet, en P. JOAN PARENT tot hoofd der Orde verkoren werd. ELIAS begaf zich in een van de Kluizen, welke FRANCISCUS aangelegd had, alwaar hij een zoo streng leven leidde, dat men hem voor een' Heiligen begon te houden, terwijl hij heimelijk eene partij onderhield, die met hem overeenstemde over de noodzakelijkheid, om den Ordensregel te verzachten. Deze partij bragt in het jaar 1236, op een algemeen Kapittel der Orde, met onstuimigheid te weeg, dat hij op nieuw tot Generaal der Orde verkoren werd, hetwelk door den Paus, die zich zijne zoogenoemde bekeering liet welgevallen,

be-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

bevestigd werd; evenwel wilden de ijveraars niemand anders als Generaal erkennen, dan PARENT. ELIAS wist zich ook te handhaven, zelfs met geweld; sommigen van zijne tegenstrevers, die, naar P. CÆSARIUS van *Spiers*, welken zij aan hun hoofd hadden, *Cæsarinen* genoemd werden, verzond hij in ballingschap, andere werden in gevangenis opgesloten en hard behandeld. ANTONIUS van *Padua* moest ketenen en stokslagen verdragen. Ook lag CÆSARIUS zelve twee jaren lang gekluisterd in eenen Kerker; en als hij in het jaar 1239 buiten denzelven gegaan was, terwijl hij door verzuim opengelaten was, om zich in de zon wat te verwarmen, gaf de Opziener van zijne gevangenis, een ander *Franciskaan*, hem een' doodelijken slag. Eindelijk zette GREGORIUS IX ELIAS in het jaar 1239 nogmaal af; en ALBERT van *Pisa* kwam in zijne plaats. Doch bij eene nieuwe verkiezing in het jaar 1244, als CRESCENZI van *Jesi* verkozen werd, poogde ELIAS zich bij den Paus INNOCENTIUS IV weder in aanzien te brengen, door in deszelfs twisten met Keizer FREDERIK II voor middelaar te spelen; doch de Paus, bemerkende, dat hij in naam des Keizers veel beloofde, zonder volmagt daar toe te hebben, wees hem, in plaats van een naar willekeur omzwervend leven, een Klooster tot zijn verblijf en gehoorzaamheid aan zijnen Generaal aan. Dit kon ELIAS niet dulden, waarom hij de Orde geheel verliet, en zich bij den Keizer begaf, bij wien hij den Paus en de *Roomsche* Kerk in het gemeen allerschandelijkst afschilderde.

Zij-

Zijne partij bleef echter ſtand houden; en INNOCENTIUS zelve kwam haar door eene zachtere uitlegging van den Ordensregel te hulp, vastſtellende, dat zij wel vaste goederen, huizen, huisraad en boeken konden hebben en gebruiken, maar het regt, de eigendom en beheerſching derzelve zouden aan den Heiligen PETRUS of aan de *Roomſche* Kerk behooren; en hier toe neigde ook de Generaal CRESCENZI, waar over de *ijveraars*, die zich ook *Geestelijken*, (*Zelatores*, *Spirituales*,) noemden, zich vergeefs bij den Paus beklaagden. Eindelijk evenwel oordeelde de Paus het noodig in het jaar 1247, om hem af te zetten. JOANNES van *Parma*, zijn opvolger, hield zich nader aan het voorbeeld van FRANCISCUS, doch in het jaar 1256 bij ALEXANDER IV beſchuldigd zijnde, leide hij, op deszelfs raad, zijn ambt neder, en benoemde den vermaarden BONAVENTURA tot zijnen opvolger, die de waarneming der oorſpronkelijke regelen bevorderde, waar door de naam van *Cæſarinen* nu geheel ophield, ook volgden drie van zijne opvolgers tot het jaar 1278 denzelfden weg.

In het volgende jaar gaf NICOLAUS III eene nieuwe verklaring van den gemelden regel, in eene vermaarde Bulle naar het eerſte woord *Exiit* genoemd, die ook in het Pauſelijk Wetboek ſtaat (*). Behalve andere voorſchriften, werd daar in de vastſtelling van INNOCENTIUS IV vernieuwd, de Monniken

(*) *Sext. Decrett. L.* V. *Tit.* VI. *de Verb. Signif.* C. 3. *pag.* 1028-1037.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ken zouden geene bezittingen, eigendom noch beheering hebben, maar alleen het eenvoudig vruchtgebruik der noodige zaken met der daad, zonder eenig regt, (*simplex usus, non juris sed facti;*) het eigendom zou aan den *Roomschen* Stoel voorbehouden zijn.

P. J. VAN OLIVA.

Hier mede echter waren de verschillen in de Orde nog niet geheel weggenomen. De strengere ijveraars waren met deze Bulle niet te vrede; hoewel niemand onder hen, in het voordragen van ongewone gevoelens, verder ging dan PIETER JOAN VAN OLIVA. Deze was te *Serignan* in *Languedok* in het jaar 1259 geboren, en reeds in zijn twaalfde jaar door zijne ouders in het Klooster van St. FRANCISCUS te *Beziers* gebragt. Te *Parys* werd hij *Baccalaureus* der Godgeleerdheid, en verwierf den roem van een geleerd en heilig man te zijn. Hij was een ijverig vereerder van den Stichter zijner Orde, en een ijveraar voor de strenge waarneming van deszelfs Regelen, waar door hij vele vijanden maakte, schoon hij te gelijk vele aanhangers had. OLIVA heeft veel geschreven, maar dewijl hij onder de beschuldiging van Ketterij gestorven is, zijn zijne schriften gedeeltelijk vernietigd, gedeeltelijk in de Handschriften in openbare Bibliotheken blijven liggen. Uit zijn Boek over de Maagd MARIA werden hem reeds in het jaar 1278 aanstootelijke gevoelens tegengeworpen, en hij door den Generaal der Orde, HIËRONYMUS van *Ascoli*, genoodzaakt, het Boek zelve te verbranden. Toen de Generaal der Orde MATTHIAS van *Aquas Spartas*, die in het jaar 1288 Kardinaal werd, niet al-

leen

leen zich zelven alle gemakken vergunde, maar ook toeliet, dat zijne Ordensbroeders in hunne Kerken en bij hun bedelen geld verzamelden, hetwelk kinderen, die hen verzelden, voor hen ontvangen moesten, verzette zich, behalve anderen, ook OLIVA hier hevig tegen. Hij was reeds in een algemeen Kapittel te *Straatsburg* in 1282 als een onrustige Geest en Ketter beschuldigd, maar had herroeping gedaan; doch in het jaar 1290 werd hij op nieuw aangevallen. Toen hadden verscheidene *Franciskaner* ijveraars met hem een gezelschap gevormd, hetwelk de *Congregatie van Narbonne* genoemd werd. NICOLAUS IV gebood den Generaal der Orde RAIMUND GAUFREDY, deze als rustverstoorders te straffen. OLIVA zelve werd ter verantwoording geroepen, doch stierf te midden van deze verwarringen in het jaar 1297 in een Klooster te *Narbonne*. Zijne vrienden hebben van wonderen gesproken, door welke zijne heiligheid zou bevestigd zijn. Maar zijne vijanden bragten het bij den Generaal JOAN DE MURO zoo ver, dat aan de Ordensbroederen verboden werd, zijne schriften te lezen, welk verbod in het jaar 1302 met zulke strengheid werd uitgesproken, dat Paus SIXTUS IV hetzelve eerst tegen het einde der XVde eeuw vernietigd heeft, verklarende, dat in de gemelde schriften niets te vinden was, strijdig met het geloof en de goede zeden.

De *Spiritualen*, getrouwe aanhangers van OLIVA, konden niet verhinderen, dat KLEMENS V op de Kerkvergadering te *Vienne* in het jaar 1312 de volgende stellingen van OLIVA verwierp: dat het wezen

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

van God genereert en gegenereerd wordt; dat de ziel des menschen, als iets redelijks, niet de wezenlijke vorm van zijn ligchaam is; dat CHRISTUS de steek met de lancie nog vóór zijn dood ontvangen heeft; en dat de kinderen door den Doop wel de vergeving der Erfzonde bekomen, maar niet de genade en deugden. JOANNES XXII liet zijne schriften nogmaals door eenige Doctoren in de Godgeleerdheid enz. onderzoeken, die omtrent 42 Artikelen, voornamelijk uit de verklaring van OLIVA, over de *Openbaring* van JOANNES getrokken, hun oordeel velden. In het eerste Artikel had OLIVA een' *zevenvoudigen staat der Kerk* opgegeven, als door even zoo veel gezegden van den Apostel aangeduid, dezen Artikel verklaarden zij voor *Kettersch*, omdat de *zesde* en *zevende* Tijdkring boven de andere gesteld was. De *zesde*, had OLIVA geschreven, begon eenigermate van den tijd van den heiligen man, onzen Vader FRANCISCUS; maar volkomener na *het oordeel van Babylon*, *die groote hoere*. Hier mede hangt het *derde* Artikel zamen van het *oordeel der hoere*, en van het *beest met zeven hoofden*, als ook van de nieuwe bruiloft des Lams met zijne bruid, al hetwelk toegepast wordt op de *verwerping van de Babylonische Oudheid*, en de vernieuwing der gestalte van CHRISTUS. Dit wordt voor Kettersch verklaard, omdat OLIVA door de *hoere* de *Roomsche Kerk* en ook de algemeene Kerk, voor zoo ver zij haar als hoofd erkent, verstaat enz. Over het algemeen strookten deze Artikelen vrij wel met den inhoud van het *Eeuwig Euangelie*, hetwelk men aan den

Abt

Abt JOACHIM toeschreef, maar zoo stout waren de Pausen nog door geen' Monnik aangevallen. Ook werden werkelijk vier *Franciskanen*, die deze Artikelen hardnekkig verdedigden, in het jaar 1318 te *Marseille* als Ketters verbrand. De Paus veroordeelde het Boek zelve, waar zij in voorkwamen, in het jaar 1326. Ook moesten de beenderen des Schrijvers opgegraven en verbrand worden. Deze had wel in UBERTINO van *Casale*, eenen zijner leerlingen, eenen ijverigen verdediger, die hem zocht te verschoonen, maar hij kon zijne tegenpartijders niet voldoen.

Celestiner Eremiten.

Deze twisten onder de *Franciskanen* over de ware gesteldheid der hun voorgeschrevene armoede, hadden nog verdere merkwaardige gevolgen. De *Speritualen* bleven klagen over de verslapping van den regel hunner Orde. Hun Generaal MATTHIAS van *Aquas Spartas* liet eenigen daarom gevangen zetten, die eerst na zijne afdanking in het jaar 1290 in vrijheid kwamen. Vier jaren daar na kwam CELESTINUS V op den Pauselijken troon. Dewijl deze zich zoo moeijelijk van zijn Kluizenaarsleven had laten aftrekken, verzochten hem eenige *Spiritualen*, dat zij, als een bijzonder gezelschap, een Kluizenaarsleven zoo arm mogten leiden, als hun Stichter gewild had. De Paus bewilligde dit, onder voorwaarde, dat zij, in plaats van *Minderbroeders*, voortaan *Celestiner-Eremiten* zouden heeten, en gaf hun P. LIBERATUS tot opperste. De Paus had zelve eene nieuwe Orde gesticht, die onder den naam van *Celestinen* en eenen heel scherpen regel

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

nog bestaat. De *Celestiner Eremiten* moesten echter, onder zijnen opvolger BONIFACIUS VIII, uit hoofde van vervolgingen, op een *Grieksch* eiland vlugten. Maar ook hier werden zij verdreven, en de Latijnsche Patriarch van *Konstantinopolen* deed hen in den ban. Zij werden als Ketters te regt gesteld, eenigen stierven onder mishandelingen in de gevangenis; anderen werden naakt door de straten van *Napels* gegeeseld, en uit het Rijk gebannen.

Fratricelli

Doch door de vervolging nam hunne geestdrift toe. Even voor de laatste jaren der XIIIde eeuw plantten zij zich voort, onder den *Italiaanschen* naam *Fratricelli*, of *kleine Broedertjes*, en scheidden zich geheel van de overige *Franciskanen* af (*). Deze *Fratricelli* hadden even zoo wel hunne *Leekenbroeders*, of hunne derde Orde, (*Tertiarii*,) als FRANCISCUS zelve reeds deze inrigting gemaakt had. Bij wijlen heetten zij *Bizochi* of *Bocasoti*; waar van de eerste naam uit het *Italiaansche Bizocho*, in het *Fransch Besace*, *een bedelzak*, ontstaan is, en het tweede waarschijnlijk oorspronkelijk eene gelijke beteekenis heeft. In *Duitschland* werden zij van het woord *Beggen* of *Beggeren*, (dat is, *sterk* of *herhaald bidden* of *bedelen*,) *Begharden*, en in *Frankryk Beguinen* genoemd, alhoewel deze benamingen ook van andere gezelschappen gebruikt zijn. Doch van deze partijen in het vervolg meer.

Augustijner Eremiten of

Behalve de *Dominikanen* en *Franciskanen*, ontstonden 'er nog andere Bedelordens, maar welke nooit

(*) Men leze MOSHEIM *Kerk. Gesch. Deel* V. *Bl.* 136.

nooit dien trap van aanzien en vermaardheid bereikt hebben. Eene derzelve, de Orde der *Augustijner Eremiten*, of *Kluizenaars van den Heiligen* AUGUSTINUS, is, alhoewel de geringste van allen, bij de nakomelingschap vermaard geworden, doordien uit dezelve in de XVIde eeuw de man is te voorschijn getreden, die de gevaarlijkste vijand der Pausen en van derzelver Heerschappij geweest is. Wij hebben al vroeg opgemerkt, dat AUGUSTINUS geen Kluizenaar, noch Monnik, ook niet Stichter der nieuwe *Kanunniken* geweest is, en dat evenwel niet alleen de *Reguliere Kanunniken*, maar ook de *Augustijner Eremiten* hunnen Regel van hem willen ontvangen hebben. Hier over is hevig getwist, doch van welken twist wij hier niet breedvoeriger willen spreken, alleen zij het genoeg aan te merken, dat 'er voor de Orde der *Augustijner Eremiten*, Congregatien van Kluizenaars in *Italië* geweest zijn, die in het eerst geenen bijzonderen Regel hadden; en eerst van INNOCENTIUS IV, in de jaren 1244 en 1252, eenen Regel, die naar AUGUSTINUS den naam heeft, ontvangen hebben. Soortgelijke waren de Kluizenaars van *Toskane*, en die, welke door zekeren JOAN BON in *Normandië* gesticht waren. GREGORIUS IX deed hetzelve ten aanzien der *Bristinische* Kluizenaars, dus genoemd naar eene eenzame plaats *Bristini* in de *Mark Ancona*.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Kluizenaars.

Eindelijk vereenigde ALEXANDER IV alle deze en nog meer Kluizenaarsgenootschappen door eene bijzondere Bulle in het jaar 1265, onder den zoogenoemden Regel van den Heiligen AUGUSTINUS, en

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

gaf daar aan den naam van *Ordo Eremitarum S. Augustini*. Deze kreeg tot Generaal den Broeder LANFRANK, zij werd in de bijzondere befcherming van den Apostolifchen Stoel genomen, en de Paus gaf hun zwarte kappen. Deze Orde werd toen reeds in vier Provincien *Frankryk*, *Duitschland*, *Spanje* en *Italië* verdeeld, en is federt zeer aanmerkelijk in getal toegenomen. Ondertusfchen zijn het geene eigenlijke *Eremiten* of Kluizenaars, maar niet anders dan *Kloosterbroeders*; de inrigting van hunne Orde is eerst in de XVIde eeuw volkomen tot ftand gekomen, en eenige bijzonderheden uitgezonderd, ziet men aan hen alleen gewone Monniken, welke PIUS V in het jaar 1567 eerst onder de *Bedelmonniken* aangenomen, en na de *Dominikanen*, *Franciskanen* en *Karmeliten*, de vierde plaats heeft aangewezen. Het verval der Kloostertucht heeft reeds federt de XIVde eeuw ook hier tot *Hervormingen* en nieuwe *Congregatien* aanleiding gegeven, onder welke *de ongefchoeide* of *barrevoeter Augustijnen*, die eerst in de XVIde eeuw ontftonden, de vermaardfte en ftrengfte uitmaken.

Allengs werd echter de menigte der *Monniken* lastig zelfs voor den Paus, hoe zeer zij als Geestelijke krijgsbenden mogten aangemerkt worden, om het Pausfelijk gezag te fchragen, waar aan zij ook geheel onmiddelijk onderworpen waren; maar hunne gedurige twisten, zoo onder malkanderen, als met de overige Geestelijkheid, maakten het voor de Pausfen ten uiterfte moeijelijk, om hen in toom te houden. Het was dus geen wonder, dat reeds IN-

NO-

NOCENTIUS III op de Kerkvergadering van *Laterabnen* in het jaar 1215 verbood, meer nieuwe Ordens van Monniken te ſtichten, opdat derzelver te groote verſcheidenheid geene verwarringen in de Kerk zou aanrigten, welk verbod ook door volgende Pausſen vernieuwd is geworden.

Orde der Serviten.

In de XIIIde eeuw ontſtonden echter, behalve de reeds gemelde, nog twee Ordens, welke hier verdienen gewaagd te worden. De ééne derzelve is de Orde der *Serviten*; van deze waren zeven Kooplieden en Raadsheeren te *Florence* de ſtichters, bijkans allen van de aanzienlijkſte huizen in *Toskane*. Deze allen leden zijnde van eene Geestelijke Broederſchap, wier voornaamſte pligt was, Lofliederen ter eere van de Heilige Maagd te zingen, bevonden zich op haren Hemelvaartsdag in het jaar 1233, in haar Bedehuis, alwaar zij geloofden door hemelſche gezigten geroepen te worden, om de wereld te verzaken. Zij maakten daar mede terſtond een begin, met het verkoopen hunner goederen, en het geld aan de armen uit te deelen. De Bisſchop van *Florence*, door hen geraadpleegd, vergunde hun een Bedehuis met eenen Altaar, om daar *Misſe* in te lezen, en dewijl zij enkel van aalmoezen wilden leven, veroorloofde hij hun, om openlijk te bedelen. Zij begaven zich dus in een armoedig huis buiten de ſtad; trokken ſlechte kleederen aan; bedekten hun ligchaam met haren hemden en ijzeren kettingen; leefden in eene volkomene gemeenſchappelijke armoede, en verſchenen nu in deze toerusting in de ſtad. Hier, zegt men, wezen de kinderen, die nog aan de borst lagen,

met den vinger op hen, roepende: *zie de dienaren der Heilige Maagd.* De Bisschop raadde hen, dezen hun zoo wonderbaar gegevenen naam te behouden, van daar werden zij *Serviten*, of vollediger *Servi S. Mariae*, genoemd. Maar een jaar daar na verwijderden zij zich op eenen tamelijken afstand van *Florence* op den Berg *Monte Senario*, alwaar zij van een vervallen Kasteel eene Kerk, en verscheidene Kluisjes bouwden, en onder gedurige Lofzangen ter eere van MARIA in het eerst alleen van wortelen en kruiden leefden, en naderhand hunne aalmoezen door twee hunner te *Florence* lieten ophalen.

Op raad van 's Pausen Kardinaal-Legaat verzochten zij den bovengemelden Bisschop, om hun eenen Regel voor te schrijven; maar, volgens het verhaal der Schrijvers van deze Orde, bespaarde de Heilige Maagd hem deze moeite, dewijl zij in het jaar 1239 dezen Monniken beval, ter gedachtenis van het lijden van haren Zoon, een zwart kleed, lederen gordel, een scapulier en kap te dragen, en hun tevens den Regel van den Heiligen AUGUSTINUS voorschreef. Hunne Orde werd bevestigd door ALEXANDER IV, in het jaar 1255, doch INNOCENTIUS V, die in het jaar 1265 Paus werd, verbood hunnen Generaal, *Novitien* aan te nemen, en was bedacht op de vernietiging der Orde; volgende Pausen echter waren hun weder genegen, en HONORIUS IV bevestigde in het jaar 1285 hunne Orde op nieuw, die in de XVde eeuw van MARTINUS V al de voorregten der Bedelmonniken ontving. Men heeft deze Monniken ook

ook genoemd: *Broeders van het lijden van onzen Heere* JEZUS CHRISTUS, als ook, omdat zij alle hunne gesprekken met de groetenis des Engels begonnen: *de Broeders van het Ave Maria.* Deze Orde is wel talrijk geworden, maar heeft nooit sterk uitgemunt, alleen heeft in het begin der XVIIde eeuw een enkel man haar grooten roem verworven; te weten, P. PAULUS SARPI, die van de *Italianen* FRA PAOLO, *de Broeder Paulus*, genoemd wordt, en die in geest en verdienste grooter was, dan eene menigte der vermaardste Monnikshelligen te zamen.

Van eene andere Orde, met deze der *Serviten* naauw verwandt, in *Frankryk* weleer naar hunne blauwe kleederen en mantels, *Blanc-Manteaux* genoemd, die in het jaar 1257 te *Marseille* ontstaan is, is het onnoodig, breeder te spreken.

Orde der Trinitarien.

Van de tweede der bovengemelde Ordens, die nog eenige aanmerking verdienen, kan men iets zeggen, hetwelk van de beste der overigen niet gezegd kan worden; dat zij namelijk ten behoeve des menschdoms is opgerigt, en daar toe ook tot onze tijden toe nuttig is geweest. Zij is *de Orde der Trinitarier Geestelijken* of *van de loskooping van gevangenen.* Haar oorsprong wordt weder verhaald niet zonder hemelsche verschijningen gebeurd te zijn. Hare Stichters waren JOAN VAN MATTA, de Zoon van eenen Edelman in *Provence*, geboren in het jaar 1160, en FELIX VAN VALOIS, een Kluizenaar; door eenen Engel, zoo men zegt, geboden om naar *Rome* te gaan, en daar hunne bestemming te vernemen, droegen zij aan Paus INNOCENTIUS IV in het

jaar

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

jaar 1198 deze verschijning voor, die hun vergunde eene nieuwe Orde op te rigten, welker hoofdwerkzaamheid zou zijn, de gevangene Christenen bij de Ongeloovigen te rantzoeneren of vrij te koopen. De Paus noemde ze de *Orde der Heilige Drieëenheid*; maar zij draagt ook den naam: *de redemtione captivorum*. Tot kleeding gaf hij aan de *Monniken* van deze Orde, die anderen ook *Kanunniken* noemen, een wit kleed met een rood en blaauw kruis op de borst, in welke kleeding de Engel verschenen was. In *Frankryk* wedergekeerd, werden zij door den Koning FILIPS AUGUSTUS en andere Grooten zoo rijkelijk begiftigd, dat zij spoedig verscheidene Kloosters aanleiden. Eenige jaren daar na werd voor hen te *Parys* het eerste Klooster gesticht, op eene plaats, waar eene Kapel stond, die aan den Heil. MATHURIN gewijd was, waar naar men hen in *Frankryk les Mathurins* noemde. MATTA overleed te *Rome* in het jaar 1213 of 1214. FELIX DE VALOIS was ongevaar een jaar vroeger overleden. Hun Regel vergunde hun vleesch noch visch. Ook mogten zij niet op paarden, maar op ezels rijden, waar van hunne Orde ook *Ordo Asinorum*, en zij zelve *de Broeders op ezelen*, (*les Freres aux Anes*,) heetten. Nog in de jongste tijden, hadden de *Trinitarien* tot hunne hoofdbedoeling de vrijkooping van Christen slaven, waar toe zij aalmoezen, zelfs in *Protestantsche* Landen, inzamelden.

Orde van onzelieve vrouwder vrijkooping.

Eerlang begeerde ook de Heilige Moedermaagd, zoo als men verhaalt, eene dergelijke Orde; ten dien einde zal zij in het jaar 1218 aan eenen Edelman uit

uit *Languedok*, PIETER NOLASQUE, verschenen zijn, die reeds daar op bedacht was, om Christen slaven te lossen, hem gebiedende, tot dit oogmerk eene bijzondere Orde te stichten. Toen hij dit aan zijnen Biechtvader, den vermaarden RAYMUND VAN PENNAFORT, toen Kanunnik te *Barcellona*, ontdekte, gaf deze hem te kennen, dat hij dezelfde verschijning had gehad. Om dit te volbrengen wendden zij zich tot den Koning van *Arragon*, ALFONZUS V, die uit kracht eener volmagt, hem van den Paus vergund, hier in bewilligde. Reeds in het jaar 1192 hadden eenige Edellieden in *Katalonië* een genootschap opgerigt, hetwelk voor de oppassing van armen en gevangenen zorgde, Christen slaven vrijkocht, en de kusten der *Middellandsche Zee* tegen de aanvallen der Mooren beschermde. Deze voegden zich bij de nieuwe Orde, waar bij ook eenige Priesters kwamen, en men maakte spoedig een gelukkig begin met het lossen van slaven, bij de *Arabieren* in het *Spaansche* gebied. GREGORIUS IX bevestigde deze Orde in het jaar 1234, en gaf haar den zoogenoemden Regel van den Heiligen AUGUSTINUS. De Orde voert den naam: *Onze lieve vrouw der lossing*; in het *Spaansch*: *Nostra Senora de la Merced*; in het *Fransch*: *Nostre Dame de la Merci*.

Humiliaten.

Met voorbijgaan van eenige Ordens, die in deze eeuwen ontstonden, maar spoedig te niet liepen (*), ver-

(*) Men zie eene lijst van dezelve bij MOSHEIM *Kerk. Geschied.* V *Deel*, *Bladz.* 323.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

verdienen de *Humiliaten* nog eenige melding, een gezelschap van eenige, waarschijnlijk onder HENDRIK II, verdrevene *Milanezen*, die zich in *Duitschland* vereenigden, maar spoedig weder naar hun vaderland terug keerden. In het eerst waren zij slechts Leeken, die zich tot handenarbeid, en bijzonder het vervaardigen van lakenen, tot eene geringe kleeding, vele goede werken, en godsdienstige oefeningen verbonden. In het vervolg ontstonden daar uit twee Ordens: eene van Monniken en Nonnen; maar die bijeen woonden, om hun handwerk te oefenen; de andere van Priesters; doch deze bleven ook Leekenbroeders. INNOCENTIUS III bevestigde ze in het jaar 1201. Lang bleef deze Orde bij haren handenarbeid, maar eindelijk werd zij, naar het gemeene lot der Monniken, rijk en dartel, en hare zeden zoo geheel bedorven, dat PIUS V in het jaar 1571 de geheele Orde vernietigde.

Kerkelijke wetten omtrent de Monniken.

Hoe zeer spoedig en vrij algemeen de Monniken van hunnen Regel afweken, en tot zedeloosheid overhelden, blijkt uit menigvuldige besluiten van verscheidene Kerkvergaderingen, alhoewel met weinig vrucht omtrent hen genomen. De Bisschoppen onder voorzitting van eenen Pauselijken Legaat in het jaar 1267 te *Weenen* vergaderd, geboden, dat, dewijl de *Benedictijner* Abten en Monniken in de meeste Kloosters een uitsporig en aanstotelijk leven leidden, de Bisschoppen alle half jaren, verzeld van twee *Cistersienzer Abten*, de Kloosters der *Zwarte Monniken* in hunne Bisdommen bezoeken, en de misbruiken herstellen zouden.

den. (*) De vergadering te *Saumur* in het jaar 1276 wilde niet, dat de Monniken zijden gordels en beurzen, mesfen met goud en zilver beflag, kostbare pelfen en ftevels, gelijk de Leeken, dragen zouden (†). Die te *Buda* of *Ofen* in *Hongaryen* in het jaar 1279 gebood, dat de Monniken hunne Kloosters niet willekeurig verlaten, zonder verlof der Bisfchoppen geene Kapellanen bij Kerken worden, noch met honden en valken ter jagt zouden gaan (§) en meer andere, die echter doorgaans weinig nut deden.

Wanneer wij onze oogen vestigen op de *Nonnen* van dezen tijd, dan vindt men een aantal nieuwe gezelfchappen van dezelve, van welke reeds gefproken is. Zij evenaarden, ja overtroffen zelfs, in haren eerften aanvang, de Monniken in ftrenge levenswijze, en dienden dus, om het Monniken- en Kloosterleven te meer aan te prijzen en uit te breiden. Maar weldra eischte de Natuur hare regten weder, en de *Nonnen* verbasterden even zeer als de Monniken, en vervielen van de ftriktfte kuischheid en onthouding tot het tegenovergeftelde uiterfte. IVO, Bisfchop van *Chartres*, verzocht den Bisfchop van *Meaux*, dat hij toch zeker Nonnenklooster, hetwelk volkomen een Hoerhuis geworden was, op de ééne of andere wijze wilde hervormen (**). Zoo vindt men zelfs wetten van Kerkvergaderingen in *Engeland*, tegen de ontucht der Nonnen, en ande-

Nonnen.

(*) *Ap.* HARD. *T.* VII. *p.* 584. (†) *l. c. p.* 737.
(§) *l. c.* (**) *Epist.* 127.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dere tegen haar omloopen buiten haar Klooster, enz.

Merkwaardig is de Regel van den vermaarden ABELARD, welken hij voor zijne *Nonnen* in *Paracletus*, op verzoek van hare Opzienster, zijne geliefde HELOIZA, ontworpen heeft (*). In eenen bijzonderen Brief (†) vermaande hij haar, om, tot gemakkelijker verstand der Heilige Schrift, behalve de *Latijnsche*, ook de *Hebreeuwsche* en *Griekfche* Taal te leeren. Op verzoek van HELOIZA beschreef hij haar in eenen bijzonderen Brief den oorsprong der *Nonnen*, welke hij van de vrouwen afleidt, die CHRISTUS in zijn leven verzeld hebben (§).

Duizend jaren waren nu verloopen sedert den oorsprong van het Monnikenleven onder de Christenen in de III en IVde eeuwen, en hetzelve overtrof thans die vorige tijden, niet in de volmaaktheid, welke de oude Monniken zich hadden voorgesteld, maar in zonderlingheid, in het onnatuurlijke en bovenmenschelijke, en te gelijk niet zelden in het ongerijmde en kluchtige. Reeds werd dit omtrent het jaar 1400 aangewezen door eenen Monnik in een Hekelschrift, hetwelk hij *Brunellus*, *seu Speculum Stultorum* noemde, en hetwelk te *Keulen* in het jaar 1471 in Folio, en sedert meermalen, en het laatst te *Wolfenbuttel* in 1662 in Octavo gedrukt is.

De

(*) *Epist.* VIII. *Institutio in regula sanctimonialium Opp. pag.* 130-197.

(†) *Epist.* VI. *de Studio Litterarum p.* 251-263.

(§) *Ep.* VII. *de origine sanctimonialium p.* 129.

De onderlinge twisten der *Franciskanen* over het ſtrenger of gematigder waarnemen van de voorſchriften van hunnen Stichter bleven nog ſteeds aanhouden. Hun Generaal GONSALVO, begeerig, om dezelve, al ware het met geweld, geheel te bedwingen, verzocht in het jaar 1307 Koning KAREL van *Napels*, dat hij de Scheurmakers en Ketters, waar door hij de *Franciskanen* van de ſtrenge gehoorzaamheid verſtond, uit zijn Rijk mogt verdrijven. De Koning beval deze zaak aan den Inquiſiteur van zijn Rijk aan, die hen gevangen zetten en pijnigen liet, en eindelijk te *Napels* openlijk met roeden deed geeſelen, en uit het land jagen. Sommigen verloren hun leven, de overigen vlugtten naar den Paus te *Avignon*. Hier ontbood de Paus in het jaar 1310 de voornaamſte *Spiritualen* en derzelver partijen, die zich *Fratres de Communitate* noemden, maar kon hen niet vereenigen. Even min hielp het, dat de Generaal GONSALVO op een algemeen Kapittel in datzelfde jaar verſcheidene ſtrenge geboden gaf; de *Spiritualen* hier mede niet voldaan, en der vervolgingen moede, verkoren zich eenen eigenen Generaal, waar door zij hunne zaak ſlechts erger maakten. Eindelijk deed KLEMENS V in het jaar 1312 uitſpraak ten nadeele der *Spiritualen*, en veroordeelde te gelijk eenige ſtellingen van OLIVA, die bij hen zoo geacht was. Sommigen van hen keerden toen wel tot de gemeenſchap der Orde weder, maar anderen, bijzonder van de *Italianen*, verſtrooiden zich in verſcheidene landen, voornamelijk naar *Sicilië*, waar zij de beſcherming van den Koning FREDERIK genoten.

Verder berigt van de twisten der Franciskanen onderling

Na den dood van KLEMENS V in het jaar 1314, grepen de ſtrengere *Franciskanen* weder moed, en maakten zich in *Provence* en *Languedok* met geweld van eenige Kloosters meester, waar op de toenmalige Generaal der Orde in het jaar 1316 de hulp inriep van Paus JOANNES XXII, welke hen voor zich daagde, gelijk 'er ook 66 te *Avignon* verſchenen in het jaar 1317. Als zij weigerden aan 's Pauſen bevelen te gehoorzamen, liet deze hen in bewaring brengen, en beval de zaak aan den *Inquiſiteur* hunner Orde aan. Vijf en twintig nogtans bleven wederſtreven, en dezen liet de Paus nu, als eigenlijke Ketters, behandelen. Vier van hen werden in het jaar 1418 te *Marſeille*, op bevel van den *Inquiſiteur*, verbrand, de overigen moesten hunne dwalingen afzweren; een werd tusſchen vier muren gemetſeld.

De Paus geloofde tegen deze ellendige Dweepers, wier hoofdmisdaad was, dat zij zich tegen zijn gezag verzetten, en hetzelve in twijfel trokken, dus hard te moeten handelen; dewijl zij talrijke navolgers van een nieuw ſoort gekregen hadden. Wij hebben in het voorgaande gezien, dat 'er onder de *Fratricelli*, of ſtrengere *Franciskanen*, even zoo wel eene *derde Orde*, (of *Tertiarii*,) was, eigenlijke *Leekenbroeders*, als de Heil. FRANCISCUS reeds deze inrigting gemaakt had; en daar door werden de eerstgemelden nog meer gehaat. Dezen zocht de Paus in het jaar 1317 door een bijzonder *Decretale* uit te roeijen. Hij zegt daar in, dat tegen het Pauſelijk verbod eenigen van den onheiligen hoop, die *Fra-*

Fratricelli, of *Fratres de paupere vita*, ook *Bizochi*, *Beguini*, en nog andere namen dragen, met verdoemelijke ſtoutheid onderſtaan hadden, eene nieuwe Orde aan te nemen; zij verdichten, dat zij den Regel van den Heiligen FRANCISCUS letterlijk waarnemen, en onttrekken zich nogtans aan de gehoorzaamheid van den Opperſten van deszelfs Orde; en bij andere beſchuldigingen voegt de Paus deze, *dat zij de Kerkelijke Sacramenten verachten*, en andere dwalingen menigvuldig uitſtrooijen. Maar in een ander *Decretale* in het jaar 1321 geeft de Paus zich alle moeite, om den twist der *Spiritualen* met de zachter Broederen over de ſlechte ordenskleeding en over voorraad van levensmiddelen, bij te leggen, doch hij weet 'er bij ſlot geen ander middel op, dan dat de Generaal de *Provincialen* en andere Opperſten der Orde zullen bepalen, van welke lengte en breedte, grofte en fijnte en van welke gedaante het kleed zijn moet; insgelijks of de Broeders zonder aanzienlijken voorraad hun levensonderhoud niet vinden kunnen. Ondertusſchen gebood hij den *Spiritualen*, onder ſtraffe van den ban, hunnen Generaal in alles te gehoorzamen, alzoo gehoorzaamheid de grootſte deugd was.

De Fratricelli worden verbrand.

Hoe glimpig ook de beide Pausſelijke bevelen zijn mogten, echter was daar door ééns voor al het ſein tot vervolging gegeven. De *Spiritualen*, *Fratricellen*, en zoo als zij meer heeten mogten, werden nu van de *Inquiſitie* zoo min als andere Ketters verſchoond. Uit een met de hand geſchreven *Martelaarsboek* van deze partij, (*Martijrologium Spiritua-*

tualium et Fratricellorum,) bij MOSHEIM (*), hetwelk zij in het jaar 1454 aan de *Inquisitie* te *Carcassone* in *Languedok* overgaven, blijkt, dat van het jaar 1318 af tot op INNOCENTIUS VI, die in het jaar 1352 den Pausselijken troon beklom, 113 personen van beide kunne verbrand zijn, en hij gelooft, dat 'er in de XIV en XVde eeuw wel 2000 om hunne gekantheid tegen de Pausfen, en dweepzuchtige liefde tot armoede, een gelijk lot gehad hebben. Een voorbeeld, in eene oude oorkonde bij LIMBORCH (†), leert ons, hoe deze menschen echter hunne leerstellingen verschoonden. Zekere RAIMOND van *Bux*, (*de Buxo*,) een *Tertiarier* van den Heiligen FRANCISCUS, werd in de jaren 1321 en 1322 voor het Kettergerigt te *Toulouse* ter verantwoording geroepen. Hij bekende, dat hij uit de *Postille* of de verklaring van Broeder OLIVA over de *Openbaring van* JOANNES had hooren lezen, dat de daar in voorkomende Hoere met den gouden drinkbeker, zittende op het beest met zeven hoofden en tien horenen, de *Roomsche* Kerk was; niet ten aanzien der geloovigen en uitverkorenen, maar met betrekking tot de verworpenen; en dat, gelijkerwijze op het einde der eerste Kerkinrigting de *Sijnagoge*, welke CHRISTUS gekruist had, deswegens verwoest was geworden, dus ook bij het einde van den tweeden staat der Kerk, die tot den *Antichrist* duurde, over de vleeschelijke Kerk, welke het leven van

(*) *Kerk. Gesch. Deel* V. *Bladz.* 306.

(†) Achter deszelfs *Hist. Inquisit. p.* 298.

van CHRISTUS vervolgde in die geestelijke mannen, die deszelfs armoede naar de regelen van den Heil. FRANCISCUS wilden in acht nemen, gerigte zou gehouden worden; en als deze na den dood van den *Antichrist* zou verwoest zijn, zou in de *Spiritualen* de derde ſtaat der Kerk opgerigt worden. Verders geloofde hij, dat CHRISTUS en zijne Apostelen niets eigendommelijks of gemeenſchappelijks, ten minſte niet in groote menigte, gehad hadden; en het tegendeel te zeggen, hield hij voor Ketterij. Aan den Paus ontzeide hij het regt, om iemand van de gelofte van armoede of kuischheid te ontheffen. Hij geloofde zelfs, dat de Paus, die *Spiritualen* had laten ter dood brengen, een Ketter was; hoewel niet, als Paus, dewijl hij zich van zijne Pausſelijke magt niet ten kwade bedienen kon; maar als mensch, naar de boosheid van zijnen wil enz.

Voorts bewijzen gelijktijdige Schrijvers genoeg, hoe velen van deze Ongelukkigen door de *Inquiſiteurs* het leven verloren hebben. Van het jaar 1319 af werd een groot getal *Beguinen* van de beiderlei kunne aan de Wereldlijke Overheid, bijzonder in *Languedok*, ter ſtraffe overgeleverd. De genen, die hier levende verbrand werden, ſtieten ſcheldwoorden en vloeken uit tegen de Bisſchoppen en Inquiſiteuren; op andere plaatſen wierpen zij zich zelven in de vlammen, dewijl zij dit voor hunnen marteldood hielden. Te *Narbonne* gebeurde in het jaar 1311 het volgende geval, hetwelk veel opziens baarde. De Aartsbisſchop aldaar en de *Inquiſiteur* JOAN VAN BEAUNE wilden eenen *Beguin* of *Bizot*, zoo

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

als zij ook genoemd werden, geregtelijk verhooren, waar toe zij ook de Opzieners der Kloosters en verscheidene Doctoren zamenriepen. Het maakte al een groot opzien, dat de gevangene staande hield, dat CHRISTUS en de Apostelen niets eigens hadden gehad, noch voor zich, noch in gemeenschap; maar het maakte een veel grooter opzien, toen de *Lector* der Theologie in het *Franciskaner* Klooster BERENGER TALON verzekerde, dat dit eene heel regtzinnige leer was. De *Inquisiteur* gebood hem dit te herroepen; maar hij beriep zich op den Paus.

TALON werd voor een geleerd man gehouden, en beriep zich op eene Bulle van Paus NICOLAUS III, in welke van CHRISTUS hetzelfde gezegd was. Hij vervoegde zich te *Avignon* bij den Paus, maar deze reeds door den *Inquisiteur* vooringenomen, hield hem in een Klooster der *Franciskanen* opgesloten. Deze trokken zijne partij, terwijl de *Dominikanen* zich tegen hen verzetten, en beiden leiden zij malkanderen Ketterij te last. De Paus beval daar op in het jaar 1322 den beroemden *Franciskaan* UBERTINO DE CASALI, zijn gevoelen te zeggen. Deze behoorde wel tot de strenge partij zijner Orde en tot de ijverige verdedigers van OLIVA, ook had hij den Paus al verzocht, om in de Orde der *Benedictijnen* over te treden, ten einde alle vervolging te ontgaan; doch dit schijnt hem geweigerd te zijn. Ondertusschen had men groot vertrouwen op zijne schranderheid, en deze deed hij in dit geval ook uitnemend blijken, door eene heel fijne onderscheiding te maken. JEZUS en zijne Apostelen konden aan-

aangemerkt worden, als de algemeene Prelaten der Kerk des Nieuwen Testaments, en in dit opzigt hadden zij gemeenschappelijke goederen, om aan de armen en de Dienaren der Kerk mede te deelen; maar zij kunnen ook als bijzondere personen aangemerkt worden, die de raadgevingen van CHRISTUS over den hoogsten trap van volmaaktheid, (*de supererogatione perfectionis*,) in acht namen; maar dan moest men weder onderscheiden, tusschen eene burgerlijke bezitting, waar omtrent de Keizerlijke wetten golden, en die men tegen alle geweldige ondernemingen kan en mag verdedigen, zoodanige hadden JEZUS en de Apostelen niet, en de *Franciskanen* hadden in dit opzigt gelijk, dat zij het tegengestelde voor Ketterij verklaarden. Maar men kan ook iets enkel naar een natuurlijk regt bezitten, hetwelk sommigen het *jus poli* noemen, en naar dit regt hadden JEZUS en de Apostelen zoo veel bezitting, als hunne noodige behoefte vereischte; en hier hadden de *Dominikanen* gelijk, dat zij het tegengestelde voor Ketterij hielden. Dit oordeel behaagde aan beide de partijen, omdat elke haar meening nu voor regtzinnig hield, en de Paus insgelijks daar in berustende, wilde van dezen twist niet langer hooren.

Twist der Franciskanen met den Paus JOANNES XXII.

De twist brak echter in het volgende jaar 1322 op nieuw uit. De Paus stelde daarom aan alle Prelaten en Doctoren in de Theologie, die zich aan zijn Hof bevonden, de vraag schriftelijk voor: *Of het Ketterij was, hardnekkig staande te houden, dat* CHRISTUS *en de Apostelen noch elk voor zich,*

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

noch in gemeenschap, goederen bezeten hebben? Bijzonder begeerde hij, dat de ware zin van de bovengenoemde *Decretale* van eenen zijner voorzaten zou onderzocht worden. De *Franciskanen* gaven daar op twee geschriften uit, in welke zij beweerden, dat de vraag met ja te beantwoorden geene Ketterij was. Ook zonden zij hunnen Medebroeder BONCORTESE of BONAGRATIA naar *Avignon*, om hunne zaak te bepleiten, en voeren te gelijk hevig uit op hunne predikstoelen. De Paus hier door verbitterd, verklaarde in November 1322 bij een nieuw *Decretale: dat het alleszins Kettersch zij, hardnekkig te leeren, dat* CHRISTUS *en de Apostelen voor zich en in het gemeen geen eigendom, en geen regt gehad hebben, om het geen zij hadden, willekeurig te gebruiken, te verkoopen, weg te geven, of iet anders daar voor te verkrijgen.* Hij stond te gelijk af van het eigendom der goederen van de *Franciskaner* Orde, hetwelk de Pausen zich voor de *Roomsche* Kerk hadden voorbehouden, en verbood haar verder ambtenaren, (*Sijndici*, *Procuratores*,) in naam van den Apostolischen Stoel aan te nemen, om die bezittingen te besturen of derzelver inkomsten te ontvangen.

Niet alleen vonden de *Franciskanen* dezen stap van den Paus zoo aanstootelijk als ongehoord, maar ook één der aanzienlijkste Geschiedschrijvers van dezen tijd, JOAN VILLANI (*), wiens Broeder bij het Paus-

(*) *Historia Fiorentine L.* IX. *C.* 155. *in* MURATOR. *SS. Rer. Ital. T.* XIII. *p.* 518.

Pausfelijke Hof in dienst was, fchrijft, dat men dit voor eene *groote nieuwigheid* in de *Roomfche* Kerk gehouden hebbe. Men geloofde, dat behalve de vijanden der Orde, bijzonder ook WILLEM OCCAM, die als *Engelfche Provinciaal* op een algemeen Kapittel der Orde te *Perugia* zeer ijverig geweest was, den Paus getergd hebbe, om deze overhaasting te begaan. De Zaakgelastigde der Orde bij den Paus, BONAGRATIA, appelleerde in het volle Confiftorie in *Januarij* 1323 van dit Dekreet van den Paus, en leverde hem een gefchrift over, om de hardheid en het wederregtelijke als ook het ftrijdige van hetzelve met de befluiten van vorige Paufen aan te toonen. Daar voor werd hij in een' ellendigen Kerker geworpen, in welken hij een jaar lang blijven moest. De Paus zocht door een nieuw *Dekreet* in *November* 1323 zijn voorgaande te regtvaardigen, en twee jaren daar na verbood hij iedereen het lezen der *Postille* van den beroemden OLIVA, hetwelk echter naderhand door SIXTUS IV, toen deze onrusten geheel gedempt waren, weder toegelaten is. Alhoewel de Paus de Orde zelve niet ongenegen was, zoodat hij aan *Inquifiteuren* uit dezelve, welk ambt zij thans nog, bijzonder in *Italië*, met de *Dominikanen* deelden, vele zaken opdroeg, echter daagde hij in het jaar 1327 den Generaal der Orde, MICHAEL VAN CESENA voor zich, omdat hij tegen de gemelde *Decretalen* was uitgevaren, en den Keizer LODEWYK van *Beyeren*, die zonder zijne fchuld van den Paus gehaat werd, met zijnen raad zou hebben bijgeftaan; maar deze appelleerde van den Paus, waar

op de Paus hem in het jaar 1328 zocht af te zetten, maar het algemeen Kapittel der Orde bevestigde hem veel meer in zijne waardigheid. Eindelijk ontvlugtte hij, in het jaar 1328, met OCCAM en BONAGRATIA van *Avignon* naar *Pisa*. De Paus zette hem toen eigenmagtig af, verklaarde hem onbekwaam tot eenige waardigheid, en benoemde den Kardinaal BERTRAND DE TURRE tot zijnen plaatsvervanger. Zoo dra MICHAEL dit te *Pisa* hoorde, appelleerde hij in 1328 voor de derdemaal van den Paus aan de Katholijke Kerk en aan een toekomend *Concilie*. Ook waren hem verscheidene geleerde mannen toegedaan in en buiten zijne Orde, buiten zijne Orde MARSILIUS van *Menandrino* of van *Padua*, maar onder de *Franciskanen* de beroemde OCCAM, BERINGARIUS BOCHUSIS, een Leeraar der Theologie, dien hij tot zijnen *Generaal-Vikaris* in *Italië* aanstelde; FRANCISCUS DE ESCULO of ASCULANUS enz. Ook bleef hij tot aan zijnen dood in het jaar 1343 in zijne gevoelens, noemde zich steeds het hoofd, (*Minister Generalis*,) van zijne Orde, appelleerde te *Munchen* in het jaar 1329 voor de vierde keer van den Paus, en gebood zelfs, dat de Pausselijke Legaat en Stadhouder gevangen zouden genomen worden. Wederzijds bestreden ook de Paus en MICHAEL van *Cesena* malkanderen in geschriften, in de zijne beschuldigde MICHAEL den Paus van verscheidene dwalingen en zelfs van ketterijen.

De hevige twisten tusschen den Keizer en den Paus versterkten de *Franciskanen* in hunnen tegenstand tegen den Paus, waar in bijzonder OCCAM zich

zich onderscheidde, die den Paus in een bijzonder geschrift aantastte, hetwelk hij *Compendium errorum Joa.* XXII noemde, en hetwelk met veel hevigheid is opgesteld, beschuldigende den Paus JOANNES XXII van verscheidene Ketterijen, waar onder het merkwaardigste is, dat hij den Paus verwijt, dat deze in een Leerrede in het jaar 1331 geleerd hebbe, *dat de zielen der zaligen in den Hemel Gods aangezigt niet zien, en ook het Goddelijk wezen niet zien zullen voor den jongsten dag.*

V BOEK VI Hoofdst. na C G. Jaar 1073. tot 1517.

Keizer LODEWYK verzuimde niet al vroeg van deze ergerlijke verschillen tusschen den Paus en een groot gedeelte van de Orde der *Franciskanen* gebruik te maken, en leide den Paus in meer dan een openbaar geschrift dwalingen en ketterijen te last, terwijl niet alleen die beroemde *Franciskanen*, die 's Keizers en hunne eigene zaak tegen den Paus met de pen verdedigden, maar ook alle *Spiritualen*, *Fratricellen*, *Begharden*, en zoo als zij meer genoemd werden, in *Duitschland* bescherming en toevlugt vonden. Van daar de menigte van dweepende ledigloopers en bedelaars, die dit land sedert overstroomd hebben. De *Dominikanen* integendeel, die de zijde van den Paus waren toegedaan, haalden zich 's Keizers haat op den hals, en velen van hen werden ten lande uitgebannen. Deze twisten duurden dus genoegzaam de geheele regering van JOANNES XXII, die met het jaar 1347 eindigde, voort.

Wel werd in het jaar 1329 ten minste een aanmerkelijk deel der oneenigheid tusschen den Paus en de

Gevoelen van Paus JOANNES

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

XXII. omtrent den staat dergelukzaligen.

de Orde der *Franciskanen* bijgelegd. Op een algemeen Kapittel der Orde werd besloten, dat MICHAEL van *Cesena* niet meer als opperhoofd derzelve zou erkend worden, wordende in zijne plaats de bij den Paus geliefde Broeder GERHARD ODDONIS verkoren. Ook nam de twist over de armoede van CHRISTUS een einde, door dat men de *Decretalen* van NICOLAUS III en de beslissing van de Kapittelvergadering te *Perusia* met de verordeningen van den tegenwoordigen Paus zoo veel mogelijk plooide. Maar nieuwe, en voor het gezag van den Paus nog gevaarlijker twisten, konden echter bij zijn leven niet beslist worden. OCCAM had hem, gelijk wij gezien hebben, onder anderen, als eene Ketterij, te last gelegd: *dat de Paus ontkende, dat de zaligen voor den jongsten dag tot het aanschouwen van God zelven geraakten, niettegenstaande zij door het Vagevuur genoegzaam gereinigd waren.* Een *Engelsche Dominikaan*, JOANNES VALLENSIS, bestond het eerst in het jaar 1331, deze leere openlijk te verwerpen; maar werd, wegens gebrek aan eerbied voor den Paus, op bevel van eenen Inquisiteur, die een *Minderbroeder* was, in de gevangenis geworpen. De Paus handhaafde zijn gevoelen in het volgende jaar nog stouter, en zocht hetzelve uit oude Kerkvaders te bewijzen. Doch zoo dra een *Dominikaan* en *Franciskaan*, door hem uitgezonden, hetzelve begonnen te prediken, werd het door verscheidene Godgeleerden der Universiteit te *Parys* als eene Ketterсche nieuwigheid verworpen. Onder dezen was de *Franciskaan* NICOLAUS DE LYRA, en de Bis-

schop

ſchop DURAND DE ST. POURCAIN, uit de Orde der *Dominikanen*, die 'er ook eene Verhandeling tegen ſchreef. De Koning van *Frankryk* liet daar op in het jaar 1332 in zijn Paleis te *Vincennes* een aantal Prelaten en Godgeleerden bijeenkomen, dertig van dezelven gaven een beſluit uit, bij wijze van eenen Brief aan den Koning, waar in zij zeiden, dat de Paus, wiens onderdanigſte Dienaars en Zonen zij waren, deze ſtelling niet als een leerſtuk behandeld, of als zijn gevoelen voorgedragen, maar 'er alleen van gewaagd had, (*non asſerendo ſeu opinando protulerit; ſed ſolummodo recitando;*) maar voorts dat dit gevoelen eene dwaling was. De Koning FILIPS van *Valois* werd door deze uitſpraak zoo vertoornd tegen den Paus, dat hij hem, bij het overzenden van hetzelve, in eenen bijgevoegden Brief dreigde, dat hij hem levende wilde laten verbranden, (*qu'il le feroit ardre,*) als hij zijn gevoelen niet herriep. De Paus hier door ontſteld, antwoordde den Koning, dat hij de gezegde ſtelling niet als een leerſtuk beweerd, maar ſlechts als eene vraag aan de Godgeleerden voorgelegd had, en dat hij geene van beide de partijen volkomen had toegeſtemd. Toen hij eindelijk in het jaar 1333 den dood voelde naderen, en beſpeurde, dat hem wegens dit gevoelen nog zekere vlek aankleefde, verklaarde hij, in eene bijzondere Bulle, dat hij met de Katholijke Kerk geloofde, dat de gezuiverde en van hare ligchamen geſcheidene zielen in het Paradijs zijn, en God en het Goddelijk wezen van aangezigt tot aangezigt zien, zoo ver haar toeſtand zulks toelaat; maar zoo hij anders iets

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

iets mogt geleerd hebben, het geen met het Katholijk Geloof, de bepalingen der Kerk, de Heilige Schrift en de goede zeden niet overeenkwam, dan wilde hij het hier mede herroepen hebben. Dewijl ondertusschen het gemelde vraagstuk nog steeds onbeslist bleef, onderzocht de volgende Paus BENEDICTUS XII het in het jaar 1336 met de Kardinalen, Bisschoppen en Doctoren in de Theologie, en 'er eene Verhandeling over geschreven hebbende, gaf hij een bijzonder *Decretale* uit, waar in vastgesteld werd, dat de zielen, die geene verdere zuivering behoeven, allezins tot het aanschouwen van God terstond geraken; verbiedende tevens, op straffe van den ban, het tegendeel te leeren.

Vervolging der Beghar-den.

Allengs bedaarde nu de scheuring bij de eigenlijke *Minderbroeders* grootendeels, terwijl de partijen zich zamen vereenigden tegen de bij hen gehaatte *Fratricellen* en *Begharden*. De *Franciskaner-Inquisiteurs* vielen, op bevel der Pausen, op hen aan, verjaagden hen of leverden hen ter straffe over. De veertien zoogenoemde *Luciferianen*, mannen en vrouwen, welke een *Guardiaan* der *Franciskanen* in het jaar 1336 te *Tangermunde* in de *Mark Brandenburg*, door den Voogd van den Markgraaf liet verbranden, behoorden misschien ook tot deze partij. Maar hun lot verergerde voornamelijk in *Duitschland*, toen KAREL IV, die Keizer, die zoo aan de Pausen onderworpen was, in het jaar 1347 den troon beklommen had. Hij schilderde hen in eene zijner tegen hen gegevene wetten dus af: „ Uitwendig nemen zij eene groote armoede aan, en

„ doen

„ doen voor dezelve eene uitdrukkelijke gelofte, dat „ zij namelijk niets eigens in het bijzonder of ge- „ meenschappelijk hebben zullen. Zij vertoonen „ ook deze armoede met bedriegelijke boosheid ui- „ terlijk in hunne slechte kleeding; maar inwendig „ zoeken zij, als de kleine vossen, den Wijnberg „ des Heeren *Zebaoth* te verderven; alzoo toch de- „ ze sekte, gelijk bekend is, voor lang door de „ Kerk veroordeeld, en zoodanige armoede voor „ Kettersch verklaard is." Hier uit kan men genoeg opmaken, hoe veel overeenkomst zij hadden met de *Spiritualen*. Zij werden in *Duitschland* genoegzaam onderdrukt, en vlugtten omtrent het jaar 1372 naar de *Nederlanden* en *Braband*; ook zag men nog overblijfselen 'er van in *Stettyn*.

Hervormingen van de Odre der Franciskanen.

Doch met al de pogingen, om de eensgezindheid in de Orde der *Franciskanen* te herstellen, kon men niet verhinderen, dat zij in twee Hoofdpartijen verdeeld werd. Reeds vroeger hadden zich meer kleine hoopjes in dezelve gevormd. Van de *Coelestiner-Eremiten* is reeds gesproken. De *Congregatie* der *Clarentinen*, welke ANGELO van *Cordone* in het jaar 1302 in de *Mark Ancona* stichtte, bij de Rivier *Clarena*, eene soort van Kluizenaars, die in eene grot of spelonk leefden, duurde tot het jaar 1580, wanneer zij vernietigd is geworden. Andere zoogenoemde Hervormingen der Orde hadden nog minder geluk, gelijk die, welke FILIP van *Majorka* ontwierp in het jaar 1228, maar wiens verzoek om bevestiging van zijn gezelschap door Paus JOANNES XXII werd afgewezen, onder

voor-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

voorwendfel, dat hij een *Begharde* was. JOAN DES VALLEES vond eenigen ingang in het jaar 1336 bij BENEDICTUS XII. Zijn gezelfchap woonde op eene eenzame plaats in eene ellendige hut te *Bruliano*, tusfchen *Camerino* en *Foligni*, tot het overlijden van DES VALLEES in het jaar 1351. GENTILI van *Spoleto* volgde hem op, maar alzoo hij het regtsgebied van den Generaal der Orde volftrekt niet wilde erkennen, en befchuldigd werd, dat hij ook Ketters aannam, werd hij in het jaar 1355 gevangen gezet en zijn gezelfchap verftrooid.

Obfervanten en Conventualen.

Doch nu kwam 'er eene nieuwe *Reformatie* op, welke de Orde niet aannam, maar ook niet heeft kunnen onderdrukken. PAOLUCCI, (of *de Kleine* PAULUS,) van *Foligni*, een leerling van DES VALLEES en GENTILI, was derzelver ftichter. Deze kwam in het jaar 1313, naauwelijks veertien jaren oud, in de Orde der *Franciskanen*; maar wilde enkel een *Leekebroeder* zijn, om nederigheid te oefenen. Men moest hem eene afgezonderd kluisje geven, omdat hij zoo luid fteende en zuchtte, dat niemand het digt bij hem harden kon. Na het vernietigen der *Congregatie*, begaf hij zich alleen, op den Berg *Cefi*, in eene hutte van boomtakken, in welke de Heilige FRANCISCUS zich meermalen begeven had. Hier bouwde hij een klein Klooster met een Kerkje; maar de *Franciskanen* van de zachter foort noodzaakten hem, die plaats te verlaten. Hier op floot hij zich op in een toren te *Foligni*, voorheen eene gevangenis, welke de Heer dier ftad, UGOLINO DE TRINCI, zijn nabeftaande, aan hem over-

overgelaten had; alwaar andere Ordensgenooten zich bij hem voegden, die zich met hem tot de volkomenste armoede en aanhoudende geestelijke oefeningen verbonden. Eindelijk verkreeg UGOLINO voor hun, dat de Generaal der Orde hun vergunde zich in het bovengemelde Kluizenaars-verblijf van *Bruliano* neder te zetten. Het begin daar van werd gemaakt in het jaar 1368, hoewel sommigen het gezelschap spoedig verlieten, alzoo men niets ellendiger dan dezen oord kon uitdenken. Behalve de nabijheid van een meer, waar de kikvorschen eindeloos kwakten, was dezelve met een moeras omringd, hetwelk een boosaardige lucht uitdampte. 'Er was eene zoo groote menigte slangen, dat zij de Monniken in den slaap aanvielen, en de geheele omtrek was zoo onvruchtbaar als onbewoond. Van sommige boeren, op de naburige bergen, die eene soort van houten schoenen, (*socco*,) droegen, nam PAOLUCCI met zijne Broederen deze dragt over, waarom zij *Soccolanti* of *Soccodragers* genoemd werden. Zij breidden zich spoedig uit, voornamelijk toen PAOLUCCI in het jaar 1374 de *Fratricellen* en *Beghardeu* te *Perugia* in een openbaar gesprek overtuigde, met die enkelde aanmerking, dat de Heilige FRANCISCUS de gehoorzaamheid aan den Heiligen Stoel voornamelijk had aanbevolen, welke zij hardnekkig weigerden. Het gevolg hier van was, dat de *Fratricelli* de stad uitgejaagd, en hun Klooster aan PAOLUCCI overgegeven werd.

Allengs kwamen 'er onder de *Franciskanen* vier bijzondere benamingen op. *Conventualen*, of *Con-*

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

ventuale Minderbroeders, noemde men reeds federt het jaar 1250, al die leden der Orde, die gemeenschappelijk leefden; *Woudbroeders* of *Kluizenaars* heetten zulken, die zich in kleine Kloosters en eenzame plaatsen onthielden; allen, die eene nieuwe levenswijze voor den dag bragten, en als het ware eene nieuwe *Familie* stichtten, werden *Familiebroeders* genoemd. Eindelijk ontstond ook de naam van *Observanten*, (*Observantes*, *Fratres de Observantia*, of *Regularis Observantiæ*,) of stipte waarnemers van den Ordensregel; welke echter eerst van de Kerkvergadering van *Konstans* werd bevestigd. Sedert verdeelde zich de geheele Orde in twee hoofdtakken, *Conventualen*, die voor de verzachting van den Ordensregel waren, en *Observanten*, die denzelven strenger in acht namen.

Toen de *groote scheuring* tusschen de Pausen tegen het einde der XIVde eeuw uitberstte, werd 'er telkens van den Tegenpaus een andere Generaal der Orde benoemd. In *Frankryk* werden aan de *Congregatie* van PAOLUCCI, die in het jaar 1389 gestorven was, vele Kloosters en voorregten door de *Provintialen* ontnomen. Maar de Kerkvergadering van *Konstans* deed in het jaar 1415 eene uitspraak ten voordeele der *Observanten*. Vergeefs wendden zich de *Conventualen* aan den Paus MARTINUS V, die in het jaar 1420 het besluit der Kerkvergadering bekrachtigde. Ondertusschen liet hij, op begeerte van den beroemden Heiligen JOAN VAN CAPISTRANO, in het jaar 1430 te *Assisi* een algemeen Kapittel der Orde houden, op hetwelk ook een vergelijk

ge-

getroffen werd, doch van hetwelk de *Conventualen* nog staande deze vergadering terug traden, en de *Observanten* op nieuw begonnen te vervolgen; eindelijk werden de twisten onder LEO X geëindigd in eene algemeene vergadering der Orde in het jaar 1517, in welke de verkiezing van eenen Generaal der Orde werd opgedragen aan de *Observanten* en *Hervormde Congregatien*, die 'er verscheidene waren: *Clareninen*, *Amadeisten*, *Colletanen*, *Kapucijnen*, of van het Heilige *Euangelie*, en *Barrevoeters* of *Ongeschoeiden*, (*Discalceati*,) maar die zich voortaan allen *Minderbroeders van de Reguliere Observantie* noemen moesten. Zij verkozen dus CHRISTOFFEL van *Forli* tot opperhoofd der Orde, (*Minister Generalis.*) De *Conventualen* verkozen een ander, aan wien de Paus alleen vergunde den naam van *Magister Generalis* te voeren; ook zouden de *Observanten* in alle oorkonden den voorrang hebben.

Verschillen der Bedelmonniken met de Universiteit van Parys.

Hoe zeer deze tijden de Gouden Eeuw der Monniken mogten genoemd worden, hunne trotschheid, dartelheid en heerschzucht stond der Wereldlijke Geestelijkheid zeer tegen de borst, en bijzonder hadden de Bedelmonniken vele vijanden onder dezelve, maar ook op de *Universiteiten* of Hooge Scholen en onder de overige Monniken. Van eersten af waren zij voor de *Universiteit* van *Parys* onverdragelijk geweest, die zich van tijd tot tijd tegen hen, ja zelfs tegen de Pausen, die hun begunstigden, verzette. Omtrent het jaar 1320 beweerde een van de Godgeleerden der Universiteit, JOAN VAN POIL-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

LI, openlijk, dat de genen, die hunne zonden aan eenen Monnik, bijzonder eenen Bedelmonnik, gebiecht hadden, verpligt waren; die nog eens aan hunnen eigen' Parochiepriester te biechten, ja dat noch de Paus, noch God zelve, de geloovigen van deze verpligting ontslaan kon, zoo lang de regel van *Lateraan: Omnis utriusque Sexus* gelden zou. POILLI door JOANNES XXII deswegens te regt gesteld, verdedigde zich wel in het Pausselijk Consistorie te *Avignon*, maar onderwierp zich echter aan de beslissing van den Pausselijken Stoel, en de Paus veroordeelde zijn gevoelen door eene bijzondere Bulle in 1321, met bevel aan hem, om het openlijk te herroepen. Doch in de volgende eeuw nam de Universiteit zelve hier deel aan. Wanneer een *Franciskaner*, JOAN GOREL, op het einde des jaars 1408 in een openbaar Dispuut aan de Monniken veel grooter regten dan aan de Parochiepriesters toegekend had, noodzaakte de Universiteit hem terstond, om dit te herroepen. Daartegen moest hij de volgende stellingen openlijk belijden: *De Parochiepriesters zijn, naar de instelling van* CHRISTUS, *de geringere Prelaten en Hierarchen in de Kerk*, aan welken, uit kracht van hunnen stand, het regt om te prediken, biecht te hooren, de Sacramenten te bedienen, begrafenis te verleenen, en daar voor hunne inkomsten te genieten, toekomt; maar den Bedelmonniken komt het regt, om te prediken en biecht te hooren, slechts toevalligerwijze toe, en uit een Privilegie, hetwelk de Prelaten hun geschonken hebben. Ondertusschen vond deze GOREL middel om bij ALEXAN-

ANDER V eene Bul te verwerven, in het jaar 1409, welke geheel ten voordeele der Bedelmonniken luidde.

Zoodra deze Bulle te *Parys* bekend was, gaf de *Universiteit* zoo luid haar ongenoegen over dezelve te kennen, dat de *Dominikanen*, ziende, dat de Universiteit op het punt stond, hen volstrekt van haar genootschap uit te sluiten, verzekerden, dat zij zich aan deze Bulle niet begeerden te houden; op dezelfde wijze verklaarden zich de *Karmeliten*. Maar de *Franciskanen* liepen, als onzinnig, bij hoopen in de stad rond, als of zij eene volkomene zege behaald hadden. De *Universiteit* verwierf daar op een Koninklijk gebod, waar bij aan de *Franciskanen* en *Augustijnen* verboden werd, in hunne Kerken te prediken of biecht te hooren. Ook hield haar vermaarde Kanselier JOAN GERSON, in het jaar 1409 eene Predikatie over *Luk*. XI. 18, waar in deze Bulle niet verschoond werd (*).

Nadat de Universiteit door Gevolmagtigden de Bulle had laten onderzoeken, gaf de *Theologische* Faculteit haar advijs uit, waar bij zij dezelve voor onverdragelijk verklaarde; tevens deed zij eenige voorslagen, onder anderen, dat in al de Provincien van het Koningrijk kleine opstellen in de *Fransche* taal over de noodzakelijkste leerstukken en pligten van het Christendom zouden bezorgd worden, op dat

(*) *Sermo factus ad populum Parisiensem ex parte Universitatis super facto Bullæ Mendicantium ex Gallico Latine versus. in* GERSON. *Opp. Tom.* I. *P.* III. *p.* 431-442.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dat ook de eenvoudigste Parochiepriesters volgens dezelve op Zon- en Feestdagen hunne gemeenten zouden kunnen onderrigten. Paus JOANNES XXIII, een van de drie Scheur-Pausfen van dezen tijd, die de gunst der Universiteit behoefde, verzachtte in het jaar 1410 deze Bulle, maar ook hier mede was de Universiteit niet voldaan.

Van tijd tot tijd volgden nog andere bezwaren van de Universiteit over de Bedelmonniken. Deze hadden van EUGENIUS IV eene Bulle bekomen, welke hen in zekere gevallen ontsloeg van de stipte waarneming der grondwetten van de Universiteit, en hen tevens toeliet tot derzelver Theologische waardigheden. De Theologische Faculteit sloot hen daarom in het jaar 1445 van haar genootschap uit, gelijk ook op haar verzoek de geheele Universiteit deed, tot zij eene Bulle zouden bezorgd hebben, van woord tot woord, tegen deze overgesteld. Dewijl EUGENIUS thans de handen volhad met het Concilie van *Basel*, moesten de Doctoren en Baccalaureën uit de Monnikenorden beloven, dezelve te zullen bezorgen, hetwelk zij in het jaar 1443 deden.

In het jaar 1456 werd de oude twist tusschen de beide partijen weder vernieuwd, en nu bijzonder over de regten der Wereldlijke Geestelijkheid. NICOLAUS V had in eene Bulle voor de Monniken het regt om biecht te hooren op nieuw bevestigd, maar de Universiteit verzette zich ook weder zoo sterk tegen dezelve, dat 'er in het volgende jaar een vergelijk getroffen werd, hetwelk niet voordeelig was voor de Bedelmonniken, en waar tegen de *Do-*

mi-

minikanen zich, hoewel vergeefs, nog een jaar lang aankantten. Evenwel gingen de Pausfen nog fteeds voort, om de Bedelmonniken tegen de Univerfiteit en ook tegen de overige Geestelijkheid te befchermen.

Met de Univerfiteit van Oxford.

De Univerfiteit van *Oxford* had insgelijks niet zelden met de Bedelmonniken, bijzonder met de *Dominikanen*, te ftrijden. Deze begonnen in het jaar 1313 de Akademifche wetten aan te vallen, als voor hen nadeelig, en op zich zelve onvoegzaam. Ook maakten deze Zwarte Monniken, zoo als men de *Dominikanen* noemde, zich omtrent het jaar 1390 gehaat, doordien zij, om het onderzoek in hun vaderland te ontgaan, zich de Akademifche waardigheden in vreemde landen lieten opdragen. Hier over beklaagden zich de beide Hooge Scholen van *Oxford* en *Cambridge* bij den Koning, die nu den *Dominikanen* gebood, de wettige orde niet te buiten te gaan. Deze onrusten duurden tot het jaar 1460, dewijl de Pausfen zich dan voor de ééne, dan voor de andere partij verklaarden. In dat jaar ftierf te *Avignon* RICHARD, Aartsbisfchop van *Armagh* in *Ierland*, die te voren Kanfelier der Univerfiteit te *Oxford* en een groot vijand der Monniken geweest was; ook heeft hij een Boek tegen hen gefchreven: *De Audientia Confesfionum*.

Met de Wereldlijke Geestelijkheid.

Menigvuldig waren ook de twisten tusfchen de Bedelmunniken en de Wereldlijke Geestelijkheid, die door de Monniken in hare regten en voordeelen benadeeld werd. BONIFACIUS VIII had wel door een bijzonder *Decretale* in het jaar 1300 alle twisten

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

tusschen hen zoeken bij te leggen, door de bepaling van de grenzen der voorregten van de Monniken, en KLEMENS V had deze Bulle bevestigd in het jaar 1311. Maar echter was de oorzaak der twisten niet weggenomen. De Monniken, die bij het volk in den roem van bijzondere heiligheid stonden, en zoo vele Aflaten en Heilige Reliquien bezaten, onttrokken het volk aan de gewone Geestelijkheid en bleven niet binnen de palen, hun door de Pausfen gesteld. Ook hadden de Monniken menigvuldige *Exemtien* of bevrijdingen van het Regtsgebied der Bisschoppen van tijd tot tijd weten te verkrijgen, waar over vele Bisschoppen zich bezwaarden, terwijl de Monniken met woorden en geschriften hunne zaak voorstonden. In het jaar 1384 scheen het echter, dat de Monniken weder onder het opzigt van hunne wettige Kerkelijke Opzieners, de Bisschoppen, zouden hebben moeten keeren, toen Paus URBANUS VI, één van de Scheur-Pausfen van dien tijd, wien zij in hunne Kerkredenen en op andere wijzen hadden mishandeld, hun het voorregt ontnam om willekeurig te prediken en biecht te hooren enz., maar het gezag van dezen Paus werd niet algemeen erkend, en zijne beschikking werd door volgende Pausfen weder vernietigd. Trouwens, de Bedelmonniken hadden doorgaans eenen witten voet aan het Pausfelijke Hof. Eindelijk stichtte SIXTUS IV in het jaar 1478 een soort van vergelijk, volgens hetzelve zouden de Parochiepriesters niet meer zeggen, dat 'er van de Bedelmonniken Ketterijen voortgekomen waren, maar integendeel dat door hen, bij-

bijzonder door de *Dominikanen* en *Franciskanen*, het Geloof en de Kerk veel gewonnen hadden. Daar tegen zouden ook de Bedelmonniken niet leeren, dat de Gemeente van eenen Parochiaan niet verpligt was, op Feest- en Zondagen de Misse in zijne Parochiekerk te hooren; hetwelk zij zonder gewigtige reden niet verzuimen moest. Geene der beide partijen zou de Leeken op door de Kerk gedreigde straffe overreden, om hunne begrafenis bij haar te verkiezen, dewijl dit volkomen vrijstond. De Bedelmonniken zouden verders niet prediken, dat de Parochiekinderen niet verbonden waren, om ten minste op Paschen bij hunnen eigenen Priester te biechten; evenwel zouden zij zelve daar door van het voorregt niet uitgesloten zijn, hetwelk hun volgens zekere schikking toegestaan was. In hunne Predikatien zouden zij niet nadeelig van de Prelaten en Parochiepriesters spreken; ook aan dezen derzelver Toehoorders niet zoeken te onttrekken; en dezen zouden ook hen insgelijks minzaam bejegenen.

Gebreken en Hervormingen der Monniken.

In het voorgaande hebben wij reeds gezien, hoe vele misbruiken en gebreken, in de vorige eeuwen, bij de Monniken hadden stand gegrepen, en hoe vaak zij *Hervormingen* noodig hadden. De oude, rijke, en reeds voor lang meer tot levensgenot dan tot inspanning van den geest geneigde Orde der *Benedictijnen* openbaarde inzonderheid deze behoefte. KLEMENS V verordende daarom op de Kerkvergadering te *Vienne* sedert het jaar 1311 ten aanzien

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dezer Monniken het volgende (*): Zij zouden de voor hunne Orde pasfende befcheidene kleederen dragen; maar zich van allerhande kunftige dingen, ook van gordels, groote mesfen en fporen onthouden. Alle maanden zouden zij ten minfte eens ter biechte, en op elken eerften Zondag van iedere maand ten Avondmaal gaan. Hun Regel zou, als die in het Kapittel voorgelezen werd, om der jongeren wil, in de landtaal voorgelezen worden. (*Vulgariter exponatur.*) Zij zouden zich van jagen en vogelen volftrekt onthouden, gevolgelijk ook geene kleine honden en valken hebben. Ook verbood de Paus hun volftrekt, hun Klooster zonder verlof van den Prelaat te verlaten, of in hetzelve wapens te dragen enz. De Pausfelijke verordeningen waren echter in het jaar 1322 reeds weder vergeten, zoodat zij op de Kerkvergadering te *Valencia* vernieuwd moesten worden (†). In een Provinciaal Kapittel dezer Orde der zoogenoemde *Zwarte Monniken* te *Westmunfter* in het jaar 1422 bekende men ronduit, dat in dezelve vele grove buitenfporigheden waren ingeflopen, en men verbood aan de Abten hunne kostbare en ergerlijke Equipagien, (*equitatura fcandalofa*,) als ook hunne verkwistingen; en aan de Monniken hunne geheele afwijking van den Ordensregel, in fpijs, kleeding, bezitten van geld, rond-

zwer-

(*) *Clementinar. L.* III. *t.* 10. *de Statu Monachor. vel Canonicorum Regularium C.* 1. *p.* 1072.

(†) HARD. *Act. Concill. T.* VII. *p.* 1471. *C.* 12.

zwerven in ſteden en dorpen. e. d. m. (*) Men heeft meer dergelijke verordeningen. Onder anderen heeft de Kerkvergadering van *Konſtans* werk gemaakt van het Hervormen der Monnikenordens, door het afſchaffen van verſcheidene *Exemtien*, en het bevelen, dat de drie wezenlijke geloften van elke Orde, (*tria Subſtantialia cujuscunque Religionis*,) van gehoorzaamheid, onthouding en armoede, door alle Monniken ſtreng waargenomen, en de overtreders, behalve door *Excommunicatie* en *Schorſing*, met *gevangenis* zouden geſtraft worden.

Hoe hoog ook de eerbied voor den Monnikenſtand in deze eeuwen geſtegen was, nogtans klaagde men ſpoedig vrij algemeen over de groote menigte derzelven, gelijk wij dan ook boven gezien hebben, dat de Pausſen het ſtichten van nieuwe Ordens verboden. PIUS II. vernietigde verſcheidene kleine Monnikengenootſchappen, maar daartegen rigtte hij twee nieuwe Geestelijke Ridderordens op, gedeeltelijk ook op kosten van de vernietigde.

Orde der Olivitanen.

Ook ontſtonden 'er nog in de XIVde eeuw nieuwe Ordens, wel niet juist door Pausſen, maar door godvruchtige lieden, die van het Bijgeloof dier tijden beſmet waren, dat men alleen in zulke Ordens een volkomen regt op den Hemel verkreeg. Dus ontſtond in het begin der XIVde eeuw de Orde *van Monte Oliveto*, als eene Hervorming der *Benedictijnen*, waar van JOAN TOLOMEI, een Edelman uit Sie-

(*) HARD. *T.* VIII. *p.* 997.

Siena, de ftichter was. Eerst ftond hij naar den roem van een geleerd man te worden, en beoefende de Wijsbegeerte. Maar eens een moeijelijk vraagftuk willende oplosfen, verloor hij zijn gezigt, hetwelk hij op voorbede der Heilige Maagd, zoo als hij verzekerde, fpoedig wederkreeg. Daar op befloten hebbende, zich aan haren dienst te wijden, hield hij in het volgende uur voor zijne Hoorderen eene voorlezing over de verachting der Wereld, waar door verfcheidenen aangezet werden, om zich daar naar te voegen. Hij zelve verliet zijne familie in het jaar 1313, en begaf zich met twee *Senatoren* van *Siena*, zijne Toehoorders, eenige mijlen ver van die ftad, in eenen eenzamen oord tusfchen rotfen en boomen, welke hem toekwam, alwaar hij zich met zijne medgezellen in alle foorten van ligchaamskwellingen oefende. Binnen kort vereenigden zich meer anderen met hen. Zij werden in het jaar 1319 bij JOANNES XXII als Ketters opgegeven, maar onfchuldig bevonden. Nu tot den Regel van BENEDICTUS gewezen, ontvingen zij den naam van *Congregatie van onze Lieve Vrouw van den Olijfberg*; of *Kluizenaars van den Olijfberg*; en TOLOMEI verwisfelde zijnen naam JOANNES met dien van BERNHARD. In het eerst leefden zij veel ftrenger, dan hun Regel verordende, maar verzachtten allengs hunne levenswijze. De pest rukte den Stichter in het jaar 1348 weg. De Orde plantte zich vervolgens vrij gelukkig voort. In fommige van hare Kloosters leide men zich op de Wijsgeerige en Godgeleerde Wetenfchappen toe; doch, hoewel zij *Tho-*

Thomisten zijn, echter wijken zij in vele ſtukken van het ſtelſel van deze School af. Daar is ook een Nonnenklooster van deze Orde te *Biponto* in het *Napelſche* geſticht.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Orde der Jezuaten.

Kort na het midden der XIVde eeuw vormde zich ook de Orde der *Jezuaten*, insgelijks in *Toskanen*. Derzelver Stichter, JOAN COLOMBINO, was ook één der rijkſte en voornaamſte Edellieden te *Siena*, waar hij de waardigheid van *Gonfaloniere* bekleedde. Hij leefde in het huwelijk; en geldzucht en drift maakten hem niet beminnelijk. Onverziens veranderde dit alles, nadat hij het leven der beroemde Heilige, de *Egyptiſche* MARIA, gelezen had. Thans was hij ongemeen milddadig jegens de armen; matte zijn ligchaam af door kastijdingen, en bewoog zijne Gemalin ligtelijk, dat zij voortaan als Broeder en Zuster leefden. Hij veranderde zijn huis in een Gasthuis, waar hij armen, vreemdelingen en zieken ontving, onderhield, oppaste en bediende. Een ander Edelman van *Siena*, FRANCISCUS DE MINO VINCENTI, zijn vriend, ſtond hem in deze liefdediensten bij. Ziek geworden zijnde en vindende, dat zijne vrouw en zijn vriend hem al te zorgvuldig oppasten, ſloop hij heimelijk naar het armſte Gasthuis van de ſtad. Zij konden hem ook ſlechts onder deze voorwaarde naar zijn huis terugbrengen, dat zij hem enkel grove ſpijzen geven zouden. Eens zag hij bij de Kerkedeur eenen Melaatſchen liggen; dezen droeg hij op zijne ſchouders naar huis, wiesch zijne zweeren, en dronk zelfs van het water, daar hij hem mede gewasſchen had. Zijne vrouw had des te meer

af-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517

afschuw van dezen kranken, en toen zij hem eindelijk, op zijn aanhouden, wilde bezoeken, kwam haar, zoo als zij vertelde, aan zijne kamerdeur een zoo heerlijke reuk in plaats van den gewonen stank tegen, dat zij uit eerbied niet durfde binnentreden. JOAN en zijn vriend werden dezen reuk insgelijks gewaar, gingen bij den kranken; maar vonden niemand, waar uit zij besloten, dat het CHRISTUS zelve geweest was. Des te meer besloten zij, hem in de volkomenste armoede na te volgen; zij schonken hun geheele vermogen aan de Kerken en Hospitalen, en bedelden hun brood in de armhartigste kleeding bij de huizen. Behalve haren hemden en geeselen, vonden zij dagelijks nieuwe martelingen voor hun ligchaam uit. Ten einde, naar hunne verbeelding, den Zaligmaker geheel gelijk te worden, zochten zij op de plaats zelve, waar zij als regeringsleden vereerd waren geweest, de algemeene verachting op zich te laden. Zij droegen water en hout in het Paleis, waar de Regering bijeenkwam, en veegden het vuilnis weg. Dewijl het Bijgeloof zulke levenswijze tot heiligheid gemaakt had, kregen zij schielijk navolgers; voornamelijk sedert het jaar 1365, toen dit gezelschap meermalen door de straten van *Siena* rondging, onder het zingen van liederen. Den nieuwen leden werden harde proeven opgelegd. Niet zelden voerden zij hen op een' ezel zittende, met eene kroon van olijftakken op het hoofd, door de straten rond, terwijl de geleiders, die soortgelijke kronen en takken in de handen droegen, zonder ophouden riepen: Leve JEZUS CHRISTUS! Hij zij ge-

gelbofd in eeuwigheid! Menigmalen voerden zij dezelven half naakt rond, met de handen op den rug gebonden, hen befpottende en het volk vermanende, om voor dezen zondaar te bidden. Maar het gewonelijkfte was, dat zij zulk eenen voor het beeld der Maagd MARIA op de openbare markt plaatften, hem in plaats van zijne kleederen, ellendige lompen omhingen, terwijl zij allen met kronen en takken behangen Geestelijke Liederen aanhieven. In minder dan twee jaren had COLUMBINO meer dan 70 aanhangers, terwijl hij zelve rondging, en de zondaars vermaande, boete te doen.

URBANUS V kwam om dezen tijd in het jaar 1367 van *Avignon* naar *Rome* weder. Om van hem de goedkeuring der Orde te bekomen, ging COLOMBINO met velen zijner aanhangers, met hunne gewone kronen en olijftakken hem te gemoet, tot aan *Croneto*, daar hij aan land trad, en riepen hem toe: Geloofd zij JEZUS CHRISTUS! Leve de Heilige Vader! Deze ontving hen wel, maar beloofde hun, voor hunne lappen, eene andere kleeding te zullen geven. Hij gaf hun ook kort daar na een' witten rok, eene dergelijke muts en houten muilen aan de bloote voeten ter onderfcheiding; waar bij des Paufen Broeder nog een' valen mantel voegde. De Orde, die zich in het eerst *de Apostolifche Klerken*, (*Clerici*,) noemde, heette in het vervolg: *de Congregatie der Jezuaten*, (naar het onophoudelijk gebruik van den naam JEZUS,) *van den Heiligen* HIERONYMUS, dien zij tot Patroon verkozen had, naar den Regel van den Heiligen AUGUSTINUS. COLUMBINO ftierf omtrent

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

trent het jaar 1367. De Pausen hebben hem naderhand in het *Roomsche* Martelaarsboek, (*Martijrologium*,) geplaatst, en aan die genen aflaat beloofd, die op zijn Feestdag zijne Ordenskerk te *Siena* zouden bezoeken. Meer dan 200 jaren lang waren de leden dezer Orde slechts Leekebroeders, en enkel verpligt, om dagelijks 150 *Paternoster's* en even zoo veel *Ave Maria's* te bidden. Eerst met den aanvang der XVIIde eeuw werd hun geoorloofd zich tot Priesters te laten wijden. In de meeste van hunne Kloosters hadden zij Apotheeken, en deelden de geneesmiddelen om niet onder de armen uit. In andere distilleerden en verkochten zij brandewijn, waarom zij op sommige plaatsen *Gli Padre dell' aqua vita* genoemd werden. Eindelijk toen zij in het *Venetiaansche* Rijk meester waren geworden, en de Republiek tot den *Turkschen* oorlog geld noodig had, vernietigde KLEMENS IX op derzelver verzoek in het jaar 1668 de Orde aldaar en over het algemeen. Buiten *Italië* had zij zich alleen te *Toulouse* gevestigd. Eene Nicht van den Stichter, KATHARINA COLOMBINA, had ook een gezelschap van Nonnen van denzelfden naam en strenge levenswijze opgerigt.

Eremiten van den H. HIERONYMUS.

De *Eremiten* van den Heiligen HIERONYMUS volgden de *Jezuaten* op den voet, en maakten vier onderscheidene Ordens uit in *Spanje* en *Italië*. De eerste, die eigenlijk den naam van *Hieronijmiten* voert, vormde zich door eenige *Italiaansche* Monniken van de derde Orde van den Heiligen FRANCISCUS, die zich naar *Spanje* begaven, en daar

Klui-

Kluizenaarsverblijven aanleiden. Heel schielijk vonden zij navolgers, van welke de merkwaardigste was PIETER FERDINAND PECHA, Kamerheer van den Koning van *Kastilië*, PIETER *den Wreeden*. Deze verkreeg voor hun in het jaar 1373 de bevestiging van Paus GREGORIUS XI, doch met die verandering, dat zij nu Kloosterbroeders werden. PECHA nam nu ook den naam aan van zijne vaderstad, en noemde zich FERDINAND van *Guadalajara*. In *Estremadura* kreeg deze Orde in het jaar 1389 het vermaarde Klooster van *Onze Lieve Vrouw van Guadaloupe*. Het prachtigste van alle hare Kloosters, ja van de *Roomsche* Kerk in het gemeen, is dat, hetwelk FILIPS II, Koning van *Spanje*, ter eere van den Heiligen LAURENTIUS, gesticht heeft, bij *Escorial*, niet ver van *Madrid*, sedert het jaar 1557, waar aan zijne opvolgers ter verdere voltooijing millioenen dukaten besteed, en in hetzelve te gelijk het zoogenoemde *Pantheon* tot eene begraafplaats der Koningen van *Spanje* bestemd hebben.

PIETER GAMBACORTI, gemeenlijk PIETER van *Pisa* genoemd, stichtte een tweede dergelijke *Congregatie van Kluizenaars van den Heiligen* HIERONYMUS; hij was een Zoon van den toenmaligen Heer van *Pisa* en *Lucca*, en begaf zich omtrent het jaar 1377, in den ouderdom van 25 jaren, met verzaking van al de groote uitzigten van zijn Huis, op den Berg *Montebello* in *Umbrië*, niet ver van *Cassana*, van welken hij dagelijks afkwam, om zijn onderhoud in de naaste dorpen te bedelen. Daar door kreeg hij zoo veel geld, dat hij eene kleine

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Kerk en woonplaatsen voor andere Kluizenaars, die allengs tot twaalf in getal bij hem verzamelden, kon bouwen. Zij namen den Heiligen HIERONYMUS tot hunnen Beschermheilig en voorbeeld, alhoewel hij nooit een Kluizenaar geweest was. Eerst heetten zij *de arme Kluizenaars van Broeder* PIETER *van Pisa*, en schreven zich volkomene armoede, menigvuldig bidden, vasten, geeselen, zuinig eten enz., tot eene wet voor, welke echter in de XVIIde eeuw merkelijk verzacht werd. Eerst in het jaar 1568 begonnen zij, op bevel van Paus PIUS V, de Monnikengelofte af te leggen.

Behalve deze zijn 'er nog twee bijzondere Ordens van *Eremiten van den Heil.* HIERONYMUS in dezen tijd in *Spanje* en *Italië* gesticht, welke tot onze tijden zijn staande gebleven; de éénen door eenen *Spanjaard*, LUPO d'OLMEDO, die in het jaar 1433 gestorven is; de andere door den *Italiaan*, KAREL van *Montegraneli*, die in het jaar 1417 overleed, en de *Congregatie* van *Fiesoli* bij *Florence* oprigtte.

Lollards, Celliten of Cellebroeders, Alexianen

Een veel nuttiger, en voor de menschheid waardiger gezelschap van lieden, dan zoo vele ledigloopende, bijgeloovige Monniken, Kluizenaars en Bedelaars, ontstond in de XIVde eeuw; namelijk de *Lolharden* of *Lollarden*, welke men weleer doorgaans onder dweepachtige, ketterschen of zelfs ondeugende aanhangen heeft gerekend, maar welke men thans geregtigheid laat geschieden (*). Men meen-

(*) MOSHEIM *Kerkgesch.* V. *Deel*, *Bladz.* 324. *volgg.*

meende, dat hun ſtichter geweest was zekere WALTHER LOLLARD, die TRITTENHEIM (*) als het opperhoofd der *Fratricellen*, en eenen der ergſte Ketters beſchrijft, gelijk hij ook daarom te *Keulen* verbrand is geworden. Doch hij noemt hem niet LOLHARD, maar LOHAREUS, en uit zijn verhaal volgt niet, dat deze man, hoe hij ook geheeten mag hebben, ſtichter der *Lolharden* zou geweest zijn. Derzelver oorſprong is, volgens geloofwaardige berigten, deze: Kort na het jaar 1300 ondernamen eenige godvruchtige lieden te *Antwerpen*, onder den naam van *Alexianen*, of *Broeders en Zusters van den Heiligen* ALEXIUS, dien zij tot hunnen Beſchermheiligen verkoren hadden, zich aan werken van barmhartigheid toe te wijden, door het oppasſen van zieken en kranken, inzonderheid bij de toenmaals heerſchende pest en beſmettelijke ziekte, en door het zorgen voor de begrafenisſen en het beſtellen der lijken. Wegens hun matig en geſchikt leven, noemde men hen *Matemans*, naar hunne Cellen, of geringe woningen, *Celliten* of *Cellebroeders*; en omdat zij, bij het bezorgen en begraven der dooden, op eenen weenenden, treurigen toon liederen zongen, *Lolhards* of *Lollards*, naar het oude woord *lollen*, *lullen*, *lallen*, van waar nog eene ſtraat binnen *Utrecht* de *Lolleſtraat* genoemd wordt, in welke velen van deze lieden woonden; ook werden zij, met een woord van gelijke beteekenis, *Nolbroeders* genoemd. Dewijl deze goede men-

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

(*) *Chron. Hirſaug. T.* II. *p.* 155.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G Jaar 1073. tot 1517.

menfchen dus liefdedaden verrigtten, en de plaats der Geestelijken, die dezelve verzuimden en geheel verwaarloosden, vervingen, kan men ligt begrijpen, hoe het gekomen zij, dat zij van dezelve gehaat, en met de *Begharden* vermengd, en veelal hevig vervolgd zijn geworden. Misfchien vervoegden zich eenige dweepers en zonderlingen met hen, maar zeker ftonden zij den Bedelmonniken meest in den weg, omdat zij de giften der burgeren ontvingen, ter onderfteuning in hunnen liefdearbeid, welke deze Monniken gewoon waren te genieten. Hunne weldadige pogingen maakten hen bij het volk geëerd en geliefd, zelfs werden zij door Vorsten en Overheden befchermd, die te wege bragten, dat de Paufen hen aan de magt der *Inquifiteuren* onttrokken, en aan het regtsgebied der Bisfchoppen onderwierpen, ja op verzoek van KAREL *den Stouten*, Hertog van *Burgundië*, nam SIXTUS IV hen in 1472 onder de Geestelijke genootfchappen aan, die onmiddelijk onder den Paus ftaan, en JULIUS II gaf hun in het jaar 1506 nog grooter voorregten. De latere van hen afkomftige genootfchappen in de *Nederlanden* en in *Keulen* zijn van hunne eerfte beftemming geheel afgeweken.

Broeders van het gemeenfchappelijk leven gefticht door GERHARD of GERRIT GROOT.

Nog algemeen nuttiger was het genootfchap van *Geestelijken en Broeders van het gemeenfchappelijk leven*, hetwelk GERHARD of GERRIT GROOT ook in de XIVde eeuw ftigtte. Zijn leven is door THOMAS A KEMPIS of VAN KEMPEN befchreven. GERRIT GROOT kwam in het jaar 1340 te *Deventer* in *Overysfel* ter wereld. Zijn Vader, een voornaam bur-

burger dier ftad, zond hem op de *Univerfiteit* te *Parys*, alwaar hij in zijn XVIIde jaar de waardigheid van Magister verkreeg, en zich vervolgens in de Godgeleerdheid oefende. Wedergekeerd bekwam hij eenige Prebenden, en gaf zich aan allerhande vermaken over. De *Prior* van het *Karthuizer* Klooster te *Monnikhuizen* bij *Arnhem*, die zijne medeleerling geweest was, wenschte zulk een geleerd man op eenen edeler weg te brengen, en hem te *Utrecht* ontmoetende, gelukte het hem ook, door ernftige voorftellingen hem te bewegen, om de wereld te verloochenen. GERRIT ftond van alle zijne Prebenden af, en trok in plaats van zijne kostbare kleederen heel flechte aan, en ging voorts tot eene armoedige levenswijze over. Vervolgens begaf hij zich in het bovengemelde *Karthuizer-Klooster*, alwaar hij een ftreng leven leidde. Drie jaren dus doorgebragt hebbende, trad hij, op raad zijner Monniken, als Prediker te voorfchijn, waar bij hij eene algemeene toejuiching verkreeg en de bekeering van velen zijner Toehoorderen bewerkte. Schielijk volgde hem de nijd van Prelaten, Priesters en Monniken, die hem door laster zochten te benadeelen en zelfs het prediken te verbieden. GERRIT ontweek hun een' tijd lang; zij zijn toch onze Prelaten, zeide hij, en wij zijn fchuldig, hun te gehoorzamen. Men heeft nog eenen Brief voor hem, of misfchien van hem, aan den Bisfchop van *Utrecht*, in wiens Kerspel hij *Diaken* was geworden, waar in om opening verzocht wordt der redenen, om welke het

prediken hem verboden werd. Dit verbod schijnt evenwel niet lang geduurd te hebben.

GERRIT had van zijn' Vader te *Deventer* een huis en een aanzienlijk vermogen geërfd, dit alles besteedde hij tot nut van het algemeen. Hij vergaderde de welgezinde jongens en arme Geestelijken bij zich in groot aantal, die hij onderwees en vermaande, zorgende tevens voor het onderhoud der genen, die met hem een godzalig leven wilden leiden. In een ander naburig huis rigtte hij een dergelijk gezelschap op van vrome vrijsters, die zich in naaijen, breijen en andere vrouwelijke handwerken, maar voornamelijk in eene Christelijke ingetogene levenswijze zoo lang oefenden, tot zij vrijwillig tot het Kloosterleven besloten. Hij wilde zelve aan alle zijne leerlingen een voorbeeld van volkomenheid zijn, maar dreef zijne zelfsverloochening en strengheid tot uitersten. Met dit alles worden zijne vlijt in het lezen der Heilige Schrift, zijn ijver, om eene nuttige boekerij te verzamelen, en zijne stichtelijke opstellen zoo in brieven als andere schriften, bij uitnemendheid geroemd, voornamelijk zijne gelukkige gave van prediken, welke hij te *Deventer* en in vele andere steden, *Zwol*, *Kampen*, *Leyden*, *Delft*, *Gouda*, *Amsterdam* en andere aan den dag leide. Trouwens, hoewel geheel overgegeven aan den Paus, de Leerstellingen en het Kerkplegtige van zijne Kerk, en vol Mijstieke en Monniken grondbeginselen, bezat hij tevens het goede en nuttige der betere Mijstieken. Hij bragt den Godsdienst, zoo veel hem mogelijk was,

was, tot deszelfs Bijbelsche bron terug, en het is blijkbaar, dat zijne praktikale manier van prediken hem zoo veel toejuiching verschafte. Hij vermaande ook, dat men de Zedekunde zelfs van SOKRATES, PLATO en SENEKA behoorde te leeren. Het *Kanonieke* Regt wilde hij alleen doorgeloopen hebben, ten einde in de Kerkelijke wetten niet geheel vreemd te zijn. Van *Scholastieke* Wijsbegeerte of Theologie te spreken, kwam bij hem niet in aanmerking.

Hij stierf al vroeg in het jaar 1384, voordat hij zijn geliefd ontwerp volkomen ten uitvoer kon brengen. Kort na zijnen dood werden naar zijn ontwerp Kloosters aangelegd in den omtrek van *Zwol*, in welke men een gemeenschappelijk leven leide, en met handwerken de kost verdiende. Onder alle zijne leerlingen was FLORENTIUS RADEWIN, van den *Leydschen Dam* in *Holland*, van aanzienlijke afkomst, een tijd lang Kanunnik te *Utrecht*, de voornaamste. Deze leide zijne Prebende neder, en vergenoegde zich met een enkel Vikariaat bij eene Kerk te *Deventer*, ook had GERHARD hem bestemd, om zijn opvolger te zijn, en FLORIS nam dezen post met allen ijver waar; door alle de leden van het genootschap in eensgezindheid, arbeidzaamheid en Christelijke zedelijkheid te houden. Niemand derzelven noemde iets zijn eigendom; allen leefden kuisch en sober met malkanderen. Om niet ledig en geheel behoeftig te zijn, moest elk boeken afschrijven; of kinderen onderwijzen; en al wat zij met hunnen arbeid verdienden, bragten zij aan de

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

voeten van hunnen Opziener. De ongeleerde leden waren ijverig bezig in handwerken. FLORIS zelve, die geene groote vaardigheid in het schrijven bezat, bereidde ten minste het Pergament voor de Handschriften; die hij naauwkeurig doorlas en verbeterde, terwijl hij heilzame voorschriften uit de beste boeken verzamelde. Hij stierf in het jaar 1400, maar het genootschap breidde zich steeds verder uit. EUGENIUS IV en PIUS II schonken ook aan hetzelve aanzienlijke voorregten. Inzonderheid maakte het genootschap zich verdienstelijk door zijne Scholen, in welke velen der bekwaamste lieden in *Duitschland* en in de *Nederlanden* hunne eerste vorming ontvangen hebben. Desniettemin werden zij meermalen door de nijdige Priesters en Monniken met den gehaatten naam van *Begharden* en *Lolhards* gelasterd. Eindelijk, 'er waren ook vrouwelijke gezelschappen van deze soort, die haren tijd tusschen bidden, lezen, handwerken en onderwijs van meisjes verdeelden.

Orde der Minimen, minste of geringste broeders.

Eene Orde, die in het laatste gedeelte der XVde eeuw opkwam, mogt meer bewondering van den grooten hoop wegdragen, maar zij stond ver achter in wezenlijk nut. Deze is de *Orde der Minimen*, *minsten* of *geringsten*, die al de strengheid der *Franciskaner* Orde nog meenden voorbij te streven. Derzelver stichter, FRANCISCUS van *Paula*, dus naar zijne geboortestad in het Koningrijk *Napels* genoemd, werd geboren in het jaar 1416, op eene gelofte zijner ouderen, dat zij hun kind aan den H. FRANCISCUS van *Assisi* zouden wijden. Ingevolge

daar

daar van zonden zij hem, een' jongen van 13 jaren, naar het *Franciskaner* Klooster te *San Marco* in *Kalabrië*; alwaar hij ſpoedig de ſtrengſte en ijverigſte Monniken in de waarneming van den Ordensregel overtrof, onthoudende zich van alle linnengoed en van vleesch te eten. Na in pelgrimſchap al de voorname plaatſen en Kloosters der Orde bezocht te hebben, ſloot hij zich op eenen genoegzamen afſtand van hen in het hol eener rots, waar een ſteen zijn bed, kruiden en wortels uit een naburig woud zijn voedſel waren. Zijne Ordensgenooten, die hem aan CHRISTUS gelijkvormig willen maken, verzekeren, dat Engelen zijne geboorte bezongen hebben, dat hij in zijn veertiende jaar van den Geest in de woestijn geleid, en van den Duivel verzocht, en door de Engelen gediend is geworden, een van welken hem een kapot opzette. Hoe het zij, onze jonge Kluizenaar verkreeg ſpoedig den roem van heiligheid in geheel *Kalabrië*. — Reeds in het jaar 1435 kreeg hij leerlingen, met welken hij in de nabijheid van *Paula* Kluizen benevens eene Kapel bouwde, in welke zij te zamen zongen. Men noemde hen de *Kluizenaars van den Heiligen* FRANCISCUS. De *Sicilianen*, van zijne deugden en wonderen gehoord hebbende, noodigden hem in hun eiland. Toen hij nu in het jaar 1464 met twee van zijne reisgenooten derwaards wilde overvaren, weigerden de ſchippers hem mede te nemen, omdat hij de vracht niet betalen kon. Maar knap wierp de Heilige man zijnen mantel in zee en wandelde, met zijne reisgenooten, zoo als men vertelt, op denzel-

 ven,

ven, zonder omslag naar *Sicilië* over. Vier jaren daar na keerde hij naar *Kalabrië* terug, alwaar hij de armen in een' grooten hongersnood hielp. Ondertusschen had PIUS II van zijne wonderdaden gehoord, waarom hij eenen van zijne Kamerheeren zond, om 'er onderzoek naar te doen. Deze bestrafte 's mans overmatige gestrengheid en nadeelige zonderlingheid, maar FRANCISCUS nam, zonder hem te antwoorden, gloeijende kolen in de hand, zonder zich te branden, en zeide tegen den Kamerheer, dat God hem zulke kracht gegeven had: dus kon men daar ligtelijk uit besluiten, dat hij ook in staat moest zijn, om de allerstrengste boete te verdragen. De Kamerheer wilde zich hier op voor zijne voeten werpen, en om zijnen zegen verzoeken, maar de Heilige man verzocht veel meer om den zijnen. Dit alles baande allengs den weg tot de bevestiging van dit nieuw genootschap, welke SIXTUS IV in het jaar 1474 onder den bovengemelden naam haar ter hand liet stellen. Hij stelde den stichter der Orde tot haren algemeenen Opperste aan, en onttrok haar aan het regtsgebied der Bisschoppen.

Men moet verbaasd staan over de menigte en gesteldheid der wonderen, welke de Geschiedschrijvers dezer Orde van haren Stichter verhalen, en welke duidelijk eene ongelukkige naarbootsing van de wonderen van JEZUS aanwijzen. Hij werd als JEZUS op eenen Berg verheerlijkt, en de Aartsengel MICHAEL bragt hem eenen Brief, in welken het woord *Caritas*, (*Liefde*,) met gouden letters in een hemelsblaauw veld stond, hetwelk naderhand ook het

wa-

wapen der Orde geworden is; hij genas kreupelen en lammen, spijsde 300 menschen met één brood en eene flesch wijn, veel werd hij bestreden van booze geesten, maar overwon hen steeds. Doch een' gevaarlijker vijand had de Heilige man aan zijnen Landsheer, den Koning van *Napels*, FERDINAND *den eersten* zelven; misschien omdat hij dien eenige bestraffingen en vermaningen gegeven had. De Koning zond eenen Hopman met Soldaten in het Klooster te *Paterno*, om den Heiligen naar *Napels* te brengen. Doch, niet alleen de groote beweging, welke daardoor onder de inwoners van *Paterno* ontstond, maar voornamelijk het bewonderenswaardig gedrag van den nederigen Heiligen, deed zulk eene werking op den Hoofdman, dat hij, in plaats van zijnen last te volbrengen, den Koning deed begrijpen, welke gevaren daar mede gepaard gingen, en hem daar door tot andere gevoelens bragt.

LODEWYK XI, Koning van *Frankryk*, naderde ten dezen tijde zijn levenseinde; geen Vorst was ooit zoo bevreesd voor den dood, als deze. Dewijl de kunst der Geneesheeren was uitgeput, en Godsdienstige middelen, als geloften, bedevaarten, heilige Reliquien, geene werking deden, geloofde de Koning, dat de groote Wonderman, FRANS VAN PAULA, de eenige was, die hem zijne gezondheid zou kunnen wederbezorgen. Hij liet hem dus bij zich noodigen, maar de Heilige man, misschien niet vertrouwende op zijn wondervermogen, weigerde te komen. LODEWYK wendde zich tot den

Paus,

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Paus, en op deszelfs bevel ging de Heilige man in het jaar 1482 op reize. In *Napels* ging de Koning met de geheele Hofstoet hem te gemoet; de Paus bewees hem grooter eere, dan aan regerende Vorsten; bood hem vergeefs Kerkelijke waardigheden aan; maar schonk hem daar voor het regt, om waschkaarsen en roozenkransen in te zegenen, welke hij als geschenken uitdeelde en door welke hij vele wonderen verrigt zal hebben. Bij zijne aankomst in het Rijk, zond LODEWYK hem den *Daufijn* te gemoet, en ontving hem vervolgens zelve met zijne Hovelingen, op eenigen afstand van zijn Kasteel *Tours;* hier wierp de Koning zich voor hem neder, met verzoek, dat hij bij God verlenging van zijn leven wilde uitwerken. De Heilige man antwoordde vrij verstandig, dat de Koning dit alleen van God moest bidden en verwachten. Evenwel zegt men, dat hij den Koning gewilliger tot sterven gemaakt zal hebben, hetwelk in Augustus 1433 volgde. KAREL VIII, zijn Zoon, raadpleegde onzen Heiligen niet alleen in gewetenszaken, maar ook in staatsaangelegenheden, maakte hem tot Dooppeet van zijnen Zoon, en liet hem toe in *Frankryk* twee Kloosters te bouwen, en stichtte een derde te *Rome*, hetwelk alleenlijk van geborene *Franschen* bewoond zou worden. FRANCISCUS VAN PAULA stierf in *Frankryk* in het jaar 1507, en LEO X plaatste hem in het jaar 1519 onder de Heiligen van zijne Kerk.

De door hem gestichte Orde heeft haren eersten naam, *Kluizenaars van den Heiligen* FRANCISCUS, niet behouden. Toen deze Monniken het eerste Kloos-

Klooster te *Mallaga* in *Spanje* van FERDINAND *den Katholijken* en IZABELLA kregen, noemde men hen *de Broeders der Overwinning*, omdat men eene op de *Mooren* behaalde overwinning aan het gebed van hunnen Stichter had toegeſchreven. ALEXANDER VI, die in de jaren 1493 en 1501 hunnen Regel bekrachtigde, gaf hun den naam, *Minimi Fratres Eremitae* FRANCISCI DE PAULA, ſedert heetten zij *Fratres Minimi* en *Minimi*, *de Minſte of Geringſte Broeders.* Te *Parys* kregen zij nog eenen bijzonderen naam, welken zij nog in de jongſte tijden gevoerd hebben. Te weten, dewijl men hunnen Stichter, toen hij aan het Hof van LODEWYK XI kwam, *den goeden man*, (*le bon homme*,) noemde: (in den grond een ſpotnaam, welken de Hovelingen hem gaven,) zoo heette ook hun eerſte Klooster te *Parys*, *le Convent des Bons Hommes.*

Langen tijd had deze Orde geenen bijzonderen Regel, maar hield ſlechts het voorbeeld van haren Stichter voor oogen. Eindelijk gaf deze hun een voorſchrift van volkomenheid, hetwelk hem door den Heiligen Geest, zoo men zegt, was ingegeven. Deze Monniken, zoo wel Geestelijke als de Leekebroeders, moesten een kleed, tot op de hielen hangende, dragen, van natuurlijk zwarte wol, benevens eene kap van dezelfde kleur, tot op de heupen hangende; als ook zulken gordel met vijf knoopen; al hetwelk zij bij nacht noch dag mogten afleggen. Het zoogenoemde *vastenleven*, (*vita quadrageſimalis*,) moesten zij zoo ſtreng waarnemen, dat zij nooit vleesch, nooit iets, dat van vleesch

komt,

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

komt, ook geene eijeren, boter, kaas of eenige melkspijze aten, uitgezonderd in zware ziekten; alleen was hun brood, olie en water geoorloofd. Ook was hun een aanhoudend zwijgen opgelegd. Behalve de *Minimen-Nonnen*, wier Abdissen *Correctrices* heeten, bevonden zich ook vele *Tertiarien* bij deze Orde, of Wereldlijken, die, zonder de Orde aan te nemen, echter door het waarnemen van eenige voorschriften, en het dragen van een klein koordje, aan de verdiensten der Orde deel namen.

De Adel maakt zichmeester van de Domkapittels.

Wij hebben op zijne plaats aangeteekend, hoe de Adel zich lieverlede hebbe ingedrongen in het bezit der vaste Prebenden en Kanunnikdijen, niettegenstaande GREGORIUS IX zich in het jaar 1232 nog door een bijzonder *Decretale* daar tegen verzette; thans met de XIVde eeuw ging dit zoo ver, vooral in *Duitschland*, dat zulken, die niet van Adel waren, daar geheel van uitgesloten werden. Vergeefs poogde de Kerkvergadering van *Konstans* dit misbruik afgeschaft te krijgen, ook verbood zij, het toelaten van jonge knapen, onder den naam van *Canonici Parvi*, voor dat zij ten minste den ouderdom van achttien jaren zouden bereikt hebben.

Nonnen.

Ten aanzien der *Nonnen* vindt men in dit Tijdvak weinig verandering, alleen dat de meeste nieuwe Monniken-Orden ook hunne Nonnenkloosters hadden. Voor het overige, gelijk deze Kloosters in de XII en XIIIde eeuw niet zelden verblijven van ontucht waren, zoo verklaarde CLEMANGIS thans dezelve over het algemeen, ten minste in *Frankryk*, voor hoerhuizen. Ook verzekert D'AILLY, dat

dat deze Kloosters erger verbasterd waren, dan hij zich verstoutte te zeggen. Wij vinden ook verschei- dene besluiten en vastfstellingen van Kerkvergaderin- gen en Bisschoppen, omtrent de buitensporigheden der *Nonnen*.

Orde der H. BIRGITTA of BRIGITTA.

Doch merkwaardiger dan dit alles, is de nieuwe Orde van de Heilige BIRGITTA, of, zoo als men haar gewoonlijk noemt, BRIGITTA, in *Zweden* ge- sticht, voor *Nonnen* en tevens voor *Monniken*, die met haar zamenwonen zouden. Zij was de dochter van BIRGER PETERSONS, een' Ridder, Koninklijke Raad, en *Laghman*, (of spreker van het volk op den algemeenen Rijksdag,) te *Upsala*, en zal om- trent het jaar 1302 ter wereld gekomen zijn. Hare ouders waren naar de bijgeloovigheid der tijden vro- me lieden, en plantten hunne gevoelens op de doch- ter al vroeg over, die reeds met haar zevende jaar gezigten begon te zien. De Maagd MARIA bood haar eene kroon aan, en CHRISTUS zelve sprak met haar over zijn lijden. Toen zij dertien jaren oud was, werd zij uitgetrouwd aan ULF GUDMARSON, Rijksraad en *Laghman* in *Narike*, uit welk huwe- lijk vier Zoons en vier Dochters geboren zijn. Even- wel waren deze echtelingen *Tertiarien* van de Orde van den Heiligen FRANCISCUS, wier strengheid zij zoo veel mogelijk in hun huis zochten na te volgen. BIRGITTA inzonderheid sliep van tijd tot tijd geheel gekleed op den blooten grond, of op eene plank, bragt een groot deel van den nacht in het gebed door; kleedde zich met een haren hembd; bezocht de Hospitalen, waar zij de zieken bediende, en deel-

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

deelde vlijtig aalmoezen uit. Eindelijk begaven zij zich beiden, haar Gemaal en zij, in een Klooster; haar Gemaal ſtierf kort daar na. Nu weduwe zijnde, verloochende BIRGITTA de wereld geheellijk, en begon ſpoedig den naam van eenen Heiligen te krijgen. MAGNUS ERIKSON regeerde toen in *Zweden*, een zorgeloos en wellustig Vorst, wien BIRGITTA in bloedverwantſchap beſtond. Zij beſtrafte dezen Koning meermalen, en zeide hem in het aangezigt aan, dat hij ſlecht regeerde. Maar dewijl zij hier bij zich op de verſchijningen aan haar gebeurd beriep, noemde de Koning hare vermaningen, *Käring-Sagor*, oudewijvenpraat; en vraagde gemeenlijk haren Zoon, BIRGER ULFSON, die meermalen aan het Hof kwam: Wat zal onze Nicht, uwe Moeder, dezen nacht wel van ons gedroomd hebben? Toen hij naderhand de liefde van zijn volk verloor, en van zijne eigene Biſſchoppen in den ban gedaan werd; ſchonk hij haar in het jaar 1348 eene Hoeve te *Wadſtena*, alwaar zij terſtond een Klooster liet bouwen, hetwelk naderhand zeer vermaard is geworden, en voor hetwelk, van het jaar 1382 af, een *Onze Lieve Vrouwen-Penning* van elk perſoon in het geheele Koningrijk, die 16 jaren oud was, opgebragt moest worden. De droevige verwarringen in haar vaderland, als ook de pest, welke hetzelve, gelijk geheel *Europa*, ſedert het jaar 1349 verwoestte, bevorderde in het volgende jaar BIRGITTA's beſluit, om naar *Avignon* en *Rome* te reizen, en daar het Jubeljaar te vieren. Vergeefs raadde zij KLEMENS VI, om zijnen Zetel weder

naar

naar *Rome* over te brengen. In deze hoofdstad leefde zij zelve nog vele jaren, tot zij in het jaar 1370 van URBANUS V de bevestiging van hare Orde verkreeg. Thans geboden haar gewaande Goddelijke Openbaringen, om eene bedevaart naar *Jeruzalem* te doen, op welke zij van twee Zonen, eene Dochter, en nog twee Zweedsche Geestelijken verzeld werd. Niet lang na hare wederkomst stierf zij te *Rome* in het jaar 1373. Hare Dochter KATHARINA voerde haar lijk naar *Zweden* in het Klooster *Wadstena*, waar zij de eerste Kloostervoogdes werd, en even als haar Moeder, in den roep van wonderdadige heiligheid gestorven is. BIRGITTA is in het jaar 1391 door BONIFACIUS IX, op verzoek van MARGAREET, Koningin van het *Noorden*, plegtig gecanonizeerd. Haar Feestdag werd bepaald op den 23sten van Augustus. Zelfs was hare oudste Dochter insgelijks bijkans gecanonizeerd, doch INNOCENTIUS VIII heeft dit in het jaar 1485 tot eenen meer gelegenen tijd verschoven.

De bedenking, dat BIRGITTA van eenen *Schismatiken* Paus gecanonizeerd was, en misschien ook eenige twijfeling aan de waarheid der verschijningen en openbaringen van deze Heilige waren waarschijnlijk oorzaak, waarom de *Zweedsche*, *Deensche* en *Noorweegsche* Geestelijkheid het Concilie van *Konstans* en den Paus JOANNES XXIII om eene statelijke heiligspreking van BIRGITTA verzocht. Deze is ook werkelijk gevolgd op den 1sten Februarij 1415, nadat eenige Doctoren en Licentiaten gezworen hadden, dat BIRGITTA vele wonderen gedaan had en

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

nog bij haar graf deed. Doch dewijl de gemelde Paus kort daar na werd afgezet, beschikte men eene derde Canonisatie ter bevestiging der voorgaande, door den nieuwverkozenen Paus MARTINUS V. Bij deze gelegenheid toonde GERSON zich geheel niet gunstig voor de Heilige BIRGITTA, in zijn Boek, betwelk hij ten dien tijde schreef *over de beproeving der geesten*, (*Tractatus de probatione spiritu-um*) (*). Hij wil, dat men bij dit onderzoek vooral den persoon moet beschouwen, die voorgeeft Goddelijke gezigten te hebben, en dan de gesteldheid dezer gezigten zelve; verders moet men onderzoeken, waarom deze gezigten zouden plaats gehad hebben, en waar toe zij zouden hebben moeten dienen. Van gelijken inhoud is eene andere verhandeling van GERSON, die niet lang daar na opgesteld is: *Tractatus de distinctione verarum visionum a falsis* (†).

Wat nu de gezigten en openbaring van BIRGITTA zelve betreft. Haar Biechtvader, MATTHIAS, Doctor der Theologie, en Kanunnik te *Linköping*, had haar het eerst tot een beschouwelijk leven opgeleid, en op hemelsche openbaringen opmerkzaam gemaakt. Maar de *Prior* van het *Cistercienser* Klooster *Alvasta*, PIETER, heeft ze grootendeels uit het *Zweedsch* in het *Latijn* vertaald. ALFONSUS, Bisschop van *Gyënne*, heeft ze in VIII Boeken verdeeld, voor welke de bovengemelde MATTHIAS eene voor-

(*) *Opp. Tom.* I. *P.* I. *p.* 37.

(†) *l. c. pag.* 43-59.

voorrede heeft geplaatst. De aanmerkingen van GERSON schijnen ondertusschen aanleiding gegeven te hebben, dat de Kerkvergadering van *Basel* een nieuw onderzoek van dezelve in het jaar 1435 aan den beroemden Spaanschen Dominikaan, Theologant en Canonist, JOAN VAN TORQUEMADA, (*de Turre Cremata*,) aanbeval; welk onderzoek gunstig voor deze gezigten uitviel. Zij zijn sedert verscheidenemalen in druk uitgegeven.

In deze gezigten is het dan de Zoon van God, die aan deze Heil. Vrouw verschijnt, en met haar, als zijne Bruid, spreekt; dan zijn het de beide andere personen der Godheid, de Maagd MARIA, goede en kwade Engelen, ook verstorvene Heiligen, die met haar, of onderling met malkanderen, spreken. In sommige plaatsen verklaart zij zelve zich omtrent den toestand, in welken zij zich bij deze openbaringen bevond. Zoo verzekert zij, dat zij eens te *Rome* in de Kerk *Maria Maggiore* biddende, in een hemelsch gezigt verrukt was geworden, terwijl haar ligchaam door zekere bedwelming, (*gravedo*,) maar toch geen' volkomenen slaap bevangen was. Over het algemeen geeft zij te verstaan, dat zij wakende onder het bidden, maar in eene soort van verrukking, (*in raptu mentis contemplatione suspensa*,) hare openbaringen ontvangen hebbe. Dit verdient aangemerkt te worden, dat zij zelve somtijds eenig wantrouwen aan de echtheid van hare gezigten en openbaringen te kennen geeft.

Menigmaal ontbreekt aan hare gezigten het Godewaardige en de overeenstemming met de Christelijke

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Openbaring. Eens leerde haar JOANNES *de Dooper*, dat 'er een vogel is, dien men den Exter noemt, welke zijne jongen lief heeft, omdat de eijeren, uit welke zij voortgekomen zijn, jongen in zijn buik waren; dat deze vogel zich een nest maakt van oude en versletene dingen: zoo wel om te rusten, als om zich voor den regen en te groote droogte te bedekken; en eindelijk ook, om zijne jongen op te voeden; deze gewent hij op driederlei wijze te vliegen, door spuwen, toeroepen en zijn voorbeeld. Deze vogel zal God zijn, uit wiens baarmoeder der Godheid alle redelijke zielen voortkomen; voor elke van dezen bereidt hij een ligchaam van aarde; en stelt haar in veiligheid tegen den regen van booze daden; en wat dergelijke kinderlijke vergelijkingen meer zijn. De Maagd MARIA onderrigt haar, dat Vader, Zoon en Heilige Geest te gelijk in haar geweest zijn. Op een' anderen tijd verzekert zij haar, dat zij voor hare gehoorzaamheid eene zoo groote magt ontvangen had, dat zelfs de onreinste zondaar vergeving kreeg, wanneer hij zich met voornemen van zich te zullen beteren en met een verbrijzeld hart tot haar wendde; ja wie haar zag, beschouwde de Godheid en menschheid te gelijk, als in eenen spiegel. Zij noemt het waarheid, dat zij zonder erfzonde ontvangen is geworden; zij verhaalt haar, dat zij, na de besnijdenis van haren Zoon, deszelfs voorhuid altijd bij zich gedragen, dezelve bij haar overlijden, benevens het van hem bij het afnemen van het kruis, afgevloeide bloed aan den Apostel JOANNES overgegeven hebbe; dat deszelfs opvolgers,

we-

wegens de toenemende boosheid der wereld, het één en ander op eene reine plaats onder den grond begraven hebben, tot dat een Engel dit aan de vrienden van God ontdekt had, en zij voegt 'er bij: *Rome* zou zich verheugen, ja van vreugde weenen, als het wist, welken lieven ſchat het daar aan bezit, zonder dien te eeren. Doch deze weinige voorbeelden zijn genoeg, om den geest dezer gewaande openbaringen te leeren kennen. Het geheel is, eenige bekende zedelijke aanmerkingen en voorſchriften uitgezonderd, een dweepachtig en verward geſnap van eene welmeenende vrouw vol bijgeloof, die zich waarſchijnlijk door hare inbeelding heeft bedrogen; of ook door hare biechtvaders en gewetensbeſtuurders misleid is geworden; zoo niet overigens een groot gedeelte dezer gezigten van dezen zelfs afkomſtig is. Aan vele Grooten zeide zij ſtoute en bittere waarheden. Aan de Pauſen te *Avignon* kondigde zij, niet zonder bedreigingen en verachtelijke afſchilderingen van dezelven, den wil van God aan, dat zij naar *Rome* terug moesten keeren. Zij zag de ziel van eenen overledenen Paus wegens verſcheidene misdaden in het Vagevuur. Maar bijzonder laat zij CHRISTUS, éénen der Pauſen van haren tijd, zeer ſlecht afbeelden. „ Ik bezwaar mij over u, zegt hij, gij Hoofd mijner Kerk, die op mijnen Stoel zit, welken ik aan PETRUS en zijne opvolgers met driedubbelde waardigheid en gezag ten Zetel overgegeven heb. Voor eerst, opdat zij magt zouden hebben, om de zielen te binden, en van de zonde vrij te ſpreken; ten tweede, opdat

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517

zij voor boetvaardigen den hemel openen, en ten derde, opdat zij dien voor verdoemelingen en verachters fluiten zouden. Maar gij, die zielen behoort te ontbinden en mij te vertegenwoordigen, zijt voorwaar een moordenaar der zielen. (*animarum interfector.*) Ik heb PETRUS tot eenen Herder en Hoeder mijner Schapen gefteld; maar gij zijt derzelver verftrooijer en verderver. Gij zijt erger dan LUCIFER: want deze benijdde mij, en wilde mij flechts ombrengen, om in mijne plaats te heerfchen. Maar gij zijt des te boozer, dewijl gij niet alleen mij ombrengt, naardien gij mij door uwe booze werken van u vervreemdt; maar ook de zielen door uw boos voorbeeld. Ik heb haar door mijn bloed verlost, en ze aan u als eenen getrouwen vriend toevertrouwd; maar gij geeft ze op nieuw den vijand over, van wien ik ze verlost heb. Gij zijt onregtvaardiger dan PILATUS, die mij ter dood veroordeeld heeft. Doch gij oordeelt niet alleen mij, als of ik over niemand heerschte, en niets goeds verdiende; maar gij verdoemt ook onfchuldige zielen, en laat de fchuldigen los. Gij zijt harder dan JUDAS, die mij alleen verkocht heeft; doch gij verkoopt niet alleen mij, maar ook de zielen mijner uitverkorenen, om een' kleinen winst en ijdelen naam. Gij zijt affchuwelijker dan de Joden; want die hebben flechts mijn ligchaam gekruist; maar gij kruist en ftraft de zielen mijner uitverkorenen, voor welke uwe boosheid en overtreding bitterder is, dan eenig zwaard."

Orde der

Volgens zekere gewaande openbaring ftichtte zij eene

eene Orde, waar van zij den grondflag leide in het omſtreeks het jaar 1344 gebouwde Klooster *Wadſtena*, in het Kerspel van *Linköping*, in *Oostgothland*. Behalve de hier voor gemelde acht Boeken van hare Openbaringen, gaf eenigen tijd na haren dood PIETER, Prior van het Klooster *Alvasta*, aan de Monniken van *Wadſtena*, nog eene verzameling over van andere Openbaringen, welke in zijn Klooster bewaard werden, en voor welker echtheid ook het getuigenis van hare Dochter KATHARINA inſtond. Dewijl deze in die eerſte verzameling niet zijn ingelijfd, heeft men ze *Revelationes Extravagantes* genoemd. In dezelve is de bovenmenſchelijke oorſprong van den Ordensregel en het Klooster, waar dezelve het eerst zou waargenomen worden, gegrond. De Heilige zag de Maagd MARIA, die haren Zoon om *Wadſtena* verzocht. Nu verſcheen wel de Duivel, en beweerde om verſchillende redenen zijn regt op deze plaats; maar MARIA ſtelde hem andere redenen tegen, en CHRISTUS wees haar eindelijk in dit pleidooi *Wadſtena* toe. Zelfs gaf CHRISTUS zelve aan BIRGITTA de ligging, de maat, en de geheele inwendige inrigting van de Kerk in gemelde Klooster op, en op dezelfde wijze keurt hij den Regel van hare Orde goed, heldert denzelven op en breidt hem uit. Ook geeft de Maagd MARIA daaromtrent eenige voorſchriften. Inderdaad men zou zich zeer moeten bedriegen, of in alle deze gezigten en openbaringen vertoonen zich de Abdis, de Nonnen en Monniken van *Wadſtena* al te ſterk, die de Heilige na haren dood alles konden la-

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Heil. BIRGITTA.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

laten zien, hooren en zeggen, wat zij wilden; zoo als zij dan CHRISTUS onder anderen ook eene algemeene geldbelasting in geheel *Zweeden* tot het volbouwen van meergemelde Klooster lieten uitschrijven.

BIRGITTA wijdde hare Orde aan de vereering der Maagd MARIA; maar zij werd *de Orde van den Zaligmaker*, (*S. Salvatoris*,) genoemd, omdat zij haren Regel van hem zelven ontvangen zou hebben; of *de Orde van* BIRGITTA, naar den Regel van den Heiligen AUGUSTINUS. Eigenlijk zou het eene Nonnen-Orde zijn; met welke echter een gezelschap van Monniken verbonden werd, die aan de Nonnen de Sacramenten bedienen, en haar anderen Geestelijken bijstand bieden zouden. Over beiden werd eene Abdis gesteld: eene in het oogloopende gelijkvormigheid met de Orde van *Fontevraud*, waar van in de Geschiedenis op hare plaats verhaald is. Elk Klooster zou dus 60 Nonnen en 13 Priesters hebben, die de Apostelen, PAULUS medegerekend, verbeelden; vier Diakenen, door welken de vier hoofdleeraren der Kerk zouden afgebeeld worden; en acht Leekenbroeders, (*Conversi;*) zoodat 'er, behalve de Apostelen, het getal der 72 Leerlingen van CHRISTUS uitkomt. Geene Non zou vóór haar 18de, geen Monnik voor zijn 25ste jaar aangenomen worden. De kleeding van beiden werd ook, zegt men, door CHRISTUS zelven naauwkeurig bepaald. De voorgeschrevene vasten en stilzwijgen was vrij gematigd, maar zeer streng het gebod, dat de Monniken en Nonnen gescheiden zouden blijven. De

Ab-

Abdis van *Wadstena* had het algemeen bestuur der Orde, welke echter tevens aan het regtsgebied en toeverzigt der Bisschoppen onderworpen bleef. Spoedig breidde de Orde zich allerwege uit, en alzoo 'er ten aanzien van het waarnemen des Regels eene groote verscheidenheid in de verschillende Kloosters met den tijd was ingeslopen, liet INNOCENTIUS VIII in het jaar 1487 eene algemeene vergadering der Orde houden, in welke eenige veranderingen en bijvoegselen bij den Regel bepaald werden, en onder anderen het vereischte getal Nonnen tot het aanleggen van een nieuw Klooster op 20 bepaald werd.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Of BIRGITTA ook eene Ridderorde hebbe ingesteld.

Eenige Geleerden van later tijd hebben beweerd, dat BIRGITTA ook eene Geestelijke Ridderorde hebbe ingesteld, omdat 'er in hare openbaringen breedvoerig van gesproken wordt, doch bij nader inzien van dezelve is het blijkbaar, dat zij in het gemeen van de Ridderschap spreekt, en ten doel heeft, om de verbastering der toenmalige Ridderordens af te keuren en te bestraffen.

Joanniter Ridders, of Ridders van Rhodus en Maltha

Bij het begin der XIVde eeuw bevonden de drie vermaarde Ridderordens, nadat de Kruisvaarten hadden opgehouden, zich wel buiten staat, om hunne dapperheid in het Heilig Land te vertoonen, maar zij waren nog vermogend genoeg, om elders de Ongeloovigen te beoorlogen. De oudste derzelve, *de Orde der Hospitaalbroeders van den Heil.* JOANNES *te Jeruzalem* had zich, na het verlies van *Ptolemais*, de laatste bezitting der Christenen in *Palestina*, in het jaar 1291 naar het eiland *Cyprus* begeven, alwaar de Koning HENDRIK van *Lusignan* haar

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517

de ſtad *Limisſon* in eigendom ſchonk. In het jaar 1308 kreeg zij tot haren Grootmeester FOULQUES van *Villaret*, deze veroverde het eiland *Rhodus*, alwaar toen de Ridders hun vast verblijf namen, en daarom *Ridders van Rhodus* genoemd werden. Kort daar na ſchonk de Paus hun een gedeelte van de goederen van de Orde der *Tempelheeren*, maar meer voordeel had zij uit de vereeniging met de Orde van den Heiligen SIMSON van *Konſtantinopolen* en *Corinthe* en derzelver goederen, ook met eene ſoort van *Hospitaalbroederen*, die in de eerſte tijden der XIIIde eeuw ontſtaan waren. De Ridders behielden het eiland *Rhodus* tot het jaar 1522, toen het door de *Turken* veroverd werd, maar zij kregen daar voor in het jaar 1530 van Keizer KAREL V, als Koning van *Napels*, het eiland *Maltha* in de plaats, naar hetwelk zij tot in onzen tijd *Ridders van Maltha* geheeten hebben.

Duitſche Ridders.

De Orde der *Duitſche Ridders* was met het begin der XIVde eeuw zeer rijk en vermogend, maar ook geheel vervreemd van hare eerſte beſtemming. Zij waren onlangs Heeren van geheel *Pruisſen* geworden, na eenen oorlog van 53 jaren met deszelfs oude inwoners; ook was *Lyſland* aan hun onderworpen, hetwelk de Zwaardbroeders veroverd hadden, die nu in de *Duitſche* Orde werden ingelijfd. Zij bezaten bovendien vele goederen in *Duitschland*, maar nu namen weelde en dartelheid onder hen de overhand. Toen in het jaar 1290 *Ptolemaïs*, de laatſte ſtad, welke de Christenen in *Palestina* bezaten, gevaar liep, van verloren te gaan, en zij van

Paus

Paus URBANUS VI vermaand werden, tot ontzet der ftad op te trekken, dreven zij openlijk daar den fpot mede. Hun toenmalige Grootmeester alleen BURKARD van *Schwenden*, doch die in de *Johanniter-Orde* was overgegaan, verloor in de verdediging dezer ftad het leven. Uit dezelve werd het hoofdverblijf dezer Ridders naar *Venetië* overgebragt. Eén der volgende Grootmeesters, GOTTFRIED, Graaf van *Hohenlohe*, befpeurende, dat de Paufen der Orde niet meer genegen waren, en dat de naarijver der Vorsten tegen dezelve toenam, hield in het jaar 1302 een Kapittel der Orde te *Elburg*, maar beproefde vergeefs de oude zedentucht te herftellen, waarom hij zijne waardigheid nederleide en naar *Duitschland* keerde. Zijn opvolger, SIEGFRIED van *Feuchtwangen*, maakte *Marienburg* tot het hoofdverblijf der Orde, en daar hij geene kans zag, om de Orde zelve te hervormen, fchreef hij ten minfte aan de overige inwoners van *Pruisfen* ftrenge wetten voor. Hij ontnam in het jaar 1310 geheel *Pomerellen* en dus ook *Dantzig*, met eene omliggende groote landftreek aan de *Polen*, die vergeefs daar over hunne klagten bij Paus KLEMENS V inbragten, alzoo de Orde hem door aanzienlijke geldfommen op hare zijde wist over te halen. En aan de uitfpraak van den Aartsbisfchop van *Gnefen*, als Gevolmagtigden van JOANNES XXII, in het jaar 1321, dat zij *Pomerellen* aan de *Polen* terug geven of eene fchavergoeding in geld opbrengen zouden, weigerden zij te voldoen; maar als de Paus hun gebood in het jaar 1326, om zich niet te verzetten tegen den doortogt

togt en inval der Heidensche *Lithauwers*, verbonden met Christelijke *Polen* en *Hungaren*, in de *Mark Brandeburg*, alwaar zij gruwelijke wreedheden oefenden, gehoorzaamden zij daar aan, hoewel onwillig. WERNER van *Orseln* was toen Grootmeester der Orde. Aan hem heeft PIETER van *Dusburg*, een Ordens-Priester, zijne *Pruissische Geschiedenis* van 1220 tot 1326 toe, opgedragen, welke, hoe zeer vervuld met blijken van ligt- en bijgeloovigheid, evenwel over de oudste Geschiedenis van *Pruissen* en der *Duitsche* Orde veel licht verspreidt, hetwelk men elders vergeefs zoeken zou.

Nooit heeft deze Orde meer gebloeid dan onder den roemwaardigen Grootmeester WINRICH van *Kniprode* van het jaar 1351 tot 1382. Hij verstond de kunst, om zijnen Ridderen een gevoel van hunne Geestelijke en Zedelijke waardigheid in te boezemen, en deed alle Standen, tot den Landman toe, gelijke regten wedervaren. Behalve, dat hij nieuwe Scholen oprigtte, vervulde hij ook de reeds bestaande met bekwame mannen. Uit *Duitschland* en *Italië* ontbood hij geleerde mannen naar *Marienburg*. De Ordensbroeders begonnen nu zelve smaak in de geleerdheid te krijgen. Noch de Geestelijkheid, noch de Paus konden iets tegen hem uitrigten, zoodra het op zijn aanzien als Vorst aankwam. Hij noodzaakte den Bisschop van *Ermeland*, hem drie steden af te staan; en drie Pausselijke bevelen, om dezelve terug te geven, maakten geenen indruk op hem. De Paus begeerde door zijnen Legaat een jaarlijksche tiende van de goederen der Geestelijkheid in

in *Pruisfen.* Deze had dezelve reeds toegeftaan, maar de Grootmeester verbood hun te betalen, en de Geestelijkheid gehoorzaamde. WINRICHS opvolgers handhaafden lang of na zoo veel gezags niet bij de Ridders als hij. Deze, trotsch op hunne magt, noemden zich thans *Duitfche Heeren* en *Kruisheeren*; maar hunne onderdanen en naburen, die nieuwe oorzaken hadden om zich over hen te bezwaren, veranderden dezen laatften naam in *Kruifigers.* Ondertusfchen werd hun gebied in het jaar 1402 nog met de *Nieuw-Mark* vergroot, doch zij konden, als het ware, hun geluk niet dragen. Zonder noodzakelijkheid ftortten zij zich in eenen ongelukkigen oorlog met *Polen*, op welks einde in het jaar 1411 zij echter hun reeds verloren land weder heroverden. Doch, alzoo zij voortgingen, hunne onderdanen als dwingelanden te drukken, floten eindelijk de Stenden van *Pruisfen* in het jaar 1440 een verbond tot handhaving van hunne regten en vrijheden. De Orde, die dit een oproer noemde, weigerde hun regt te doen; waarom de Stenden zich in het jaar 1454 aan den Koning van *Polen*, KASIMIR IV, overgaven. Hier uit ontftond een dertienjarige oorlog, die met den vrede te *Thorn*, in het jaar 1466 eindigde, in welken de Orde geheel *Voor-Pruisfen*, of het thans *West-Pruisfen*, aan den Koning moest overlaten, en voor *Achter-Pruisfen*, of *Oost-Pruisfen* hem hulde doen en hem voor Leenheer erkennen moest. Te voren had de Orde reeds de *Nieuw-Mark* verkocht aan den Keurvorst van *Brandenburg.* Vergeefs deed zij naderhand pogin-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

gingen, om zich van de leenroerigheid aan *Polen* te ontslaan. In het jaar 1511 verkoos zij den Markgraaf ALBERT van *Brandenburg* tot Grootmeester, en noodzaakte hem, om de *Polen* te beoorlogen, ten einde hare onafhankelijkheid weder te krijgen, maar hier door verloor zij nog het overige deel van *Pruissen*, hetwelk in het jaar 1525 in een Wereldlijk Hertogdom veranderd werd.

Vernietiging van de Orde der Tempelheeren of Tempelieren.

Doch de *Ridders*, *Tempelheeren*, of *Tempeliers*, trof in het begin der XIVde eeuw een treurig lot. Op beschuldigingen van verfoeijelijke misdaden werden zij met gruwzame doodstraffen der meesten geheel uitgeroeid. Zij bezaten verbazende rijkdommen, op welke zij trotsch, dartel, wellustig en weelderig waren geworden, zoodat het een algemeen spreekwoord was: *zuipen als de Tempeliers*, (*boire comme les Templiers.*) De Bisschoppen haatten hen, omdat zij derzelver regtsgebied volstrekt niet erkenden; de Vorsten waren over hen naarijverig en wantrouwend, en men beschuldigde hen van trouweloosheid en verraad; somtijds zochten zij zelfs zich van de Pausen onafhankelijk te maken; waarom KLEMENS IV hun herinnerde, dat zij zonder de bescherming der Kerk te grond zouden moeten gaan. Eindelijk berstte het onweder los tegen deze Orde, eene merkwaardige gebeurtenis, welke nog steeds met duisterheden omzwachteld blijft, hoe veel ook in de laatste tijden daaromtrent in het licht gebragt is. Men heeft een tweederlei berigt nopens de wijze, hoe de geheime misdaden, welke men aan de Orde te last gelegd heeft, aan den dag gekomen zijn. Volgens

VILLANI, een vermaard Geſchiedſchrijver, omtrent het midden der XIVde eeuw (*), bevonden zich in eene gevangenis te *Parys* een *Tempelier*, te voren *Prior* te *Montfaucon*, in het gebied van *Toulouſe*, en een ander booswicht, NOFFODEI, een *Florentijner*. Deze, wanhopende, om ooit hunne vrijheid te zullen bekomen, maakten zamen eene afſpraak, om de *Tempelieren* valſchelijk te beſchuldigen, welke zij aan den Koning lieten bekend maken, die dezelve, ter voldoening van zijne geldzucht, gretig omhelsde; hoewel de beide beſchuldigers evenwel een' geweldigen dood moesten ſterven. Ondertusſchen is reeds aangemerkt, dat 'er geen Prioraat van dien naam in den omtrek van *Toulouſe* beſtaat, waar door dit verhaal niet weinig verdacht wordt.

Een ander verhaal is genoegzaam op denzelfden tijd door AMAURY ANGIER van *Beziers*, *Prior* van *Aspiran* in *Rousſillon*, in zijne Levensbeſchrijving van KLEMENS V opgeteekend (†). Deze verzekert, dat een Burger van *Beziers*, SQUIN van *Florian*, en een afgevallene *Tempelier*, die op een Konings Slot in het gebied van *Toulouſe* gevangen zaten, elkander hunne zonden gebiecht hebben, zoo als meermalen ten dien tijde gebeurde, omdat men aan misdadigers eenen Biechtvader weigerde. SQUIN vernam toen zoo ſchandelijke geheimen, dat hij die aan den

(*) *Hiſtorie Fiorentine L.* VIII. *C.* 92. *in* MURATOR. *SS. rer. Ital. T.* XIII. *p.* 429.

(†) *Sexta Vita Clementis* V. *in* BALUZII *Vit. Papar. Avenion. T.* I. *p.* 99. *ſqq.*

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

den Koning meende te moeten openbaren, gelijk hij in een geheim verhoor deed, door welk berigt de Koning zich geregtigd oordeelde, om nader onderzoek te laten doen. Men ziet, dat de beide verhalen in een derde overeenkomen, en men maakt ligt het besluit op, dat beschuldigingen van misdadigers, die daar door op genade hopen, inderdaad weinig gewigt hebben.

Hoe het zij, FILIPS *de Schoone* sprak over hen sedert 1306 meermalen te *Lions* en *Poitiers* met KLEMENS V, en liet hem ook door anderen de verfoeijelijke ontdekkingen omtrent de Tempelheeren mededeelen. Maar de Paus schreef aan den Koning in het jaar 1307, dat hij deze berigten voor ongeloofelijk en onmogelijk hield. Evenwel, voegde hij 'er bij, besloten te hebben, deze zaak te laten onderzoeken, waar van hij den Koning de uitkomst melden zou. Deze Brief schijnt het gevoelen genoegzaam te wederleggen, dat onder de zes diensten, welke KLEMENS, eer hij nog Paus was, aan den Koning beloofd had, de zesde, die toen nog niet genoemd werd, op de uitroeijing der Tempelheeren zou gezien hebben; gelijk wij reeds in zijne Geschiedenis hebben aangemerkt.

JAKOB van *Molay*, een *Burgundisch* Edelman, was toen Grootmeester der Orde, en had zijn verblijf op het eiland *Cyprus*. De Paus had hem bevolen, voor hem te verschijnen, waar aan hij ook gehoorzaamde. Dit zal in het jaar 1307 geschied zijn. Men heeft van hem nog twee advijzen, welke de Paus hem afgevraagd had; het eerste betreffende

eenen

eenen kruistogt naar het beloofde land, en het andere over eene voorgeslagene vereeniging van zijne Orde met die der *Ridders van St. Jan.* In het eerste raadde hij alle kleine ondernemingen af, maar deed verscheidene voorstellen tot het ondernemen van eenen grooten kruistogt; het andere, de vereeniging, raadde hij volstrekt af. Deze beide advijzen zijn waarschijnlijk reeds in het jaar 1306 opgesteld, eer het onweder over de *Tempeliers* nog losbrak.

Ondertusschen was Koning FILIPS het onderzoek, hetwelk de Paus beloofd had, reeds voorgekomen. Op zijne heimelijke bevelen werden op eenen dag, den 13den October 1307, de Grootmeester en al de *Tempelieren* in geheel *Frankryk* gevangen genomen. Terstond daar op maakte de Koning zich meester van de woning van den Grootmeester te *Parys*, *de Tempel*, (*le Temple*,) genoemd, een groot gebouw, hetwelk nog overig is, zijnde met verscheidene muren omringd, die met torens bezet zijn; en in hetwelk in onzen tijd de ongelukkige LODEWYK XVI zijne laatste dagen met zijne Familie heeft doorgebragt. FILIPS bragt zijne eigene woning, zijne schatten en de Koninklijke Archieven daar in over; ook verklaarde hij al de goederen der Orde verbeurd. Vervolgens moest NOGARET, de bekende Staatsdienaar des Konings, in de Geschiedenis van BONIFACIUS VIII, het Domkapittel der Hoofdkerk en de Leeraren der Universiteit de reden melden, welke den Koning tot dezen stap bewogen hadden; en twee dagen daar na werden de Geestelijkheid en een gedeelte der Burgeren in den Koninklij-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ken tuin opgeroepen en hun de misdaden der *Tempeliers* voorgelezen. Gaarn zou de Koning hun regtsgeding terstond door zijne ambtenaren hebben laten aanvangen, maar de Theologische Faculteit, daar over geraadpleegd zijnde, gaf te kennen, dat geen Wereldlijk Rigter over beschuldigingen van Ketterij oordeelen mogt, waarom de Koning aan zijnen Biechtvader, den *Dominikaan* en *Inquisiteur*, WILLEM van *Parys*, last gaf, om de gevangenen, in tegenwoordigheid van getuigen uit den Adel, te verhooren.

Het speet den Paus zeer, dat de Koning zich de regten van een' Geestelijk Rigter aangematigd had, waarom hij begeerde, dat de gevangenen en derzelver goederen aan twee Kardinalen, die hij ten dien einde gezonden had, zouden overgeleverd worden. De Koning beantwoordde hem nadrukkelijk, sprak met verfoeijing van de misdaden der Orde, en verklaarde, dat hij als beschermer van het Katholijk Geloof en der Kerk tegen haar was opgetreden. Evenwel gaf hij den Paus zoo veel toe, dat hij de gevangene *Tempeliers* aan de beide Kardinalen overgaf, doch wat derzelver goederen betrof, beloofde hij, die getrouwelijk, ten behoeve van het beloofde land, waar toe zij oorspronkelijk bestemd waren, te zullen laten besturen.

De beide Vorsten spraken malkanderen thans te *Poitiers* in het jaar 1308, nadat de Koning op eenen Rijksdag aan zijne Stenden opening gegeven had, waarom hij de Tempelheeren had laten gevangen zetten. En nu kwamen zij over eenige geheime arti-

tikelen overeen, omtrent het beoordeelen der gevangenen, en de beheering van derzelver goederen, ingevalle de Orde zou vernietigd worden. In het jaar 1308 in Augustus gaf de Paus last aan den Aartsbisſchop van *Norbonne* en verſcheidene Bisſchoppen en Aartsdiakenen, om in zijnen naam het noodige te doen. Hij meldde hun, dat hij van den Koning en anderen de ſchandelijke euveldaden der *Tempelheeren* vernomen, en zelve 72 van hen verhoord, en aan drie Kardinalen volmagt gegeven had, om den Grootmeester en andere leden der Orde vergiffenis te geven, indien zij 'er om zouden verzoeken; hetwelk ook werkelijk geſchied was; maar dat dit kwaad door geheel *Frankryk* verſpreid was, waarom zij hun onderzoek door al de Provincien des Rijks moesten voortzetten. De Koning was over ſommige van deze Pausſelijke ſchikkingen onvergenoegd, maar werd ſpoedig weder door den Paus te vrede geſteld.

Thans namen dus de geregtelijke verhooren eenen aanvang. 'Er zijn verſcheidene lijsten van beſchuldigingen, welke tegen hen waren ingebragt. In eene Bulle, *Faciens Miſericordiam*, welke KLEMENS in Augustus 1308 te *Poitiers* liet uitvaardigen, werd last gegeven aan alle Aartsbisſchoppen enz. om de gevangenen over 123 vraagpunten te hooren, welke hem, zeide hij, het eerst door den Koning waren aangewezen, die echter geenszins uit geldgierigheid tegen hen was ingenomen, maar alleen handelde uit ijver voor het ware geloof; dat hem zelven naderhand een aanzienlijk Ridder der Orde, en behalve

het algemeen verhaal van alle Standen in *Frankryk*, zelfs de belijdenis van leden van dit genootschap hetzelfde bevestigd hadden. Eene gelijktijdige Bulle *Regnans in Coelis*, door welke de Paus eene algemeene Kerkvergadering aankondigde tegen het jaar 1310 te *Vienne*, voegde hier nog 14 vraagpunten bij; ook zond de Paus aan zijne Kommisfarisfen nog 31 artikelen ten gelijken einde.

De voornaamfte punten van befchuldiging waren, dat de *Tempelheeren*, bij hunne aanneming in de Orde, CHRISTUS, of God, fomtijds ook de Maagd MARIA, of ook alle Heiligen, moesten verloochenen — dat de nieuw aan te nemen het kruis of beeld van CHRISTUS befpuwen, het met voeten treden, en op allerlei wijze mishandelen moest; — dat dezelve, fomtijds ook degeen, die hem aannam, elkander op den mond, den navel, den naakten buik, ook op andere deelen en leden des ligchaams kusten, welke de eerbaarheid verbiedt te noemen; — dat men elken nieuwen Ordensbroeder aanzeide, dat hij met de anderen ontucht kon, ja zelfs moest bedrijven; — dat zij in elke Provincie Afgodsbeelden hadden: te weten, hoofden met drie aangezigten, of met één, verfcheidenen ook met een menfchenherfenpan gedekt, welke zij, bijzonder in hunne groote vergaderingen of Kapittels, aanbaden, en van welke zij rijkdommen verwachtten; — dat het in hunne Orde voor geoorloofd gehouden werd, iets op eene onregtvaardige wijze van anderen te bekomen, en dat elk van hen zweeren moest, dit te willen doen; — dat zij geloofden, dat de Groot-

mees-

meester de Broeders van zonden vrij kon fpreken, alfchoon zij die niet gebiecht hadden, omdat zij zich over dezelve fchaamden, of voor de ftrafboete bang waren. Nog werden zij befchuldigd: dat zij eene kat aanbaden en bij de Misfe de woorden der inwijding weglieten. Eindelijk ook nog: dat zij in de kruisvaarten de Christenen aan de Ongeloovigen verraden hadden, en zelfs voor het toekomftige met den Sultan van *Babylon* zulke verraderlijke overeenkomften hadden aangegaan. Wanneer één van hen ftierf, zullen zij zijn ligchaam verbrand en de asfche aan de nieuwe Ordensbroederen ingegeven hebben; waar door zij in hunne afgoderij verfterkt werden. Zij lieten geen kind doopen; maar als zij 'er een bij een meisje gekregen hadden, waren zij gewoon, het aan het vuur te braden, en met het vet hun afgodsbeeld te fmeeren.

Over deze befchuldigingen werd in November 1309 de Grootmeester der Orde, JAKOB VAN MOLAY, zelve te *Parys* door de Pausfelijke Kommisfarisfen verhoord. Op de vraag: of hij de Orde verdedigen wilde? antwoordde hij: dat dezelve van den Apostolifchen Stoel bevestigd en met voorregten begunftigd was; en dat hij zich verwonderde, dat dezelve onverziens van de *Roomfche* Kerk onderdrukt zou worden; hij was niet verftandig genoeg, tot deze verdediging, alhoewel hij ze aan de Orde verfchuldigd was; ook had hij thans, als gevangene van den Paus en den Koning, geen penning, welken hij daar aan befteden kon; dus verzocht hij, om bijftand, opdat de waarheid van de Orde aan de ge-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

heele wereld bekend werd. De Kommisſarisſen verklaarden bereid te zijn, zijne verdediging te hooren; maar dat in zaken van Ketterij en van het Geloof geene Zaakwaarnemers en geregtelijke wijdloopigheid geoorloofd waren. Ondertusſchen lieten zij hem de Pausſelijke Bullen en Volmagten voorlezen, waar in ook vervat was, het geen hij reeds voor drie Kardinalen bekend zou hebben, dat zij namelijk, bij het aannemen in de Orde, CHRISTUS verloochend en het kruis beſpot hadden, ja dat ſommigen van hen nog meer verfoeijelijke dingen bedreven hadden. Ook zouden hij en andere Grooten zijner Orde voor den Inquiſiteur PARIS, die hen volgens Pausſelijke volmagt verhoorde, alle beſchuldigingen bekend hebben. Toen dit den Grootmeester voorgelezen werd, maakte hij twee kruisſen voor zijn aangezigt, en gaf ook anderzins zijne uiterſte verbazing te kennen over het gene men van zijne bekentenis opgeſchreven had. Indien de Kommisſarisſen andere mannen waren, zeide hij onder anderen: zou hij geheel anders tegen hem ſpreken. Zij herinnerden hem, dat zij niet hier waren, om eene uitdaging tot een kampgevecht aan te nemen. „ Dat wilde ik ook niet zeggen," hernam MOLAY, „ maar wilde God, dat het geen van de *Saracenen* en *Tataren* in acht genomen wordt, dat zij lasteraars het hoofd afſlaan; of hen midden doorhouwen, ook in dit geval tegen zulke booswichten uitgeoefend werd. " Men gaf hem kort en goed te kennen, dat de Kerk die genen, welke zij als Ketters vond, ook als zoodanigen oordeelde, en indien zij hardnekkig waren, aan de

We-

Wereldlijke Overheid overgaf. In een tweede verhoor eenige dagen daar na, verklaarde de Grootmeester, dat hij voor den Paus ſtaan wilde, en hem alles ter eere van CHRISTUS en de Kerk openbaren. Doch, om zijn geweten te ontlasten, zeide hij den Kommisſarisſen drie dingen van zijne Orde: vooreerst, dat hij geene andere Orde kende, bij welke de Kapellen en Kerken fraaijer verſierd waren, die meer Reliquien hadden, en waar de Godsdienst door de Priesters deftiger werd waargenomen; ten tweede, dat ook in geene Orde zoo menigvuldig aalmoezen werden uitgedeeld, als in de zijne; eindelijk: dat ook geene Orde en geene Natie zich ter verdediging van het Christendom, tegen deszelfs vijanden, gewilliger in den dood geſtort had, dan deze; dat deze vijanden ook het meest voor hen vreesden; en dat het ongeluk van den Heiligen LODEWYK in *Egypte* voorgekomen zou zijn, indien men den raad der Grootmeesters van de Orde gehoor gegeven had. Men antwoordde daar op: dat dit alles niets baatte tot heil der zielen, indien het aan den grond van het Katholijk Geloof haperde; maar hij hernam terſtond, dat dit waar zij, en dat hij ook ten vollen met dit Geloof overeenſtemde. Onder dit verhoor kwam de vermaarde NOGARET, Kanſelier van *Frankryk*, die deze zaak zeer ernſtig aandreef, binnen, en verweet den Grootmeester, dat de Grooten der Orde wel in dienst van den Sultan SALADIN geſtaan hadden: maar MOLAY verdedigde hen daaromtrent niet kwaad. Het is hier ook opmerkelijk, dat men ons geene reden geeft,

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

hoe de Grootmeester, die reeds tweemaal de misdaden, die men aanvoerde, en het plegen van onnatuurlijken wellust bekend zou hebben, zich daar over zoo verbaasde, en dit ronduit eene lastering noemde.

Met hem waren tevens 139 Tempeliers reeds in het jaar 1307 te *Parys* door den Inquisiteur PARIS verhoord geworden. Vier derzelven wilden volstrekt van geene wanvoegelijkheid weten, welke in de Orde begaan zou wezen. 133 bekenden, dat zij CHRISTUS verloochend hadden, en sommigen verzekerden, dat zij 'er toe gedwongen waren. Slechts 68 beleden, dat zij het kruis bespogen hadden; even zoo velen hadden het afgodische hoofd vereerd, gedeeltelijk slechts gezien, en 98 bekenden wel, dat 'er onnatuurlijke zonden in de Orde begaan werden, doch niet meer dan drie erkenden zich zelven daar schuldig aan. De vervolger der *Chroniek van Nangis*, die kort na dezen tijd geschreven heeft, verzekert, dat de Grootmeester geenszins van zich zelven twee der grofste van deze buitensporigheden, maar wel van zijne Ordensbroederen erkend hebbe. Hij voegt 'er bij: ,, dat sommigen der gevangene *Tempelieren* het een of ander of ook alles vrijwillig bekend hebben: eenigen, naar het scheen, uit berouw; anderen door vele folteringen gepijnigd; of door bedreigingen en het gezigt derzelve verschrikt; nog anderen door vleijende beloften verlokt; ook sommigen door den honger geplaagd, dien zij in de gevangenis leden, en voords op velerlei wijze gedwongen. Velen ontkenden echter alles, en nog

meer,

meer, die eerst bekend hadden, ontkenden weder, en bleven bij het ontkennen ten einde toe; velen van dezelven ſtierven door levensſtraffen." Ten zelfden tijde werden zulke verhooren in verſcheidene andere Provincien en Steden van *Frankryk* met de gevangene Tempelheeren gehouden, met gelijken uitſlag. Een van hen te *Caen* wilde niets bekennen; men bragt hem op de pijnbank; en nu bekende hij alles, nadat men hem ontſlag van tijdelijke ſtraffen beloofd had.

Van Augustus 1309 tot Mei 1311 verhoorden de Pausſelijke Gevolmagtigden te *Parys* 231 getuigen, zoo wel *Tempeliers* als anderen, wier verklaringen, eenige weinigen uitgezonderd, alle tot last der Orde vielen. Een Tempelier, AIMERI VAN VILLARS, verklaarde, dat hij, door pijnigingen geperst, valſche verklaring had gegeven. Als hij vervolgens 54 Ordensbroeders op karren voorbij zag voeren, om verbrand te worden, omdat zij niets hadden willen bekennen, verleidde de vrees hem, om onwaarheden te belijden. Evenwel hadden 75 Tempeliers, die te *Parys* gevangen zaten, in het jaar 1310 moeds genoeg, om uit hun midden PIETER van *Boulogne*, eenen van hunne Priesteren, tot hunnen algemeenen Zaakwaarnemer aan het Pausſelijke Hof te benoemen, en door hem, benevens acht anderen, eene verdediging der Orde in het gemeen en in bijzondere ſtukken ook op eene algemeene Kerkvergadering aan te bieden. Zij verklaarden al de door den Paus overgezondene en hun voorgelezene artikelen voor hoogstſchandelijk, ongerijmd, verfoeijelijk, leugenachtig

en volstrekt valsch. Tot eigenlijke verdediging der Orde zeiden zij, dat dezelve op Broederliefde gegrond, en ter eere der Maagd MARIA en ter bescherming van het Christelijk Geloof gesticht was; dat dezelve altijd eene heilige, onbevlekte, aan zijne instelling getrouwe Orde gebleven was. Elk, die in dezelve aangenomen werd, had armoede, gehoorzaamheid, kuischheid en volkomene overgeving aan den dienst van het Heilige Land beloofd; bij de aanneming had hij eenen eerbaren liefdekus, en een kleed met het teeken van het kruis ontvangen, hetwelk zij steeds op de borst droegen, tot eene eerbiedige gedachtenis van den gekruisten. Alle andere vertellingen verklaarden zij voor leugenachtig. Ook stelden zij voor, hoe onwaarschijnlijk het was, dat zoo vele voorname en deugdzame mannen uit verschillende Natien, die in de Orde getreden waren, zich niet openlijk tegen dezelve zouden hebben opgedaan, indien zij 'er zoo vele schandelijke dingen in ontdekt hadden. Doch de Kommissarissen vaardigden hen af met te antwoorden, dat zij gevangenen waren van den Paus, in wiens magt ook hunne goederen waren; dat dus het onderzoek voortgang moest hebben, en dat aan de *Inquisiteuren* buitendien het regt toekwam, om over Ketterijen te oordeelen.

Uit kracht van dergelijke volmagt van den Paus hield de Aartsbisschop van *Sens* in Mei 1310 te *Parys*, hetwelk ook tot zijn Kerspel behoorde, eene Kerkvergadering over de zaak der Tempelieren. Op dezelve werd besloten, sommigen derzelven volstrekt

ſtrekt vrij te ſpreken; anderen, na het volbrengen der opgelegde boete, in vrijheid te ſtellen; nog anderen in eene enge gevangenis te bewaren; velen voor altijd tusſchen vier muren in te ſluiten; en eindelijk zulken, die in de Ketterijen teruggevallen waren, aan de Wereldlijke Overheid ter ſtraffe over te geven. Allen ontkenden nogtans tot het einde toe de hun te last gelegde misdaden, en verzekerden, dat zij tegen regt en reden ter dood veroordeeld waren, welke ſtandvastigheid bij het omſtaande volk veel opziens verwekte. Vier Tempeliers hadden van den Aartsbisſchop op den Paus geappelleerd; maar de Pausſelijke Kommisſarisſen weigerden hun appèl aan te nemen, omdat die Prelaat niet onder hen ſtond. Tenzelfden tijde werd ook te *Senlis* in het Kerspel van *Rheims* eene Sijnode gehouden, welke 9 Tempeliers tot den brandſtapel veroordeelde. Zelfs groef men de beenderen van eenen lang overledenen Ordensbroeder te *Parys* op, om die, dewijl hij een Ketter zou geweest zijn, te verbranden.

Lot der Tempelieren in Engeland

De Paus en de Koning waren ook buiten *Frankryk* niet min werkzaam, om de *Tempelieren* te doen veroordeelen. De eerſte zond onder anderen in het jaar 1307 eene Bulle aan EDUARD II, Koning van *Engeland*, met vermaning, om hen in zijn land gevangen te laten nemen, waar aan de Koning voldeed, niettegenſtaande hij te voren ten hunnen behoeve geſchreven had, dat 'er geene reden was, om de ſnoode uitſtrooiſelen ten hunnen opzigte te gelooven. Zij werden ook in het jaar 1309 ten getale van 47 door den Bisſchop van *Londen* en

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

twee *Fransche* Geestelijken, welke de Paus daar toe gezonden had, verhoord; maar allen ontkenden zij de aan de Orde toegeschrevene euveldaden, gelijk uit het echte stuk van dit verhoor blijkt. Maar vreemde getuigen, *Fransche Tempeliers*, die in *Engeland* aangenomen waren, beleden het verloochenen van CHRISTUS en het bespuwen van het kruis.

In Spanje.

In de *Spaansche* Koningrijken hadden de *Tempeliers* niet dezelfde lotgevallen. Op eenen Brief, in welken de Koning van *Frankryk* in het jaar 1309 aan JAKOB II, Koning van *Arragon*, de beschuldigingen tegen hen gemeld had, belastte deze aan twee Bisschoppen en den Groot-Inquisiteur, om een streng onderzoek in het werk te stellen. Maar de Tempeliers namen de toevlugt ten grooten deele in hunne Sloten en Kasteelen, en schreven aan den Paus, met betuiging van hunne onschuld, dat hunne goede zeden algemeen bekend waren; dat zeer velen van hen zich nog bij de Ongeloovigen in slavernij bevonden, die immers van hunne ellende door het verzaken van het Christendom een einde hadden kunnen maken, dat men in allen gevalle de geheele Orde niet behoorde te vervolgen, indien 'er al eenige deugnieten onder gevonden werden. Inmiddels maakte de Koning, doch niet zonder hevigen tegenstand, zich meester van eenige van hunne Sloten, en liet de Ordensbroederen, die zich daar in bevonden, gevangen zetten, waar na de Paus aan den Bisschop van *Valentia* last gaf, om hun proces op te maken.

In *Kastilië* liet FERDINAND IV hen allen gevan-

gen

gen nemen, en hunne goederen verbeurd verklaren. Maar op eene Kerkvergadering te *Salamanca* in het jaar 1310, werden zij na een naauwkeurig onderzoek onschuldig verklaard; hoewel men aan den Paus het beslissend oordeel overliet.

In Italië.

In *Italië* werden de Tempeliers door den Aartsbisschop van *Ravenna* voor eene Kerkvergadering aldaar, ten dien einde in het jaar 1310 gehouden, ingedaagd. Zij ontkenden al de beschuldigingen, welke de Paus tegen hen overgezonden had. De Inquisiteurs drongen 'er op, dat zij op de pijnbank gelegd zouden worden, maar zulks wilden de Prelaten niet gedoogen, en de Sijnode besloot eindelijk, dat de onschuldigen onder hen vrijgesproken, maar de schuldigen volgens de wetten gestraft zouden worden. Te *Bologna* regtvaardigden zich insgelijks sommigen, dat zij nooit eene van de ingebragte schendaden begaan hadden. Maar de Aartsbisschop van *Pisa*, de Bisschop van *Florence* en anderen, die van den Paus last gekregen hadden, om in *Toskanen* en *Lombardyen* onderzoek naar de Tempelheeren aan te stellen, verhoorden getuigen, die dan voorgaven iets gezien, dan alleen gehoord te hebben, en geloofden volkomen overtuigd te zijn, dat de Tempelheeren aan alles schuldig waren.

In Duitschland.

Nadrukkelijker verdedigden zich de Tempeliers in *Duitschland*. Hier had PIETER van *Aichspalter*, Aartsbisschop van *Mentz*, insgelijks in het jaar 1310 eene Kerkvergadering bijeengeroepen. Maar onverziens kwam de Wild- en Rhijngraaf, (*Comes Silvestris et Rheni*,) HUGO, die *Comthur* der Orden

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

den was, en zich te *Grumbach* bij *Meisenheim* ophield, met twintig Ordensbroeders, in hunne Ordenskleeding en alle wel gewapend, tot groote ontsteltenis der Prelaten, onverziens in de vergadering binnentreden. Toen de Bisschop hem verzocht had te gaan zitten en vraagde, wat zijne begeerte was? zeide hij: dat zij gehoord hadden, dat deze Sijnode op Pausselijken last bijeengekomen was tot vernietiging van hunne Orde, die men van meer dan Heidensche ondeugden beschuldigd had; dit was hun des te onverdragelijker, omdat zij onverhoord zouden veroordeeld worden; hij appelleerde daarom aan den Paus en deszelfs geheele Geestelijkheid; ook protesteerde hij openlijk, dat de Ordensbroeders, die elders wegens zulke misdaden verbrand waren, alles standvastig ontkend, en op deze belijdenis pijn en dood ondergaan hadden. Ja, voegde hij 'er bij, God zelve had hunne onschuld door een wonderwerk bevestigd, alzoo hunne witte mantels en roode kruisen door het vuur niet hadden kunnen verteerd worden. De Aartsbisschop, die bang was voor onrusten, nam dit Protest aan, en beloofde, daar over met den Paus te zullen handelen, opdat zij gerust konden zijn. Ook verkreeg hij wezenlijk in het volgende jaar volmagt, om hen vrij te spreken.

In de Nederlanden

Hoe het hier te lande, alwaar thans Graaf WILLEM III over *Holland* en *Zeeland* regeerde, met het uitroeijen der Tempelieren toegegaan zij, is, onzes wetens, nergens naauwkeurig genoeg aangeteekend. Tot in het midden der XVIde eeuw leefde iemand te *Zierikzee*, Mr. FRANCOIS VAN SANDYCK, Secreta-

taris der ftad, federt den jare 1512 (*), die dikwijls plag te verhalen, dat zijn Vader den Brief gezien en gelezen had, op welks Opfchrift aan Baljuw, Burgemeesteren, Schepenen en Raden der ftad bevolen werd, op zekeren beftemden nacht, om twaalf uren, bijeen te komen, om dan eerst den Brief te openen, en de bevelen, die zij 'er in vinden zouden, op lijfftraffe, terftond ter uitvoeringe te doen brengen: waar toe zij zich van de hulp der ingezetenen, onder het doen van gelijke bedreiging, zouden mogen bedienen. Den Brief, ten beftemden tijde, in den vollen Raad, geopend zijnde, vond men 'er een bevel in, om de Tempeliers, zonder uitftel, van kant te helpen. De Raad bragt hier op de ftads- en andere arbeiders in de wapenen, begaf zich, met dezelven, naar het huis der Tempelieren: alwaar, de deuren met geweld opgeloopen zijnde, al wat men 'er vond doodgeflagen werd. Twee Tempeliers, die zich toen juist in een oneerlijk huis in de ftad ophielden, waren de eenigen, die dezen ramp ontkwamen. De goederen der *Tempelieren* werden, federt, zoo te *Zierikzee*, als in andere fteden dezer landen, gefchonken aan de Orde der Hospitalieren van *St. Jan* van *Jeruzalem*, of de Ridders van *Maltha*, die hier te lande gemeenelijk *St. Jans Heeren* genoemd werden. Dus WAGENAAR (†), die echter tegen dit verhaal eenige bedenkingen maakt, en het met regt voor min naauwkeu-

(*) BOXHORN *Nederl. Hist. Bladz.* 185.
(†) *Vaderl. Hist.* III *Deel, Bladz.* 191, 192.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Kerkvergadering te Vienne.

keurig houdt, omdat 'er geheel geen gewag gemaakt wordt, van wien deze Brief geschreven en dit bevel zou gegeven zijn.

Dus was in vele landen reeds alles bereid voor de algemeene Kerkvergadering, op welke de zaak der Tempelieren beslist werd. Alhoewel het oogmerk van den Koning van *Frankryk* en den Paus niet overal naar wensch bereikt was, evenwel was het algemeen gevoelen door verscheidene verhooren en strafoefeningen vrij wat naar die zijde overhellende, naar welke deze beide Vorsten wenschten. KAREL II, Koning van *Sicilië*, en Graaf van *Provence*, had zelfs niet alleen naar den wil van den Paus al de Tempelieren in *Provence* laten gevangen nemen, maar ze terstond ter dood doen veroordeelen; hunne schatten met den Paus gedeeld, en hunne vaste goederen voor de *Orde van St. Jan* aangeslagen. De Kerkvergadering kwam daar op bijeen en werd den 16den October 1311 door den Paus geopend met eene plegtige redevoering. Eerst werd in dezelve gehandeld over de *Exemtien* of vrijdom der Monniken van het regtsgebied der Bisschoppen, hetwelk ten voordeele der Monniken uitviel, gelijk wij boven reeds gezien hebben. Deze twist stond in verband met de groote zaak der *Tempelheeren*, welke nu in de tweede plaats de vergadering lang bezig hield; na het voorlezen van het geen reeds ten dezen verrigt was, begeerde de Paus het gevoelen der Prelaten te weten. Al de *Italiaansche*, *Spaansche*, *Duitsche*, *Deensche*, *Engelsche*, *Schotsche* en *Iersche*, ook de *Fransche* Prelaten, alleen de Aartsbisschoppen

van

van *Rheims*, *Sens*, en *Rouan* uitgezonderd, waren 'er voor, dat men de Tempelheeren met hunne verdediging hooren zou. Waarſchijnlijk was het één dezer Aartsbisſchoppen, die als zijn gevoelen verklaarde: „ Het zou voor de Kerk van God en het ganſche Christelijk Geloof ongemeen nuttig zijn, indien de Paus, of naar ſtrengheid van regt, of uit de volheid zijner magt, deze zeer kwalijk beruchte Orde, die, om zoo te zeggen, den Christelijken naam bij de ongeloovigen ſtinkende gemaakt, en menige geloovigen in de vastigheid des geloofs had doen wankelen, zonder vertoef, met verwerping van alle nietswaardige en lasterende aantijgingen van geweigerde verdediging, ambtshalve volſtrekt vernietigde, en derzelver goederen aan de beſchikking van den Apostoliſchen Stoel overliet."

De Paus vernietigt de Orde.

In de daad vernietigde de Paus ook in Maart 1312 in een geheim Conſiſtorie *de Orde der Tempelheeren*, alhoewel meer *uit voorzigtigheid*, *dan door eene eigenlijke veroordeeling*, (*per proviſionis potius quam condemnationis viam*,) *geheellijk*, behoudende voor zich en de Kerk voor, de bepaling, hoe 'er met derzelver perſonen en goederen gehandeld zou worden. Daar op volgde, in April van dat jaar, de tweede zitting van het Concilie, in welke de vernietiging der Orde, in tegenwoordigheid des Konings, wien *deze zaak zeer aan het hart lag*, van zijnen Broeder en zijne drie Zonen, openlijk bekend werd gemaakt. Over de goederen der Orde werd nu beſchikt, en dezelve grootendeels aan de *St. Jans Ridders* toegewezen. Ten aanzien der perſonen der

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

Tempeliers werd bepaald: Eenige weinigen bij name uitgezonderd, over welke de Paus het oordeel voor zich behield, werden al de overigen aan de bijzondere Provinciale Sijnoden overgelaten. Deze zouden aan de genen, die wegens hunne dwalingen wettelijke vrijſpraak ontvangen hadden, van de goederen der Orde een behoorlijk onderhoud toewijzen. Tegen zulken, die hunne dwalingen bekend hadden, zou naar hunnen ſtaat en den aard hunner bekentenis, de geſtrengheid der geregtigheid door veel medelijden verzacht worden. Maar onboetvaardigen, en die in hunne dwalingen terugvielen, zou de Kerkelijke regtvaardigheid en ſtraffen treffen enz.

Hoe echt deze berigten ook zijn, kan men 'er zich niet geheel op verlaten, dewijl zij deze zaak alleen van de zijde, die de magt in handen had en beſliste, voordragen. De handelingen dezer Kerkvergadering zijn nooit volledig gedrukt, maar zullen zich nog in de gewezene *Vatikaanſche Bibliotheek* bevinden; misſchien zou men daar uit te weten kunnen komen, waarom de Paus de Orde alleen *uit voorzigtigheid* of *voorziening*, en niet naar ſtrengheid van regten, vernietigde. De vergadering nam een einde met de *derde* zitting, den 6den Mei 1312, nadat 'er nog geſproken was van eene *Hervorming der Kerk*, om welke men den Paus verzocht, ook werden tot eene *Kruisvaart naar Syrië* op het Concilie de tienden van de Kerkelijke goederen voor zes jaren toegeſtaan. Wat 'er tegen zekere Ketters en omtrent de *Sacramentsdag* bepaald is geworden, zal in het vervolg moeten voorkomen.

Van

Van tijd tot tijd werden de besluiten nopens de *Tempelieren* ten uitvoer gebragt. In het jaar 1312, of in het volgende, stelden drie Kardinalen te *Parys*, na geraadpleegd te hebben met den Aartsbisschop van *Sens*, en eenige andere Prelaten en Doctoren in de Regten, den Grootmeester JAKOB VAN MOLAY; GUY, Broeder van den Daufin van *Vienne*, en *Comthur* van *Normandië*; HUGO VAN PERALDO, Groot-Visitator van *Frankryk*, en nog een' vierden, Grootprior van *Aquitanië*, op een schavot in den ingang der Hoofdkerk, en spraken over hen, dewijl zij de ingebragte beschuldigingen openlijk beleden hadden, het vonnis uit, dat zij voor al hun leven in eene gevangenis zouden opgesloten worden. Doch heel onverwachts wederspraken op éénst de Grootmeester en de *Comthur* van *Normandië* den Kardinaal, die gesproken had, en herriepen tot algemeene verbazing hunne bekentenis. De Kardinalen gaven deze twee dus in bewaring over aan den crimineelen Rigter van *Parys*, ten einde een nieuw besluit omtrent hen te kunnen nemen. Maar zoodra de Koning van dit geval hoorde, raadpleegde hij met zijne Hovelingen, zonder medekennis der Geestelijkheid, en liet hen beiden op een klein eilandje der *Seine* verbranden. Zij bleven tot hun einde bij de ontkenning, en leden den dood met zoo veel standvastigheid, dat al de aanschouwers zich ten sterkste verwonderden (*). „ Terwijl zij door een langzaam vuur verteerd werden, zegt VILLA-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

De Grootmeester JAKOB VAN MOLAY wordt op last van Koning FILIPS verbrand.

(*) *Continuat. Chron. Nangii pag.* 92.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

LANI (*), beweerden zij steeds de regtzinnigheid en onschuld van hunne Orde, en bevalen zich aan God en de Heilige Maagd aan. In den nacht, welke op hunnen marteldood volgde, werden hunne beenderen, als Heilige *Reliquien*, verzameld en op heilige plaatsen gebragt." Naderhand heeft men verteld, dat de Grootmeester in zijne laatste oogenblikken nog overluid geroepen zal hebben: KLEMENS, onregtvaardig Rigter, en wreede Beul! ik dage u, om binnen veertig dagen voor den Rigterstoel des hoogsten Rigters te verschijnen! Men voegde 'er bij, dat hij den Koning op dezelfde wijze gedaagd had, om binnen een jaar rekenschap te geven. Zeker is het, dat deze beide Vorsten wezenlijk op den gemelden tijd gestorven zijn; en misschien is deze vertelling daar uit ontstaan, ten minsten het was de Paus niet, die hem heeft laten verbranden.

Uiteinde van de Orde der Tempelieren.

Nu nam de Orde der *Tempelieren* in alle Christenlanden spoedig een einde, doch onder verschillende omstandigheden. In *Duitschland* werden zij meestal verschoonend behandeld. De Aartsbisschop PIETER van *Mentz* was hun steeds genegen, en bleef nog al verandering in de gevoelens van den Paus verwachten, waarom hij niet dan tragelijk daar toe kwam, om hunne goederen aan de *Hospitaliers* over te leveren. De Markgraaf van *Brandenburg* vergunde eerst in het jaar 1318 het overgeven van hunne goederen aan de *Hospitaliers*. Zelfs begaven zich vele *Tempeliers* in deze Orde. Te *Gorlitz*, het-

(*) *Hist. Florent. L.* VIII. *C.* 92.

hetwelk met de *Lausnitz* aan het Huis van *Brandenburg* behoorde, hielden zij eerst in het jaar 1319 op, wanneer hun Tempelhof aldaar in Burgergebouwen veranderd werd, waar van nog sporen overig zijn. In *Bohemen* bezaten zij dertien vaste plaatsen, en in *Praag* een Hof, met name *Jeruzalem*, hetwelk thans *St. Laurens* genoemd wordt. Zoodra zij hun beslissend lot vernamen, leiden zij hunne Ordenskleederen af, en gaven hunne Sloten aan den Koning JAN over, waar door zij hun leven behielden; uitgezonderd weinigen te *Praag*, die hunne woningen niet willende verlaten, vermoord werden. In *Hildesheim* werden zij verjaagd of doodgeslagen; men sloopte hunne woningen, behalve hunnen Tempel, die nog onder den naam van *St. Joris* aan de Euangelisch-Lutherschen behoort.

In *Arragon* zou de Orde bijna geheel gered geweest zijn. Hier werd in het jaar 1312 te *Tarragona*, door den Aartsbisschop WILLEM van *Roccaberti*, eene Kerkvergadering gehouden, om de zaak der *Tempelieren* naauwkeurig te onderzoeken. Zij werden op dezelve bescheiden, en alle klagten tegen hen overwogen. Het besluit was, dat deze Kerkvergadering de uitspraak deed, dat, dewijl zij aan geene misdaad of Ketterij schuldig waren bevonden, niemand bestaan zou, kwaad van hen te spreken. Evenwel, naardien het harde vonnis van den Paus nu eens vooral plaats had, bleef de vergadering eene poos twijfelachtig, wat zij ten aanzien der Orde besluiten zou. Eindelijk werd vastgesteld, dat de Tempeliers in de Bisdommen, waar zij goederen be-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zaten, woning en onderhoud uit dezelve zouden ontvangen; maar voor het overige aan de Bisſchoppen onderworpen zouden zijn, en een onberispelijk leven leiden, tot 'er eene nadere beſlisſing van den Paus over hen zou volgen. Welk beſluit ook uitgevoerd werd. Maar deze zaak kreeg vijf jaren daarna eene nieuwe wending, toen de Paus, op verzoek van JAKOB II, Koning van *Arragon*, toeſtond, dat de goederen der Orde zouden beſteed worden tot het oprigten eener nieuwe Orde, welke onder den naam van *Monteza* tot ſtand kwamen. Even dus werd in *Portugal* van de gemelde goederen, met bewilliging van den Paus, door den Koning DIONYSIUS, de *Christus-Orde* geſticht, waar van zoo aanſtonds nog iet volgen zal. — In *Kastilië* integendeel kreunde FERDINAND IV zich niet aan het Pausſelijk bevel, om de goederen aan de Hospitaal-Ridders in te ruimen, maar vereenigde ze met zijne overige bezittingen. EDUARD II van *Engeland* nam dit bevel ſtipter in acht, doch onder betuiging in het jaar 1312, dat door het overdragen van deze goederen aan de Ridders van *St. Jan* geen nadeel mogt gedaan worden aan de regten van zijne kroon, noch aan zijne onderdanen. De nog overige *Tempeliers* in zijn Rijk wilden voor een gedeelte trouwen, maar de Bisſchoppen ſtonden dit niet toe, omdat zij geloofden, dat hunne gelofte nog ſteeds van kracht bleef.

Aanmerkingen over de waarheid

Na deze eenvoudige opgave der berigten aangaande deze zaak, blijft het nog moeijelijk te beoordeelen, wat 'er zij van de waarheid der beſchuldigingen,

gen, welke tegen de *Tempeliers* zijn ingebragt, te moeijelijker, omdat de gelijktijdige Schrijvers zelve zoo zeer daaromtrent verfchillen. VILLANI merkt aan, en hij zelve helt tot die zijde over, dat velen zeiden, dat de *Tempeliers* met onregt onderdrukt waren, en alleen, opdat men zich van hunne goederen meester mogt maken. Nog bepaalder fchreef omtrent het midden der XIVde eeuw BOCCATIUS (*). FILIPS *de Schoone* had zoo wel de *Joden* uit zijn Rijk verdreven, als de *Tempelheeren* van affchuwelijke misdaden befchuldigd, om dezelfde reden, namelijk om een voorwendfel voor zijne geldgierigheid te hebben, die hij met hunne rijkdommen bevredigde. In de volgende eeuw meldt ons de vermaarde Heilige en Aartsbisfchop van *Florence*, ANTONINUS (†), dat men algemeen dacht, dat de befchuldigingen tegen de Tempelieren alleen daarom uitgedacht waren, opdat men hunne goederen zou kunnen plunderen, hetwelk ook gefchied was. Met veel gematigdheid laat zich de Abt TRITTENHEIM (§) hier over uit: De Tempel-Orde, fchrijft hij, was de rijkfte van alle Ordens, en hare groote rijkdommen zullen ook de oorzaak van haren ondergang geweest zijn. De gelijktijdige Monnik HUGBERT berigt, dat, toen hun Grootmeester, met 60 andere Ridders, te *Parys* gevangen waren, de overigen, uit

der befchuldigingen tegen de Tempeliers.

(*) *De Cafibus Viror. Illuftr. in* BULAEI *Hist. Univerfit. Paris. T.* IV. *p.* 110.

(†) *Ap.* RAYNALD. *ad a.* 1307. *n.* 12. *p.* 18.

(§) *Chron. Hirfaug ad a.* 1307.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

uit bekommering van een treurig lot, en om aan hunne vijanden den gezochten buit te onttrekken, al het onmetelijke goud en zilver der Orde in Kloosters, Sloten, bosſchen en velden, maar inzonderheid, gelijk men naderhand door de pijnbank ontwaar is geworden, in oude putten en bronnen zeer geheim verborgen hebben; waar van naderhand veel ontdekt is geworden. Vervolgens begint TRITTENHEIM het verhaal van hunnen ramp met de betuiging, dat hij geenszins voornemens was, daar door den Heiligen Roomſchen Stoel of den Paus te beleedigen, wanneer hij aantoont, dat dit met toeſtemming van Paus KLEMENS is uitgewerkt. Hij neemt, vervolgt hij, zijne Geſchiedenis ſlechts getrouw uit oudere voorgangeren, en laat aan het Goddelijk oordeel de uitſpraak over, of de Tempelheeren met regt of onregt zijn veroordeeld geworden. Daar op brengt hij het boven aangehaalde berigt bij van den voormaligen Prior der Orde, en zijnen medegevangenen NOFFODEI, die beiden van hunnen Grootmeester in de gevangenis geworpen waren; beide vol van eenen boozen geest, om zich de vrijheid te bezorgen, verſchrikkelijke misdaden tegen de Orde, valſchelijk, gelijk velen meenden, verdicht hadden; omdat zij wisten, hoe rijk dezelve was, en hoe geldgierig Koning FILIPS, die daarom ligt aangeſpoord zou kunnen worden, om haar te vervolgen. Onder de tien beſchuldigingen tegen de Orde, welke zij aan den Koning zouden medegedeeld hebben, ſtaan ook deze, dat al de Tempelheeren met de dwalingen der *Fratricellen* beſmet waren;

ren; dat zij den Paus, het gezag der Kerk en de Sacramenten verachtten, met Kerkelijke boeten en de Sacramenten ſpotten; en ook de *Novitien*, die de Orde weder verlaten wilden, heimelijk ombragten. De Schrijver voegt 'er bij, dat de Koning van deze opening te ſpoediger gebruik maakte, hoe meer hij buitendien der Orde ongenegen was, dewijl dezelve zoo vele goederen in zijn Rijk bezat, en geweigerd had, hem de tienden te betalen, welke de Paus hem voor vijf jaren toegeſtaan had. Ook had hij de toeſtemming van den Paus tot het gevangennemen der Ridderen afgeperst, en hen op het wreedſte laten pijnigen, om hun eene belijdenis af te dwingen, zoo als hij wenschte; maar zij hadden onder al de folteringen hunne onſchuld betuigd, en waren gedeeltelijk onder dezelve omgekomen. Wel hadden de Grootmeester en eenigen der voornaamſten, toen zij voor den Paus gebragt waren, door de goede beloften van dezen, van den Koning en andere Grooten bewogen, ten einde hun leven te redden, en dewijl hun vergiffenis beloofd was, indien zij de beſchuldigingen wilden bekennen, zulks werkelijk gedaan. Maar toen zij evenwel in de gevangenis teruggevoerd, en te *Parys* openlijk als boetelingen ten toon geſteld waren, had de Grootmeester zijne bekentenis herroepen, en zich des doods waardig verklaard, omdat hij die zoo ligtvaardig afgelegd had. De Koning had ook de goederen der Orde in *Frankryk* alle aan zich getrokken; andere Vorsten hadden in hunne landen insgelijks gedaan, behalve eenigen, die dezelve aan de Geestelijken of aan de armen ge-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ſchonken hadden. — Aan den anderen kant hebben de *Franſche* Schrijvers der XIV en XVde eeuw, ook andere voorname Schrijvers, zoo als PLATINA, VOLATERRANUS, BLONDUS, ALBERT KRANZ en meer andere, het geheel niet in twijfel getrokken, dat het een verdiend lot geweest is, hetwelk de Tempeliers getroffen heeft.

Ondertusſchen waren 'er geene echte ſtukken of handelingen bij eenigen Schrijver aangehaald, welke echter alleen de zaak beſlisſen konden. PIETER DU PUY, (of PUTEANUS,) was de eerſte, die dit met behulp der Koninklijke Franſche Archiven gedaan heeft. In zijn Boek: *Histoire de la Comdemnation des Templiers*, hetwelk kort voor zijnen dood te *Parys* in 1650 in 4to gedrukt is, bragt hij verſcheidene uittrekſels en zelfs geheele ſtukken van Gerigtshandelingen met de *Tempeliers* bij, welke veel licht geven, ſchoon hij anders zijn werk over het geheel zoo heeft ingerigt, dat niet duister blijkt, dat zijn oogmerk geweest is, om FILIPS *den Schoonen* te verdedigen.

Doch na de laatſte jaren der XVIIde eeuw begonnen verſcheidene Schrijvers, inzonderheid Proteſtanten, te beweeren, dat de *Tempeliers* onregtvaardig behandeld zijn geworden, of ten minſte, dat men 'er geen beſlisſend vonnis over ſtrijken kan. Zoo oordeelde NICOL. GURTLER, een Hervormd Godgeleerde, in zijne *Hiſtoria Templariorum*, *Amſterdam* 1691 in *Octavo*, en herdrukt en vermeerderd 1703, dat het wel moeijelijk is, vooraf tegen deze Orde oordeel te vellen; maar dat zich allezins ter vermin-

de-

dering der tegen haar ingebragte beschuldigingen, en voornamelijk van de algemeenheid derzelve, veel met waarheid gezegd kan worden. — CHR. THOMASIUS zocht in eene Verhandeling: *de Templariorum Equitum Ordine Sublato*, *Halae* 1705 in 4to. opzettelijk te bewijzen, dat de veroordeeling van de Orde der Tempelieren volstrekt onregtvaardig is geweest. Hij beriep zich hoofdzakelijk daar op, dat in zoo ongeloofelijke beschuldigingen, als tegen hen werden ingebragt, zelfs vrijwillige bekentenissen geene bewijskracht hebben, maar dat velen door de pijnbank tot deze bekentenissen gebragt zijn; dat zij dezelve naderhand herroepen, en tot hunnen dood toe alles ontkend hebben; eindelijk, dat velen van hen nooit iets bekend hebben. — Met veel rijker hulpmiddelen voorzien, schreef KAREL GOTTLOB ANTON in het jaar 1779 eene *Proeve der Geschiedenis van de Orde der Tempelieren*, bij welker tweede uitgave in 1781 in 8vo. hij zich als Schrijver genoemd heeft. Deze vindt de *Tempeliers* volstrekt onschuldig, doch gaat zekerlijk te ver, wanneer hij beweert, dat hunne strenge levenswijze *hunnen val bevorderd hebbe.* — Dit gaf aanleiding aan FR. NICOLAI, om zijne *Proeve over de beschuldigingen, welke tegen de Orde der Tempelieren ingebragt zijn, en over het geheim van deze Orde*, *Berlin* 1782 in 8vo, uit te geven, waar bij nog in hetzelfde jaar een *tweede Deel* gekomen is. Deze Schrijver poogde aan te toonen, dat de gemelde beschuldigingen geenszins zoo ongeloofelijk zijn, als men gemeenlijk ondersteld heeft; maar dat de geest der toenmalige tijden ze veel meer waarschijnlijk maakt;

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

maakt; en dat zij bij velen der beschuldigden door hunne bekentenis en door andere getuigenissen tot zekerheid gebragt zijn. Ook geloofde hij in de Orde verscheidene graden ontdekt te hebben; hij verklaarde het beruchte Afgodsbeeld, *Baffometus*, door *Wijsheidsdoop*; en vond in hetzelve het *Kabbalistisch-Sijmbolisch* Beeld des Scheppenden Gods; gelijk hij ook daar door tot sporen van *Gnostieke* gevoelens onder de *Tempeliers* geleid werd. — De Heer ANTON heeft daartegen in zijn *onderzoek over het geheim en de gebruiken der Tempelieren*, *Dessau* 1782 in 8vo. eenige aanmerkingen voorgedragen, door welke over het wezenlijke der vraag veel licht verspreid wordt.

Eindelijk hebben twee Duitsche Geleerden gewigtige ontdekkingen gedaan van echte en oorspronkelijke stukken. MOLDENHAUER, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Koppenhagen*, vond in de Abdij te *St. Germain des Pres* juist het handschrift der *Akten* tegen de Orde, waar uit DU PUY een uittreksel medegedeeld had, volledig, op 120 bladen in Folio, in het Latijn, maar op vele plaatsen in de *Oudfransche*, *Limosijnsche*, en *Katalonische* taal geschreven. Dit gaf hij vertaald te *Hamburg* 1792 in 8vo. in het licht, onder den titel: *Proces tegen de Orde der Tempelieren, uit de origineele Akten der Pausselijke Commissie in Frankryk.* Het lezen dezer oorkonde geeft voor elken nadenkenden Lezer voldoening genoeg, om den loop van dit Proces met zekerheid te beoordeelen, „ hetwelk, gelijk de Heer MOLDENHAUER met regt zegt, door de zwart-

ste,

ſte, met ongehoorde arglistigheid gepaarde, vernietiging, geheel van zijne voorgewende beſtemming afdwaalt." Het is uit hetzelve zoo oogenſchijnlijk klaar, als men verlangen kan, dat FILIPS *de Schoone*, vol vijandelijke gezindheden jegens de Orde, derzelver veroordeeling en vernietiging reeds vooraf beſloten had, eer 'er nog eenig onderzoek omtrent dezelve geſchied was; dat men de Ordensbroeders gedwongen had, om van hunne verdediging af te zien, en daartegen velen door de pijnbank bekentenisſen afgeperst heeft, zoo als men ze verlangde en voorſchreef; dat de Paus alleenlijk lieverlede, en uit vrees voor den heel driftigen Vorst, bewilligd heeft, om de uitvoering van zijn ontwerp te bevorderen; dat 'er geheel geene Ketterij in de Orde gevonden is; dat wel bij het aannemen van nieuwe leden ſomtijds onzedige tooneelen, ook wel eene afgedwongene verloochening van den Verlosſer, zijn voorgevallen; maar dat dit volſtrekt geene algemeene gewoonte der Orde geweest is. Onder veel andere dingen leert men 'er ook uit, dat de geduchte Kop, BAFFOMETUS genoemd, niets anders geweest is, dan eene Reliquie, die in eene Vaas op het Outer der Kapel, in welke het Kapittel gehouden werd, bewaard werd.

Met dit echte ſtuk ſtaat een ander in verband, hetwelk de Heer MUNTER, insgelijks Hoogleeraar der Godgeleerdheid te *Koppenhagen*, in een Handſchrift der Bibliotheek *Corſini* te *Rome* ontdekt heeft, hetwelk in het Fransch in de tweede helft der XIIde eeuw opgeſteld is. Het is *het Boek der Statuten van de Orde der Tempelieren*, waar van MUNTER eene

eene Hoogduitsche Vertaling gegeven heeft met ophelderende aanmerkingen te *Berlin* 1794 in 8vo. Ook deze kon zonder bedenken in de Voorrede schrijven: „ Het is thans volkomen uitgemaakt, dat al de beschuldigingen, op welke de affchaffing dezer Orde, „ die met geheel andere oogmerken voltrokken werd, „ naar den schijn gegrond was, door onkunde en „ zwarte boosheid voortgebragt zijn, dat de geheele „ inrigting der *Tempelieren*, naar den geest hunner „ eeuw beoordeeld, onschuldig en onberispelijk was; „ en dat zij alleen gevallen zijn, omdat een hebzuchtig en trouweloos Koning zich niet ontzag, alle „ middelen ter hand te nemen, welke gewetenloosheid en dwingelandij hem aanboden, om zijne „ onverzadelijke gierigheid en bloeddorstige wraakzucht te bevredigen." Ook geeft de Geschiedenis inderdaad getuigenis, dat FILIPS, behalve de schatten, welke hij terstond van eersten af, bij het algemeen gevangennemen der *Tempelieren*, naar zich trok, nog ongevaar twee derde van hunne roerende goederen zich toegeëigend heeft; dat de *Hospitaliers* of *St. Jans* Ridders hem, om een gedeelte derzelve te bekomen, 200,000 *Livres*, eene verbazende som in dien tijd, voor de Proceskosten moesten betalen; dat desniettemin de Hovelingen hun veel daar van ontnomen hebben, zoodat zij door het handhaven van hun regt, uit hoofde van de zware onkosten, arm zijn geworden, dat de Paus aan den Koning deswegens wel *voorstellen* gedaan, maar van hem ten antwoord gekregen heeft, dat de Paus zijne belofte, om de Hospitaal-Orde te hervormen, nog niet

niet vervuld had, eindelijk dat deze Orde aan volgende Koningen ook nog andere bewilligingen voor de aan haar overgelatene goederen heeft moeten toeftaan.

V BOEK VI Hoofdft. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Nieuwe Ridderordens in Spanje en Portugal.

In plaats van de vernietigde Orde der *Tempelieren*, ontftonden in *Spanje* en *Portugal nieuwe Ridderordens*. Voor deze beide Rijken fcheen de behoefte van zulke krijgsgenootfchappen grooter dan elders te zijn, uit hoofde van de nabuurfchap der *Arabieren*, en de aanhoudende oorlogen der Christenen met dezelve. Ook waren reeds in vroeger jaren dergelijke Ridderordens aldaar opgerigt. Van *San Jago*, (of den Heil. JACOBUS,) *de Compostella*, *Calatrava* en *Alcantara*, in de Koningrijken *Kastilien* en *Leon*, beroemd door hunne dapperheid tegen de Mooren, en daar voor met zeer rijke inkomften beloond. Thans kwam 'er de Orde bij van *onze Lieve Vrouw* van *Monteza*, geſticht door JAKOB II, Koning van *Arragon*, in de ftad van denzelfden naam, in het Koningrijk *Valencia*, in 1307. JAN XXII ftond toe, dat de goederen der Tempelheeren aldaar tot dezelve befteed werden; gelijk in het algemeen de Pausfelijke bekrachtiging tot alle deze Ordens vereischt werd. Even dus ftichtte in 1319 de Koning DIONYSIUS van *Portugal*, alwaar de Ridderorde van *Avis* reeds beftond, en waar zich ook de Orde van *San Jago* had uitgebreid, uit de meermaals gemelde goederen, de *Christus-Orde*, die aanzienlijker en rijker is dan de overigen. Aan de *Christus-Orde* gelijk aan de Ridders van *Avis* is ook door ALEXANDER VI ontflag verleend van de gelofte van kuischheid, en de vrijheid gegeven, om te trouwen.

ZE-

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Algemeene Geschiedenis van den Godsdienst. Nieuwe plegtigheden. Heiligen. Reliquien. enz.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Gebruik van de H. Schrift.

Wie tot dus ver de Kerkelijke Geschiedenis van dit Tijdvak met oplettendheid heeft gelezen, zal gezien hebben, hoe de bron, uit welke de Godsdienst en deszelfs leerstukken door de Christenen werden afgeleid, inderdaad voortvloeide van onder den troon der Roomsche Kerkhoofden. Hoe zeer men den schijn maakte, van de *Heilige Schrift*, *de Overleveringen*, en thans zelfs de *Wijsbegeerte*, maar ook *nieuwe Openbaringen* te erkennen, als de bronnen en gronden van het Geloof aan de leerstukken van den Godsdienst, was zulks inderdaad enkel goochelspel, dewijl reeds eeuwen lang omtrent de *H. Schrift* was voorgeschreven, hoe men dezelve verklaren en uitleggen moest. De *Overleveringen* moesten door het Opperhoofd der Kerk ten aanzien van derzelver echtheid en noodzakelijkheid beoordeeld worden; de *Wijsbegeerte* had reeds lang geleerd, het gezag der Kerk te eerbiedigen en naar de oogen te zien; en zelfs de *nieuwe Openbaringen*, op welke sommige Heiligen van dezen tijd roemden, moesten zich insgelijks aan het oordeel der *Roomsche* Bisschoppen onderwerpen.

Aanprijzing der-

Het is waar, de Heilige Schrift werd nadrukkelijk aangeprezen en veelvuldig gebruikt en aangehaald; door

door de *Mystieken* van dezen tijd. De H. BERNHARD, de voornaamste onder hen, was een groot vereerer der Heilige Schrift, zonder welke hij zeldzaam predikte en schreef, maar dit alles was voor ieder, behalve de Geestelijkheid, verloren, alzoo hij de *Latijnsche* taal gebruikte. Maar ook voor de Geestelijkheid konden de lofspraken door dezen Heiligen aan de Heilige Schrift gegeven, weinig baten; alzoo hij het regt van derzelver uitleggingen aan de Kerk, dat is, aan de Kerkvaderen, Kerkvergaderingen en aan de Pausen in der tijd toekent. In eene Kerkrede over *Exod.* XVI. 7. (*) zegt hij: ,, Deze woorden zijn wel in de Schrift voor derzelver plaats en tijd gesteld; maar de Moeder, de Kerk, heeft ze niet onvoegelijk op den dag vóór de geboorte des Heeren toegepast; die Kerk, zeg ik, welke den raad en geest van haren Bruidegom en God bij zich heeft, wier beminde tusschen hare borsten verblijft; terwijl hij voornamelijk de woning van haar hart zelve bezit en voor zich behoudt. Zij is het namelijk, die zijn hart wondt, en het oog harer beschouwing zelfs in den afgrond der verborgenheid Gods heeft ingedoopt; zoodat voor hem in haar hart en voor haar in het zijne een eeuwigdurende gedachtenis overblijft. Wanneer zij derhalve in de Heilige Schrift eenige woorden verandert of verwisselt: (*alterat vel alternat*,) dan is deze zamenstelling sterker, dan de eerste plaatsing der woorden, en mis-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zelve door den H. BERNHARDUS.

(*) *Sermo* III. *in Vigilia Nativitatis Domini Vol.* II. *Opp. pag.* 45.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

misschien zoo veel te sterker, hoe grooter het onderscheid tusschen beeld en waarheid, licht en schaduw, vrouw en dienstmaagd is." Het zal daarom niet noodig zijn, meer plaatsen aan te halen, uit Schrijvers van dezen tijd, in welken zij den Bijbel aanprijzen als noodzakelijk te kennen, zoo dat, met de Heilige Schrift onbekend te zijn, even hetzelfde zij, als CHRISTUS niet te kennen, dat men zonder haar van elken wind van leering rondgedreven wordt enz., want het geen hier uit nadrukkelijk had moeten volgen, de menschen op te sporen, om den Bijbel vlijtig te lezen, verzuimden zij. Zij lazen hem voor de Leeken in de Latijnsche Vertaling, en de Kerk had hem voor hen gelezen.

Het vertalen en lezen van den Bijbel verboden

Veel meer droegen de Pausen en Kerkvergaderingen zorg, dat niet het lezen van den Bijbel voor de Leeken gemakkelijker mogt gemaakt worden door Vertalingen in de taal der bijzondere landen. De Kerkvergadering in het jaar 1129 te *Toulouse* gehouden, verbood (*), dat de Leeken het Oude of Nieuwe Testament zouden hebben, ten ware zij uit bijzondere godsvrucht een Psalmboek of een uittreksel van den openbaren Kerkedienst, (*breviarium pro divinis officiis*,) of de gebeden en gezangen aan de Heilige Maagd, (*horas B. Mariæ*,) wilden bezitten; doch tevens verbood zij ten scherpste, dat zelfs deze Boeken aan niemand, in de moedertaal overgezet, veroorloofd zouden wezen.

Nog merkwaardiger zijn hier twee *Brieven* van Paus

(*) HARDUIN *T.* VI. *P.* II. *pag.* 1152. *Can.* 12.

Paus INNOCENTIUS III, in het jaar 1199, wegens dit onderwerp naar *Metz* gezonden (*). In de eerste, geschreven aan al de inwoners der gemelde stad en het daar toe behoorende Kerspel, zegt hij: dat hij van den Bisschop verstaan had, dat onder hen vele Leeken en vrouwen, uit sterke begeerte naar de Heilige Schrift, zich de Euangelien, de Brieven van PAULUS, de Psalmen, de Zedeleere van HIOB, (dit is de zoogenoemde Uitlegging van GREGORIUS *den Grooten* over dit Boek,) en meer andere in het *Fransch* hadden laten overzetten, en zich onderstonden, in hunne geheime vergadering volgens deze Overzettingen te leeren; en ook stout genoeg waren, om aan hunne Pfarheeren, die hen deswegens bestraften, te antwoorden, dat hun uit de Schrift bekend was, dat hun dit niet verboden mogt worden. Sommigen, zoo vervolgt de Paus, verachtten ook de eenvoudigheid van hunne Priesters, en morden heimelijk, wanneer dezen hun het woord des heils voordroegen, dat zij hetzelve beter in hunne boeken hadden, en het ook verstandiger konden uitdrukken. Vervolgens onderneemt de Paus hun te bewijzen, hoe verkeerd hun gedrag was. Hunne geheime sluipvergaderingen streden tegen den wil van God, die bevolen had, dat het Euangelie openlijk zou gepredikt worden, maar zulke werken der duisternis waren aan de Ketters eigen. Ook mogten de verborgenheden des geloofs niet aan allen zonder onderscheid, maar alleen aan zulken bekend gemaakt wor-

(*) *Innocent.* III. *Epistt. L.* II. *Epist.* 141, 142.

worden, die ze met een geloovig verſtand vatten konden, dewijl de Heilige Schrift zulke diepten heeft, dat de geleerde en verſtandige mannen naauwelijks in ſtaat zijn, om in dezelve in te dringen. Daarom was oudtijds bevolen, elk beest, dat op den heiligen berg zou komen, te ſteenigen, opdat geen eenvoudige en ongeleerde het wagen mogt, het verhevene der Schrift te beklimmen, of anderen daar omtrent te onderwijzen. Dit was een inbreuk in de regten van het Leeraarsambt; en indien iemand eene hoogere roeping tot leeren wilde voorgeven, moest hij die door wonderwerken of getuigenisſen der Schrift bewijzen. Het is waar, den Priesteren was de wetenſchap om te leeren zeer noodig; doch de eenvoudigſten onder hen mogten zelfs van de Geleerden, (*Scholasticis*,) niet gering geacht; maar hun ambt moest geëerd worden, nademaal zij in eene bijbelplaats, (*Diis non detrahes*,) zelfs *Goden* genoemd worden. Hen te beſtraffen komt den Bisſchop en niet het volk toe. Ook mogt niemand, zoodanige ſtoutheid daar mede ontſchuldigen, dat zelfs de Ezelin den Profeet beſtraft had, naardien daar alleen mede te kennen gegeven wordt, dat een ieder zijnen Broeder in het verborgene moet vermanen, maar niet, dat men dit openlijk zijnen Vader en Priester zou mogen doen. Ten ſlotte vermaant de Paus, en beveelt hun, ter vergeving hunner zonden, hun gedrag te veranderen, en aan het Katholijk Geloof getrouw te blijven, dewijl hij hen anders tot gehoorzaamheid zou dwingen. Op denzelfden zin loopt de andere Brief, die aan den Bis-

ſchop

schop van *Mets* geschreven is. Dit waren zeker aanhangers der *Waldenzen*, die eenigen tijd te voren verscheidene Boeken der Heil. Schrift in het *Fransch* hadden laten vertalen. Hoe het zij, als velen van deze inwoners van *Mets* niet wilden gehoorzamen, zond de Paus in het jaar 1200 eenige Abten derwaarts, die de afschriften dezer Overzetting verbrandden, en deze geheele partij uitroeiden.

Andere overzettingen.

Voorts waren 'er vóór deze beide *Fransche* Vertalingen andere, zoo in de XIIde als tegen het einde der XIIIde eeuw voorafgegaan, die voornamelijk in het verbasterd Latijn, den grond der Fransche taal, (*en Roman*, *en Langue Romance*,) waren opgesteld. Wij vinden (*) onder anderen gewag van eene Fransche Overzetting van het *Hoogelied*, welke aan de Cisterciensen zoo zeer mishaagde, dat zij op een algemeen Kapittel in het jaar 1200 geboden, dat dezelve in alle hunne Kloosters verbrand zou worden. In *Italië* zal de *Dominikaner* GIACOMO DI VIRAGGIO, gemeenlijk JACOBUS DE VORAGINE geheten, die omtrent het jaar 1298 als Aartsbisschop van *Genua* gestorven is, de eerste Overzetting van den Bijbel in de landstaal geleverd hebben, hoewel men 'er nooit een afschrift van gevonden heeft, waarom men aan dit berigt twijfelt (†). Waarschijnlijk is het berigt van den *Jesuiet* MARIANA (§) geloofwaardiger, dat ALFONSUS, Koning van *Kastilië*,

(*) *Hist. Litter. de France T.* IX. *p.* 149.

(†) FABRIC. *Bibl. Med. et inf. Latin. T.* IV. *p.* 21.

(§) *De reb. Hispan. L.* XIII. *C.* 7.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

lië, in de later tijden der XIIIde eeuw de Heilige Schrift in de gebruikelijke taal van zijn Rijk heeft laten overzetten. Omtrent het midden van die eeuw bragt RUDOLF VAN HOHENEMBS, op begeerte van Keizer KOENRAAD IV, het Oude Testament in Duitsche Verzen, die weleer in een Handschrift van het Klooster *St. Gallen* bewaard zijn geworden (*). Doch het blijkt genoegzaam, dat doorgaans Geestelijken en Monniken voor hun vermaak, of op begeerte van eenige Grooten, Overzettingen of omschrijvingen, woordelijk uit de oude Latijnsche Overzetting getrokken en vervaardigd hebben, welke weinig waarde hadden en onder de Handschriften der Kloosters of andere verzamelingen begraven lagen, zoodat 'er de Leeken niets aan hadden.

Een geschrift van den beroemden *Franciskaner* BONAVENTURA, *Biblia Pauperum*, is niet, zoo als men volgens den titel denken zou, een uittreksel uit den Bijbel voor arme Leeken, maar eene aanwijzing voor Predikers, om hunne Toehoorders van den laagsten stand, de noodigste voorschriften omtrent deugden en ondeugden en andere onderwerpen van het geloof der Kerk uit Bijbelsche personen en geschiedenissen te verklaren, alle in eene Alphabetische orde vervat. Over het geheel blijkt uit hetzelve, dat BONAVENTURA weinig geweten hebbe, hoe men de Bijbelsche Geschiedenissen op eene nuttige wijze behoore te gebruiken. In

(*) USHER. *Hist. Dogmat. controversa inter Orthodoxos et Pontificias de Scripturis et Sacris Vernaculis. pag.* 152.

In de volgende XIII en XIVde eeuwen bleven deze zelfde begrippen ſtand houden; even eens begonnen ſommigen wel door te zien, dat het oorſpronkelijk Christendom niet wel zuiver kon afgeleid worden uit overlevering, Kerkvaders, beſluiten der Concilien, meeningen der Scholastieken, Decretalen der Pauſen enz., maar dat men hetzelve van CHRISTUS en zijne Apostelen leeren moest; maar even eens bleven zij voortgaan, de Schrift aan het gezag der Kerk te onderwerpen.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

PIETER D'AILLY.

PIETER D'AILLY ſchijnt hier van iets gevoeld te hebben, toen hij tegen het begin der XVde eeuw zijne *aanprijzing der Heilige Schrift* opſtelde, in den vorm eener Kerkrede, (*Recommendatio ſacrae ſcripturae*; *ſuper hanc petram aedificabo Eccleſiam meam Matth. C.* XVI. 18.) (*) Hij zegt: de Kerk is op eene rots gebouwd. Maar wat deze rots is? is eene vraag, welke door de gevoelens der Heiligen zeer wijdloopig is geworden. AUGUSTINUS verſtaat daar door in eene plaats zijner ſchriften PETRUS; maar op vele andere plaatſen verklaart hij dezen rotsſteen van CHRISTUS, en deze verklaring is wel de beste. PAULUS zelve noemt CHRISTUS den *rotsſteen*, 1 *Cor.* X. 4. en wie zou toch de vastigheid der Kerk gronden op de zwakheid van PETRUS? Daar nu PETRUS gewankeld heeft en ook zijn plaatsvervanger niet vast gegrond is, waar over nog meer verſchillen ontſtaan zijn: (*cum jam discrepent de ſummo Petri ſacerdotio Pontifices, et litigent*

(*) *In* JO. GERSON. *Opp. T.* I. *Append. p.* 603-610.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

gent de summo Pontificio sacerdotes,) wie zou dan toch onderstaan te beweeren, dat iemand, wie ook, hij moge nog zoo zeer in heiligheid en waardigheid schitteren, hij mag een Priester, een Bisschop, of PETRUS, of plaatsvervanger van PETRUS, of iemand anders buiten CHRISTUS zijn, de grond, het fundament der Christelijke Kerk zou zijn? De Apostel zegt ronduit het tegendeel: *Niemand kan een ander fundament leggen, dan hetwelk gelegd is, namelijk*, CHRISTUS JEZUS. Doch hoe het zij, wij kunnen, naar den Geestelijken zin, door dezen rotssteen *de Goddelijke Schrift* en de Heilige leere van CHRISTUS verstaan, welke van eene zoo sterke en duurzame vastigheid is, dat de Kerk van CHRISTUS met regt op dezelve gegrond is enz.

JOAN GERSON.

De waardige leerling van D'AILLY, nog kundiger en vrijer onderzoeker dan zijn leermeester, JOAN GERSON, schreef insgelijks *aan de Heilige Schrift* het hoogste gezag in geloofszaken toe, en evenwel bepaalt hij dit weder naauwer van eenen anderen kant. „ Zij is, schrijft hij in éêne zijner Verhandelingen (*), de regel des geloofs, tegen welke, wanneer zij regt verstaan wordt, geen gezag en geene menschelijke rede toegelaten mag worden; noch eenige gewoonte, instelling of gebruik geldt, zoodra men bewijzen kan, dat zij met de Schrift strijdig is. Deze regel is een gemeene grond voor ons en de Ketters, welke wij zoeken te bestrijden." Maar ter-

(*) *Tractat. contra haeresin de communione Laicorum sub utraque specie Opp. T. I. pag.* 457.

terstond daar op beweert hij, dat de Schrift zich bij slot, ten aanzien van hare aanneming en zekere verklaring, in het gezag, de aanneming en goedkeuring der algemeene Kerk, bijzonder der allereerste, ontbindt, welke haar en haar verstand onmiddelijk van CHRISTUS, door openbaring van den Heil. Geest op het Pinksterfeest, en anders meermalen, ontvangen heeft. In een ander geschrift (*) verzekert hij: de letterlijke zin der Schrift moet zoo beoordeeld worden, als de door den Geest ingegevene en geleide Kerk dien bepaald heeft; maar niet naar ieders willekeur en verklaring. ,, Deze woordelijke zin, voegt hij 'er bij, is eerst door CHRISTUS en de Apostelen geopenbaard, en door wonderwerken opgehelderd; vervolgens door het bloed der Martelaren bevestigd; verders van de Leeraren door hunne bewijzen en gevolgtrekkingen tegen de Ketters ontvouwd; en daar op door de heilige Kerkvergaderingen beslisfend bepaald geworden. Eindelijk hebben Kerkelijke en Wereldlijke Rigters tegen die genen straffen verordend, die stout genoeg zijn, om zich aan deze bepaling niet te willen onderwerpen, dewijl 'er anders aan het kibbelen en twisten tegen de waarheid geen einde zou zijn." Zoo geloofden deze mannen, den Bijbel allen schuldigen eerbied te bewijzen, terwijl zij tevens ieder wilden noodzaken, denzelven niet anders te verklaren, dan zoo als de Kerkvergaderingen, die het geloof hunner eeuw in den-

(*) *Propositiones de sensu litterali S. S. et de causis errantium ib. pag.* 3.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

denzelven inbragten, onveranderlijk hadden voorgeschreven. GERSON had zich, gelijk wij hier voor gezien hebben, niet zeer gunstig uitgelaten over de gezigten en openbaringen der H. BIRGITTA, maar bij eene andere gelegenheid moest hij, volgens het heerschend leerstelsel, des te meer toegeven. Dus zegt hij in eene zijner Predikatien (*), dat de Heil. Geest somtijds in later tijden aan de Kerk uitleggingen der Heilige Schrift openbaart, onder zoodanige leerstukken telt hij de leer: *dat de Maagd* MARIA *niet in de erfzonde ontvangen is*, ook: *dat zij met ziel en ligchaam in het Paradijs is.* Op dezelfde wijze is na de invoering van het Feest der geboorte van den Heil. JOANNES, *de geboorte van onze Lieve Vrouw*, (*Dominae nostrae*,) door de *openbaring van eene eenige vrouw* vastgesteld en meer soortgelijke. Voorts is, volgens GERSONS gevoelen, eene *algemeene Kerkvergadering* de laatste beslisfende Rigter in alle geloofszaken, en aan dezelve is de Paus ondergeschikt.

NIC. VAN CUSA's oordeel over de letter der H. Schrift

Hoe zeer ook andere verstandige Leeraars van dezen tijd de Heilige Schrift aan de willekeurige uitlegging der Kerk, of liever van hare aanzienlijke Godgeleerden onderworpen hebben, blijkt uit eene merkwaardige plaats van den Kardinaal NIC. VAN CUSA (†). „De geheele Katholijke Kerk kan, naar zijne verzekering, niet tot de letter der Schrift, maar wel

(*) *Sermo de Conceptione B. Mariae Virginis Opp. T.* III. *P.* III. *p.* 1330.

(*) *Ep.* VII. *ad Cler. et Litteratos Bohemiae p.* 857.

wel tot haren geest verpligt worden; en wanneer de letter niet dienftig is tot ftichting en voor den geest, dan neemt zij aan, het geen meer daar toe dient. Dus dwalen die genen, die de Kerk met menfchelijke gronden uit de letter beftrijden willen. Want de Kerk is een tijd lang zonder letter geweest; CHRISTUS heeft de Kerk zonder letter gefticht, dewijl hij niets gefchreven heeft. De Schrift volgt de Kerk, welke eer is dan de Schrift, en om welke de Schrift is, en niet omgekeerd."

JOAN WESSEL een Hervormer uit de Schrift.

Op deze wijs kwam het geloof der Christenen altijd neder op het gezag der Bisfchoppen of eigenlijk van den Paus; evenwel begonnen 'er mannen op te ftaan, hoewel flechts enkelde, die op het fpoor kwamen der waarheid, en aantoonden, hoe vele vreemde leeringen op deze wijze waren ingeflopen; doch hunne ftem werd niet gehoord, en zij zelve, deze beminnaars der waarheid en vrijheid, met verkettering en vervolging beloond. De voornaamfte onder hen was wel JOAN WESSEL, hoewel hij ook BASILIUS genoemd wordt, misfchien uit vervorming van zijn' naam; ook heet hij naar zijn Vader en een Dorp in *Westfalen*, waar misfchien zijne voorvaders geleefd hebben, HERMANS GESVORT of GANSFORT. Hij werd omtrent het jaar 1419 te *Groningen* geboren, en genoot een' tijd lang onderwijs in het Klooster der *Geestelijken des gemeenfchappelijken levens* bij *Zwol*. Vervolgens ftudeerde hij te *Keulen*, waar hij een tegenzin kreeg in de Wijsgeerte der Scholastieken, en zich voornamelijk aan die van PLATO overgaf, en ook andere oude *Griek-*

fche

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

sche Wijsgeeren las. Eenige *Grieksche* Monniken zullen hem in hunne taal onderwezen hebben. Van waar hij kennis in het *Hebreeuwsch* gekregen hebbe, is onzeker, misschien van eenige *Joden*. Hij reisde vervolgens naar *Heidelberg*, om daar de Godgeleerdheid te onderwijzen, doch men liet hem dit niet toe, omdat hij geen *Doctor* was in deze wetenschap, en de waardigheid van *Doctor* wilde men hem niet geven, omdat hij niet tot de Geestelijkheid behoorde. Hij keerde derhalve naar *Keulen* weder, kwam vervolgens te *Leuven*, en eindelijk te *Parys*, waar hij 16 jaren heeft doorgebragt, en de Wijsgeerige partijen zocht te vereenigen, maar zelve een *Nominalist* werd. Men verhaalt, dat hij daar of te *Bazel* van nabij bekend is geworden met den Kardinaal FRANCISCUS DE LA ROVERE, en dat hij zich, toen deze in het jaar 1474 onder den naam van SIXTUS IV tot Paus verkoren was, te *Rome* bevonden heeft; de nieuwe Paus had hem vrijheid gegeven, om eene gunst van hem te verzoeken, en WESSEL verzocht eeniglijk om een handschrift van den Hebreeuwschen en Griekschen Bijbel uit de *Vatikaansche* Bibliotheek; en als de Paus hem uitlachte, omdat hij niet om een Bisdom of eene rijke Prebende verzocht had, had WESSEL geantwoord: dat hij niets meer noodig had (*); sommigen echter twijfelen aan de waarheid van dit verhaal. Toen WESSELS vriend, JAN VAN WEZEL, van de Inquisiteurs ver-

(*) UBBO EMMIUS *Effigies et Vitae Professorum Acad. Groningae et Omlandiae p.* 18.

vervolgd werd, was WESSEL ook bekommerd, maar de ongemeene genegenheid der Bisſchoppen van *Utrecht* en *Munſter* jegens hem, ſchijnen hem daartegen beveiligd te hebben. Hij overleed in het jaar 1489 (*).

WESSEL werd wegens zijne groote en uitgebreide geleerdheid, gepaard met ongemeene godvruchtigheid, genoemd *het licht der wereld*, (*lux mundi*;) maar zijne partijen, wier duisternis hij zocht te verdrijven, noemden hem *leermeester van tegenſtrijdigheden*, (*Magister Contradictionum.*) De Akademiſche Leeraars, en inzonderheid de Monniken, namen het euvel, dat hij den Heiligen THOMAS en andere helden der School, als ongeleerde lieden, verachtte, ARISTOTELES zonder verſchooning aantastte, en over het geheel van de geheele Wijsgeerig-Godgeleerde kraam van zijne eeuw, en zelfs van het Kerkelijk leerſtelſel merkelijk afweek. Ook voorzeide hij aan eenen van zijne vrienden, dat de tijd naderde, dat al die bewonderde Schoolſche Leeraars op derzelver eigenlijke waarde zouden vernederd worden. En wijzen zijne ſchriften genoeg uit, dat hij de kennis van den Godsdienst uit den Bijbel poogde af te leiden, zonder zich aan de toenmalige voorgangers te kreunen; bijzonder zijne verhandelingen: *de dignitate et potestate eccleſiastica*; *de Sacramento Poenitentiae*, *et quae ſint claves Eccleſiae*; *quae ſit vera Communio Sanctorum*, *de theſauro Eccleſiae &c. de Purgatorio*, in zijne verzameling van

(*) G. H. GÖTZE *Comment. de Jo. Weſſelo Lubecae* 1719.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

JAN VAN WESEL.

van Verhandelingen, gedrukt onder den titel: *Farrago rerum theologicarum.*

JAN VAN WESEL, (gemeenlijk JOANNES DE VESALIA genoemd,) een vriend van JAN WESSEL, verdient naast dezen geplaatst te worden, omdat hij insgelijks den Godsdienst der Christenen alleen uit de Heilige Schrift afgeleid wilde hebben. Eigenlijk heette hij JAN BURCHARD; maar was te *Wezel* geboren. Hij onderwees een' tijd lang de *Theologie* op de Hooge School te *Erfurt*; waar hij in het jaar 1456 *Doctor* in deze wetenschap geworden was; en LUTHER verzekert, dat hij uit deszelfs Boeken, met welke hij deze Universiteit bestuurd had, *Magister* is geworden. Naderhand werd hij Prediker te *Worms*; maar hier scheen hij van de bevelen van den Paus, van het Vasten en van den Aflaat, dwalingen te leeren. De *Thomisten* hadden deze gevoelens uit zijne Predikatien verzameld, en eenige aanhangers van den Pausselijken Stoel bragten het zoo ver, dat hij in het jaar 1479 te *Mentz* ter onderzoek van zijne dwalingen verschijnen moest, hebbende de Aartsbisschop DIETHER, uit vrees voor den Paus, aan de Universiteiten van *Heidelberg* en *Keulen* geschreven, dat zij ten dien einde eenige Godgeleerden derwaarts zouden zenden. Ook kwamen 'er verscheidenen, en onder dezen twee *Domikanen* en *Inquisiteurs* van *Keulen*. Volgens eene lijst van de leerstellingen, over welke men hem te regt stelde, gevoegd achter de *Chroniek van Auersberg*, (*Chronicon Abbatis Urspergensis*,) zal JAN VAN WEZEL aan de Prelaten het regt ontzegd hebben,

ben, om wetten te geven, dewijl CHRISTUS den Apostelen enkel bevolen heeft, om het Euangelie te verkondigen. Ook geleerde en wijze Christenen zouden, naar zijne meening, niet geregtigd zijn, om de woorden van CHRISTUS te verklaren, hetwelk CHRISTUS alleen doen kan. De *Aflaat* was volstrekt niets bij hem; aan de *Glosse* gaf hij geen geloof; even zoo min aan de schriften der *Doctoren*, zelfs der Heiligen. Van de *Kerkelijke geboden* oordeelde hij, dat zij niet zoo sterk verpligten, dat men zou zondigen met ze niet te houden. Hij ontkende, dat in de woorden: *Uw Koningrijk kome!* om het Hemelrijk gebeden wordt, dewijl dit niet tot ons komt. Hij erkende, dat zelden twee geleerden, zelfs in het geloof, met malkander eens zijn; niemand houdt het met mij, zegt hij, behalve het Euangelie, waar wij allen eens zijn. God heeft, naar zijn voorgeven, van Eeuwigheid een Boek gemaakt, in hetwelk hij alle zijne uitverkorenen heeft opgeschreven; niemand hunner wordt daar in uitgewischt. Dezen worden alleen door Gods genade zalig; en al wilden alle Priesters hen verdoemen of in den ban doen, zij worden evenwel zalig; zoo als die geen, wien God verdoemt, door alle Priesters en door den Paus zelven niet zalig kan worden. Hij vreesde, dat de toenmalige *Doctoren* de Heilige Schrift verkeerd en slecht verklaarden. Alleen eendragt en vrede, zegt hij, maar niet de Paus en de Geestelijkheid, konden iets tot zaligheid toebrengen. Wie de wereldlijke magt of overheid wederstaat, verzet zich tegen de ordening van God.

Als

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Als PETRUS het *vasten* zou ingesteld hebben, dan zou hij zulks misschien gedaan hebben, opdat hij zijn' visch des te beter zou kunnen verkoopen. CHRISTUS heeft geen *vasten* voorgeschreven, noch eenige soort van spijzen verboden. Het *heilig olijfsel* is niet beter dan gemeene olie, welke men eet. CHRISTUS heeft ook geen *Feestdag* bevolen te vieren; hij heeft geen gebed geleerd, dan het *Onze Vader*; hij heeft geenszins aan de Priesters geboden, de *zeven Canonieke uren* te zingen of te lezen. *In de Mis* heeft PETRUS de teekenen alleen door het *Onze Vader* gewijd, en gebruikte ze terstond daar op met anderen; maar thans moet de Mispriester een uur lang en meer in de koude staan, tot nadeel van zijne gezondheid. De Heilige Kerk heeft geen *vasten* ingesteld, noch in de vastentijd de bruiloften verboden. Thans legt men aan hun, die *biechten*, tot eene *boete* op, dat zij naar *Rome*, of eene andere afgelegene plaats, in *bedevaart gaan*, een streng *vasten* waarnemen, en vele *gebeden* opzeggen zullen; maar CHRISTUS heeft alleen gezegd: *ga heen en zondig niet meer!* Zoo is de Christenheid door menschelijke wetten bezwaard geworden. De Heil. Schrift zegt niet, dat de Heil. Geest van den Zoon van God uitgaat. Die naar *Rome* te bedevaart gaan, zijn dwazen, zij konden t'huis vinden en hebben, wat zij elders zoeken. Eindelijk wilde hij in de *Apostolische* Geloofsbelijdenis, bij de plaats: *eene Heilige Kerk*, het woord: *algemeene* niet bijgevoegd hebben, gelijk ook HIERONYMUS niet gedaan had; omdat de *algemeene* Kerk, of de algemeene vergadering

ring van alle gedoopten geenszins heilig is; maar veel meer het grootste getal daar van onder de verworpenen behoort.

Nadat de buitenlandsche Godgeleerden te *Mentz* bijeen waren gekomen, nam het Kettergerigt over JAN VAN WESEL, die ondertusschen in het *Franciskaner* Klooster gevangen zat, eenen aanvang. Vooraf had hij onder eede moeten beloven, dat hij alle zijne schriften zou overgeven, opdat hij uit dezelve overtuigd zou kunnen worden. Eene langdurige zware ziekte had hem verzwakt, evenwel behandelde men hem met den driftigsten Ketterijver. Hij ontkende sommige dingen gezegd te hebben, andere zocht hij goed te verklaren, terwijl hij zich vergeefs op zijn' ligchaams-toestand beriep. De ooggetuige, die dit verhaalt, merkt aan, dat hij, de eenige stelling van den uitgang des Heiligen Geestes uitgezonderd, ten aanzien der overige geene zoo strenge beoordeeling verdiend had; men had slechts een langer uitstel moeten bewilligen, en hem een' raadgever toestaan; ook hadden al zijne partijen niet van den tegengestelden wijsgeerigen aanhang, (*de via Realium*,) moeten zijn. Zoo de Monniken niet van de begeerte gedreven waren geweest, om over eenen Wereldlijken Geestelijken, bijzonder zulk eenen, die hunnen THOMAS niet vereeren wilde, te zegepralen, dan zou men zachter en genadiger met hem hebben kunnen handelen. 'Er waren zelfs onder de aanwezende Godgeleerden sommigen, die hun misnoegen over de hem afgedrongene herroeping en het verbranden van zijne schriften betoonden, en

een van hen verzekerde, dat de meeste hem tegengeworpene Artikelen zich heel wel lieten verdedigen. LUTHER, die 's mans schriften zoo vlijtig gelezen had, voegt 'er bij: dat men ook dit onder zijne dwalingen gesteld had, dat hij niet wilde zeggen: *Ik geloof, dat 'er een God is*; maar: *Ik weet, dat 'er een God is.* Hoe het zij, hij werd voor een' Ketter verklaard, en in het *Augustiner* Klooster te *Mentz* opgesloten, alwaar hij kort daar na gestorven is.

Zoo ging het meer anderen, die reeds in de XIVde maar menigvuldiger in de XVde eeuw denzelfden weg betraden. JOANNES TAULER, JOANNES WIKLEF, JOANNES HUS, THOMAS VAN KEMPEN, HIERONYMUS SAVANAROLA enz., welke ons op eene andere plaats zullen voorkomen. Maar JAN VAN GOCH, dus naar zijne vaderstad in het Hertogdom *Kleef* genoemd, die eigenlijk PUPPER heette, mag hier niet met stilzwijgen voorbijgegaan worden. Hij was een Priester te *Mechelen*, waar hij ook een Nonnenklooster naar den regel van AUGUSTINUS gesticht had, wiens *Prior* hij was, en is in het jaar 1475 daar overleden. Men noemt onder zijne schriften bijzonder de volgende: *van de vrijheid van den Christelijken Godsdienst; van de waarde der Heil. Schrift; van de schriften der Scholastieken; van den staat der zielen na dit leven; van de wederherstelling des menschdoms door* CHRISTUS *en van de Monniksgeloften.* WALCH (*) heeft de beste berig-

(*) *Fascic.* IV. *Monumentor. medii aevi. Praef. p.* XIII. *et p.* 73-239.

rigten van hem verzameld, en onder anderen eene Zamenſpraak, van hem opgeſteld, in het licht gebragt: *De quatuor erroribus circa legem euangelicam exortis, et de votis et religionibus fictitiis Dialogus.* In welke hij vooraf belooft, *alles enkel en alleen uit de bron der Kanonieke ſchriften te zullen afleiden, terwijl derzelver gezag alleen onwederſprekelijk is.* De *dwalingen*, welke in deze zamenſpraak opgegeven en wederlegd worden, zijn: De *eerſte*, wanneer met de Euangeliſche Wet de waarneming der *Mozaïſche* verbonden wordt. De *tweede* was de dwaling der genen, die de volmaaktheid van het Christelijk leven alleen in het geloof ſtellen, en de geloofswerken voor noodeloos houden. De *derde dwaling* vindt hij in de *Pelagiaanſche* Ketterij, eene Ketterij, zegt de Schrijver, welke wel van de Kerk veroordeeld, en met vele getuigenisſen der Heilige Schrift verworpen is geworden, maar welke nog in veler harten te vinden is. De *vierde* dwaling heeft bijzondere betrekking op de Monniken en derzelver geloften. Velen, zegt hij, zijn zoo dwaas, van te gelooven, dat tot de volmaking der werken van de Euangeliewet de *verbindtenis van eene gelofte noodig is*; maar waar door zij de *Euangeliſche wijsheid* in eene verbindende *dienstbaarheid* veranderen; niet ver van het *Farizeeſche* Bijgeloof verwijderd zijn, en met de Ketterij van PELAGIUS grootendeels overeenſtemmen, vervolgens wordt dit onderwerp geſtaafd tegen de gezegden van den Heiligen THOMAS en de uitzonderingen der *Thomisten.*

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Overzettingen van den Bijbel

Soortgelijke meer doorzigtige mannen konden intusschen weinig nut ter wezenlijke verlichting des volks stichten door hunne schriften, omdat dezelve doorgaans in het Latijn waren opgesteld; meer vrucht konden *gedrukte Overzettingen* des Bijbels in de gewone moedertaal te wege brengen. En nogtans ontrieden zelfs lieden van geest en vrijmoedigheid dezelve. Men moet, zegt GERSON, de Overzetting van den Bijbel in onze taal verbieden (*). Hij vreesde, dat door het onbepaald vrij lezen der Heilige Schrift eene ijdele nieuwsgierigheid en neiging tot zonderlinge gevoelens al te veel voedsel zou ontvangen. Ook toont hij niet duister zijne bekommering, dat het heerschend leerstelsel der toenmalige Kerk daar door te veel gevaar zou loopen (†).

Geheel anders dachten twee Engelsche Geestelijken en Tijdgenooten: JAN WIKLEF en JAN TREVISA, die beide den Bijbel in de taal van hun vaderland hebben overgezet. Van den eersten zullen wij in het vervolg spreken; TREVISA, een Priester uit *Cornwall*, omtrent het jaar 1387, is minder bekend dan hij, maar geeft hem in edele wijze van denken niets toe. HENDRIK WHARTON geeft van hem berigten, en houdt zijne Bijbelvertaling voor dezelfde, welke te *Londen* in het jaar 1550 in 12vo onder

(*) *Lectio altera contra vanam curiositatem Opp. Tom.* I. *P.* I. *p.* 105.

(†) *Decem Considerationes Principibus et Dominis utilissimae Consid.* V. *Opp. Tom.* IV. *P.* II. *p.* 623.

der den naam van WIKLEF gedrukt is (*). — Men heeft ook nog meer ſporen van Bijbelvertalingen in levende ſpraken uit deze eeuw ontdekt. USHER (†) gewaagt uit een oud handſchrift, dat JAKOB MEERLAND den *geheelen Bijbel* in het *Nederduitsch* heeft overgezet, dat hij deswegens bij den Paus is beſchuldigd geworden, maar dat die, na zijn werk onderzocht te hebben, hetzelve heeft goedgekeurd. Men heeft naauwkeuriger berigten van *Franſche* Overzettingen. De oudſte van alle heeft GUIARS DES MOULINS, van het jaar 1291 af tot het jaar 1294, doch eigenlijk alleen van de Historiſche Boeken des Ouden en Nieuwen Testaments vervaardigd, waar bij naderhand de meeste overige Boeken gekomen zijn. — KAREL V, die ſedert het jaar 1364 regeerde, liet door den Superior van het Concilie van *Navarre*, en Doctor der Godgeleerdheid, NICOLAUS ORESME, eene andere zoodanige Overzetting bearbeiden, doch welke meestal de voorgenoemde volgde. Sedert hebben meer anderen daar aan verbeterd; eene nieuwe Bijbeloverzetting, of liever omſchrijving, bragt JAKOB LE GRAND, een *Paryſche* Godgeleerde, in het jaar 1462 tot ſtand. De eerſte gedrukte uitgave der Overzetting van GUIARS DES MOULINS kwam, op bevel van KAREL VIII, nog voor het jaar 1498 in het licht.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Van *Italiaanſche* Overzettingen is de oudſte, die nog

(*) *Auctar. Hist. Dogmat. Jac. Usſerii de ſcriptutis et ſacris vernaculis p.* 424-438. *cet.*

(†) *l. c. pag.* 165.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

nog voorhanden is, van NICOLAUS MALERMI, een' Venetiaanschen Benediktijner Monnik, in de tweede helft der XIVde eeuw gemaakt, en het eerst in het jaar 1471, en weder in het jaar 1477 gedrukt. Ook waren 'er *Spaansche* Overzettingen in den *Kastiliaanschen* en andere tongvallen, sedert de gemelde eeuw, doch welke men minder kent.

Bekend en merkwaardig zijn verscheidene *Hoogduitsche* Bijbelvertalingen van deze eeuw. De Keizer en Koning van *Bohemen*, WENZEL, die sedert het jaar 1378 op den troon zat, liet 'er eene van het Oude Testament vervaardigen, en dezelve in een Handschrift op Pergament in drie Deelen in groot Folio, met wonderbare pracht van prenten en verguldsel versierd, bewaren, welke door LAMBECIUS beschreven is (*). In de XVde eeuw kwam 'er eene Overzetting in het licht van eenen Onbekenden, welke meermalen is gedrukt geworden. Ook zijn 'er in deze eeuw *Nederduitsche* Bijbeloverzettingen eenigemalen gedrukt, welke gelijk ook de voorgaande merkwaardig zijn, voornamelijk om verscheidene daar in voorkomende plaatsen, uit welke blijkt, dat men thans reeds met meer vrijmoedigheid omtrent den Paus en de leer der toenmalige Kerk begon te denken en te spreken.

Men zou echter te overhaast besluiten, indien men uit deze arbeidzaamheid omtrent den Bijbel wilde afleiden, gelijk sommige Roomschgezinde Schrijvers na de XVIde eeuw hebben willen beweeren,

(*) *Bibl. Cæsar. Vindobon. L.* II. *p.* 749. *sq.*

ren, dat het lezen en het beoefenen der H. Schrift door deze Bijbelvertalingen ook voor den gemeenen man gemakkelijk gemaakt zij geworden. Immers, dezelve waren meest een arbeid van lediggaande Monniken, en op verzoek en last van Vorsten, Bisſchoppen enz. vervaardigd, en prachtig verſierd, en werden in de Boekerijen der Bisſchoppen, Kanunniken enz. als zeldzaamheden geplaatst, ook waren zij naar de gebrekkelijke Latijnſche Vertaling en in eene ſtootende dikwijls onverſtaanbare taal vervat. De Leeken mogten den Bijbel niet lezen, gelijk zij 'er nooit toe werden opgeſpoord, zij moesten zich vergenoegen met de geboden der Kerk; en zelfs de Geestelijken konden van het lezen des Bijbels geen voordeel trekken, dewijl zij zich moesten houden aan den zin, die door de Kerk bepaald was.

De openbaringen van de H. HILDEGARDIS.

Behalve ja boven de Heilige Schrift werden *Openbaringen*, welke men voor Goddelijk hield, aangemerkt en gebruikt als een bron van kennis van den Godsdienst. Deze Openbaringen, welke men in de geſchiedenis van deze eeuw ſtap voor ſtap ontmoet, bepaalden zich wel meest tot voorſchriften voor de Ordens van Monniken, de bevestiging van hunne heiligheid en wonderwerken, kleeding en andere omſtandigheden, evenwel dewijl men niet twijfelde, of zij waren Goddelijke Openbaringen, werd ook alles aangenomen, wat zij behelsden, en wanneer bij voorbeeld, de Maagd MARIA, aan eenen Generaal der *Karmeliten* verzekerde, dat elk, die in een *ſcapulier* van die Orde ſtierf, zekerlijk zalig was, werden velen van de moeite, gelijk zij geloofden, ont-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ſlagen, om aan hunne bekeering te arbeiden. — Onder anderen zijn wegens zoodanige Openbaringen in het midden der XIIde eeuw vermaard geworden twee *Duitſche* Nonnen, de beroemdſte van welke de *Heilige* HILDEGARDIS was. Deze kwam in het jaar 1099 te *Böckelheim* in het Graafſchap *Sponheim* ter wereld. Haar Vader HILDEBERT, een Edelman aan het Hof van gemelden Graaf, bragt haar in den ouderdom van vijf jaren in het Klooster *Diſibodenberg*, in het voormalig Vorstendom *Tweebruggen*. Hier een tijd lang Non en vervolgens Abdis geweest zijnde, ſtichtte zij met 18 van hare Zusters op eenen Berg aan de Rivier *Nahe*, tegen over de ſtad *Bingen*, in het Aartsbisdom *Mentz*, een nieuw Klooster, waar zij naar den Regel van den Heiligen BENEDICTUS leefde. Men noemde dit het Klooster van den H. ROBERT, of RUPRECHT, bij *Bingen*, (*in Monte S. Roberti de Pinguia*, of *in Pingis*,) omdat aldaar het graf zijn zal van den Heiligen RUPRECHT, Vorst der *Bingionen*, ten tijde van den *Frankiſchen* Koning PIPIN. HILDEGARDIS kreeg niet alleen den naam, dat zij vele wonderen verrigtte; maar zij beroemde zich ook, dat zij reeds in hare vroegſte jeugd openbaringen van God ontvangen had. Bijzonder in het jaar 1141, zoo als zij zelve in de Voorrede voor de Verzameling van hare Openbaringen verhaalt, kwam over haar uit den geopenden hemel een vurig licht van grooten glans, welk haar geheele brein, hart en borst doordrong, gelijk aan eene niet brandende, maar alleen verwarmende vlam. Nu verſtond

zij

zij op ééns de geheele Heilige Schrift, zonder dat zij dezelve uit de Spraakkunde zou hebben kunnen verklaren; ook had zij slechts, zoo als andere voorname jonge Dochters in de Kloosters, van eene Non de Psalmen leeren lezen, (namelijk in het Latijn.) TRITTENHEIM voegt 'er nog bij, dat zij, alhoewel in de gemelde taal geheel vreemd, evenwel sedert in deze taal hare schriften opgesteld heeft. Hare gezigten, zoo vervolgt zij zelve, werden haar niet in droomen, of in den slaap, of in eene geestbedwelming, of met ligchamelijke oogen, noch met de ooren van den uitwendigen mensch, gegeven; maar zij ontving ze wakende en verstandig in een rein gemoed, met de oogen en ooren van den inwendigen mensch, op openbare plaatsen, naar den wil van God. Hoe het daar mede toegegaan zij, was voor den vleeschelijken mensch heel zwaar, om te onderzoeken.

Terwijl HILDEGARDIS van het jaar 1141 af, de haar geschonkene Openbaringen tien jaren achter elkander bijeenverzamelde, welke verzameling zij *Scipias* noemde, welk woord men verklaard heeft, door *sciens vias*, kwam de Heilige BERNHARD, in het jaar 1147, in *Duitschland*, om het kruis aldaar te prediken. Te *Bingen* gekomen, liet hij zich dit geschrift der Abdis vertoonen, las het vlijtig door, en zeide vol verwondering tegen zijne reisgenooten: „ Dit geschrift is niet van menschen uitge-„ vonden; ook kan geen sterfelijk mensch het be-„ grijpen, ten zij hij inwendig en in zijne ziel door „ de liefde tot gelijkvormigheid met God vernieuwd

 „ is."

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

„ is." De Proost van het Klooster antwoordde hem, dat, het gene hij zeide, waar was; alleen vele Geleerden en Ongeleerden, Monniken en Wereldlijken plaagden de ziel van deze dienaresse van CHRISTUS door dagelijksche tegenwerpingen; zij praatten van hersenschimmen; (*cerebri phantasmata*,) of van bedriegelijke verbeeldingen, welke booze geesten deze ongeleerde vrouw toezonden. Maar BERNHARD sprak de magtspreuk: dat hij zich niet verwonderde, dat de genen, die in de zonde slapen, Goddelijke Openbaringen voor droomen hielden; de Apostel had toch reeds geleerd: dat de natuurlijke mensch niet kan begrijpen de dingen, die des Geestes Gods zijn enz. De goedkeuring van BERNHARD gold bijna zoo veel als de goedkeuring van den Paus, en ook deze volgde kort daar na. EUGENIUS III, die zich doorgaans door den Abt BERNHARD liet leiden, van de Openbaringen van HILDEGARDIS gehoord hebbende, liet onderzoek naar dezelve doen en schreef aan de Heilige Abdis, met eene volkomene toestemming, dat hij hare Openbaringen voor Goddelijk hield, alleen met eene vermaning, om daar onder nederig te blijven. Hij niet alleen, maar ook verscheidenen van zijne opvolgers, de Keizers KOENRAAD I en FREDERIK I, en andere aanzienelijke personen, bevalen zich in hare voorbidding aan, en verwachtten goddelijk onderwijs uit haren mond. BERNHARD had alle reden, om dankbaar aan haar te zijn, alzoo zij eenigen tijd te voren aan hem geschreven had, zijnen ijver ter bevordering van de kruisvaart prijzende, en hem verzekerende, dat

dat zij hem twee jaren geleden als *een' man in de zon staande* gezien had. Dus leefde HILDEGARDIS tot het jaar 1180, ook zich bezig houdende met het opstellen van andere schriften in de *Latijnsche* en *Duitsche* Taal. GREGORIUS IX en INNOCENTIUS IV lieten in de volgende eeuw hare wonderen onderzoeken, waar over men zich niet zeer behoeft te verwonderen, want schoon de Pausen zelve geene wonderen deden en niet ligt onder de Heiligen gerekend werden, zij beoordeelden nogtans de wonderdoeners en heiligen alleen dan gunstig, wanneer dezen niet van het Geloof der Kerk afweken. Alhoewel het niet blijkt, dat HILDEGARDIS gecanoniseerd is geworden, evenwel heeft zij eene plaats verkregen onder de Heiligen van hare Kerk, en ook in het *Roomsche* Martelaarsboek op den 17den September.

Wanneer men de verzameling der Openbaringen, welke zij zelve heeft nagelaten, en welke met die van de Heilige ELIZABETH zamen in druk gegeven zijn: (*Revelationes SS. Virginum*, *Hildegardis et Elisabethæ Schoenaugiensis*, *Ord. S. Benedict. Col. Agripp.* 1628 *in fol.*) inziet, dan moet men zich verwonderen en medelijden hebben met zoo vele Godsdienstleeraren van dien tijd, die zulk een mengelmoes voor Goddelijke Openbaringen hebben kunnen houden. In eene wijdloopige verschijning bij voorbeeld, en verklaring van dezelve, werd haar de leere van het H. Avondmaal ontvouwd (*). Zij zag

(*) *Libr.* II. *Visio Sexta p.* 58-80.

zag de Kerk in de gedaante eener vrouw ondertrouwd worden met den aan het kruis hangenden Verlosser; bij het vieren van het Avondmaal Engelen tegenwoordig zijn; en tot het gebruik van hetzelve vijfderlei soort van menschen toetreden. Sommigen helschitterend naar het ligchaam, en vurig naar de ziel; anderen naar het ligchaam bleek, en donker naar de ziel; nog anderen harig naar het ligchaam en naar de ziel van vuiligheid stinkende; verders anderen het ligchaam omgeven met heel puntige dorenen, en melaatsch naar de ziel; eindelijk ook zulken, die bloedig waren naar het ligchaam, en die naar de ziel aan een rottend dood aas geleken. Ook leerde zij door deze Openbaring, dat het Sacrament des Avondmaals, ter eere der *Drieëenheid* gevierd moet worden, met *brood*, *wijn* en *water*, dewijl elk van deze eenen persoon der Godheid aanwijst; ook dat men in hetzelve zoo wel het ligchaam als ook het bloed van CHRISTUS moet ontvangen: maar dat het eerste, indien de Priester voor het storten van het bloed bevreesd is, even zoo wel genoegzaam is, als dat men aan kinderen brood geeft en wijn onthoudt; voornamelijk, dewijl buitendien met het vleesch des Zaligmakers zijn bloed onafscheidbaar verbonden is.

Wil men eene Proeve van Taal en Stijl van deze Openbaringen, dan zij dit volgende genoeg, waar in de verschillende kleuren verklaard worden van de vrouwelijke gedaante, door welke de Kerk afgebeeld wordt: *Quod autun vides, quoniam a gutture, usque ad umbilicum ipsius imaginis quidam alius splen-*

ſplendor rubei coloris eam circumdat; hoc est, quia post doctrinam Apostolorum cum Eccleſia ita roborata est, quod ſalutarem cibum veraciter valuit discernere, et eum ad interiora fortitudinis ſuae transmittere, ſurrexit nobilisſima perfectio Eccleſiasticae Religionis, quae ſupernam dulcedinem flagranti ardore degustavit, et ſe asperrime conſtringens ad coctionem ſecretioris fortitudinis ſe tetendit; non tamen ad diviſionem carnalis amaritudinis perveniens, quoniam copulam humanae conjunctionis abiecit, etc. (*)

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

HILDEGARDIS begon in haar 65ſte jaar, of in het jaar 1163, nog een ander dergelijk werk, (*Liber divinorum operum ſimplicis hominis*,) te ſchrijven, hetwelk insgelijks Openbaringen bevatte, welke zij gehad zou hebben. Buitendien heeft zij nog het een en ander geſchreven.

Openbaringen van de H. ELISABETH.

Hare Tijdgenoote, de Heilige ELISABETH, Abdis van het Klooster *Schonau* in het Aartsbisdom *Trier*, niet ver van den *Rhyn* gelegen, is op dezelfde wijze beroemd geworden. Van haar 23ſte jaar af, of ſedert het jaar 1152, viel zij, gelijk haar Broeder ECKBERT, Abt van het naburig *Benedictijner* Klooster *Schonau*, verhaalt (†), inzonderheid op Zon- en Feestdagen, in verrukkingen, onder welke God haar buitengewone dingen zien liet. Weder bijgekomen zijnde, bragt zij eenige gewaande Goddelijke woorden voort in de Latijnſche taal, alhoewel zij van

(*) *L.* II. *Viſio quinta p.* 45.

(†) *Prologus in Librum Viſionum Eliſabeth. Virginis cet.*

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

van die taal weinig geleerd had, en over het geheel ongeleerd was; doch alzoo zij schroomvallig en demoedig was, wilde zij slechts weinig van dezelve bekend maken; evenwel verhaalde zij ze, op bevel van eenen Abt, aan haren Broeder.

De verzameling van hare *gezigten* is in *vijf Boeken* afgedeeld, van welke de *twee eersten* bijzonder rijk zijn in afwisselende tooneelen van deze natuur. Dan verschrikt of verzoekt haar de booze geest in velerlei gedaanten, dan, en wel dikwijls, verschijnt haar de Heilige Maagd in ongemeenen glans, ook wel verzeld van andere Heiligen. Zij ziet den Heiligen Geest, als eene duive, gebeeld, Engelen, eene menigte verstorvene Heiligen, velen van de elfduizend Maagden enz. In het *vierde* Boek is het volgende aanmerkenswaardig. Op het Feest van MARIA's Hemelvaart had zij aan de Heilige Maagd, op aansporen van eenen Monnik, gevraagd: of dezelve met de ziel alleen, of ook met het ligchaam ten Hemel gevaren was. Dit kon zij van haar niet te weten komen; maar in het volgende jaar, op denzelfden dag, werd zij door een gezigt, hetwelk een Engel haar verklaarde, onderrigt, dat MARIA op den veertigsten dag na haren dood opgestaan, en dus naar ziel en ligchaam in den Hemel was ingegaan, wordende van den Zaligmaker met vele duizenden Engelen ingehaald. Doch de Heil. Maagd, die zich kort daar op zelve aan haar vertoonde, liet haar niet toe, om dit aan anderen, dan aan hare vereerderen, bekend te maken.

Men leest wel niet, dat de Openbaringen van

ELI-

ELISABETH van eenen Paus of Heiligen van dezen tijd, voor echt verklaard zijn geworden, maar hare verbindtenis met aanzienelijke geestelijken, voornamelijk met de Heilige HILDEGARDIS, benevens de heerschende smaak dier tijden, schijnen op hare gezigten den stempel van geloofwaardigheid gezet te hebben. De Abdis ondertusschen, die in het jaar 1165 overleden is, schijnt een ziekelijk en angstvallig mensch geweest te zijn, wier verbeelding ongemeen verhit is geweest, en zelfs heeft het het voorkomen, dat eenige Monniken en haar Broeder zelve, op hare verschijningen op menigerlei wijzen gewerkt hebben.

Kerkelijke Geloofsleer.

Deze zoogenoemde openbaringen hadden alle strekking om de heerschende denkbeelden en Godsdienstoefeningen te stijven, wier hoofdsteunsel evenwel de *Pausselijke* Wetten en de daarvan afhankelijke besluiten der *Kerkvergaderingen* waren. Sedert eeuwen was men reeds in de verbeelding, dat de regtzinnigheid van het Geloof aankwam op de leer van de *Goddelijke Drieëenheid*, zoo als die bepaald was door de Kerkvergaderingen, en dat de Regtzinnigheid volmaakt was, wanneer het voorgeschreven gebruik der *Kerkelijke Sacramenten* hier mede gepaard ging. Alles derhalve, wat bang was voor Ketterij, hield zich aan de *Geloofsbelijdenis der Apostelen* en de overige *Geloofsbelijdenissen;* terwijl de Geestelijkheid de *Kerkelijke gebruiken* dagelijks alom leeraarde. INNOCENTIUS III heeft een gedenkstuk van zulk eene onveranderlijke Kerkelijke Regtzinnigheid aan zijne geloovige onderdanen nagelaten op de alge-

ge-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

gemeene Kerkvergadering van *Lateraan* in het jaar 1215 van dezen inhoud:

„ Wij gelooven vastelijk," zoo luidt de eerste *Canon* van deze Kerkvergadering, „ en belijden eenvoudiglijk, dat 'er *een eenig waarachtig* God is, eeuwig, oneindig, onveranderlijk, onbegrijpelijk, almagtig en onuitsprekelijk, Vader, Zoon en Heil. Geest; *wel drie Personen*; maar één Wezen, ééne Zelfstandigheid, of allezins ééne eenvoudige Natuur. De Vader is van niemand, de Zoon van den Vader alleen, en de Heilige Geest van beiden tevens, altijd zonder begin en einde. De Vader is de teelende, de Zoon de geborene, en de Heilige Geest de uitgaande; zij zijn allen van ééne Zelfstandigheid, en malkanderen gelijk, even almagtig, en even eeuwig. Eene grondoorzaak van alle dingen, de Schepper van al het onzigtbare en zigtbare, geestelijke en ligchamelijke, die door zijne almagtige kracht terstond van den aanvang des tijds tweederlei schepselen uit niet geschapen heeft, de geestelijke en ligchamelijke, te weten, de hemelsche en aardsche, en dus ook de menschelijke, gemeenschappelijk uit geest en ligchaam bestaande. Want de Duivel en andere booze Geesten zijn wel van God in hunne natuur goed geschapen; maar door zich zelven boos geworden; de mensch integendeel heeft door aanstoken des Duivels gezondigd. Deze Heil. Drieëenheid, welke naar het gemeene Wezen ondeelbaar, en naar de Personelijke Eigenschappen onderscheiden is, heeft door MOZES en de Heilige

Pro-

Profeten, en andere van hare Dienaren, aan het menschelijk geslacht, naar eene zeer gepaste inrigting der tijden, eene zaligmakende Leere medegedeeld. En eindelijk heeft de eeniggeborene Zoon van God, JEZUS CHRISTUS, nadat hij van de geheele Drieëenheid gemeenschappelijk met de menschheid bekleed, (*incarnatus*,) van MARIA, die altijd Maagd gebleven is, ontvangen, een waar mensch, uit eene redelijke ziel en menschelijk vleesch bestaande, één persoon in twee Naturen, geworden is, den weg des levens nog duidelijker geopenbaard. Alhoewel hij, naar de Godheid, onsterfelijk en voor lijden niet vatbaar is; echter is hij, naar de menschheid, voor lijden vatbaar en sterfelijk geworden; ja hij heeft, voor de zaligheid van het menschelijk geslacht, ook aan het kruis geleden, is gestorven, ter helle nedergedaald, van de dooden opgestaan, en ten hemel gevaren. Maar hij is met de ziel nedergedaald, in het vleesch opgestaan, en met beide ten hemel gevaren. Op het einde der wereld zal hij komen, *om de levenden en dooden te oordeelen*, en eenen iegelijken te vergelden naar zijne werken, zoo wel den verworpenen als den uitverkorenen. Deze allen zullen met hunne eigene ligchamen, welke zij thans dragen, opstaan, om naar hunne verdiensten te ontvangen, het zij zij goed of kwaad geweest zijn, de eersten met den Duivel eeuwigdurende straffe, deze met CHRISTUS eeuwige heerlijkheid. Voorts daar is *éêne algemeene Kerk der geloovigen*, buiten welke niemand zalig wordt. In dezelve is JEZUS CHRISTUS te gelijk Priester en ook offerande, wiens

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ligchaam en *bloed in het Sacrament des Altaars*, onder de gedaanten van brood en wijn, *waarachtiglijk bevat zijn*; terwijl het brood in het ligchaam, en de wijn in het bloed, door de Goddelijke magt *veranderd worden*, opdat wij, ten einde de verborgenheid der eeuwigheid te volmaken, dat gene van het zijne nemen, wat hij van het onze genomen heeft. En dit Sacrament kan inderdaad niemand verrigten, (*conficere*,) dan de Priester, die wettig naar de sleutelen gewijd is, welke JEZUS CHRISTUS zelve aan de Apostelen en hunne Opvolgeren gegeven heeft. Maar *het Sacrament des Doops*, hetwelk, onder de aanroeping der ondeelbare Drieëenheid, namelijk des Vaders, des Zoons, en des H. Geestes, in het water gewijd wordt, strekt zoo wel aan kinderen, als aan volwassenen, wanneer het van iemand naar het Kerkelijk voorschrift bedeeld wordt, tot zaligheid. En wanneer iemand, na het ontvangen des Doops, in zonde gevallen is, zoo kan hij door ware *boete* altijd hersteld worden. Doch niet alleen maagden en ongehuwden, maar ook gehuwden, die God door een regt geloof en goed gedrag behagen, verdienen, tot de eeuwige zaligheid te komen."

Door zoodanig een geloofsvoorschrift hield men zich genoeg beveiligd voor alle Kettersche nieuwigheden in het geloof, doch behalve dat hetzelve reeds verscheidene bijvoegselen bij de oude Geloofsbelijdenis in zich bevat, hebben wij in de Geschiedenis reeds vele voorbeelden aangetroffen, hoe het Christendom in geloof en zeden beide van

tijd

tijd tot tijd op eene grove wijze verbasterd is geworden, en uit dit tegenwoordig Tijdvak kunnen deze voorbeelden merkelijk vermeerderd worden. De magt van den Paus was wel reeds sedert de vijfde eeuw toe genomen en eenigermate gevestigd, maar had dat toppunt van uitgestrektheid en grootte ook in de Westersche Kerk niet bereikt, waar toe zij gebragt was, sedert BONIFACIUS VIII in de vermaarde Bulle *Unigenitus* uitdrukkelijk had beweerd, *dat het tot zaligheid volstrekt noodzakelijk zij te gelooven*, (*omnino esse de necessitate salutis*,) *dat de Paus over alle menschen te bevelen heeft*. Inderdaad, sedert de Pausen zich op deze magt en de *onfeilbaarheid* in het leeren beroemden, welke zij in naam van de *Kerk*, aan welke dezelve zal geschonken zijn, uitoefenden, was het eigenaardige van het Christendom verloren, hetwelk zich alleen op Goddelijk gezag grondt, terwijl de Pausen en derzelver vereerers vergeefs gepoogd hebben, deze onredelijke aanmatiging van *onfeilbaarheid* te verzachten, door de verklaring, dat zij de *overlevering*, dat is, de oudste, maar slechts mondeling van aanzienelijke Leeraren voortgeplante godsdienstwaarheden bewaard, verzameld, beproefd en plegtig gestaafd hebben.

Schat de Kerk.

Onder de *nieuwe leerstukken*, welke in dezen tijd opkwamen, is de *Schat der Kerke* ééne der voornaamsten, welke schat ontstaan zal zijn uit de verdiensten van CHRISTUS en van de Heiligen. Toen namelijk de Pausen sedert het einde der XIde eeuw aan allen, die deel zouden nemen in de kruisvaarten, *volkomen aflaat*, dat is, eene geheele kwijt-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

fchelding van alle door hen verdiende Kerkelijke ftraffen der zonden, beloofden, zagen de *Canonisten* en *Scholastieken* om naar gronden, met welke zij dezelve konden verdedigen. De *Franciskaner* ALEXANDER VAN HALES, één der aanzienelijkfte Leeraren in de Godgeleerdheid te *Parys*, in het midden der XIIIde eeuw, ftelde daaromtrent de vraag voor: *of de Paus werkelijk van de volkomene Kerkelijke ftraf ontflag*, of *aflaat*, *kan geven?* En antwoordt op dezelve. Allezins, wanneer 'er een behoorlijk en genoegzaam berouw vooraf is gegaan, doch hij mag het alleen om gewigtige redenen doen. Vervolgens komt hij op de toen gewone tegenwerping: „ Of God ftraft, of de menfchen ftraffen: ontflaan de menfchen van alle ftraffen, zoo volgt, dat God ftraft, en dat gevolgelijk de volkomene aflaat bij hem niets geldt." Deze tegenwerping lost hij op driederlei wijze op. Of men kan zeggen, fchrijft hij, dat de Paus, bij het uitdeelen van zijne volle aflaat, evenwel te gelijk ftraft, nademaal hij de Kerk, of een lid derzelve, tot voldoening verpligt. Of men kan ook zeggen, dat de *Schat der Kerk*, die tot voldoening der Kerk geopend wordt, voornamelijk uit de verdienften van CHRISTUS beftaat. Daarom kan men ook zeggen, dat God het kwaad, hetwelk vergeven wordt, als mensch en als God ftraft, door lijden en genoegdoening voor ons, en zoo ftraft, of heeft CHRISTUS, als God en mensch, geftraft." Deze Kerkelijke Schat leidt hij wel hoofdzakelijk af van de overtollige, (*Supererogationibus*,) verdienften van

CHRIS-

CHRISTUS, maar niet minder ook van dergelijke verdienſten of goede werken der Heiligen, die veel meer gedaan hebben, dan zij naar de Goddelijke Wet ſchuldig waren (*). Of hij de eerſte is, die dezen Schat heeft uitgevonden, dan of men deze eer moet toekennen aan zijnen tijdgenoot, den niet min vermaarden ALBERT *den Grooten*, is onzeker. Deze geeft nopens de *aflaten* zijne bepaling op (†), welke hij voor de beste houdt, volgens welke de *aflaat* genoemd kan worden: *eene vrijlating eener opgevolgde ſtraffe*, *voortvloeijende uit den Schat der overtollige goede werken der volmaakten*, (*theſauro ſupererogationis perfectorun.*) — Want, vervolgt hij, „ in dezen Schat heeft de Kerk de rijkdom„ men der verdienſten en des lijdens van CHRISTUS, „ der roemwaardige Maagd MARIA, van al de Apos„ telen, Martelaren en Heiligen van God, zoo wel „ levenden als overledenen." Ondertusſchen blijkt uit het ſtilzwijgen van anderen van dien tijd, dat men dit gevoelen toen nog niet voor eene algemeen erkende waarheid gehouden hebbe.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Maar ALBERTS groote leerling, THOMAS van *Aquino*, heeft 'er meer toe gedaan, dat deze ſoort van bewijs opgang heeft gemaakt, daar hij verzekert (§), dat deze Schat aan het geheele verborgene ligchaam der Kerke toebehoort, als waar in de Hei-

(*) ALEX. HALES *Summa P.* IV. *Quæst.* 23. *membr.* 3. 6.

(†) *In L.* IV. *Sentent. Diſt.* XX. *art.* 16.

(§) *Super quartum Librum Magistri Sentent. Diſt.* XX. *p.* 121. *ſqq.*

V BOEK VII Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517

Heiligen veel meer werken van boete verrigt hebben, dan zij behoefden te doen, (*multum operibus poenitentiae supererogaverunt ad mensuram debitorum suorum.*) En van dezen tijd af werd de Kerkelijke Schat door de Godgeleerden aangenomen, en de aflaten als eene toepasfing of gebruik van denzelven befchouwd; alhoewel fommigen, gelijk FRANCISCUS DE MAYRONIS nog in de XIVde eeuw de verdienften der Heiligen in dezen Schat niet naast de verdienften van CHRISTUS geplaatst wilden hebben. —

Tot dus verre was de Kerkelijke Schat flechts een gevoelen der Godgeleerden, maar eindelijk maakte KLEMENS VI, in het jaar 1349, van dit gevoelen een Leerftuk van het Geloof, door zijne vermaarde Bulle *Unigenitus* (*). Toen hij in dezelve het op handen zijnde Jubeljaar aankondigde, verklaarde hij, dat CHRISTUS voor zijne ftrijdende Kerk eenen *oneindigen Schat* verworven, en dien aan den Apostel PETRUS, en deszelfs opvolgeren, had toevertrouwd, om hem aan de Geloovigen uit te deelen. — „Tot vermeerdering van dezen Schat," gaat hij voort, „*dragen de verdienften der Zalige Moeder Gods, en van alle Uitverkorenen*, van den eerften regtvaardigen tot den laatften het hunne bij; en men behoeft voor deszelfs verteering noch vermindering te vreezen; zoo wel wegens de oneindige ver-

(*) *In Extravagant. Communibus Libr.* V. *t.* 8. *de poenis. Cap.* 2. *in Corp. Jur. Canon. Ed. Boehm. Tom.* II. *pag.* 1194.

verdienſten van CHRISTUS, als omdat, hoe meer 'er door deszelfs toeëigening tot geregtigheid gebragt worden, des te meer de hoop van hunne verdienſten aangroeit." Na zulke bekrachtiging van dezen Kerkelijken Schat in de algemeene Kerkewet van eenen Paus, mogt aan denzelven niet meer getwijfeld worden. Ook hebben de Pauſen deszelfs waarheid ſedert altijd onderſteld; en 400 jaren na KLEMENS, heeft BENEDICTUS XIV in zijne Jubel-Bulle van het jaar 1749 zich insgelijks op dezen Kerkelijken Schat, welks verdeeling hem toebetrouwd was, omtrent in gelijke bewoordingen als KLEMENS, beroepen. Vergeefs verzette JAN VAN WESEL, van wien wij even te voren geſproken hebben, zich tegen deze uitvinding van dien Kerkelijken Schat, men was daar mede ten behoeve der *aflaten* te zeer in zijn ſchik, dan dat men naar de gegrondheid van deze meening onderzoek wilde gedaan hebben.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Zeven Sacramenten.

Eene andere Geloofsleere, welke in dit Tijdvak haren oorſprong nam, waren de *zeven Sacramenten.* Het uitgeſtrekt gebruik en beteekenis van het woord *Sacramentum* in de oudſte Kerk, en de onkunde met de oude Kerkſpraak, waren oorzaak, dat men de algemeene beteekenis des woords van alles, wat godsdienſtig en heilig was, in den engeren en bepaalden zin nemende, voor heilige teekenen van Goddelijke genadebewijzen, al ligt *Sacramenten* in dezen bepaalden zin meende te vinden, waar de Kerkleeraars het woord meer onbepaald gebruikt hadden. Zoo was de *Latijnſche* Vertaling, welke het woord Μυςηριον, *Efez.* V. 32. van het *huwelijk*

 ge-

gebruikt, door *Sacramentum* vertaalde, oorzaak, dat ook het *huwelijk* onder de *Sacramenten* eene plaats gekregen heeft; van hier is het ook, dat men dan meer dan minder *Sacramenten* door Kerkleeraars erkend vindt. De vermaarde Aartsbisschop RABANUS MAURUS in de IXde eeuw telt *vier Sacramenten*, *den Doop*, *de Gewijde Olie*, *het Ligchaam* en *Bloed* van CHRISTUS, hetwelk in de volgende eeuw door PASCHASIUS RADBERTUS herhaald is, zonder dat wij met zekerheid zeggen kunnen, waarom zij het Avondmaal in *twee Sacramenten* gedeeld hebben, en of PASCHASIUS niet minder *Sacramenten* geteld heeft, dan RABANUS. Daartegen leerde Bisschop OTTO van *Bamberg*, in het jaar 1124, de door hem nieuwbekeerde *Pommeranen*, dat de Kerk *zeven Sacramenten* heeft: den *Doop*, het *Vormsel*, de *Zalving der Kranken met Olie*, het *Avondmaal*, de *Boete*, het *Huwelijk*, en de *Inwijding der Geestelijken.*

In de *Oostersche* Kerk ging het even eens met het woord Μυστηριον, (*verborgenheid.*) De oudste Leeraars duidden met dit woord, behalve het *Christelijk Geloof* en de *Menschwording* van CHRISTUS, alleen den *Doop* en het *Avondmaal* aan. Maar van de VIde eeuw af vindt men in de schriften van den onechten DIONYSIUS den *Areopagiet zes* zulke geheimvolle instellingen en gebruiken, (of *Sacramenten*,) genoemd: den *Doop*, het *Avondmaal*, *de Wijding van den Heiligen Olie*, *de Wijding tot Kerkelijke Ambten*, *den Monnikenstand*, en de *gebruiken bij de Overledenen*; een getal, hetwelk

THEO-

THEODORUS STUDITES in de IXde eeuw nog bepaalder vastgesteld heeft.

V BOEK VII Hoofdst. na C G. Jaar 1073. tot 1517.

Gemeenlijk wordt PETRUS LOMBARDUS, de zoo vermaarde Leeraar der Theologie te *Parys*, en sedert het jaar 1159 Bisschop dier Hoofdstad, voor den eersten gehouden, die de leer van de *zeven Sacramenten* openlijk heeft voorgedragen. Ondertusschen blijkt uit het bovenstaande voorbeeld van Bisschop OTTO van *Bamberg*, dat deze leer reeds vroeger bekend moet geweest zijn bij de Godgeleerden; schoon men niet geschiedkundig kan aanwijzen, hoe het met de uitvinding en opsiering dezer leere zich hebbe toegedragen. Hoe het zij, PETRUS LOMBARDUS behandelde deze leere wijdloopig in zijn Boek, hetwelk vervolgens het algemeene Leerboek der Kerk geworden is (*); alwaar hij de bepaling opgeeft, wat een *Sacrament* is. Het is, zegt hij, *een teeken eener heilige zaak*; maar men noemt ook eene *heilige verborgenheid* dus, gelijk het *Sacrament* der Godheid. Nader noemt hij het met zijnen AUGUSTINUS: *De zigtbare gedaante eener onzigtbare genade, welker beeld zij vertoont, en de oorzaak daar van opgeeft*; en vervolgens leert hij, en zoekt het te bewijzen, dat 'er *zeven Sacramenten* zijn. Men is in later tijden opmerkzaam geworden op eenen Scholastieken Godgeleerden dezer eeuw, BANDIN of BANDINUS, (misschien was hij een *Italiaan*, BANDINI,) en op deszelfs leerboek, *Sententiarum Libri* IV, uit welk werk sommigen gemeend hebben, dat

(*) *L.* IV. *Sententiar. Dist.* I-XLII. *p.* 292-383.

dat LOMBARDUS zijn leerboek ontleend hebbe; deze zal, meent men, slechts *twee Sacramenten* geleerd hebben; doch, schoon hij 'er niet uitdrukkelijk *zeven* noemt, volgen zij toch bij hem, in dezelfde orde, als bij LOMBARDUS, ook komt het zeer waarschijnlijk voor, dat zijn werk later is dan dat van LOMBARDUS, en dat het een kort uittreksel van het breedvoeriger werk van dezen bevat.

Van LOMBARDUS tijd af werd dus de leer van *zeven Sacramenten* meer en meer bevestigd. HUGO van *St. Victor*, de vermaarde Kanunnik te *Parys*, heeft in zijn Boek *over de Sacramenten*, doch hetwelk eigenlijk een volledig Christelijk Leerboek is, (*de Sacramentis doctrinae fidei Libri duo*,) bij deze *Sacramenten* nog geteld het *wijwater*, *de bestrooijing met assche*, *de wijding der palmtakken*, *de meijen*, *de waschkaarsen*, *de klokken*, en meer andere gebruiken, omdat zij teekenen van heilige dingen zijn, en met het woord van God daar toe geheiligd zullen zijn. HUGO noemde een *Sacrament corporale vel materiale elementum*, *foris sensibiliter propositum*, *ex similitudine repraesentans*, *ex institutione significans*, *ex sanctificatione continens*, *aliquam invisibilem et spiritualem gratiam*. SCOT en OCCAM gaven weder andere beschrijvingen, doch waren het ook niet met malkanderen eens. Maar GRATIANUS bragt voornamelijk veel toe, dat deze leer algemeen werd aangenomen, doordien hij in zijne *Decreten* zoo breedvoerig van dezelven handelde, en dewijl zijne verzameling van de Pausen goedgekeurd werd, was dit zoo veel, als of zij de *zeven*

Sa-

Sacramenten ook voor eene leere van hunne Kerk erkenden. Tot dat eindelijk EUGENIUS IV, op de Kerkvergadering te *Florence* in het jaar 1439, het vermaak genietende, dat hij de *Armeniërs* met zijne Kerk vereenigde, hen onderwees, wat zij als leden van zijne Kerk gelooven moesten, en daar onder was dan ook de leer van *zeven Sacramenten* begrepen.

De *Scholastieken* bragten bij de *Sacramenten* vele gevoelens te berde, en onder deze was het gevoelen der *Transubstantiatie*, hetwelk eindelijk in dit Tijdvak eene leer der Kerk werd. Wij hebben van tijd tot tijd in de Geschiedenis der Kerk verhaald, welke veranderingen de Leer van het Avondmaal al ondergaan hebbe, en bij gelegenheid van de twisten over hetzelve in de IXde eeuw ook aangeteekend, welke tegenspraak de leer van de *verandering van het brood* in het Avondmaal ondervonden hebbe, hoe onzeker die leer nog in de XIde eeuw gebleven zij, totdat eindelijk BERENGARIUS met al zijne scherpzinnigheid en vrijmoedigheid daar voor heeft moeten bezwijken.

Transsubstantiatie.

Evenwel was deze leer in de XIIde eeuw in de Westersche Kerk nog niet volkomen heerschende; maar de Grieken hadden 'er zich reeds door het zamenstel van DAMASCENUS aan gewend. De redekundige bloempjes, waar mede de H. BERNHARD gewoon is, zijnen stijl te versieren, maken dat hij zich omtrent deze leere niet duidelijk uitdrukt. Ondertusschen spreekt hij duidelijk genoeg van het Avond-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Avondmaal (*): *Ook tot heden toe wordt ons datzelfde vleesch gegeven, maar geestelijk, (sed spiritualiter utique,)* als hij 'er derhalve kort daar na op laat volgen: „ Ook hebben wij thans nog *de „ ware zelfstandigheid, (substantie,) van dit „ vleesch; zonder twijfel niet anders dan in een „ Sacrament;*" zoo kan dit bijvoegsel: *haud dubium sane quin in sacramento* niet wel iets anders beteekenen, dan: *sed spiritualiter utique.* Op eene andere plaats, waar hij opzettelijk dit onderwerp behandelt (†), vergelijkt hij de *Sacramenten* met een' ring, die ten teeken eener te deelen erfenis gegeven wordt. De ring, zegt hij, geldt op zich zelven niets; maar het gene ik zoek, is de erfenis. Op deze wijze heeft de Heere, toen hij zijn lijden naderde, zijne leerlingen met zijne genade laten beloonen, opdat de onzigtbare genade door eenig zigtbaar teeken medegedeeld werd." Eene vergelijking, welke alle verandering uitsluit. Ook zijn tijdgenoot, de Abt van *Duits*, RUPERT, draagt eene leere voor, welke niet bestaanbaar is met de verandering van het brood.

Van deze beide *Mijstieke*, en dus meer Bijbelsche Godgeleerden, onderscheidt zich in de verklaring dezer leere, de aanvoerder der *Scholastieken*, PETRUS LOMBARD, hoewel hij zelve niet regt weet, wat hij 'er van maken moet. Na zoo wel die genen

(*) *Sermo in Festo S. Martini T.* III. *Opp. p.* 336.

(†) *Sermo de Coena Domini l. c. p.* 175.

ften wederlegd te hebben, die zeggen, dat de goddeloozen, zoo wel als de godvruchtigen, het ligchaam en bloed van CHRISTUS in het Avondmaal ontvangen; als die genen, die daar in enkel *teekenen* vinden, wil hij bewijzen, dat het ware ligchaam en het ware bloed van CHRISTUS op den altaar zijn, ja dat de geheele CHRISTUS zelve onder elke van de beide gedaanten tegenwoordig is; *en dat de zelfſtandigheid van het brood in het ligchaam, gelijk de zelfſtandigheid des wijns in het bloed veranderd worden.* „ Maar, zegt hij, wanneer 'er gevraagd wordt: *wat voor eene verandering dit zij: eene formeele of ſubſtantieele?* of van eene andere ſoort? Dit ben ik niet in ſtaat te bepalen. Doch dit zie ik wel, dat het geene *formeele* is, dewijl de voormalige gedaanten dezer zaken, gelijk ook de ſmaak en het gewigt, overblijven enz.

Ondertusſchen, terwijl men nog twistte, hoe de *verandering* van het brood in het Avondmaal verſtaan moest worden, werd het plegtige kunstwoord *Tranſubſtantiatie* ſedert de XIIde eeuw meer en meer gewoon. Dit woord komt het eerst voor in eene Predikatie van HILDEBERT, Bisſchop van *Mans*, en eindelijk Aartsbisſchop van *Tours*, die omſtreeks het jaar 1134 geſtorven is. Men heeft voorheen gedacht, dat STEVEN, Bisſchop van *Autun*, het eerst dit woord gebruikt hebbe, doch men plaatſte zijnen leeftijd veel te vroeg in de Xde eeuw, terwijl men thans overtuigd is, dat hij in de XIIde eeuw thuis hoort. Een ander vermaard Leeraar in *Frankryk*, PIETER VAN BLOIS, ſchrijft ook:

„ Ter-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

„ Terwijl brood en wijn door de kracht des hemelschen woords in het ligchaam en bloed van CHRISTUS veranderen, (*transsubstantiatis*,) blijven de *Accidentien*, welke daar te voren waren, zonder *subject* en zonder onderwerp." ERNESTI (*) heeft niet onwaarschijnlijk gegist, dat *Transsubstantiatie* eene plompe woordelijke vertaling is van het woord *Metamorphosis* van OVIDIUS.

Eindelijk gaf INNOCENTIUS III aan deze leer op de algemeene Kerkvergadering van *Lateraan* in het jaar 1215 haar leerstellig gewigt en kracht in zijne geheele Kerk, en verklaarde de verandering van het brood voor een werk der Goddelijke almagt. (*transsubstantiatis pane in corpus, et vino in sanguinem, potestate divina.*) Evenwel hielden hier mede de vragen en gevoelens der *Scholastieken* over de verandering van het brood niet op, maar vermeerderden veel meer, ten aanzien van de wijze en omstandigheden dezer *verandering*; maar ook zagen zij zich genoodzaakt, nog andere vragen te ontwikkelen, welke bij gevolg uit deze leer voortvloeiden; bij voorbeeld: wanneer een muis of hond het gewijde teeken opat, wat dezelve eigenlijk ontving of at? enz.

Hoe het zij, men had vastelijk besloten, dit leerstuk te handhaven, tot welke zeldzame en ongerijmde vragen en oplossingen het dan ook aanleiding mogt geven, en geen wonder, daar het aanzien van den Mispriester door dit leerstuk zoo zeer rij-

(*) *In Anti-Muratorio p.* 48.

rijzen moest, gelijk men dan ook meermalen gezegd heeft, dat zijne waardigheid en magt alle andere in de wereld te boven ging. Het ontbrak ook niet aan verhalen van wonderen, welke deze leer moesten bevestigen; en welke zóo menigvuldig waren, dat ALEXANDER VAN HALES 'er een bijzonder vraagſtuk van maakte (*); of men, wanneer na de zegening het vleesch van CHRISTUS in zijne natuurlijke gedaante, als een kind, of als bloedig vleesch, verſchijnen mogt, dat ook zou mogen gebruiken? Neen; antwoordt hij; maar men moet het in een heel rein kastje als eene *Reliquie* bewaren; en in zoodanig geval is het geestelijk gebruik voldoende. Wij zullen de moeite niet nemen, om den Lezer lastig te vallen met eene lijst van zoodanige wonderen, anders zouden wij ook gewagen kunnen van het *Mirakel* met eene Hostie, welk te *Amſterdam* zal gebeurd zijn, en waar naar nog eene ſtraat den naam draagt van *de heilige Weg*. Ondertusſchen waren 'er nog in de XIIIde eeuw niet weinige Godgeleerden van *Parys*, die, zoo zij al deze leer niet regelregt tegenſpraken, echter ook tevens andere meeningen daaromtrent voordroegen. Aan een van hen werd te last gelegd, dat, als hij zich in het jaar 1264 te *Rome* bevond, hij tegen eenen Kardinaal gezegd zou hebben, dat te *Parys* het gevoelen, dat CHRISTUS ligchaam niet wezenlijk in het Avondmaal tegenwoordig zij, vrij algemeen was; maar dat

(*) *In L.* IV. *Sentent. Quaest.* LIII. *Membr.* IV. *Artic.* I. *fol.* CCXVI. *b.*

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dat hetzelve alleen door de teekenen beteekend werd, en dat dit ook zijne meening was; maar hij verdedigde zich tegen dit verwijt in eenen Brief aan den Paus (*). Zelfs nog in het begin der XIVde eeuw heeft JAN van *Parys*, een Dominikaner Monnik, een ſcherpzinnig redetwister, zoodat men hem den bijnaam gaf *Picque l'asne* of *Point asne*, (vertaald *Joannes Pungensaſinum*,) omtrent deze leer zijn gevoelen voorgedragen in een geſchrift, door J. ALLIX uit een handſchrift van het Klooster *St. Victor* te *Parys* in het licht gegeven: *Determinatio de modo exiſtendi corpus Christi in Sacramento Altaris alio, quam tenet Eccleſia.* In dit geſchrift betuigt hij de plegtige meening van de broodverandering goed te keuren; maar, voegt hij 'er bij, hij verſtoutte zich niet om te zeggen, dat dit volſtrekt tot zijn geloof noodzakelijk was; (*quod hoc cadat ſub fide mea*;) doch de ware en wezenlijke tegenwoordigheid van CHRISTUS in het Sacrament des Altaars kon nog op eene andere wijze verdedigd worden. Te weten, men kon leeren, dat *de ſubſtantie des broods onder hare accidentien bleef*, doch met zekere bepalingen: (*non in proprio ſuppoſito; ſed tracta ad esſe et ſuppoſitum Christi; ita ut hac ratione ſit unum ſuppoſitum in duabus naturis*;) en dit geſchiedde door middel der *ligchamelijkheid*, (*corporeitas*,) welke met de *broodheid*, (*paneitas*,) gemeenſchappelijke eigenſchappen heeft; zoodat het brood CHRISTUS *ligchaam*, en dit het brood

(*) BULAEUS *Hist. Univerſ. Paris. T.* III. *p.* 373.

brood zij. Deze wijze van verklaring draagt eenen bijzonderen naam, *Impanatio.*

Dat deze broodverandering ten dezen tijde ook in de *Griekfche* Kerk reeds vrij algemeene toeftemming gehad hebbe, bewijzen twee plaatfen uit den vermaarden Uitlegger THEOFYLACTUS (*). Op beide deze plaatfen zegt hij: In het Avondmaal is niet blootelijk een voorbeeld, (αντιτυπον,) maar het ligchaam des Heeren zelve, terwijl *het brood*, zoo als hij zich op de eerfte plaats uitdrukt, *door eene onuitfprekelijke kracht veranderd wordt*; (μεταποιειται,) *alhoewel het brood fchijnt te zijn.* In de tweede plaats gebruikt hij het woord μεταβαλλεται; en in beide voert hij deze reden aan: aan brood en wijn zijn wij gewoon; maar van bloed en vleesch, voornamelijk menfchenvleesch, hebben wij eenen afkeer; daarom heeft zich de goddelijke barmhartigheid naar onze zwakheid gefchikt.

Welke zeldzame begrippen men zich voorts van deze verandering in het Avondmaal gemaakt heeft, leert de twist, welke omtrent het jaar 1382 in het Koningrijk *Valentia* ontftaan is (†). De Parochiepriesters aldaar leiden den kranken, welken zij het Avondmaal toedienden, onder anderen de vraag voor: *Gelooft gij*, *dat dit*, (de *Hostie*, welke de Priester in de hand had,) *de Vader*, *Zoon en Heilige Geest is?* als de kranke ja zeide: dan ontving hij

(*) *Comment. in Matth.* XXVI. *in Marc.* XIV.

(†) BALUZ. *Notae ad Vitt. Papar. Avenionensf. Tom.* I. *pag.* 1368.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

hij de Hostie. Een zieke *Doctor* of Leeraar, wien de Priester hetzelfde vraagde, zeide: Neen; het is slechts het ligchaam van CHRISTUS, den Zone Gods; maar niet de Vader, noch de Heilige Geest. Toen dit antwoord bekend werd, was men het niet ééns, welk het ware gevoelen was. De *Inquisiteur* raadpleegde deswegens met de Godgeleerden, en verklaarde vervolgens de stelling van den Priester voor kettersch. Doch één van de Parochiepriesters drong zich tegen de orde in, om in de hoofdstad te prediken, en riep, midden onder de Preek, eenen daar tegenwoordigen Notaris op, opdat hij den inhoud van een papier, hetwelk hij vertoonde, bevestigen zou. De Priester had 'er het volgende op geschreven: „ Nademaal in JEZUS CHRISTUS *drie naturen* zijn, eene *menschelijke*, *geestelijke* en *goddelijke*, gelooft gij dan, ô Christen, dat, wanneer een Priester u het dierbaar ligchaam van CHRISTUS overgeeft, en u naar zijne menschheid vraagt, of door de woorden, welke CHRISTUS op Witten Donderdag gesproken heeft, het stoffelijke brood in het ware vleesch van CHRISTUS veranderd is geworden? Gij moet allezins ja! zeggen. Wanneer hij u verder naar zijne geestelijke natuur vraagt, of gij namelijk gelooft, dat aldaar de heilige ziel van CHRISTUS is: zoo zeg ook: ja. Vraagt hij u eindelijk, over de Goddelijke Natuur, of deze Vader, Zoon en Heil. Geest zij; zoo zeg ook: ja, dewijl alle drie de persoonen daar wezenlijk zijn." Doch, terwijl de Priester dit wijdloopig verklaarde, riep hem een koopman toe: „ Zeg veel meer, ô Christen! neen! neen!"

Ook

Ook wederspraken nog anderen den Priester, toen hij van den Kansel kwam. Het volk koos over het geheel partij tegen de Priesters; ook traden de Bedelmonniken op deze zijde, en 'er verliepen twee jaren, eer deze twist door den Heil. VINCENTIUS kon worden bijgelegd. Dat voorts in de laatste eeuwen van dit Tijdvak allen, die de verandering van het brood in het Avondmaal ontkenden, als Ketters aangezien en behandeld zijn, zal ons uit het verder beloop der Geschiedenis blijken. Aan den bovengemelden JAN van *Parys* werd reeds het waarnemen van zijn leeraarambt, om zijne leere van het Avondmaal, door sommige Prelaten verboden.

Het aanbidden dergewijde Hostie

Een natuurlijk gevolg der *Transsubstantiatie*, de *aanbidding der gewijde Hostie*, als in welke CHRISTUS zelve tegenwoordig zou zijn, werd nu ook een hoofdsteun voor deze leer. Men heeft wel over de oudheid van dit gebruik getwist, tusschen de Roomschgezinden en Protestanten, doch schoon men reeds in de VIde eeuw bij de *Grieken* de gewoonte vindt, om het gewijde brood voor het oog der Gemeente op te heffen, zoo geschiedde zulks alleen, om de aanwezenden te noodigen tot het gebruik des Avondmaals; dit gebruik vindt men ook vervolgens in de Westersche Kerk, maar van de aanbidding nog in de XIIde eeuw geene sporen, doch in de XIIIde eeuw vindt men het in de *Westersche* Kerk als een pligt voorgeschreven. In 1217 gebood HONORIUS III (*), dat

(*) *In Decretall. Gregor.* IX. *L.* III. *tit.* 41. *de Celebrat. Missae C.* 10.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dat elk Priester zijne Gemeente zorgvuldig zal onderrigten, dat, wanneer bij het vieren der Mis de heilzame Hostie opgeheven wordt, zich ieder een eerbiedig buigen moet, als ook, wanneer dezelve naar eenen zieken gedragen wordt. Deze buiging werd om dezen tijd ook door eene Kerkvergadering te *Saintes* bij het voorbijdragen der Hostie geboden, en daar voor tien dagen aflaat beloofd (*).

Sacramentsdag

Vervolgens werd de leer van de *Transsubstantiatie* en van de *aanbidding der gewijde Hostie*, voor de *Westersche* Kerk, als het ware, geheiligd door een bijzonder Feest, hetwelk als allerhoogstwaardigst gevierd wordt. De oorsprong van hetzelve is zonder eenige bedenking bekend, maar strekt niet zeer om hetzelve eerwaardigheid bij te zetten. JULIANA, eene Non in een Hospitaal buiten de poort van *Luik*, en sedert het jaar 1230 aldaar Prioresse, — zoo verhaalt het de *Dominikaan* BZOVIUS uit eenen ouden Schrijver (†), en veel korter de Paus BENEDICTUS XIV, in een werk, hetwelk hij nog als PROSPER LAMBERTINI geschreven heeft (§) — stond in zoo hoogen roem van heiligheid, dat zij meermalen in den hemel verrukt werd, en in den Profetischen geest zelfs de gedachten der menschen bekend maakte. Zoo dikwijls bijna als zij bad, zweefde haar een wonderbaar gezigt voor oogen: de

(*) HARDUIN. *Concill. T.* VII. *C.* 7. *p.* 847.

(†) *In annal. Eccles. ad a.* 1230. *n.* 16.

(§) *Comment. de D. N. J. C. ejusque Matris festis P.* I. §. DXXXII. *sq. p.* 211.

de Maan, wel in haren vollen glans, maar aan een deel van hare rondheid gebroken. Zij verstond door een Goddelijk onderwijs, dat de Maan de Kerk, en de breuk van dezelve het ontbreken van een enkel Feest te kennen gaf, hetwelk God tot den wasdom van het ware geloof wilde ingesteld hebben; ook kreeg zij bevel, om met het vieren van hetzelve een begin te maken, en het aan de wereld aan te kondigen. Twintig jaren lang verhinderde hare nederigheid haar, om dit bevel uit te voeren; terwijl zij bad, dat zulks aan een' waardiger persoon mogt opgedragen worden; eindelijk ontdekte zij het aan eenen Kanunnik te *Luik*, die het weder aan andere aanzienelijke Geestelijken mededeelde, onder anderen aan den Aartsdiaken JAKOB, die naderhand den Pausselijken Troon beklommen heeft, onder den naam van URBANUS IV. Deze allen waren eenparig van gevoelen, dat het ter eere van God en opwekking van godvruchtige Christenen strekken zou, wanneer 'er een bijzonder Feest ter gedachtenis der inzegening van het Heilig Avondmaal ingesteld werd. Doch eene andere godzalige Maagd, ISABELLA, eene vriendin van JULIANA, kreeg insgelijks om dezen tijd, als zij in eene Kerk te *Luik* voor een *krucifix* knielend bad, eene Goddelijke Openbaring, van dezen inhoud, dat zoodanig een Feest steeds eene verborgenheid der Heilige Drieëenheid geweest was, maar nu was, in deze laatste dagen, de tijd gekomen, dat dezelve aan de menschen verkondigd moest worden. De beide vriendinnen besloten derhalve, om alles in het werk te stellen, ten einde

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dit oogmerk te bereiken. JULIANA liet door eenen jongen, juist niet geleerden, Geestelijken, eene Liturgie of Eeredienst voor dit Feest opſtellen; en als deze aan de Godgeleerden ter beproeving overgegeven was, oordeelden zij eenparig, dat dit werk niet van menſchen kwam, maar van den Vader des lichts zelven. Verſcheidene Geestelijken in het Bisdom *Luik* verzetten zich wel hier tegen, maar hun Bisſchop HUGO voerde het Feest in op eene Sijnode in het jaar 1246. Zijn dood echter maakte 'er weder een einde aan; en alhoewel de Kardinaal-Legaat HUGO hetzelve ijverig aanprees, evenwel werd het ſlechts zoo lang gevierd, als hij zich in dezen oord onthield. JULIANA ſtierf dus in het jaar 1257, zonder haren wensch vervuld te zien; doch hare leerlinge en vriendin EVA, eene andere Non te *Luik*, bragt het zoo ver, dat ten minſte de Kanunniken van *St. Martin* dit Feest zonder vertoef vierden.

Thans kwam het op de uitſpraak van den Paus aan, voor wien de zaak gebragt was, welk lot dit nieuwe Feest hebben zou. URBANUS IV oordeelde de zaak zoo gewigtig, dat hij 'er niet overhaast in te werk wilde gaan. Maar een ander wonderwerk, hetwelk te *Bolſena*, niet ver van *Civita Vecchia*, waar hij zich met zijn Hof bevond, in het jaar 1264 gebeurde, bragt hem ſpoedig tot andere gedachten. Wanneer een Priester aldaar de teekenen van het Avondmaal inzegende, en aan de waarheid der verandering van het brood twijfelde: vielen 'er bloeddruppels op zijn' linnen Koorkleed. Hij wilde die verbergen, door het kleed in plooijen te ſlaan,

doch

doch daar door kwamen meer bloedige gedaanten eener Hostie te voorschijn; en dit kleed is tot in de jongste tijden te *Civita Vecchia* als eene Reliquie bewaard. Hier op verordende URBANUS nog in datzelfde jaar 1264, door eene Bulle, dit Feest voor zijne geheele Kerk, op den donderdag na de Pinksterweek (*), belovende aan allen, die hetzelve zouden vieren, eenen aflaat van 40 tot 100 dagen. Men heeft echter naderhand pogen te ontkennen, dat de droomerijen van eenige vrouwen tot dit Feest aanleiding gegeven hebben. Dewijl URBANUS twee maanden slechts na het uitvaardigen van zijne Bulle stierf, zoo bleef het vieren van het Feest overal achter, alhoewel hij zelve het gevierd had. Maar KLEMENS V herstelde het in het jaar 1311 weder op eene Kerkvergadering te *Vienne*, door eene verordening, welke eene herhaling was van de Bulle van URBANUS (†). Sedert is dit Feest, in de Kerkespraak *Festum Corporis Domini*, gemeenlijk *Sacramentsdag* genoemd, in algemeen gebruik gekomen, en werd eenigermate het voornaamste, en in der daad het prachtigste in de Roomsche Kerk. Dat URBANUS IV ook het plegtig omdragen der gewijde *Hostie* op dit Feest, zoo als het nog gewoon is, te gelijk bevolen hebbe, vindt BENEDICTUS XIV waarschijnlijk. Ook is het te gelooven, dat sedert de vernieuwing van dit Feest, het bewaren en aanbidden der Hostie,

(*) *In Magno Bullario Romano T.* I. *p.* 146.

(†) *Clementinar. L.* III. *Tit.* 16. *de reliquiis et veneratione SS. Cap. unic. p.* 1080.

tie, in een kostbaar kasje ook buiten de bediening van het Sacrament allengs meer de overhand gekregen heeft.

De Leeken van het gebruik van den beker in het Avondmaal uitgesloten.

Men heeft ook als een gevolg van de leere der *Transsubstantiatie* aangezien die voorname verandering in het bedienen van het Avondmaal, dat men de Leeken heeft uitgesloten van het *gebruik van den drinkbeker* in hetzelve, hoewel deze verandering niet onmiddelijk en noodzakelijk, noch alleen uit die leere is voortgevloeid. Tot in de XIIde eeuw toe werd aan alle Christenen, zonder onderscheid, het Avondmaal volledig, onder beide gedaanten van brood en wijn, toegediend; gelijk de eerlijke Kardinaal BONA zelve erkend heeft (*), en gelijk duidelijk blijkt uit den Regel van Paus GELASIUS I, die de scheiding van het brood en den beker uitdrukkelijk onder straffe van den ban verbiedt, dewijl zulke scheiding van een en hetzelfde Sacrament niet zonder sterken Kerkroof en Heiligschennis gepleegd kan worden.

Toen in de laatste dertig jaren der XIde eeuw de twist met BERENGARIUS over het Avondmaal op het hevigst gevoerd werd, verdedigde deszelfs partij LANFRANK wel de *Transsubstantiatie* met allen ijver, maar hij onderstelde evenwel het gebruiken van het Avondmaal onder beiderlei gedaante als algemeen gewoonlijk. In een *Liturgisch* geschrift van eenen ongenoemden uit dienzelfden tijd worden die genen bestraft, die het ligchaam van CHRISTUS in den wijn doopten, en dus geloofden, het Avondmaal vol-

(*) *Rer. Liturg. L.* II. *C.* 18. *Opp. p.* 594. *sq.*

volledig bediend te hebben; welk misbruik Paus URBANUS II op de Kerkvergadering te *Clermont* in het jaar 1095 insgelijks uitdrukkelijk verbood, willende, dat niemand bij den Altaar het ligchaam en bloed anders, dan elk bijzonder, nemen zal.

Doch, omtrent dien tijd, werd het eerst van eenige Prelaten het voorſtel gedaan, dat men aan de Leeken den drinkbeker in het Avondmaal niet behoefde te geven. RODULF, ſedert het jaar 1108 Abt van het Klooster van den Heiligen *Tronc*, (*S. Trudonis*,) in het Bisdom *Luik*, en in het jaar 1121 Abt van *St. Pantaleon* in het *Keulſche*, geeft in zijn ongedrukt gedicht, bij BONA aangehaald, de redenen daar voor op: „ Hier en daar, zegt hij, mag men de voorzigtigheid gebruiken, dat de Priester aan zieke of gezonde Leeken niets van het bloed van CHRISTUS geve; alzoo 'er gemakkelijk iets van geſtort kon worden, en de eenvoudige zou kunnen denken; dat de geheele JEZUS niet onder beiderlei gedaante zij.

Hic et ibi cautela fiat, ne Presbijter aegris
Aut ſanis tribuat Laicis de ſanguine Christi;
Nam fundi posſet leviter, ſimplexque putaret,
Quod non ſub ſpecie ſit totus Jeſus utraque.

Evenwel hadden deze voorſtellingen in het eerst weinig ingang. De overeenſtemming der voornaamſte *Myſtieken* en *Scholastieken* van deze eeuw behield het oud gebruik beide van brood en wijn, bij voorbeeld, BERNHARD van *Clairvaux*, HUGO van *St. Victor* enz. PETRUS LOMBARDUS, wiens gevoelens en uitſpraken zoo veel invloed hadden, zegt

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

uitdrukkelijk: „ Waarom wordt het Avondmaal onder eene tweeledige gedaante gebruikt, schoon toch de geheele CHRISTUS onder elke van beiden is? Om te toonen, dat hij de geheele menschelijke natuur aangenomen heeft, om die geheel te verlossen. Want het brood ziet op het vleesch, en de wijn daartegen op het bloed, omdat de wijn het bloed werkt, in hetwelk, gelijk de Natuurkundigen zeggen, de zitplaats der ziel is. Het wordt daarom onder twee gedaanten gevierd, opdat de aanneming der ziel en des vleesches in CHRISTUS, en de verlossing van beiden in ons aangeduid wordt (*).”

In de XIIIde eeuw integendeel nam de meening, dat men de kelk aan de Leeken mogt en kon onthouden, merkelijk de overhand. In het jaar 1313 werd de *Transsubstantiatie* als een Kerkelijk Leerstuk door INNOCENTIUS III vastgesteld, welke Paus evenwel zelve in zijne schriften blijken geeft, dat ook de vrouwen den beker nog ontvangen hebben. Misschien heeft evenwel deze leer nu eene leer der Kerk geworden, aanleiding gegeven, dat men meer bezorgd geworden is, dat de Leeken het bloed van CHRISTUS storten mogten. Hoe het zij, ALEXANDER VAN HALES, de Engelsche *Franciskaner*, die de Godgeleerdheid met zoo veel roem tot aan zijnen dood in het jaar 1245 toe te *Parys*, gelijk te voren te *Oxford*, geleerd heeft, is reeds een getuige, hoe zeer de nieuwe gewoonte zich had uitgebreid. Onder eene menigte vragen over het Avondmaal stelt hij

(*) *L.* IV. *Distinct.* XI. *p.* 313.

hij ook deze voor: *Is het wel geoorloofd, het ligchaam van* CHRISTUS *enkel onder de gedaante des broods te nemen, zonder hem te gelijk onder de gedaante des wijns te ontvangen?* Na de gronden voor en tegen aangehaald te hebben, besluit hij, dat, dewijl CHRISTUS onder de beide gedaanten geheel ontvangen wordt, *men heel wel zijn ligchaam enkel onder de gedaante des broods ontvangen kan; zoo als bijkans overal van de Leeken in de Kerk geschiedt.*

Evenwel was dit gebruik nog ver van algemeen te zijn, alzoo eene Kerkvergadering te *Durham* van het jaar 1220, de Priesters vermaande, om de Leeken, zoo dikwijls zij ten Avondmaal gingen, te onderwijzen, dat zij toch niet aan de waarheid van het ligchaam en bloed van CHRISTUS twijfelen, dewijl zij zeker dat gene onder de gedaante des broods ontvangen, het gene voor ons aan het kruis gehangen heeft, en in den drinkbeker, het geen uit de zijde van CHRISTUS gestort is. Nog gewigtiger zijn hier plaatsen uit de schriften van ALBERT *den Grooten*. Deze weet zoo weinig daar van, dat men den beker toen aan de Leeken zou onthouden hebben, dat hij veel meer (*) die genen wederlegt, die het gebruik des wijns voor overtollig verklaren, omdat de geheele CHRISTUS onder de gedaante van het brood tegenwoordig is; maar zijn leerling, de Heil. THOMAS, schijnt het eerst deze leere van den beker aan de Leeken te onthouden, met kracht voorgestaan

(*) *Libr. de corpore Christi et sacramento altaris.*

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ftaan te hebben. Hij ftelt de vraag voor: *Is het wel geoorloofd, het ligchaam van* CHRISTUS *te gebruiken, zonder het bloed?* En hij antwoordt: Zulks fchijnt ongeoorloofd te zijn, dewijl Paus GELASIUS in zijn bekend voorfchrift zulks verbiedt; dewijl het drinken des bloeds tot de volkomenheid van dit *Sacrament* behoort, en dewijl dit tot gedachtenis van het lijden van CHRISTUS ontvangen wordt, welk lijden meer door het bloed, dan door het ligchaam wordt uitgedrukt, zoodat men zich eer van het gebruik des ligchaams dan des bloeds zou dienen te onthouden. Maar daar tegen, zoo vervolgt hij, ftrijdt de gewoonte van vele Kerken, in welke het volk wel het ligchaam van CHRISTUS, maar niet zijn bloed ontvangt. Hier uit leidt hij dit gevolg af: „ Naardien het den Priester toekomt, dit Sacrament te wijden en tot ftand te brengen, welks volkomenheid in beide beftaat: zoo mag hij geenszins het ligchaam van CHRISTUS zonder het bloed nemen; maar omtrent anderen gebruiken eenige Kerken de voorzigtige gewoonte, uit hoofde van het gevaar van een oneerbiedig gedrag, enkel het ligchaam van CHRISTUS te geven."

Deze groote Godgeleerde van zijnen leeftijd uit de Orde der *Dominikanen* zal velen aan zijne zijde overgehaald hebben, en dewijl ten zelfden tijde het Opperhoofd der *Franciskanen* BONAVENTURA zich voor dit gevoelen verklaarde, is het niet vreemd, dat deze nieuwe gewoonte, om de Leeken van den Avondmaalskelk uit te fluiten, fpoedig van de aanzienelijkfte Kerken in het *Westen* is aangenomen gewor-

worden. In de latere tijden der XIIIde eeuw ziet men in vele Kerken, in plaats van den gewijden wijn, voor de Leeken de naderhand zoogenoemde *spoelbeker* te voorschijn komen. Men goot bij den overgeblevenen gewijden wijn meermalen gewonen wijn, en een Aartsbisschop van *Canterbury*, JOAN PEKHAM, gaf in het jaar 1281 aan zijne Priesteren in last, om het volk te onderwijzen, dat, het geen hun in dezen beker gegeven werd, geen *Sacrament* was, maar enkel wijn, met welks hulp zij het ontvangene heilige ligchaam gemakkelijker konden doorslikken. Ondertusschen vindt men nog diep in de XIVde eeuw voorbeelden, dat men den beker ook aan de Leeken gegeven heeft; trouwens blijkt uit het geval van Keizer HENDRIK in het jaar 1313, die door den wijn in het Avondmaal vergeven zal zijn, dat de Leeken zeker den beker ontvangen hebben. Evenwel werd reeds omtrent het midden der XIVde eeuw de tegengestelde gewoonte door de Pausen zoo zeer als wettig en regtmatig aangezien, dat KLEMENS VII, in het jaar 1344, aan den Hertog JAN van *Normandië*, oudsten Zoon van Koning FILIPS VI, op deszelfs verzoek, als een bijzonder voorregt, bij *Dispensatie* bewilligde, dat hij, zoo lang hij leefde, den beker zou mogen ontvangen, hetzelve vergunde hij ook aan de Ouders en de Gemalin van dezen Prins, en in het volgende jaar aan den Hertog OTTO van *Burgondië*, doch onder voorwaarde, dat de Priester zich daar bij zoo geheim en voorzigtig zou gedragen, dat 'er toch niets van het bloed gestort, noch eenige ergernis gegeven mogt

mogt worden. Op het einde dezer eeuw was het zelfs gevaarlijk, op het algemeen gebruik van den drinkbeker aan te dringen. Een Parochiepriester te *Praag*, Meester MATTHIAS van *Janow*, onderwees het volk en noodigde hen uit, om den beker te ontvangen, welken hij ook ronddeelde. Maar de hooge Geestelijkheid noodzaakte hem fpoedig, om te herroepen; hij ftierf in het jaar 1394, en zijne fchriften werden in het jaar 1410, met andere zoogenoemde Ketterfche fchriften, door den Aartsbisfchop van *Praag* veroordeeld.

Bohemen was over het geheel het land, waar men het langst het gebruik van den Avondmaalskelk behouden had. Dit land was door *Griekfche* Monniken tot het Christendom bekeerd, en bleef fteeds genegenheid behouden voor de oude gebruiken, de Priesters leefden in den echt, de gewone landtaal werd bij den Godsdienst gebruikt, en dus ook het Avondmaal lang onder de beide gedaanten van brood en wijn bediend; maar toen KAREL IV omtrent het midden dezer eeuw de Univerfiteit te *Praag* fticht-te, en op dezelve vele *Duitfche*, *Franfche* en *Italiaanfche* Leeraren beriep, werden de vorige gebruiken, ook door uitdrukkelijke Plakaten van dezen Vorst, onder ftraffe des vuurs, afgefchaft, en daar onder het gebruik van den drinkbeker voor de Leeken. —

Nog was 'er eene reden, waarom men in *Bohemen* reeds in de XIVde eeuw vele koene Leeraars van Hervorming vond, die onder andere verbasteringen van den Godsdienst en der Kerk, ook het

Avond-

Avondmaal onder eene gedaante beſtreden. De *Waldenzen*, die overal vervolgd werden, namen gedeeltelijk hunne toevlugt ook naar *Bohemen*, alwaar de geſchiktheid tot eene vrijere denkwijze, voornamelijk onder de heimelijke *Grieken*, grooter was dan in de meeste andere landen. In het naburig *Meisſen* leefde in het begin der XVde eeuw PIETER van *Dresden*, zoo als hij naar zijne vaderſtad genoemd werd, ook een aanhanger der *Waldenzen*. Deze had, na eenig verblijf te *Praag*, deze hoofdſtad met vele andere *Duitſchers* verlaten in het jaar 1409, en ſedert in zijn vaderland Schoolonderwijs gegeven. Doch toen men hem als een' Ketter herkende, vlugtte hij weder naar *Praag*, alwaar thans ſedert het jaar 1400 als lid der Filozofiſche Faculteit dezer Hooge School JAKOB van *Miſa* leerde, gemeenelijk, om zijne kleine ligchaamsgeſtalte, JACOBELLUS, (*de Kleine* JAKOB,) in het *Boheemsch* JAKAUBEZ genoemd. Tegen dezen, die toen bij de Kerk van *St. Michael* te *Praag* Parochiepriester was, zeide PIETER van *Dresden:* dat hij zich verwonderde, dat een zoo geleerd en heilig man de dwaling in de leere van het Avondmaal niet opgemerkt had, die reeds lang voor de Kerk zeer nadeelig was geworden, dat men het volk enkel het ligchaam des Heeren onder ééne gedaante gaf. JACOBELLUS, hier door opgewekt, raadpleegde de Kerkvaders, en vond, dat zij het algemeen gebruik des bekers aangeprezen hadden, hetwelk hij ook aan het volk predikte, en het vermaande, om in het vervolg het

Avond-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Avondmaal volledig te gebruiken (*). De twisten met HUS over den Godsdienst, welke toen reeds plaats hadden, kregen daar door een' grooten steun, voornamelijk, dewijl ook zijn ambtgenoot SIGMUND RZEPANSCI hem bijstond. De Aartsbisschop van *Praag* deed hem wel in den ban, maar hij ging voort, met toejuiching over dit stuk te prediken, en de twist hield weldra de vergadering van *Constans* bezig, ook werden 'er hevige schriften over gewisseld. Terstond toen JAKOB DE MISA in het jaar 1415 zijn gevoelen openlijk begon voor te dragen, wederspraken hem de Leeraars der Hooge School, maar hij verdedigde zijn gevoelen in een afzonderlijk geschrift, waar tegen een Ongenoemde eenen langen Brief uitgaf, en poogde te bewijzen, dat het *tegen het oogmerk van* CHRISTUS *was, dat men de Leeken beide de deelen van het Avondmaal toediende.* Kort daar na volgde 'er een ander geschrift van ANDREAS BRODA, *Doctor* en *Professor* der Godgeleerdheid te *Praag*; tegen welken aanval JAKOB van *Misa* zich spoedig in eene wijdloopige verantwoording verdedigde; een ander Ongenoemde poogde hem op nieuw te wederleggen, en deze maakte een onderscheid tusschen *de oude Kerk en de nieuwe*, welke volgens hem met den *Roomschen* Bisschop SILVESTER haren aanvang genomen heeft; ja men kan, zegt hij, den oorsprong der *nieuwe Kerk* eerst sedert honderd of twee honderd jaren berekenen. In de

(*) AENEAS SYLVIUS *Hist. Bohem. C.* 35.

de eerste Kerk geschiedde alles *eenvoudiger en grover*, (*simpliciori modo et grosſiori*,) dan in de nieuwe, waar alles op eene waardiger wijze beschouwd en behandeld wordt. Deze Schrijver vervalt zelfs tot ongerijmde stellingen, bij voorbeeld: *De Paus kan voor de menschen zonden maken, waar 'er geene zijn, of waren:* want naardien het reeds zonde is, loffelijke gewoonten der Kerk te overtreden, zoo is het zelfs doodzonde, aan Pausselijke verordeningen ongehoorzaam te zijn.

Ondertusschen was te *Konstans* de Kerkvergadering opmerkzamer geworden op dezen twist. De groote goedkeuring, welke JAKOB van *Misa* in zijn vaderland vond, ontrustte haar; hij werd deswegens van den Bisschop van *Leitomischel* bij haar beschuldigd, die de vergadering bad, om deze toenemende Ketterij paal en perk te stellen. HUSS zelve verklaarde zich nog te *Konstans*, eer hij gevangen gezet werd, in een bijzonder geschrift voor den kelk der Leeken. De daar tegenwoordig zijnde Godgeleerden oordeelden het derhalve noodig, met hunne uitspraak tusschen beiden te komen. In Junij 1415 maakten zij hun gevoelen in zes artikelen bekend, waar bij zij ook hunne bewijzen voegden.

I. CHRISTUS heeft na zijn Avondmaal het Sacrament van zijn allerheiligst ligchaam onder de beide gestalten van brood en wijn ingesteld.

II. Niettegenstaande deze instelling en uitdeeling is het, naar eene loffelijke en goedgekeurde gewoonte der Kerk, gebruikelijk geworden, dat dit Sacrament niet na het avondeten vervaardigd, noch van

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

de Geloovigen ontvangen moet worden, uitgezonderd bij eene ziekte, of in een ander doodsgevaar.

III. Alhoewel in de eerste Kerk dit Sacrament van de Geloovigen onder beiderleie gedaante ontvangen is geworden; zoo kon nogtans, ter vermijding van eenige gevaren, met gelijke of nog grooter reden, de gewoonte worden ingevoerd, gelijk zij werkelijk ingevoerd is, dat de Priesters, die het Avondmaal inzegenen, hetzelve onder twee gedaanten, maar de Leeken slechts onder ééne gedaante van brood nemen.

IV. Deze van de Kerk ingevoerde en reeds zeer lang uit redelijke gronden waargenomene gewoonte, moet voor eene wet gehouden worden, welke men niet afkeuren, noch zonder het gezag der Kerk willekeurig veranderen mag.

V. Wie zegt, dat het Kerkeroof is, of iets ongeoorloofds, deze gewoonte als eene wet waar te nemen, dien moet men onder de dwalenden tellen.

VI. Die genen, die het tegendeel van deze besluiten hardnekkig drijven, moeten als Ketters aangemerkt, en als zoodanige, verwijderd en gestraft worden.

Zoo onbedachte besluiten had men van enkelde Godgeleerden in den drift van verschillende gevoelens mogen verwachten, maar dat zich een geheel talrijk genootschap, aan welks hoofd zich een GERSON bevond; regelregt tegen CHRISTUS, de Apostelen en de oude Kerk verklaarde, kon uit geene andere drijfveer afgeleid worden, dan uit de vrees voor het gezag der nieuwe Kerk en derzelver voornaamste

Leer-

Leeraren. Bovendien was de oude gewoonte thans vernieuwd geworden in een land, hetwelk onder den blaam van Ketterij lag, zoodat men geloofde, daarom te minder te moeten toegeven. Het is dus geen wonder, dat de Kerkvergadering zich naar dit goedvinden der Godgeleerden voegde en in hare XIIIde zitting den 15den Junij 1415 haar besluit in de volgende bewoordingen liet voorlezen: „ Nademaal sommigen in eenige landen der wereld zich onderstaan, om roekeloos te beweren, dat het Christenvolk het Heilige Sacrament des Avondmaals onder de beide gedaanten van brood en wijn moet ontvangen, en werkelijk ook hier en daar de Leeken onder de gedaante van wijn laten communiceren; en hardnekkig leeren, dat men zelfs na het avondeten, of anders niet nuchteren, communiceren kan; en dit tegen de loffelijke door redelijke gronden gestaafde gewoonte der Kerk aanloopt, welke zij, op eene verdoemelijke wijze, als kerkroovend en heiligschendig zoeken te verwerpen, terwijl zij van het hoofd beginnen: Zoo verklaart, verordent en bepaalt het tegenwoordige heilige, algemeene Concilie te *Konstans*, hetwelk in den Heiligen Geest wettig vergaderd is, dat, *alhoewel* CHRISTUS *dit eerwaardig Sacrament na het avondeten onder beiderlei gedaanten van brood en wijn ingesteld en aan zijne Apostelen uitgedeeld heeft; nogtans, desniettegenstaande, het loffelijk gezag der Heilige Kerkewet*, en de geprezene gewoonte der Kerk in acht genomen heeft, en nog in acht neemt, dat *dit Sacrament niet na het avondeten bediend*, maar van de Geloovigen nuchte-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ren gebruikt *moet* worden; uitgezonderd wanneer zij ziek zijn, of een ander geval van nood voorkomt, hetwelk naar het regt of van de Kerk veroorloofd is. En gelijk deze gewoonte, om eenige gevaren en ergernis te vermijden, verstandig ingevoerd is: Zoo heeft ook uit gelijke en nog grooter oorzaken kunnen ingevoerd en in acht genomen worden, dat, *alhoewel dit Sacrament in de eerste Kerk van de Geloovigen onder beiderlei gedaante ontvangen is, het evenwel in het vervolg van de inzegenenden, (a conficientibus,) onder beiderlei gedaante, maar van de Leeken alleen onder de gedaante des broods ontvangen worde.* Want, men moet vast gelooven, zonder eenigzins te twijfelen, dat het geheele ligchaam en het geheele bloed van CHRISTUS zoo wel onder de gedaante des broods als des wijns waarachtiglijk begrepen is. Dewijl derhalve *deze gewoonte van de Kerk en de Heilige Vaderen* om verstandige redenen ingevoerd, *en sedert langen tijd in acht genomen is:* zoo moet zij voor eene wet gehouden worden, welke men niet veranderen, noch zonder het gezag der Kerk willekeurig verwerpen mag. Gevolgelijk moet het voor dwalend verklaard worden, te zeggen, dat het heiligschendig of ongeoorloofd zij, deze gewoonte of deze wet in acht te nemen. En die genen, welke het tegendeel hier van hardnekkig beweeren, moeten als Ketters uitgeworpen, en door de Bisschoppen of hunne ambtenaren, of door de Inquisiteuren der Ketterſche snoodheid, in de landen en gewesten, waar tegen dit besluit iets beproefd of ondernomen is, volgens Kerkelijke

en

en Wettelijke verordeningen, welke ten beste van het Katholijke Geloof tegen de Ketters en hunne begunstigers heilzaam uitgedacht zijn, scherpelijk gestraft worden (*)."

Deze besluiten der Kerkvergadering van *Konstans* voldeden JAKOB van *Misa* niet, en hare uitspraak jaagde hem geene vrees aan. Integendeel, hij schreef kort daar na eene verantwoording tegen de eene en andere; ook stoorde men zich in *Bohemen* zoo weinig aan deze besluiten, dat veel meer het Avondmaal allengs in de meeste Kerken onder de beide gedaanten werd uitgedeeld. Waar toe ook de uitdrukkelijke verklaring der Universiteit van *Praag* in het jaar 1417 niet weinig toebragt. Om deze redenen poogde de Kerkvergadering haar besluit te staven, door een verbod, dat geen Priester, op straffe van den ban, aan eenen Leek het Avondmaal onder de beide gedaante zou uitdeelen. Ook schreef GERSON, op haren last, in het jaar 1417, eene verhandeling tegen de Ketterij van het bedienen des Avondmaals aan de Leeken onder beide gedaanten, welke in de vergadering werd voorgelezen. In dezelve beweerde hij, dat men hen, die anders leerden, en daar toe de Heilige Schrift misbruikten, niet met mondelijke of schriftelijke spitsvinnigheden, maar door *geregtelijke strengheid en straffen* behoorde te wederleggen.

Alhoewel dit besluit niet duister genoemd kan worden, schijnt het echter bijkans onzeker te zijn, of

(*) HARDUIN. *Act. Concil. T.* VIII. *p.* 581.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

of deszelfs oogmerk een algemeen verbod geweest zal zijn. THOMAS van *Walden*, een *Engelsche Karmeliter* Monnik en *Doctor* der Theologie, die zelve de vergadering te *Konstans* had bijgewoond, en die in 1431 gestorven is, verzekert, „dat den Leeken niet algemeen verboden is, het bloed van CHRISTUS onder de gedaante van wijn te drinken; maar dat het ook niet algemeen en zonder voorzigtigheid aan allen vergund is; naar de gewoonte der Kerk was het aan de voorzigtigheid der groote Prelaten overgelaten, om eenigen van de Bedienaars van den Altaar, die door geloof, eerbied en godsvrucht uitmuntten, tot het gebruik onder beide gedaanten toe te laten; zoo plagten de Paus, eenige Bisschoppen en Abten te handelen." Het schijnt, dat men somtijds eenige toegeeflijkheid wilde gebruiken om niet dergelijke onlusten te veroorzaken in andere landen, als 'er in *Bohemen* ontstaan waren; het was ook eerst in het jaar 1437, toen de *Cistercienfen* op een algemeen Kapittel besloten, de *Roomsche* Kerk te volgen, die thans, om alle gelegenheid tot dwalingen af te snijden, het Sacrament alleen onder de gedaante van brood aan de Leeken uitdeelde, die zich daarmede behoorden te vergenoegen.

In het jaar 1436 had de Kerkvergadering van *Bazel* in dit stuk aan de *Bohemers* toegegeven; gelijk wij zien zullen in de Geschiedenis der *Husfiten*; ondertusschen was zij verlegen, hoe de eer der vergadering van *Konstans* te redden. Te *Konstans* was het voor Ketterij verklaard, wanneer men het gebruik van het Avondmaal onder ééne gedaante voor

iets

iets ongeoorloofds hield. Op de vergadering te *Bazel* wederſprak men dat beſluit wel niet regelregt; evenwel nam men een ander, volgens hetwelk deze ſtelling niet wel meer eene Ketterij heeten kon. In hare XXXſte zitting, in December 1437, liet zij het volgende *Decreet* voorlezen (*): „ Opdat men ter verklaring der Katholijke waarheid duidelijker wete, wat men ten nutte en zaligheid van het Christenvolk, ten aanzien van het Heilig Avondmaal, gelooven en doen moet: zoó ſtelt deze heilige vergadering, na een vlijtig en lang onderzoek der Schrift, der Heilige Kerkwetten, en der van de Heilige Vaderen en Doctoren voorgedragene Leeringen, ook na behartiging van al het overige, wat hier toe behoort, vast, dat wel de Geloovige Leeken, of communicerende Geestelijken, die dit Sacrament niet inzegenen, volgens het bevel des Heeren, niet verbonden zijn, hetzelve onder beiderlei gedaante te ontvangen. Evenwel heeft de Kerk, welke door den Geest der Waarheid geregeerd wordt, die in eeuwigheid bij haar blijft, en met welke ook CHRISTUS volgens de Schrift, tot het einde der wereld blijft, het regt, om voor te ſchrijven, hoe dit Sacrament aan de genen, die het niet inzegenen, (*non Conficientibus*,) uitgedeeld behoort te worden; zoo als zij namelijk vindt, dat ter vereering van hetzelve en tot zaligheid der Geloovigen dienſtig is. *Het zij nu iemand onder ééne gedaante, of onder beide, naar de verordening of gewoonte der Kerk, com-*

(*) HARDUIN. *T.* VIII. *p.* 1244.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

communiceert: het strekt echter den waardigen communicant tot zaligheid. Men mag ook geheel niet twijfelen, dat het vleesch niet alleen onder de gedaante des broods, en het bloed niet enkel onder de gedaante des wijns; maar veel meer dat onder elke gedaante de geheele CHRISTUS te vinden is. Ook moet de loffelijke gewoonte, om den Leeken onder éénе gedaante het Avondmaal te bedienen, welke van de Kerk en de Heilige Vaderen, om goede redenen, ingevoerd, tot hier toe zeer langen tijd in acht genomen, en van Doctoren, die in de Heilige Schrift en in de Kerkelijke wetten zeer geoefend waren, reeds lang aangeprezen is, voor eene wet gehouden worden; zoo dat het niemand geoorloofd is, dezelve te verwerpen." Dus het geen zij in het jaar 1436 aan de *Bohemers* en *Moraviërs* met de eene hand hadden toegestaan, namen zij door dit besluit, met de andere hand weder terug. Ook bleef gedurende dit geheele Tijdperk niet alleen eene zeer groote menigte *Bohemers* en *Moraviërs* bij het gebruik van het Avondmaal onder de beide gedaanten; maar dit werd ook nog van tijd tot tijd door aanzienlijke Godsdienstleeraren der Roomsche Kerk, hoedanig SAVONAROLA was, verdedigd.

Gebruik des Avondmaals door kinderen afgeschaft.

Onder de gevolgen van de leere der *Transsubstantiatie* hebben sommigen ook gerekend de afschaffing der gewoonte, welke men in de oude Kerk had, om ook aan kinderen het Avondmaal te geven, doch de *Transsubstantiatie* was al een geruimen tijd in de Kerk ingevoerd, zonder dat men het Avondmaal der kinderen afgeschaft had, hetwelk sedert het

het begin der XIIde eeuw allengs geschiedde. ODO, Bisschop van *Parys*, omtrent het jaar 1175, verbood aan zijne Priesters volstrekt, om aan kinderen niet eens ongewijde Hostien te geven. In de XIIIde eeuw kwam hier het aanzien van THOMAS bij, die wel de kinder-communie als afgeschaft aanziet, maar ook de reden 'er bijvoegt, dat de kinderen, volgens den Heiligen AUGUSTINUS, door het ontbeeren van dezelve, geen gevaar van hunne zaligheid lijden. Ook verboden om dezen tijd eenige *Fransche* Kerkvergaderingen, dat aan kinderen geene gewijde Hostien gegeven zouden worden, alleen van het zevende jaar af zou het geoorloofd zijn. In andere Westersche Gemeenten is deze gewoonte, naar allen schijn, al vroeger afgeschaft, misschien is zij ook bij dezelve niet zoo algemeen geweest.

Behalve de verbasteringen van de leere van het Avondmaal overlaadde men dezelve ook met eene menigte van spitsvinnige vragen en beslissingen, waar in de *Scholastieke* Leeraars bijzonder hebben uitgemunt, welke tot niet anders dienden, dan om deze leere te verdonkeren, en toch bleven de harten koud omtrent het gebruik van het Avondmaal. Vergeefs was het door de *Transsubstantiatie* tot een dagelijksch wonderwerk verheven; vergeefs werd het aangeprezen als het heilzaamste offer voor levenden en dooden; de verzekering zelve, dat de bloote tegenwoordigheid bij hetzelve, en de schikking, om het door eenen Priester te laten vieren, genoegzaam gelijke uitwerking had, als het dadelijk gebruik, moest dit gebruik onverschilliger en zeldzamer maken.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ken. INNOCENTIUS III zag zich daarom genoodzaakt, om in 1275 te bevelen (*), dat elk waar Christen in zijne Kerk ten minsten eenmaal 's jaars op Paschen het Avondmaal zou ontvangen. Het is dus niet te verwonderen, dat de Leeken zich zoo gemakkelijk den beker lieten ontnemen. Zij hadden sedert lang geene inzage in zaken van Godsdienst, en de Geestelijkheid overreedde hen zonder moeite, dat zij 'er niets bij verloren; en zij ondervonden hetzelve, reeds door de gemakkelijkheid, met welke zij zich het zoogenoemde *Misoffer*, of als aandachtige aanschouwers, of voor hun geld te nutte konden maken.

Handel met Missen.

Wij hebben reeds voorheen gezien, tot hoe vele einden reeds van de VIIde eeuw af het Avondmaal, of liever de *stille Missen*, bij welke de Priester alleen de genietende was, misbruikt werden. Goed weder en zielerust voor overledenen, konden even goed door dezelve bezorgd worden. Deze uitvinding was te gemakkelijk voor alle soorten van Christenen, bijzonder voor de Rijken, die, gezond en stervende, zich, zonder moeite, alleen voor hun geld allerhande weldaden verkrijgen konden, en te voordeelig voor de Priesters, dan dat zij niet steeds voortgezet en tot het oneindige vermenigvuldigd zou zijn. De verordeningen der Kerkvergaderingen van dezen tijd, dat geene uiterste willen gemaakt konden worden, dan in tegenwoordigheid van den Parochie-Gees-

(*) *Concil. Lateran.* IV. *Can.* 21. *ap.* HARDUIN. *Tom.* VII. *pag.* 35.

Geestelijken, hadden ongetwijfeld onder anderen ook dit eigenbelang ten doel, dat de ſtervende toch de zielmisſen niet vergeten mogt. Thans was 'er reeds eene ſoort van *koophandel met de Misſen* ontſtaan, die ſedert niet weder heeft kunnen uitgeroeid worden. Men ziet wel, dat de *Engelſche* Bisſchoppen dit volſtrekt niet wilden dulden. De Bisſchop van *Sarum* bijzonder verbood het *opveilen der Misſen*; noch voor jaarlijkſche noch voor dertigjarige aflaat, zou een Leek of iemand anders iets genoodzaakt worden te geven, of in zijn testament te vermaken; ook zou deswegens geen waar noch ſchijnbaar contract van Priesters en anderen geſloten worden; even min zouden de Priesters, op ſtraffe van ſchorsſing in hunne bediening, zich met eene overtollige menigte jaarlijkſche Misſen laten bezwaren, welke zij niet op eene welvoegelijke wijze konden lezen, en 'er daarom andere Priesters toe huurden; of ze aan anderen verkoopen moesten; doch zoo lang de Christenen zich verbeeldden, dat zij voor zich en hunne overledene vrienden door zielmisſen groote weldaden konden verwerven, kon het niet misſen, of zij beſtelden 'er eene groote menigte, en 'er was zulk eene verbazende menigte Priesters, dat deze, om hun beſtaan te vinden, het lezen der Mis op zich moesten nemen.

Boetdoeningen en Biecht.

Nu oordeele elk, die lust tot onderzoek of vergelijking heeft, of men dit een en ander ware *Christelijke Godzaligheid*, of wel *Bijgeloof* noemen moet; ook ſtonden deze zaken met elkanderen in verband, zoo als het Sacrament der boete, de Kerkelijke Schat

van

van de verdiensten der Heiligen, de Aflaat, het Pausselijke Jubeljaar, de Bedevaarten, het Vagevuur en de Oorbiecht. *Kerkelijke Boetdoeningen* waren zeker zeer oud, maar thans weken zij geheel af van hare eerste bestemming, en veranderden geheel van aard. Eigenlijk bestonden zij in opgelegde of vrijwillige ligchamelijke oefeningen en lijden, waar mede zekere godvruchtige handelingen verbonden moesten worden. Een half naakt ligchaam, lastige kleeding, geesselingen, vasten, bedevaarten en kruistogten, maakten de eerste soort uit; menigvuldig bezoeken van Kerken, het hooren der Mis, opzeggen van gebeden en aalmoezen de tweede. Door dit alles werd eene soort van genoegdoening daargesteld, welke dan de Priester in de Biechtstoel, dan de Bisschop, dan in zekere gevallen de Paus voorschreven. Men geloofde zich daar door niet slechts bij de Kerk, maar ook bij God zelven de vergeving van bedrevene zonden en ontheffing van verdiende straffen waardig te maken. Ook was het reeds lang eene gewoonte geworden, om zonder bewustheid van zonden velerhande boetdoeningen op zich te nemen, waar van de voorbeelden in het Monnikenleven, in de Geschiedenis der Kruistogten en der Heiligen van deze tijden, ons zijn voorgekomen. Omtrent de boete was 'er voor de Bisschoppen en Biechtvaders door verzamelingen van Kerkelijke wetten en Boeken over de boete gezorgd; ook GRATIANUS had van de boete gehandeld in zijn groot werk; maar thans kwam 'er een bijzonder Boek uit van den beroemden RAYMUND VAN PENIAFORT, door hem waarschijn-

schijnlijk omtrent het jaar 1230 op bevel van den *Provinciaal* zijner *Dominikaner* Orde in *Spanje* opgesteld. Het voert den titel *Summa de Poenitentia et Matrimonio*, en kwam spoedig onder den naam van *Summa Raymundiana* in algemeen gebruik. En thans beslaat de *boete* en *oorbiecht* als een *Sacrament* eene voorname plaats in de schriften van deze eeuw; wijdloopig handelden daar over PETRUS LOMBARD en THOMAS VAN AQUINO.

Doch aan de voorschriften, door deze Schrijvers gegeven, hield men zich niet naauwkeurig, immers in bijzondere gevallen en ongemeen zware zonden, werden willekeurig de zonderlingste boetdoeningen opgelegd. Keizer OTTO IV, die in het jaar 1218 overleed, liet zich in zijne laatste ziekte dagelijks van Priesters geeselen, en van zijnen Kok op den hals treden. Een Bisschop van *Hildesheim* zeide daarom, het ware onmogelijk, dat een zoo boetvaardig Vorst zelfs slechts één uur in het Vagevuur zou kunnen verblijven. Evenwel verscheen hij, na zijnen dood, aan eene Abdis, zijne nabestaande, welke hij klaagde: dat hij in het Vagevuur gepijnigd werd, en bad, dat zij, in verscheidene Kloosters, tien duizend Psalmen voor hem zou laten bidden, en wel op die wijze, dat de tegenwoordig zijnde bij elken Psalm tien geeselslagen ontvingen; en dat bij elk vers een *Ave Maria* en *Pater Noster* gesproken, en terwijl de geeseling gebeurde, de Psalm *De profundis* opgezegd zou worden. Nadat dit volbragt was, meldde hij aan zijne bloedverwante in eene nieuwe ongemeen glansrijke verschijning, dat

hij

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

hij thans tot de eeuwige heerlijkheid was overgegaan (*). Een Graaf van *Namen*, die te zelfden tijde ſtierf, biechtte aan vier Abten te gelijk, en liet zich, in zijne laatſte dagen, van zijne Biechtvaders, met een ſtrop om den hals, op ſtraat rondvoeren, zeggende, dat hij als een hond geleefd hebbende, ook als een hond wilde ſterven (†). Ook vertelde men niet zelden wonderen, welke gebeurd zouden zijn, om te bewijzen, hoe welbehagelijk de belijdenis van zonden en de boete aan God waren. Een jong mensch te *Parys*, die in het jaar 1199 niet in ſtaat was, door zijne tranen en ſnikken zijne verfoeijelijke buitenſporigheden mondeling te biechten, ſchreef ze op; maar toen het ſchrift geopend werd, vond men, dat alles was uitgewischt (§). Een reeds geſtorven *Duitſcher* in het jaar 1212, werd, nadat hij reeds de ſtraffen des toekomenden levens had leeren kennen, alleen daarom van God opgewekt, opdat hij nog eene heel ſtrenge boete van zeven jaren zou kunnen oefenen (**).

Geeſelaars.

De vrijwillige boetdoeningen, zoo wel om daar door, als het ware, God tot medelijden en vergeving van begane zonden te bewegen, als ten behoeve van anderen en om de zielen uit het Vagevuur te verloſſen, gelijk zich de Monniken en Heiligen met dat oogmerk zelven kastijdden, verbasterden in dit Tijdvak zelfs in eene ſecte van dwee-

(*) RAYNALD. *ad a.* 1218. *n* 37. 38.
(†) *Id. n.* 39. (§) *Id. ad a.* 1199. *n.* 45.
(**) *Id. ad a.* 1212. *n.* 45.

dweepers en geestdrijvers, welke men ten laatste voor ketterij verklaarde. Men had reeds in het voorgaande Tijdperk veel werk gemaakt van het *geesselen van zich zelven*, en dit gevoelen van de hooge waarde van deze *Apostolische tucht*, dit *zuiveringsmiddel*, zoo als men het noemde, waar door men geloofde, voor vele jaren vooruit boete gedaan te hebben, plantte zich in de tegenwoordige tijden voort. ROBERT PULLEYN, (of PULLUS,) de beroemde Leeraar in de Godgeleerdheid te *Parys* en *Oxford*, omtrent het midden der XIIde eeuw, prees dezelve aan in zijn Godgeleerd Zamenstel (*): „ Daar is," schrijft hij, „ eene genoegdoening, welke de natuur van elk in staat is te dragen; evenwel eene ruwe, maar Gode des te aangenamer, hoe vernederender zij is; wanneer namelijk een ieder zich naakt voor de voeten van den Priester nederwerpt, en van denzelven met roeden laat kastijden." Vorsten zelfs gebruikten dit versterkmiddel van hunne godsvrucht zoo wel, als lieden van alle andere standen. LODEWYK IX, of *de Heilige*, Koning van *Frankryk*, liet zich telkens, na het doen der biecht, van zijnen Biechtvader met vijf kleine ijzeren zaamverbondene kettingjes, die hij in een ijvoren doosje bij zich droeg, geesselen; (*disciplinam recipiebat*,) ook plag hij aan zijne kinderen en vertrouwde vrienden zulke kettingdoosjes te gelijken einde te vereeren. Als zijn Biechtvader de slagen te zacht deed, gaf hij hem een teeken, dat hij beter toeslaan moest.

Doch

(*) *L.* VII. *Sentent. C.* 3.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Doch een derzelven had dit van zelve en zoo hard gedaan, dat de Koning 'er vrij wat door lijden moest. Evenwel liet deze hem daar niets van merken, maar zeide het eerst na deszelfs dood, en slechts boertende, aan zijn' nieuwen Biechtvader. Van die genen integendeel, die zich aan deze geeseling niet onderwierpen, werden vreesselijke geschiedenissen uit de andere wereld verhaald. HUGO, de zoo aanzienlijke Kanunnik van *St. Victor* te *Parys*, in de XIIde eeuw, had eene zoo teedere huid, dat hij zich deze tuchtiging noch in het geheim, noch in het Kapittel zijner medebroederen ooit liet geven. Een van dezen, zijn vriend zijnde, verzocht hem, kort voor zijn sterven, om hem na zijn' dood te verschijnen. Hij deed dit werkelijk, en verzekerde, dat hij het wel had; maar, voegde hij 'er bij: ,, Omdat ik mij in mijn leven niet heb laten geeselen, zoo bleef 'er bijna geen ééne Duivel in de hel, toen ik naar het Vagevuur ging, die mij niet een' geduchten slag gaf."

Onverwacht was het dus niet, dat eindelijk een verbazende hoop menschen zich vereenigde, die hunne geeselingen openlijk verrigtten, zonder dat men de naaste reden van deze zeldzame tooneelen weet: De redenen, welke SCHOETGEN gaf (*), vallen te veel in het algemeene of theologische; eene uitgezonderd, welke hij uit den *Dominikaan* BZOVIUS aanhaalt, dat de binnenlandsche oorlogen, door welke

(*) *De Secta Flagellantium Commentatio C.* 2. *p.* 10. *sq. Lipsiae* 1711. *in* 8*vo*.

ke *Italië* heel langen tijd veel geleden had, de *Italianen* hebben kunnen bewegen, om op eene buitengewone godsdienstigheid te denken, ten einde deze rampen te doen ophouden. Misschien hebben toen ook Monniken of Geestelijken in de Biechtstoelen op de geeseling van zich zelven aangedrongen, als het zekerste middel, om zich voor alle zonden met God te verzoenen. SIGONIUS (*) verzekert ook wezenlijk, dat een Kluizenaar, die een' grooten naam van heiligheid had, op Goddelijke aandrift die van *Perugia* vermaand had, om zich door boetdoeningen de Goddelijke genade te verwerven, naardien zij anders binnen kort door eene schandelijke ziekte zouden omkomen. Hoe het zij, een Monnik te *Padua* tegen het einde der XIIIde eeuw, geeft daar van een berigt, hetwelk met deze gissing vrij wel overeenkomt (†). „ Om dezen tijd," schrijft hij op het jaar 1260, „ als geheel *Italië* met vele ondeugden en euveldaden besmet was, greep eene schielijke en nooitgehoorde aandoening, (*compositio*,) eerst de inwoners van *Perugia*, vervolgens de *Romeinen*, eindelijk bijkans alle Volken van *Italië*, aan. De vreeze van CHRISTUS viel zoo zeer op hen, dat edelen en onedelen, ouden en jongen, kinderen zelfs van vijf jaren, naakt behalve de schamelheid, zonder eenige schaamte de straten der stad in Procesfie paar aan paar rondgingen. Elk van hen had een' geesel van riemen in de hand, waar mede zij zich, onder zuch-

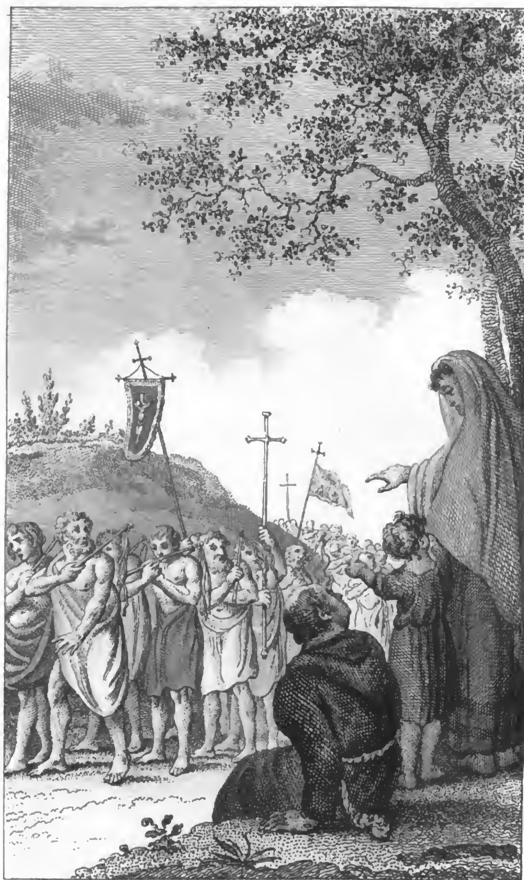
(*) *De Regno Italiae L.* XIX.

(†) *Monachi Paduani Chronic. L.* III. *ad a.* 1260.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zuchten en huilen, over de ſchouders hevig geeſelden, dat 'er het bloed uitgutſte; en terwijl zij heele beken van tranen vergoten, als of zij met ligchamelijke oogen het lijden van den Zaligmaker zelve zagen, riepen zij de barmhartigheid Gods en de hulp van zijne Moeder aan; zij baden demoedig, dat hij, die zich reeds met ontallijke boetelingen had laten verzoenen, ook hen, die hunne misdaden beleden hadden, wilde verſchoonen. Dus liepen zij niet alleen bij dag, maar ook 's nachts, in den hardſten winter, met brandende waschkaarſen, bij honderden, duizenden, ja tienduizenden, door ſteden en Kerken; en wierpen zich ootmoedig voor de altaren neder, terwijl de Priesters met kruiſen en vaandels vooruitgingen. Hetzelfde deden zij in dorpen en vlekken; zoodat velden en bergen ſchenen te weergalmen van de ſtemmen van het geroep tot God. Ten dezen tijde hielden alle Muzijkinſtrumenten en Minneliederen op. Overal hoorde men in ſteden en dorpen het klaaggezang der Boetelingen; ſteenen harten werden door deze treurige tonen geroerd, en zelfs de oogen der verharden konden zich niet van tranen onthouden. Ook de vrouwen bleven niet zonder deelneming aan deze Godsvrucht; niet alleen geringe, maar ook aanzienlijke Matronen, en teedere Jonkvrouwen, deden dit in hare woningen, met alle eerbaarheid. Thans verzoenden bijkans allen, die tweedragtig waren, met malkander; woekeraars en roovers haastten zich, om het kwalijk verkregene goed weder te geven; en anderen, die in menigerlei misdaden gewikkeld waren, bele-

den

R. Vinkeles inv. del. et sculp.

zoo dat velden en bergen schenen te weergalmen
van de stemmen van het geroep tot God.

XVIII. D. Bladz. 360.

den hunne zonden ootmoedig, en verbeterden hun ijdel gedrag. Men opende de gevangenisſen; de gevangenen werden losgelaten, en aan de ballingen vergund, om in hun vaderland terug te keeren. In der daad, mannen en vrouwen verrigtten zulke werken van heiligheid en barmhartigheid, als of zij vreesden, dat de Goddelijke Almagt hen door vuur uit den hemel zou verteeren; of de hevigſte aardbeving hen onverziens verſlinden; of andere plagen hen treffen zouden, door welke de Goddelijke geregtigheid gewoon is, de zondaren te ſtraffen. Over deze onverziene bekeering, die zich over geheel *Italië* door verſcheidene landen uitbreidde, waren met regt niet alleen middelmatige verſtanden, maar ook wijze mannen verwonderd, terwijl zij overwogen, van waar deze zoo onſtuimige drift voortkwam: bijzonder daar deze ongehoorde ſoort van boete niet van den Paus ingezet was, die toen te *Anagni* zijnen Zetel had; en ook geen Prediker of eenig ander perſoon van aanzien hen door invloed of welſprekendheid bewogen had; maar het begin daar toe door eenvoudige lieden gemaakt was, wier voetſtappen Geleerden en ongeleerden terſtond gevolgd waren. Doch werkelijk was het de genade van den Heiligen Geest, die geene langzame maatregelen van ondernemen kent; maar haastelijk waait, waar zij wil; deze ontſtak het hart van éénen mensch met het vuur van hare liefde, en ontvlamde door deszelfs voorbeeld ook de overigen." Duitſche Chroniekſchrijvers der naastvolgende eeuwen beſchrijven deze omgangen van geeſelaars omtrent op gelijke wijze; alleen voegen zij 'er nog bij,

 dat

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dat dezelve, om niet gekend te worden, het hoofd bedekt hadden, en dat zij drie en dertig jaren lang ter gedachtenis van JEZUS levensjaren op deze wereld, zich tweemaal op elken dag gegeefeld hebben.

Wij kunnen het den bovengemelden Monnik niet kwalijk nemen, dat hij in zijnen tijd met velen van de tijdgenooten dit voor een onmiddelijk werk van de Goddelijke genade aanzag; maar elke onpartijdige waarnemer zal 'er geheel anders over oordeelen, omdat zoodanige eigenwillige godsdienst en kastijding van het ligchaam geheel ſtrijdig is met den echten Geest van het Christendom. Dat eenige goede handelingen en zachter zeden 'er de onmiddelijke gevolgen van zullen geweest zijn, bewijst niets meer, dan dat zinnelijke aandoeningen van eene ongewone levendige natuur op de verbeelding en het hart van den grooten hoop een tijd lang gewerkt kunnen hebben; ten minſte de duurzaamheid van deze verbetering van zeden was zeer kort, alzoo men dezelfde oude wanordens in *Italië* ſpoedig weder aantreft.

Ondertusſchen nam deze drift ſchielijk een einde, alzoo zij geene onderſteuning of goedkeuring vond bij de Pauſen of Geestelijkheid; ook verboden verſcheidene Vorsten deze dweepers uitdrukkelijk, om in hun land te komen; zoo als MANFRED, toen Koning van *Sicilië*, die in ſpijt van den Paus dat Koningrijk bezat, en vreesde, dat onder dit voorwendſel een leger Pausſelijke aanhangers in zijn land mogt vallen; ook verbood de *Marcheſe* PALLAVICINI hen onder zware bedreigingen in zijne landen rond te loopen. Een aantal van deze Boetelingen was

was reeds in het jaar 1261 over de *Alpen* gegaan, en in *Beyeren* gekomen, maar de Hertogen van *Beyeren* wilden hen in hun land niet dulden. In hetzelfde jaar bevonden zij zich ook in *Bohemen*, waar zij van den Koning OTTOKAR verjaagd werden; op dezelfde wijze was het in *Polen*, *Meisfen* enz. Evenwel vertoonden zij zich in *Duitschland*. In het jaar 1261 waren 'er 1200 in *Straatsburg* gekomen, waar bij zich vervolgens nog 500 anderen voegden. In het jaar 1296 kwamen 'er in die ſtad 28 anderen in witte kleederen, met zakdoeken om het hoofd, die zichzelven de ſtad rond voor alle Kerken geeſelden.

Deze lieden worden in de volgende eeuwen ook nog in de Geſchiedenis gevonden. Men noemt ze in het *Italiaansch Flagellatori*; in de Latijnſche Chronieken heeten zij *Flagellantes*, *Flagellatores*, en *Flagellarii*, bij de Duitſchers: *Geeſelbroeders*, *Flaglers* en *Bengelers*, de eerſte namen van *geeſelen* en het Latijnſche *Flagellum*, de laatſte naar den *bengel* of knuppel, welken zij ter hunner verdediging droegen.

Met de XIIIde eeuw ging deze *dweeperij* zoo ver en maakte zoo groote opſchuddingen, dat men de geheele *ſecte* der geeſelaren heel ſpoedig algemeen zocht te onderdrukken. In het jaar 1303 komen 'er ſporen van deze dweeperij voor; maar de vreeſelijke Pest, welke van het jaar 1347 af een groot deel van *Europa* zes of zeven jaren verwoestte, gaf op nieuw aanleiding, tot eene vernieuwing van deze boete, opdat door dezelve, gelijk men meende,

Gods toorn mogt afgewend worden. In het jaar 1349 ſtonden de geeſelaars in groote menigte op; meermalen gingen 'er 70 of 80 met zweepen met knoopen voorzien te gelijk door de ſtraten; die zich in troepen verdeelden, en velen tot godvruchtige navolging opriepen. Zelfs vrouwen geeſelden zich op de ontblootte borst. Over het algemeen namen zij vele nieuwe Godsdienstoefeningen waar; abſolveerden malkanderen van de zonden; predikten Apokrijfe Leeringen, waar door zij merkelijken haat verwekten tusſchen de Geestelijkheid en de Leeken. Op hunne togten door *Italië* en *Duitschland* kwamen 'er 200 onder eenen aanvoerder en twee Leeraren te *Spiers*, waar zij zulken ſchijn van heiligheid vertoonden, dat men hen op 's lands kosten onthaalde. Te *Straatsburg* en *Aken* waren 'er ontallijke. KAREL IV zou in de laatstgenoemde ſtad gekroond worden, maar moest uit hoofde van de menigte dezer lieden en van andere vreemdelingen de plegtigheid naar *Bon* verleggen. Dewijl de *Joden* ten dezen tijde beſchuldigd werden, dat zij de pest veroorzaakt hadden, hielpen de geeſelaars velen van dezelve verbranden, maar verloren ook daarom ſomtijds door de *Joden* het leven. In *Polen*, waar insgelijks een zwerm van dezelven gekomen was, verbood de Aartsbisſchop van *Gneſen*, hen aan te nemen. In de XIVde eeuw verbreidde zich deze aanhang in vele Duitſche ſteden, in *Zwitſerland*, de *Nederlanden*, *Engeland*, tot zelfs te *Avignon*, den toenmaligen Zetel der Pausſen.

KLEMENS VI, aan wien KAREL IV geſchreven had,

had, dat hij eene fecte behoorde te beperken, welke anders ligtelijk de geheele wereld zou kunnen verleiden, liet deswegens in het jaar 1346 aan den Aartsbisfchop van *Maagdeburg* een fcherp *Breve* tegen hen uitgaan; waar in hij hen eene van den duivel verleide menigte eenvoudige menfchen noemt, die beweerden, dat CHRISTUS te *Jeruzalem* aan den Patriarch aldaar verfchenen was, en hem dingen gezegd had, die ftrijdig waren met de H. Schrift. Bijzonder befchuldigt hij hen, dat zij met verwaandheid de fleutels der Kerke gering achtten, en tot verachting van de Kerketucht, voor zich uit het kruis des Heeren, en aan weerskanten van hetzelve een zwart kleed droegen, dat zij onder den naam van boete eene ongewone levenswijze voerden, vaste, maar naar de regten verbodene bijeenkomften hielden; ook tot andere van de gewone zeden der Geloovigen afwijkende handelingen vervielen; en eindelijk roekeloos genoeg waren, om voorfchriften voor zich te ontwerpen, welke dwalend, ongerijmd en bij God en menfchen gehaat waren. Naardien ook, zegt hij, de meesten van hen, of hunne aanhangers, onder een vroom voorwendfel wreed handelden; Joden en vaak zelfs Christenen ombragten; de goederen van Geestelijken en Leeken plunderden; zich het regtsgebied hunner Overheden aanmatigden, en voorts veel bedreven, dat ongeoorloofd was: zoo verbiedt hij dezen aanhang voor altijd, en begeert, dat de Prelaten derzelver leden door Kerkelijke en Wereldlijke ftraffen kastijden, en allen, met hulp der Overigheid, tot zijn nader bevel gevangen

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zouden laten zetten. Evenwel wil hij hier mede geenszins verbieden, dat de Christenen de hun Kerkelijk opgelegde, of vrijwillig met een goed oogmerk en zuivere Godsvrucht opgenomene boete, in hunne woningen of elders, doch zonder bijgeloovige gebruiken, en genootschappelijke verbindtenisfen van verbodene natuur, voltrekken, en op deze wijze door hunne oefening in goede werken God dienen konden.

Het zijn dus geen Ketterijen welke de Paus dezen aanhang te laste legt. Hunne hoofdmisdaad was eigenlijk, dat zij willekeurig eene plegtigheid invoerden en procesfien hielden zonder voorkennis en goedkeuring der Geestelijkheid. Ook heeft men gedacht, dat KLEMENS, om deze eigenwillige boete te keer te gaan, zijn Jubeljaar op het jaar 1350 uitgeschreven zal hebben. Ondertusschen kon het niet anders, of deze Geeselaars, voornamelijk toen zij zich aan den Paus en de Geestelijkheid niet wilden onderwerpen, moesten spoedig voor Ketters uitgemaakt worden, en wezenlijk gebood ook GREGORIUS XI, in het jaar 1372, aan de Kettermeesters in *Duitschland*, dat zij hen als Ketters zouden behandelen, *omdat zij de Kerkelijke Sacramenten loochenden*, waar van de zin waarschijnlijk is, dat zij zich in de Godsdienstige plegtigheden niet wilden voegen naar den wil der Geestelijkheid.

In de eerste tijden der XVde eeuw werden hun ook velerlei dwalingen in het geloof te laste gelegd. Zij hadden zich, niettegenstaande de vervolgingen der Pausen en der Inquisiteuren, staande gehouden,

en

en verschenen thans op eens in *Thuringen*. Evenwel schijnt het *Genootschap der Fleglers*, (*Tritarum Societas*,) waar van een oud Schrijver gewaagt, in de jaren 1411 en 1412 niet tot deze Geeselaars behoort te hebben, maar een Genootschap van onrustige Edellieden geweest te zijn. Maar in het jaar 1414 traden de Geeselaars weder in het *Thuringsche* gewest *Sangerhausen* te voorschijn. De beide Broeders FREDERIK *de Strijdbare* en WILLEM, Landgraven van *Thuringen* en *Meissen*, lieten het aan den Doctor der Theologie, Dominikaan en Inquisiteur, HENDRIK SCHÖNEFELD over, om hun vonnis uit te spreken. Deze liet 34 van dezelve in de gemelde stad voor zich komen, en hield hun hunne dwalingen voor; de meesten van hen herriepen dezelve, drie uitgezonderd, die hij liet verbranden. Op een' ander tijd bragt hij 'er nog 91 op den brandstapel, onder welken ook hun Leeraar KOENRAAD SCHMID was, die zich veel aanhangers verkregen had, en zulke strafoefeningen woonden de beide Vorsten meermalen bij. Van hunne dwalingen hebben twee van hunne Tijdgenooten, GOBELINUS PERSONA, Deken te *Bielefeld* en Officiaal van den Bisschop van *Paderborn*, en nog vollediger de *Saksische Augustiner* Monnik DIEDERIK VRIE geschreven. VRIE geeft 'er vijftig op, van welke de volgende de voornaamste zijn: De secte der *Kruisbroederen*, (*Crucifratres*,) gelijk hij hen noemt, die omtrent sedert 60 jaren de wereld, al geeselende, rondtrekt, beweert, haren oorsprong uit eenen Brief van den hemel genomen te hebben, welken een Engel te *Rome* op het Altaar

V BOEK VII Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

van den Heiligen PETRUS gelegd had. Sedert had God den Paus en der geheele Geestelijkheid hun geestelijk ambt en gezag ontnomen; dewijl deze ſtand zulks zoo wel verdiend had, als die kooplieden hunne verdrijving uit den Tempel door CHRISTUS. Sedert dien tijd hadden geene Kerken of Kerkhoven, water, zout, asch en olie door eenen Priester gewijd kunnen worden; de zoogenoemde Kerken waren ſlechts roovershole n; en de Priesters, die de Sacramenten bedienden, geestelijke moordenaars; het opzingen der Kerkelijke Liturgie was een hondengehuil; in plaats van den waterdoop was van God *de doop met eigen bloed* ingeſteld, zoo als zij dien oefenden; zoo hadden ook alle andere Sacramenten hunne kracht verloren; ja, als CHRISTUS in het Avondmaal tegenwoordig zou wezen, dan moest hij al lang opgegeten zijn, al was hij zoo groot als een berg; dan zouden ook de Priesters erger zijn, dan de verrader JUDAS, omdat zij CHRISTUS voor een' enkelen penning verkoopen; en dit Sacrament was blootelijk een *koekoek*, een goochelſpel der Priesteren. Zij ontkenden, dat de *biecht* aan eenen Priester noodzakelijk was, om vergeving der zonden te verkrijgen; men wreef zich door dezelve enkel aan een morsſig zwijn; maar het vrijwillig geeſelen nam de grofſte zonden weg, en hielp in den dood meer, dan een geheel pond olie in het laatſte olieſel uitgeſtort. Insgelijks verwierpen zij alle aflaten. Zij geloofden, dat de *Antichrist* al lang geregeerd had, nademaal hij uit de Prelaten en Priesters beſtond; hunnen KOENRAAD SCHMID hielden zij voor HENOCH,

NOCH, dien God uit de wereld in den hemel opgenomen had; en deze zou eens het laatste oordeel houden. Naar hun gevoelen had God *de zielen van alle menschen terstond* in het begin geschapen, en in het *Paradijs* geplaatst. Alle *eden* zijn wel *doodzonden*; doch het is den Geeselaren *eer geoorloofd*, voor de Inquisiteuren *valsch te zweeren*, dan hunne secte te verraden, terwijl zij den meineed met geeselen verzoenen kunnen. Daar is geen *Vagevuur* en *de gebeden voor de dooden* helpen dezelven niets; alle plegtigheden, voor dezelven waargenomen, dienen enkel voor de nagelatenen tot troost en vullen den buidel der Geestelijken. Het *Kruis* van CHRISTUS en de *Beelden der Heiligen* kunnen zonder afgoderij niet worden aangebeden. Alleen het *Feest* van CHRISTUS *geboorte*, en de sterfdag van MARIA kunnen gevierd worden. Latere Schrijvers hebben hier nog de eene en andere beschuldiging bijgevoegd, bij voorbeeld: dat zij voorgaven, dat het door hun geeselen uitgedreven bloed zich vermengde met het bloed van CHRISTUS; dat zij zich de gave van wonderwerken hebben toegeschreven, en één van hen had zich voor den Zoon van God uitgegeven. Men merke op, dat al deze beschuldigingen van de vijanden der Geeselaars worden bijgebragt, dat wij 'er zoo veel uit zien, dat deze lieden den haat der Geestelijken zich hebben op den hals gehaald, en dat waarschijnlijk, zoo men van hen zelven iets omtrent hunne gevoelens mogt kunnen lezen, blijken zou, dat 'er onder de dweepende Geeselaars ten onreg-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

regte lieden betrokken zijn, wier brein niet zoo geheel verwrikt was.

Zonderling is het, dat de Geeselaars in *Arragon* in eenen vermaarden Heiligen den Dominikaner VINCENTIUS FERRERIUS eenen openbaren verdediger vonden. Men weet dit uit eenen Brief van GERSON aan denzelven in het jaar 1417 geschreven: *Epistola missa Magistro Vincentio, Ord. Praedicatt. Dei seminiverbio ferventissimo, contra flagellantes* (*), in welken hij denzelven daar van poogde af te trekken, zonder dat men weet, welke uitwerking deze Brief bij FERRERI gehad hebbe. Doch GERSON schreef vervolgens nog eene opzettelijke verhandeling tegen deze Geeselaars (†), in welke hij vele goede zaken tegen het Bijgeloof aanvoert, zonder te bedenken, dat zijne redenen ook krachtig waren tegen elke soort van eigenwilligen Godsdienst.

De Geeselaars schenen nu allen verstrooid te raken, evenwel vertoonden zij zich nog nu en dan. In *Pruissen* was deze aanhang in het jaar 1445 in zulke achting, dat hun vrijheid gegeven werd, in het geheele land rond te gaan, te koopen en te verkoopen. Daar tegen werden weder in het jaar 1454 te *Sangerhausen* 22 Geeselaars van beide kunnen verbrand, welke, gelijk eene oude Chroniek zegt, ten uiterste hardnekkig waren in te beweeren, dat alle boosheid oorspronkelijk was van de kwade ze-

(*) *Opp. Tom.* II. *P.* II. *pag.* 658.

(†) *l. c. pag.* 660-664.

zeden der Geestelijkheid. Evenwel vindt men nog in het jaar 1501 een aantal derzelven in *Duitschland*. Zij kwamen, gelijk men verhaalt, uit *Italië*, in grijze rokken, met ontblooten hoofde en voeten, dragende een klein houten kruisje in de hand; zij behandelden geen geld; dronken wijn noch bier; aten, uitgezonderd zondags, slechts eenmaal daags, en gebruikten enkel groenten en wortelen met water en zout. Hunne boetdoeningen namen met de vijf jaren een einde.

Oorbiecht.

Maar de Biechtvaders van Christenen, die zich als Biechtkinderen aan hun toevertrouwden, schreven aan dezelven op eene geregelde wijze boetdoeningen voor. Te weten, in dit Tijdvak had eene Pausselijke wet het eerst aan alle Westersche Christenen als eenen pligt opgelegd, om voor hunne eigene Priesteren op zekere tijden eene volledige belijdenis van zonden af te leggen, en zich aan de boete te onderwerpen, welke deze hun zouden opleggen. In de oudste eeuwen der Kerk was eene openbare belijdenis van grove zonden bekend; in de Vde eeuw had LEO I eene geheime belijdenis aangeprezen, doch alleen zware misdaden bedoeld; tot in de IXde eeuw was het nog geene verpligting, dat men alle zijne zonden aan eenen Priester belijden moest. De Kerkvergadering te *Chalon*, in het jaar 813, ten tijde van KAREL *den Grooten*, meldt twee gevoelens over de belijdenis der zonden; eenige wilden dezelve alleen aan God beleden hebben; anderen geloofden, dat dit ook aan den Priester geschieden moest. De vergadering erkende het een en ander voor eene nutti-

ti-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

tige gewoonte; leerde, dat God eigenlijk alleen *de Vergever*, (*Remissor*,) *der zonden* is; en erkent, dat men *door de biecht voor den Priester* enkel *leert*, *hoe men van zonden gereinigd moet worden*.

Ook in de drie volgende eeuwen was 'er geene algemeene wet over de noodzakelijkheid, om voor den Priester te biechten, alhoewel de Heil. BERNHARD, HUGO en RICHARD van *St. Victor*, ook PIETER van *Clugny*, meer op deze belijdenis der zonden hebben aangedrongen, dan hunne voorgangers. De bekende GRATIANUS in zijne *Decreten* voert wel de gronden voor en tegen aan, omtrent de noodzakelijkheid dezer biecht, maar laat het oordeel echter aan zijne Lezers over, dewijl het een en ander van wijze en godzalige mannen beweerd was. De bekende *Roomsche Correctoren* hebben wel op die plaats van GRATIANUS aangemerkt, dat het toch zeker was, dat 'er van eene doodzonde eene facramenteele biecht moet afgelegd worden; maar de bewijzen, die zij bijbrengen, zijn latere Pausfelijke bevelen; dus blijft het zeker, dat omtrent het midden der XIIde eeuw, in een van de Pausfen goedgekeurde verzameling van het Kerkelijk Regt nog niets naauwkeurig daaromtrent bepaald is.

INNOCENTIUS III deed dit eerst in het jaar 1215, op de Kerkvergadering van *Lateraan*, in den beroemden *Canon: Omnis utriusque Sexus* (*). ,, Elk geloovige van beiderlei geslacht, zegt hij daar in, zal, tot rijpe jaren gekomen zijnde, (*ad annos dis-*

(*) *Conc. Later.* IV. *Can.* 12. *ap.* HARD. *T.* VII. *p.* 35.

discretionis,) alle zijne zonden aan zijnen eigenen Priester, ten minste eens in het jaar, getrouw belijden, en naar zijn vermogen trachten, om de hem opgelegde boete te vervullen, terwijl hij ten minste op Paschen het Sacrament des Avondmaals eerbiedig gebruiken moet; ten ware hij misschien, naar den raad van zijnen eigenen Priester, om eene behoorlijke reden goed mogt vinden, zich van dit gebruik voor eenen tijd te onthouden: anders zal hij bij zijn leven niet in de Kerk toegelaten worden, en na zijn' dood geene Christelijke begrafenis bekomen. Deze heilzame verordening zal daarom ook naauwkeurig in de Kerken afgekondigd worden, opdat niemand een voorwendsel vinde in zijne onwetendheid, doch indien iemand, om eene regtmatige reden, aan een' ander zijne zonden wil biechten: dan zal hij daar toe eerst verlof van zijn' eigen Priester verzoeken en bekomen; naardien de ander anderszins niet ontbinden of binden zou kunnen. Maar de Priester zal behoedzaam en voorzigtig zijn, opdat hij, op de wijze van eenen bekwamen Geneesmeester, wijn en olie in de wonden van den gewondden giete; hij zal zorgvuldig de omstandigheden des zondaars en der zonde navorschen, ten einde daar door verstandige kennis te bekomen, welken raad hij hem geven, en welke hulpmiddelen hij gebruiken moet, terwijl hij velerlei proeven neemt tot genezing van den kranken. Doch hij wachte zich, dat hij noch door woorden, noch door eenig teeken, noch op eenige andere wijze den zondaar verrade; maar indien hij wijzer raad behoeft, mag hij dien, zonder den per-

soon

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

soon te noemen, bij een ander met voorzigtigheid halen. Want die zich zou verstouten, om de zonde, hem in den Biechtstoel geopenbaard, te ontdekken, dien bevelen wij, niet alleen van de Priesterlijke bediening te ontzetten, maar ook, ten einde bestendige boete te doen, hem in eene naauwe Kloosterbewaring op te sluiten."

Men kan niet bepaaldelijk zeggen, welke bijzondere reden den Paus INNOCENTIUS III bewogen hebben, om deze geheime of zoogenoemde *Oorbiecht*, (*Confessio Auricularis*,) aan alle Christenen van zijne Kerk als eenen pligt voor te schrijven. Het is genoeg, dat door dezelve het gezag der Geestelijkheid op eene verbazende wijze werd uitgebreid, gelijk het ook vervolgens zeer gewoon is, dat 'er van *de regterlijke magt in den Biechtstoel* gesproken wordt. Dat zijne wet iets nieuws en ongewoons in de Kerk behelsde, wordt thans door verscheidene *Roomsche* Schrijvers zelven erkend; ook spreken 'er de Scholastieken in de XIIIde eeuw op diezelfde wijze van, gelijk THOMAS van *Aquino*, BONAVANTURA enz. Hier en daar liet zelfs wel eene zachte stem zich tegen deze nieuwigheid hooren, welke echter spoedig tot zwijgen gebragt werd. Zoo wederleide THOMAS van *Aquino*, op bevel van den Generaal zijner Orde, in een bijzonder geschrift, *de forma absolutionis*, het gevoelen van eenen Ongenoemden, dat de Priester bij de *absolutie* zich niet behoorde te bedienen van het Formulier: „Ik *absolveer* u!" maar liever van dit: „De almagtige God schenke u vrijspreking en vergeving!" welk ge-

vue-

voelen deze Ongenoemde met 17 redenen verſterkt had, welke THOMAS poogt optelosſen, en daartegen het nu aangenomene formulier op zijne wijze te handhaven.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar1073. tot 1517.

Met dit al was dit gezag van den Biechtſtoel niet zoo gevestigd, of het werd door de menigvuldige uitgeſtrekte *aflaten* dikwerf afgebroken. *Aflaat* is een ontſlag van de Kerkeboete of ſtraffe, welke van eene Gemeente, van Bisſchoppen of Kerkvergaderingen aan eenen groven zondaar was opgelegd. Dus was reeds in de oudſte Kerk, in welke men eene Kerkeboete en eene Kerketucht had, door welke een berouwhebbend zondaar, die uit de Kerk was uitgeſloten, tot boete verpligt was, (aan de Kerk, niet aan God,) *aflaat*, ontſlag, vergeving bekend. De geoorloofd- of ongeoorloofdheid derzelve maakte den twist uit tusſchen de Regtzinnigen en de *Novatianen*. Het is wel zoo, dat de Kerkleeraars van TERTULLIANUS af tot AUGUSTINUS toe dikwijls deze Kerkelijke voldoening als zoodanig voorſtellen, die met betrekking tot God bewezen wordt, doch hunne geheele leerwijze toont, dat zij dit van het opregt berouw en dadelijke bekeering verſtonden, welke de Kerk bij hare boetelingen onderſtelde.

Aflaten.

Bij deze mengeling van ſtrengheid en zachtheid in de Kerkelijke tucht bleef het genoegzaam gedurende de zes eerſte eeuwen der Kerk; ja ook voor heimelijke zonden werd nog dikwijls genoeg openlijke boete gedaan. Doch tevens moet niet vergeten worden, dat, terwijl aan de ééne zijde het Monnikenleven

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

boetdoeningen zonder eenigen aflaat en zonder ophouden invoerde, aan de andere zijde de nieuwe godsdienstigheden en zoogenaamde goede werken, bij voorbeeld, Bedevaarten, stichten van Kerken en Kloosters, en het begiftigen van dezelve, allengs zelve middelen werden om ontslag te hebben van de Kerkelijke boete. Hoe zeer deze middelen door de Geestelijken werden aangeprezen, leert eene plaats van SALVIANUS in zijn werk *tegen de gierigheid der Geestelijken*, dat „ de meesten het der moeite niet waardig achtten, hunne ondeugden door belijdenis en voldoening, noch, het welk het gemakkelijkste was, ten minste door giften en milddadige handelingen af te koopen.” Sedert het einde der VIde eeuw maakten de Boeken van JOANNES JEJUNATOR, of *den Vaster*, THEODORUS van *Cilicië*, BEDA *den Eerwaardigen*, en EGBERT Aartsbisschop van *York*, over de boetdoeningen eene merkwaardige verandering ten aanzien der Kerkeboete en derzelver ontslag. Zij maakten de eerste eenigermate zwaarder, terwijl zij de laatste gemakkelijker maakten. Zij bepaalden elke, ook de geringste, dikwijls enkel ingebeelde misslagen, niet zonder buitensporigheid in de opgave der omstandigheden, maar leerden tevens, dat men de boete voor dezelve in eene andere, die gemakkelijker was, kon veranderen, bij voorbeeld, in plaats van een dag op water en brood te vasten, kon men in de Kerk 50 Psalmen knielend zingen enz. Zoo vinden wij een voorbeeld van eenen Rijken, die eene grove zonde begaan had, maar evenwel spoedig weder in de gemeenschap der Kerk werd

toe-

toegelaten, dewijl hij in zijn verzoekfchrift ten dien einde te kennen gaf, dat 'er voor zijne misdaad wel zoo vele Pfalmen door anderen gezongen waren en gevast was, en ook door zijne aalmoezen zoo rijkelijk geboet was, dat hij niets meer noodig zou hebben, al leefde hij nog honderd jaren, misfchien een matig vasten uitgezonderd; ook meent men, dat de fpreekwijze: *pro redemtione animae*, (*tot vrijkooping der ziel*,) welke men van foortgelijke giften aan Kerken enz. plag te gebruiken, van dezen tijd af in gebruik zal gekomen zijn; evenwel vindt men die fpreekwijze, welke uit den *Latijnfchen* Tekst *Dan.* IV. 24. ontleend is, reeds in de Vde eeuw in gebruik.

Van de VII tot de XIIde eeuw, nam de ftrengheid der boetdoeningen toe, door het geefelen van zich zelven; veeljarig omzwerven door vreemde landen, en opfluiten in Kloosters enz. Maar te gelijker tijd wezen de Bisfchoppen aan de Christenen een' gemakkelijken weg aan, om van de Kerkelijke ftraffen der zonden ontheven te worden: „ Wie tot den opbouw, zeggen zij, of het herftel van zekere Kerk, of Bedehuis, eene bepaalde kleine geldfom opbrengt, dien ontflaan wij in den Heere van een derde of vierde deel der hem op te leggen boete." Deze vergeving werd ook door andere foorten van milddadigheid, door geld ter verbetering van wegen en bruggen te geven, verkregen. Zeldzaam echter werd die geheele boete door de Bisfchoppen kwijtgefcholden; dit bleef voor den Paus voorbehouden. In de XIIde eeuw hadden de *Paryfche* God-

V BOEK. VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

geleerden over dit onderwerp verschillende gevoelens, en PIETER *de Zanger*, (PETRUS CANTOR,) Kanunnik te *St. Victor*, maakte 'er vele zwarigheden tegen, welke hij echter aan de beslissing van den Paus en de Bisschoppen overlaat. Deze zeide onder anderen tegen MAURITIUS, Bisschop van *Parys*, die enkel van het voordeel van zulken aflaat voor geld, de Hoofdkerk dier stad aan de Maagd MARIA gewijd, (*Eglise de notre Dame*,) gebouwd, en vier Abdijen in de nabuurschap gesticht had, en die hem naar zijn gevoelen over deze gebouwen vraagde: hij zou beter gedaan hebben, als hij zijne gemeente vlijtig tot het waarnemen der boete vermaand had. Dit misbruik ging zoo ver, dat INNOCENTIUS III op de Kerkvergadering van *Lateranen* 'er eene wet tegen liet opstellen (*). „ Dewijl, zoo luidt deze wet, door onvoorzigtige en overvloedige aflaten, (*Indulgentiae*,) welke sommige Prelaten der Kerk niet schroomen uit te deelen, zoo wel de sleutels der Kerk in minachting gebragt worden, als de boetdoenende genoegdoening krachteloos gemaakt wordt: zoo zal, bij de inwijding eener Kerk, het zij die door eenen of door meer Bisschoppen verrigt wordt, de aflaat niet verder dan één jaar uitgestrekt worden; en wanneer jaarlijks de inwijding der Kerk gevierd wordt: zoo zullen niet meer dan 40 dagen van de opgelegde boeten afgekort worden. Tot dit getal van dagen zullen zich ook de aflaatbrieven, welke om verscheidene andere redenen gegeven worden, ins-

(*) *Can.* 62. *T.* VII. HARD. *p.* 66.

insgelijks bepalen, dewijl de Roomsche Paus zelve, die toch de volheid der magt bezat, zoodanige matiging in dergelijke gevallen plag waar te nemen."

Pausselijke aflaten

Ondertusschen waren het eigenlijk de Pausselijke aflaten, die in dezen tijd alle Kerketucht vernietigden, door derzelver toepassing en uitgestrektheid. Reeds verklaarde Paus JOANNES VIII, dat al de genen, die in den oorlog met de *Saracenen* in het jaar 878 waren omgekomen, aflaat zouden genieten, hetwelk men aanmerkt het eerste voorbeeld te zijn van aflaat voor de dooden. Op het einde van deze eeuw verzochten de *Beyersche* Bisschoppen den Paus om aflaat voor de ziel van den overledenen Keizer ARNULF. En van nog meer beteekenis waren de Pausselijke aflaten bij gelegenheid der kruistogten. GREGORIUS VII gaf in 1084 door zijnen Legaat, ANSELMUS, Bisschop van *Lucca*, aan alle aanhangers van Keizer HENDRIK IV aflaat, als zij dezen verlaten en tegen hem de wapens wilden opvatten. Maar voornamelijk kondigde URBANUS II op de Kerkvergadering van *Clermont* in het jaar 1096 af, dat allen, die aan de eerste door hem voorgestelde kruisvaart deel zouden nemen, van alle boetdoeningen voor de zonden ontslagen zouden zijn. Ja, spoedig was het niet meer noodig, deze kruisvaarten zelve bij te wonen. Men behoefde slechts eenen soldaat te leveren, of daar geld toe te geven, of anders deze heilige oorlogen met geld te ondersteunen. De aflaten voor deze kruistogten bestemd, werden vervolgens uitgebreid tot de oorlogen tegen de zoogenoemde Ketters. Op deze wijze werden deze Paus-

felijke aflaten, die men volkomenen noemde, (*Indulgentiae plenariae*,) zoo algemeen, dat millioenen menschen zonder eenige moeite derzelve deelachtig konden worden. —

Honderd jaren lang waren dezelve in volle gebruik, toen de *Scholastieken* hunne onderzoekingen daar over begonnen op te stellen, en wel naar hunne gewoonte, niet om dezelve naar waarheid te beoordeelen, maar om door alle spitsvinnigheden dezelve te ontschuldigen, te vergoelijken en te verdedigen; en daar bij was wel hun sterkste grond *de Schat der Kerk*, waar wij hier voor van gesproken hebben. De Bisschoppen deden veelal hun best, om de Kerkelijke boetdoeningen te verlagen, en aan de aflaten aanzien te geven, gelijk WILLEM, Bisschop van *Parys*, omtrent het midden der XIIIde eeuw, beweerde: dat het nuttiger en Gode aangenamer was, eenen *Denier*, (eene kleine Fransche munt, een penning,) of drie eijeren tot den opbouw eener Kerk te geven, dan zich als een beul te pijnigen, (*tormentorum poenitentialium carnificina.*) Evenwel moesten zij voor den Paus onderdoen, die hier in ook de volle magt had en oefende, en zoodanige aflaten niet alleen op verzoek verleende, maar aan ontallijke Christenen vrijwillig aanbood. Men verzocht dezelve menigmaal van den Paus. En eene Monnikenorde, Kerk of Klooster was geholpen, wanneer zij een' voortdurenden Pausselijken aflaat bezat. De Bedelmonniken waren te meer gezet op zulke rijke bronnen van inkomsten, omdat zij van aalmoezen leven moesten. Dus hebben wij, in de

Ge-

Geschiedenis der *Franciskanen*, reeds gesproken van den zoo vermaarden *Portiuncula - aflaat*, welken CHRISTUS zelve, op voorbede van zijne Moeder, aan hunnen Stichter zal gegeven hebben, maar welke de Heilige FRANCISCUS evenwel van den Paus verzocht, omdat misschien het berigt uit den Hemel niet ieder een geloofwaardig genoeg mogt voorkomen. Ook maakte de Paus in het eerst zwarigheid, en bepaalde eindelijk den aflaat, welken men in die Kerk verkrijgen kon, tot eenen dag, dien namelijk na den Feestdag van *St. Pieters-ketenen*, of den tweeden Augustus; de *Franciskanen* hebben naderhand beweerd, dat PAULUS III hem tot alle dagen zal hebben uitgestrekt. Meer andere aflaten, zelfs gedeeltelijk voor meer dan 1000 jaren, zijn aan deze Orde verleend geworden.

De *Dominikanen* hebben zich bijzonder den *Rozenkrans* eigen gemaakt. Wij hebben elders reeds gezegd, dat het ten minsten heel onzeker is, dat de *Rozenkrans*, ook de *Psalter* en de *Kroon van Maria*, en sedert de XIIIde eeuw gemeenlijk een *Pater Noster* genoemd, den Heiligen DOMINICUS tot uitvinder zou hebben, gelijk ook het woord *Rosarium* in de schriften der oudste *Dominikanen* niet voorkomt. Hoe het zij, de *Benedictijnen* schrijven dit doorgaans aan hem toe, als ook de aanleiding tot de *Broederschap van de Rozenkrans.* Het zekerste is, dat ALEXANDER IV in het jaar 1294 aan die Broederschap volkomenen aflaat geschonken heeft. Eigenlijk is de Rozenkrans ontstaan uit de

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

gewoonte der oude Kluizenaren en Monniken, om God hunne gebeden toe te tellen, waar toe zij zich van balletjes of kogeltjes bedienden, welke zij bij honderden bij zich droegen. Tot de XIde eeuw toe waren dit voornamelijk het *Onze Vader* en *Psalmen*, die zoo menigmalen herhaald werden. Van tijd tot tijd kwam hier bij het zoogenoemde *Ave Maria!* dat is, de groetenis van den Engel aan de Heilige Maagd; en vervolgens nog de woorden van ELIZABETH: *gezegend zijt gij onder de vrouwen* enz., en eindelijk het gebed: „*Heilige* MARIA, Moeder Gods, bid voor ons nu en in het uur des doods! Amen." Alle deze gebeden werden gemakshalve zoo geordend, dat 130 balletjes aan een koord geregen zoo vele *Ave Maria's* beteekenen, welke weder in 15 verdeelingen verdeeld zijn, waar telkens een *Pater Noster* ingelascht en eene verborgenheid van het Christendom ter overdenking ingevuld wordt; doch het begin van dit alles wordt met het *Credo*, of zoogenoemd *Apostolisch Geloof*, gemaakt. In het jaar 1256 maakte ALEXANDER IV alle *Dominikanen*, die als Predikmonniken het woord Gods aan de heilige plaatsen leerden, *den aflaat der kruisvaarderen* deelachtig. Ook hadden de *Bedevaarten* naar *Rome*, naar het *Heilige Land* en naar *Compostella*, hare bijzondere *aflaten*. Bij *Heiligverklaringen* schonken de Pausen insgelijks *aflaten* voor eenige dagen, of voor een geheel jaar. Van eene zeldzame natuur was de *aflaat*, welke naar den wil van INNOCENTIUS III die genen genieten zouden, die uit Chris-

Christelijke Godsvrucht *eene hoer* zouden *trouwen*, om ze tot eene eerbare vrouw te maken (*).

Daar deze menigte van aflaten alle oude Kerkeboeten in der daad overtollig maakte, zoo moet de vraag zelfs bij iemand opkomen, waarom deze aflaten zelve, nu 'er geene zonden meer te boeten waren, niet hebben opgehouden? Doch daar op zal het antwoord ligt te vinden zijn in de onbepaalde magt der Pausen en de gewigtige voordeelen, welke de Bisschoppen en Geestelijken van de aflaten trokken. Overigens ziet men uit eene plaats van den Heiligen THOMAS, dat de Godgeleerden van zijn' tijd niet eens waren omtrent de kracht der aflaten. Sommigen zeiden, de aflaat gold alleen zoo veel, als elks geloof en godsvrucht toelaten; de Kerk sprak dezelven uit, *opdat zij de menschen door eene soort van vroom bedrog tot goede werken zou aansporen*; zoo als eene moeder haar kind beweegt om te gaan, wanneer zij hetzelve een appel belooft. En kort voor THOMAS had WILLEM van *Segnelay*, Bisschop van *Auxerre*, in denzelfden zin gezegd, „ dat de Kerk door de aflaten veel beloofde, hetwelk God niet vervulde."

Nooit echter vertoonde zich deze magt der Pausen grooter dan door de instelling van het *Aflaat*- en *Jubeljaar*, in het jaar 1300, door BONIFACIUS VIII. De Kardinaal KAJETANUS, Neef en vertrouwde Vriend van dezen Paus, heeft daar van eene dichterlijke beschrijving en een uitvoerig verhaal nage-
Jubeljaar.

(*) RAYNALD. *ad ann.* 1198. *n.* 38.

gelaten. Volgens dit verhaal verſpreidde zich in het jaar 1299 een dubbelzinnig en naauwelijks geloofbaar gerucht, hetwelk ook voor den Paus kwam, dat al die genen, die in het volgende jaar de *Pieterskerk* godvruchtig bezoeken zouden, daar door volkomenen aflaat zouden verkrijgen. De Paus liet in alle oude ſchriften zoeken naar den grond van dit gerucht, doch vergeefs. Evenwel vergaderde 'er den 1ſten Januarij 1300 tegen den avond en tot middernacht toe eene geweldige menigte volks in de gemelde Kerk, om deze weldaad te genieten; een en ander grijsaard ſprak ook van dezen aflaat, voor honderd jaren insgelijks gezocht en verkregen. De Paus beſloot daar op, met raad der Kardinalen, hier van gebruik te maken, en vaardigde eene Bulle af, waar in hij zeide: dat hij uit geloofwaardige verhalen van oude lieden wist, dat de genen, die de *Pieterskerk* bezochten, een groote *aflaat* geſchonken was. Dewijl hij nu, overeenkomſtig zijnen pligt, het heil van allen zocht te bevorderen, zoo bevestigde hij alle zoodanige aflaten, door zijn Apostolisch gezag. Doch, opdat de Apostelen PETRUS en PAULUS des te meer vereerd mogten worden, hoe vlijtiger hunne Kerken van de Geloovigen bezocht werden, en dezen daar uit vele geestelijke gaven ſcheppen konden: zoo verleende hij aan allen, die in het jaar 1300, hetwelk met het voorgaande Kersfeest zijnen aanvang genomen had, in derzelver Kerken boetvaardig komen, of zulks in het volgende honderdſte jaar doen zouden, niet alleen eenen volkomenen, maar allervolkomenſten, (*plenisſima*,)

af-

aflaat en vergeving van zonden. Wie dezen aflaat deelachtig wilde zijn, moest, als hij een *Romein* was, 30 dagen achter malkander, maar een vreemdeling 15 dagen lang, de gemelde Kerken bezoeken; doch een ieder zou een' des te krachtiger aflaat bekomen, hoe menigvuldiger en aandachtiger hij zich daar zou laten vinden." Anderen hebben echter bedenkingen tegen dit verhaal gemaakt, en gewild, dat de Paus dus zinnelijk hebbe willen maken, dat de Christenheid maar één huisgezin uitmaakte, hetwelk den Paus voor den gemeenſchappelijken Vader erkende. Anderen weder hebben de reden gezocht in de geldgierigheid en hebzucht van den Paus; anderen in de navolging van de Eeuwſpelen, (*Ludi Seculares*,) der oude *Romeinen*; anderen daar in, dat de gemeene man van eenen honderdjarigen aflaat, zoo als men meermalen gaf, eenen aflaat om de 100 jaren zal gemaakt hebben.

Hoe het zij, de uitkomst van dit Jubelfeest overtrof waarſchijnlijk verreweg des Pauſen verwachting. Niet alleen ſpoedden alle volwasſene *Romeinen* zich naar de Kerken van hunne Beſchermheiligen, gedurende het bepaald getal dagen; maar ook kwamen 'er uit alle landen van *Europa* ongeloofelijke menigten van menſchen in deze Hoofdſtad. De vermaarde *Florentijnſche* Geſchiedſchrijver JOANNES VILLANI, die daar ook onder behoorde, heeft de vreemdelingen op 200,000 berekend. De Kardinaal BARONIUS noemt het een wonder, dat het dit groot getal menſchen nooit aan levensmiddelen ontbroken heeft; maar dat dezelve ſteeds beterkoop werden.

Ook

Ook gewaagt hij van dadelijke wonderen, die bij deze gelegenheid zouden gebeurd zijn. Vele zieken werden in de gemelde Kerken genezen; uit vele bezetenen liepen de Duivelen weg, schreeuwende, dat niet alleen zij door de Apostelen PETRUS en PAULUS daar toe genoodzaakt werden; maar dat ook eene menigte zielen, die door hunne zonden in des Duivels magt geraakt waren, thans door CHRISTUS daar uit verlost waren; en dat door de verdiensten der Apostelen al de zielen, die zich in het Vagevuur bevonden, tot de eeuwige heerlijkheid geraakten. Zelfs verhaalt de Kardinaal KAJETANUS eene verschijning der Heilige Maagd, die aan eenen Geestelijken van zijne Kerk gebeurd zal zijn, waar bij hem letterlijk verzekerd werd, dat God hem, gelijk aan alle levenden en dooden, vergeving van zonden schonk. Doch, het geen men ligter gelooven zal, is, dat de altaren der beide Apostelen uit de kleine giften der Pelgrims meer dan 50,000 Goudguldens bekomen hebben. Zonder te spreken van de rijkere giften der vermogenden. Om deze reden breidde de Paus zijn gunstbewijs zoo ver uit, dat hij aan alle vreemdelingen, welke de bepaalde dagen van het bezoeken der Kerken niet konden vervullen, ook aan allen, die door den dood of andere verhinderingen in het volbrengen derzelve belet waren geworden, volkomenen aflaat schonk; en voor anderen, die de biecht en godsdienstige aandacht tot het bekomen dezer weldaad noodig, op het einde van dit Jubeljaar nog niet verrigt hadden, uitstel verleende tot Paschen. Zoo wel de Pausen als de Geloovigen

van

van hunne Kerk bevonden zich zoo wel bij dit Jubeljaar, dat het nog in de XIVde eeuw tot 50, en weder tot 33, en in de volgende eeuw tot 25 jaren verminderd werd; tot het eerste verzochten de *Romeinen* den Paus KLEMENS VI, die te *Avignon* zijnen Zetel had, en hij stond in het jaar 1343 hun verzoek toe, door de vermaarde Bulle *Unigenitus*, in welke hij, niettegenstaande alle verandering in dezen, op straffe van den ban, verboden was, het Jubeljaar op 50 jaren bepaalde, omdat het menschelijk leven slechts zelden tot 100 jaren reikte, en omdat het Jubeljaar des Ouden Testaments op 50 jaren bepaald was enz. Daar is nog eene tweede Bulle van KLEMENS VI voorhanden, in welke onder anderen gezegd wordt: „ Wij bevelen bovendien de Engelen van het Paradijs, dat zij de ziel van zoodanigen bedevaartganger, geheel vrij van het Vagevuur, terstond in de heerlijkheid van het Paradijs zullen inbrengen;" doch 'er zijn verscheidene blijken, waarom men deze Bulle voor een ondergeschoven stuk behoort te verklaren.

Verbazend sterk was in dit Jubeljaar 1350 weder de toevloed uit het grootste deel van *Europa*. VILLANI, die toen leefde, rekent het getal der Pelgrims op 10, of 1200,000, die van Kersnacht 1349 tot Paschen des volgenden jaars te *Rome* kwamen, onder welke ook Vorsten en Vorstinnen waren. Andere Vorsten verkregen op hun verzoek, schoon thuis blijvende, dezen aflaat, indien zij slechts zoo veel tot een godzalig oogmerk betaalden, als hunne reize naar *Rome* gekost zou hebben. De geschenken,

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

ken, welke de Kerken te *Rome* bij deze gelegenheid ontvingen, waren onmetelijk groot; een aanmerkelijk deel daar van werd onder de Geestelijkheid verdeeld, maar het aanzienlijkste kwam aan de Pausselijke Kamer. De *Romeinen* zelve verrijkten zich ongemeen, zoodat zij oproerig en trotsch werden. Zij noodzaakten den Pausselijken Legaat, den Kardinaal ANNIBALDO, naar het *Napelsche* te vlugten, omdat hij goedgevonden had voor de vreemdelingen de dagen tot het bezoeken der Kerken te verkorten, om hun de onkosten van een langer verblijf te besparen. Bij het vertoonen van den Heiligen Zweetdoek van CHRISTUS, (*Veronica*,) werden vele menschen doodgedrongen, en op de terugreize werd een groot getal dezer bedevaartgangers door de pest, die toen in *Italië* woedde, weggerukt.

Men heeft onder de Openbaringen van de Heilige BIRGITTA eene ingevoegd, waar bij haar bevolen werd, om aan KLEMENS VI te kennen te geven, dat hij te *Rome* komen, en een Jubeljaar uitschrijven zou, maar zonder zoodanige Openbaring vond URBANUS VI redenen genoeg, om in het jaar 1389 het Jubeljaar op 33 jaren te bepalen. Hij beleefde hetzelve niet, maar zijn opvolger BONIFACIUS IX vierde hetzelve in het jaar 1390 met eene groote menigte Pelgrims, hoewel 'er uit die landen geene tegenwoordig waren, welke den Tegenpaus KLEMENS VII waren toegedaan. De Kerken kregen nu ook gewigtige geschenken, van welke, zegt DIEDERIK VAN NIEM, eenigen ter verbetering der Kerken gebruikt werden; maar de meesten vielen in handen

van

van den Paus en eenige anderen. Met alle deze groote geldsommen niet voldaan, want hij was een onverzadelijke slokop, wien niemand in hebzucht gelijk was, zond hij nog in verscheidene Koningrijken zijne Makelaars, die zijne aflaten verkochten aan de genen, die zoo veel boden, als hun de reize naar *Rome* gekost zou hebben. Deze kramers wisten van eenvoudige of onbeschaafde lieden de grootste sommen af te persen, zoodat zij uit een Rijk meer dan 100,000 Gulden bijeenbragten, waar mede zij vol en zoet naar *Rome* keerden, en den Paus rekenschap van hunne verrigtingen deden. Doch deze liet sommigen, overtuigd van ontrouw, in de gevangenis werpen; velen stierven een kwaden dood; eenigen benamen zich zelven het leven, en nog anderen werden door de woede van het gemeen in stukken gehouwen; terwijl nog anderen in Ketterijen gewikkeld, ellendig omkwamen. Een ongenoemde Kanunnik schrijft in het *Magnum Chronicon Belgicum*, omtrent het midden der XVde eeuw, dat BONIFACIUS, ook na het eindigen van het Jubeljaar, aan verscheidene steden van *Duitschland* voor een jaar aflaat verleend heeft, welke die genen zouden genieten, die de Kerken aldaar bezoeken, en te gelijk zekere somme gelds zouden opbrengen, maar tevens zegt hij, dat deze gunsten van velen weinig geacht werden, omdat zij dezelve meer van de hebzucht dan van den ijver van den Paus afleidden. Hetzelfde verzekert ook PAULUS LANGE, Monnik te *Bosau*, in de eerste tijden der XVIde eeuw, in zijne *Chroniek*, 'er bijvoegende, dat de Paus 'er

zoo

zoo veel geld mede gewonnen hebbe, dat men 'er een' kruistogt tegen de *Saracenen* mede had kunnen goedmaken. „Maar, ô God!" zegt hij: „Waar is het gebleven? daar spreekt men niet van."

Tien jaren daar na vierde BONIFACIUS reeds weder een nieuw Jubeljaar, waar toe het jaar 1400 van zelve gelegenheid gaf. Ondertusschen melden DIEDERIK VAN NIEM, die toen zelve te *Rome* leefde, en GOBELINUS PERSONA, dat het eigenlijk de *Franschen* waren, die dit Jubelfeest hielden; omdat zij dat van het jaar 1390 niet bezocht hadden, dewijl zij URBANUS VI niet voor Paus erkenden. Het baatte niet, dat Koning KAREL VI deze bedevaart uitdrukkelijk verbood, omdat hij zijn Rijk, hetwelk thans genoeg verarmd was, niet geheel van geld ontbloot wilde hebben. Zij bragten evenwel rijkelijk geschenken mede, maar de meesten werden in het *Romeinsche* Gebied, zelfs digt bij *Rome*, door stropende soldaten, welke de COLONNA's onderhielden, mishandeld, geplunderd, en sommigen zelfs van het leven beroofd. Daarom kwamen 'er minder andere vreemdelingen tot dit Jubeljaar, voornamelijk dewijl de pest in *Rome* was uitgebroken. MARTINUS V kondigde wel een nieuw Jubeljaar aan voor het jaar 1423, omdat volgens de verordening van URBANUS VI werkelijk eerst 33 jaren sedert het zijne verlopen waren, maar de oorlogsonrusten, die nog voortduurden, veroorzaakten, dat 'er zich slechts weinige Bedevaartgangers te *Rome* lieten vinden.

Aan deze schikkingen evenwel kreunde zich NICOLAUS V niet, en in plaats van het Jubeljaar in het

het jaar 1456 te vieren, ſchreef hij het, volgens de ſchikking van KLEMENS V, tegen 1450 uit. Op dit Feest verloren, volgens AVENTINUS, 560 menſchen te *Rome* het leven, door het inſtorten van de brug over den *Tiber*. ÆNEAS SYLVIUS, die daar zelve tegenwoordig was, zegt 200, die tot de uitdeeling van den zegen naar de *Pieterskerk* gegaan, of van daar terug gekomen waren. Deze gewaagt ook van den Graaf FREDERIK van *Cillen*, die in eenen ouderdom van 90 jaren nog onder de Pelgrims te *Rome* kwam, wiens wellust en buitenſporig leven hem eenen ſlechten naam had verworven. Na zijne terugkomst leefde hij weder zoo als hij altijd geleefd had, en als men hem vraagde, wat voordeel hij van zijne bedevaart getrokken had, zeide hij: „ Mijn Schoenmaker is ook te *Rome* geweest, en maakt toch weder ſchoenen." De Paus verlengde insgelijks de voordeelen van het Jubeljaar, en ſchonk die op verzoek van Hertog FILIPS van *Burgondië* in het jaar 1450 aan de ſtad *Mechelen*, waar men de aflaten kon bekomen door het bezoeken der Kerken, doch niet zonder geſchenken. In hetzelfde jaar kwam zijn Legaat, de beroemde Kardinaal NICOLAUS van *Cuſa*, naar *Duitschland* en de *Nederlanden*, rijdende op eenen muilezel met een klein gevolg; maar wien overal Vorsten en Prelaten, Overheden, Geestelijken en eene ontelbare menigte volks met vanen en kruiſen te gemoet ging, en hem met gezangen ontving, (zoo als bij voorbeeld: *Veniſti deſiderabilis*, *quem exſpectabamus in tenebris*,) hem in de Kerken leidde, en ter zijner eere den plegtigen Lofzang aanhief. Deze ſchonk

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

aan allen, die als berouwhebbende biechtelingen, in de kisten, die op zijn' raad geplaatst waren, vrijwillig eenig geld ten beste des vaderlands geven zouden, eene volkomene vergeving van alle hunne zonden; maar geene absolutie van schuld en straffe. Deze laatste, zeide hij, schenkt de Apostolische Stoel nooit. Wanneer iemand, voegde hij 'er bij, voor eene doodzonde zevenjarige boete doet naar de Kerkelijke Wetten, of voor twee derzelve eene veertienjarige boete op zich zou nemen, dan zou hij na dit leven geheel geene straffe lijden; maar in het tegengestelde geval moest hij in het Vagevuur tot den laatsten penning betalen. Doch dewijl het onmogelijk was, voor vele doodzonden de behoorlijke boete te ondergaan, zoo werd de aflaat gegeven, welke uit den Schat der Kerke vervulde, het geen aan de volkomene genoegdoening ontbrak; dus kon de gezuiverde ziel na den dood zonder vlek in de heerlijkheid Gods ingaan. Om iedereen geschikt te maken, om den aflaat te verdienen, stelde hij in de steden Biechtvaders aan, die de Biechtelingen, zonder geld, ook in gereserveerde gevallen, absolveerden; maar uit de gemelde kisten hunne belooning ontvingen. Hij zelve nam niets aan, dan eten en drinken, alhoewel hij in der daad meester van deze kisten was; ook hervormde hij vele misbruiken, bijzonder in de Kloosters. Het beste, dat deze Legaat zeide, was het antwoord, hetwelk hij uit eene mondelijke verklaring van den Paus, op de vraag: of een Monnik zonder verlof van zijnen Overste tot het Pausselijk Jubeljaar reizen mogt? gaf:

„ Ge-

„ Gehoorzaamheid is beter, dan aflaat (*)." —

Tot hier toe bleef het nog al onzeker, wanneer eigenlijk het Jubeljaar gevierd moest worden, tot dat eindelijk Paus PAULUS II in het jaar 1470 onveranderlijk bepaalde, dat het elk 25ste jaar gevierd zou worden, en volgens dit voorschrift vierde zijn opvolger SIXTUS IV hetzelve in het jaar 1475. Deze zal ook de eerste geweest zijn, die dit jaar *een Jubeljaar* genoemd heeft. Buitendien liet hij ook in andere jaren, naar de gewoonte zijner voorzaten, hier en daar zijnen aflaat verkondigen. Dus kwam in het jaar 1484 een zijner *Legaten* in *Zwaben*, met zoodanige volmagt voorzien; waar hij, bij gelegenheid van eene onlangs gewoed hebbende pest, de arme lieden, zoo als PAUL LANGE zich in zijne Chroniek uitdrukt, met onverzadelijke begeerte de veêren uitplukte. De Schrijver eener *Slavische* Chroniek, uit wien deze Monnik zijn berigt ontleend heeft, roept daar over uit: „ ô PETRUS! PETRUS! CHRISTUS heeft tot u niet gezegd: Melk of scheer mijne schapen! maar weid haar!"

Volgens de nieuwe schikking werd dus het Jubeljaar in het jaar 1500 door ALEXANDER VI gevierd. Deze Paus, de slechtste onder allen, die deze waardigheid ooit bekleed hebben, en die de vergiffenis van allen, aan welken hij het ontslag hunner zonden aanbood, meer noodig had dan zij zelven, maakte hun den aflaat op eene tot hier toe ongewone wijze gemakkelijk. In zijne Bulle van aankondiging ver- klaar-

(*) *Magnum Chron Belg.*

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

klaarde hij, dat niet alleen te *Rome* de volkomenſte aflaat op alle die genen wachtte, welke boetvaardig biechtende de Kerken van PETRUS en PAULUS, van *Lateranen* en van *Maria Maggiore* gedurende de bepaalde dagen zouden bezoeken; insgelijks dat hij in de *Pieterskerk* Opzieners der Boetelingen, (*poenitentiarii*,) met volle magt benoemd had, om in alle voor den Apostoliſchen Stoel voorbehoudene gevallen te abſolveren; maar, „ dat hij ook te gelijk met Apostolisch gezag door den Schat der Heilige Roomſche Kerk, uit Vaderlijke toegenegenheid, zoo veel hij met God vermogt, hulp wilde bewijzen aan de zielen in het Vagevuur, die den bijſtand van anderen des te meer noodig hadden, hoe minder zij zich zelven konden helpen; aan zielen, die door de liefde met CHRISTUS vereenigd, uit de wereld gegaan zijn, en daarom verdiend hebben, dat hun de aflaat te ſtade kome." Hij vergunde dus, ingevolge der Goddelijke barmhartigheid, en uit de volheid zijner Apostoliſche magt, dat, wanneer bloedverwanten, vrienden of andere geloovige Christenen, met godzalige oogmerken voor die zielen, die zich, tot boete der ſtraffe, welke zij naar de Goddelijke regtvaardigheid verdienen, in het Vagevuur bevinden, gedurende het Jubeljaar, tot den bouw der Pieterskerk, eenige aalmoes, volgens het voorſchrift van die Opzieners der Boetelingen, en onder een aandachtig bezoeken der gemelde Kerken, in de kist bij de Pieterskerk leggen zouden, de volkomene aflaat voor de zielen in het Vagevuur, voor welke zij deze aalmoezen gegeven hebben, als het

het ware als eene voorbidding, (*per modum ſuffragii,*) tot een vol ontſlag van hunne ſtraffen dienen zou." Zoodanig een aflaat voor de zielen in het Vagevuur, waar van de Heilige THOMAS reeds gewaagd had, maar die nu door deze Bulle bevestigd werd, maakte, dat 'er een ongemeen groot aantal koopers op deze geestelijke marktplaats was. In het ſlot zijner Bulle vermaande ALEXANDER wel alle Christenen, om zich door ootmoedig berouw, verbetering van zeden en aalmoezen tot het verkrijgen van dezen aflaat voor te bereiden; maar zijn voorbeeld en dat van zijn Hof ſpoorde daar niet zeer toe aan. Misſchien heerschte te *Rome* nooit grooter verderf van zeden, dan toenmaals, voornamelijk onder de Geestelijken. Voorts was ALEXANDER VI de eerſte, die eene bijzondere deur, de gouden deur genoemd, in de vier gemelde Kerken liet maken, welke hij in de Pieterskerk, en Kardinalen in de drie andere Kerken, tot een plegtig begin van het Jubeljaar, met Kerkelijke plegtigheden openden, en op het einde van hetzelve op gelijke wijze ſloten; eene gewoonte, welke ſedert alle Pauſen behouden hebben.

Nu konden in het overige van dit Tijdvak wel geene Jubeljaren meer voorkomen, maar de Pauſelijke aflaat werd desniettemin meer dan eens, in deszelfs volle kracht, in verſcheidene landen geveild en aangeboden. De *Duitſche* Rijksſtanden hadden reeds in het jaar 1466 beſloten, dat de Paus zulken aflaat in hun vaderland zou uitſchrijven, ten einde daar uit de kosten tot den *Turkſchen* oorlog te vinden.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

den. Dit verzoek herhaalden zij in het jaar 1500, maar de Paus vervulde alleen het eerste gedeelte des verzoeks, omdat het voor hem voordeelig was. Hij zond den Kardinaal RAYMUND als zijnen Legaat, die echter door den Keizer MAXIMILIAAN en de Keurvorsten alleen onder bepalingen werd toegelaten, omdat men vreesde, dat hij onder het voorwendsel van den *Turkschen* oorlog geld bijeen zou schrapen; zoo kwam ook JOAN ALBERT, Koning van *Polen*, met den Pauselijken Nuncius overeen, zoodat hij van het geld in *Polen* voor de aflaten opgebragt, 30,000 Dukaten bekwam. Zelfs sloot men in *Duitschland* met den Legaat een vergelijk in het jaar 1501. Het Jubeljaar zou in *Duitschland* afgekondigd worden, en een maand of iets langer duren. In de voornaamste Kerken zouden kisten geplaatst worden, met vier sleutels voorzien, welke de Legaat, de Gevolmagtigden der Rijksstenden, de voornaamste persoon in elke Kerk, en de Stadsoverheid bewaren zouden. Dit geld zou op bevel des Keizers op eene door hem te bepalen plaats gebragt en eeniglijk tot den *Turkschen* oorlog gebruikt worden; alleen zou de *Legaat* een derde gedeelte tot zijne Hofhouding en noodige uitgaven bekomen. Maar dit laatste mishaagde den Keizer, en hij verklaarde openlijk in het jaar 1503, dat die dit door *onbetamelijke listigheid* van de Rijksregeering verkregen had, en gebood, dat men het geld, hetwelk van de Kruisvaart en het Jubeljaar zou inkomen, in bewaring zou leggen bij de voorname en rijke Kooplieden, FUGGERS en WALSER te *Augsburg*. Maar de

de *Legaat* had zijn aandeel reeds weg, en de Paus won insgelijks eene groote som, en een Turksche oorlog kwam niet tot stand.

JULIUS II liet zijn' aflaat meer dan eens prediken. Zoo bewilligde hij denzelven in het jaar 1505, op verzoek van EMANUEL, Koning van *Portugal*, tot verligting van den veldtogt tegen de *Mooren* in *Afrika*. Reeds sedert het jaar 1504 had deze Paus, zoo wel in de *Noordsche* Koningrijken, als in *Duitschland* en *Zwitserland*, eenen aflaat uitgeschreven voor die genen, die den Grootmeester der *Duitsche* Ridderorde tot den oorlog tegen de *Russen*, die *Lysland* verwoestten, met geld zouden bijstaan, welke men vindt dat in *Zwitserland* nog tot het jaar 1570 geduurd heeft. Men heeft nog eenen Aflaatbrief, opgesteld door CHRISTIAAN BOOMHOUWER, Doctor van het Kanonieke Regt, Pfarheer in *Lysland*, Pauselijke Kapellaan, ook Nuncius in de Kerspels *Mentz*, *Trier*, *Keulen* en *Meissen*, in het jaar 1508 te *Dresden*. Daar in wordt aan de beide Echtelieden, die hem gekocht hadden, niet alleen de volkomen aflaat van het Jubeljaar; maar ook voor hen, hunne ouders en weldoeners, die met liefde uit de wereld gegaan zijn, eenig deel aan alle gebeden, voorbiddingen, aalmoezen, vasten, missen, kerkelijke uren, geeselingen, bedevaarten, en andere geestelijke oefeningen toegestaan, welke in de geheele heilige strijdende Kerk geschieden.

De medehelper van dezen Aflaatprediker in *Duitschland* was JOAN TEZEL, een Dominikaner Monnik

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

in het Klooster te *Pirna*, geboortig van *Leipzig*, die in het jaar 1507 te *Dresden*, *Freyberg* en *Leipzig*; in het jaar 1508 te *Naumburg*, *Erfurt*, *Annaberg* en in de *Opperlaufits*, zijnen last met eenen gelukkigen winst aan geld volbragt heeft. Nader betrof dezen Paus de derde aflaat, welken hij reeds in het jaar 1506, toen hij den grond tot den nieuwen heerlijken bouw der *Pieterskerk* leide, bijna geheel doór Franciskaner Monniken fchijnt verkondigd te hebben, om de daar toe noodige verbazende kosten te bekomen. Dit gelukte hem wel, maar het werd in het vervolg voor de Pausfen de ongelukkigfte van alle aflaten, welke zij uitgefchreven hebben; zoo als onder andere Schrijvers van zijne Kerk ook de Kardinaal PALLAVICINI klaagt.

Te weten, toen zijn opvolger LEO X in de jaren 1514, 1515 en 1516 denzelfden aflaat vernieuwde, onder het voorwendfel van den oorlog met de *Turken*, brak hier een vuur uit, hetwelk de helft van zijn Rijk verteerd heeft. De zoo fchielijke herhaling van deze aflaatskramerij moest reeds velen tegen de borst fpringen. De verkwistende pracht van den Paus deed ieder opmerken, dat hij den aflaat noodig had, om zijne geldverfpillingen goed te maken. Men wist, dat hij een deel der inkomften van denzelven aan zijne Zuster MAGDALENA gefchonken had, die weder den Pausfelijken Protonotarius, Doctor der Regten en Proost JOAN ANGELO ARCIMBOLDI volmagtigde, om ten dezen voor hare voordeelen in *Duitschland* te zorgen, wiens Onderkom-

mi

misſaris JOAN TEZEL was. Dit verhaal van eenen Tijdgenoot (*) wordt wel door PALLAVICINI tegengeſproken, doch enkel omdat men 'er geene aanteekening van vindt in de Pausſelijke Kanſelarijboeken; waar men ze trouwens ook niet wachten kan. Maar daartegen beklaagt de Kardinaal zich, dat voor de Christen Natien aan dezen aflaat eene andere ergernis zoo niet gegeven ten minſte genomen is, te weten, om het verkoopen of verpachten van denzelven, doch tevens geeft hij deze ontſchuldiging op, dat immers elk Vorst dus handelt met de belastingen, welke hij ingevoerd heeft, en welke hij doorgaans aan den meestbiedende verpacht, dus inderdaad belijdende, dat deze aflaat niet anders dan een koophandel geweest is van de Pausſelijke Kamer! Nog merkt GUICCIARDINI aan, dat, dewijl het bekend was, dat eene geldverzameling hier de hoofdzaak was, en dewijl de Aflaatpredikers hunnen last vrij onbeſchaamd ten uitvoer bragten, alzoo zij de vergeving der zonden voor overledenen goedkoop verkochten, en zich in de herbergen en kroegen met het ſpel vermaakten, daar door op vele plaatſen ergernis en ongenoegen ontſtaan is. Men weet ook, dat de *Duitſche* Rijksſtanden zich reeds meermalen beklaagd hebben over de Pausſelijke aflaten, en nog in het jaar 1510 die klagten luidkeels herhaalden. Het ſcheen dus, dat het geduld der Natie ten einde moest loopen. Evenwel kon LEO X, die meer bemind was, dan zijn twee voorzaten, deze klagten, dit ſpre-

(*) GUICCIARD. *la Hiſtoria d'Italia L.* XIII. *p.* 379.

fpreken en fchrijven, die reeds meer dan 100 jaren vruchteloos herhaald waren, gerust aanzien; trouwens, men had reeds op vele plaatfen eene verachting voor de Pausfelijke aflaten betoond, men dreef 'er den fpot mede, en — men betaalde. PLATINA, zelfs een Pausfelijke Hofbediende, zegt reeds van de tijden van BONIFACIUS IX: de volkomene aflaat was op zulke wijze verkocht geworden, dat het gezag der Apostolifche Sleutels en Brieven begon te dalen. Het is bekend, dat ERASMUS reeds voor het jaar 1516 zich vermaakte met over deze aflaten te fpotten, anderen wederleiden hem, en de aflaat bleef in zijne vastheid ftaande. Het was nog geheel niet te voorzien, en zelfs niet te gelooven, dat binnen korten tijd een wel ernftige, maar toch met onderzoekende befcheidenheid ingerigte, en aan het oordeel der Kerk onderworpene aanval, niet juist op den Pausfelijken aflaat in het gemeen, als wel op deszelfs te groote uitgeftrektheid en op de misbruiken, welke bij de aanprijzing en toediening van denzelven begaan werden, niettegenftaande alle ftemming van vele tijdgenooten tot vrijer onderzoek, en al de bekwaamheid van den ondernemer van dezen aanval, om de leere der aflaten met de echt Christelijke, leere van de vergeving der zonden te vergelijken, op eene voor elk een bevatbare wijze, zoo groote uitwerking hebben, en het zoo ongemeen ver brengen zou, als met der daad gebeurd is.

Kanonizering of Heiligfpreking

Hoe menigvuldig en uitgeftrekt de aflaten waren, welke de Paufen, inzonderheid na de XIIIde eeuw, uitdeelden, evenwel bleef de Schat der Kerk, uit wel-

welken zij dezelve namen, zoo als men toen begon te gelooven, dat is, de verdiensten van CHRISTUS, der Maagd MARIA, en zoo vele duizend Heiligen zamengenomen, onuitputtelijk; ja dezelve werd door de oververdienstelijke goede werken, (*opera supererogatoria*,) van ontallijke nieuwe Heiligen nog dagelijks vermeerderd. De *Asketische* vroomheid en de roem van wonderwerken gaven wel regt op dezen verhevenen rang in den hemel, doch tevens was 'er eene plegtige verklaring, *Kanonizering*, noodig, eer zulk een nieuwe Heilig door de Kerk vereerd en als voorspraak bij God aangemerkt kon worden. Elk Bisschop had tot zoodanige Heiligverklaring voorheen in zijn Kerspel regt, doch reeds in het jaar 993 begonnen de Pausſen zich dit regt aan te matigen; nogtans vinden wij nog in het jaar 1099 een voorbeeld, dat de Aartsbisschop van *Keulen* van zijn regt gebruik maakte; het laatste voorbeeld is de Heiligspreking van den Abt GUALTHERIUS, (waarschijnlijk GAUTHIER,) in het jaar 1153 door den Aartsbisschop van *Rheims* en andere *Fransche* Bisschoppen. Men houdt gemeenelijk Paus ALEXANDER III voor den eersten, die in het jaar 1170 dit regt van Zaligspreking aan zijnen Stoel bij uitsluiting heeft toegewezen, in eenen Brief aan de Monniken van een Fransch Klooster, welke hij bestraft, dat sommigen van hen, door een duivelsch bedrog misleid, een mensch, die in dronkenschap vermoord was, als eenen Heiligen vereerden, daar de Kerk ter naauwernood toelaat, dat 'er voor zulk eenen gebeden worde. Hij verbiedt hen dus, zulks ver-

van nieuwe Heiligen.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

verders te doen, *nademaal zij hem*, *zonder bewilliging der Roomsche Kerk*, *ook alsdan niet als eenen Heiligen vereeren mogten*, *wanneer 'er zelfs wonderen door hem gedaan waren.* Door dezen Paus is in het jaar 1161 EDUARD, Koning van *Engeland*, en THEOBALD, een Kluizenaar bij *Vicenza*; in het jaar 1164 eene weduwe in *Zweden*, HELENA, als ook KNUT *de Jongere*, Koning van *Denemarken*; in het jaar 1173 THOMAS BECKET, Aartsbisschop van *Canterbury*; en in het volgende jaar BERNHARD, Abt van *Clairvaux*, onder de Heiligen geplaatst.

PASCHALIS III, Tegenpaus van ALEXANDER, schonk in het jaar 1165, op verzoek van Keizer FREDERIK I, aan KAREL *den Grooten* insgelijks den rang van *Heiligen.* Doch, alzoo hij in het vervolg als een scheurings Paus beschouwd is geworden, zoo is deze Kanonizering meer stilzwijgend geduld, en KARELS godsdienstige vereering hier en daar toegelaten, dan in de geheele *Roomsche* Kerk aangenomen. Met een meer algemeen gezag benoemde KLEMENS III in het jaar 1189 den voormaligen Apostel der *Pommeranen*, OTTO, Bisschop van *Bamberg*, tot eenen Heiligen van zijne Kerk. BERNWARD, Bisschop van *Hildesheim*, verkreeg dit voorregt in het jaar 1192 van COELESTINUS III. In het jaar 1193 werd deze eer door denzelfden Paus bewezen aan GUALBERT, stichter der Congregatie van *Valombrose.* De Keizerin KUNIGUNDA, Gemalin van Keizer HENRIK II, welke Keizer reeds in het jaar 1152 door EUGENIUS III voor Heilig verklaard was, werd

werd in het jaar 1202 van INNOCENTIUS III verheven tot dezelfde eer, omdat beide gedurende hun huwelijk eene aanhoudende kuischheid zouden betracht hebben, hetwelk echter van LEIBNITZ (*) en anderen met recht voor een vertelſeltje gehouden wordt.

De XIIIde eeuw was boven andere vruchtbaar in Heiligſprekingen. Behalve de beroemde Ordensſtichters DOMINICUS en FRANCISCUS, als ook hunne voorname Leerlingen, ANTONIUS van *Padua* en KLARA, hebben niet weinige Aartsbisſchoppen en Bisſchoppen daar deel aan gehad. Onder de Grooten is bijzonder LODEWYK IX, Koning van *Frankryk*, die in het jaar 1297 *Heilig* verklaard is, door Paus BONIFACIUS VIII, nadat men ſedert het jaar 1252 over zijne verdienſten geſchreven en gewreven had, zoodat een ezel al de papieren niet zou hebben kunnen dragen, zoo als BONIFACIUS zich uitdrukte in eene zijner Predikatien. Zijn Feestdag is geſteld op den 25ſten Augustus, en aan allen, die op dien dag zich bij zijn graf aan zijne voorbidding zouden aanbevelen, is een jaar en 40 dagen aflaat toegezegd. — ELIZABETH, Landgravin van *Thuringen*, een voorbeeld van wonderbare mengeling van goedheid van hart en zwakheid van geest, werd door GREGORIUS IX Heilig verklaard in het jaar 1235. De Bedevaarten naar haar Graf waren tot in de XVIde eeuw ongemeen talrijk, voornamelijk dewijl, gelijk men zeide, uit hare herſenpan een wel-

rie-

(*) *SS. Brunsvicens. T.* II. *p.* 156.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

riekende olie gevloeid zou zijn, welke de Duitsche Ordensbroeders te *Marburg* verkochten. Eindelijk liet de Landgraaf FILIPS *de Grootmoedige* in 1539 het gebeente dezer Heilige, om het Bijgeloof te stuiten, wegnemen, en elders plaatsen, deze beenderen zijn naderhand op dringend verlangen der Roomschgezinden aan den Landkomthur der *Duitsche* Orde toegezonden, zonder dat men weet, waar zij thans beland zijn. Haar Feestdag is bepaald op haren sterfdag den 19den November.

Zoo vele nieuwe Heiligen veroorzaakten van tijd tot tijd bij verstandige mannen bedenkingen en zwarigheden, gelijk wij ten aanzien van de Heil. BIRGITTA gezien hebben, dat de vermaarde GERSON daar niet zeer mede in zijn schik was. Evenwel bleef de geest der tijden heerschen, en de nieuwe Heiligen bleven nog vermenigvuldigen. Eene der vermaardsten was CATHARINA van *Siena*, wier leven uitvoerig beschreven is door haren Biechtvader RAYMUND van *Capua*, Generaal der *Dominikaner* Orde; zij was de dochter van eenen verwer te *Siena*, en werd geboren in het jaar 1347. Toen zij vijf jaren oud was begon zij de groetenis van den Engel te bidden, en werd daar voor in haar zesde jaar met eene hemelsche verschijning beloond, die voor haar geheele leven beslissend was. Wij zullen van de menigvuldige Openbaringen, in welke zij gemeenzaam met CHRISTUS verkeerde, niet gewagen; dit ging zoo ver, dat JEZUS zich met haar eens ondertrouwde, haar eenen kostbaren ring aan den vinger stekende, met deze woorden: „ Hier me-

mede verlove ik u met mij, uwen Schepper en Verlosſer, in het geloof, hetwelk ſteedsdurend in u onderhouden zal worden, tot dat gij in den hemel uwe eeuwige bruiloft met mij vieren zult." Nu verdween de verſchijning, maar de ring bleef, doch zoo dat niemand denzelven zag, behalve zij alleen, gelijk ook deze en andere verſchijningen alleen op hare eigene verhalen ſteunen. Hare geheele levenswijze was voorts zonderling door onthouding en kastijding. Haar Biechtvader RAYMUND vertelt verders, dat JEZUS haar eens de linkerzijde geopend, en het hart daar uit genomen hebbe, maar eenigen tijd daar na had hij haar zijn eigen hart geſchonken. In het eerst kwam het RAYMUND ongeloofelijk voor, dat iemand eenige dagen zonder hart zou kunnen leven, maar eindelijk moest hij het gelooven, dewijl bij God geen ding onmogelijk is. Hooger, zou men zeggen, kon hare voortreffelijkheid niet gaan, maar nu ontving zij ook van JEZUS, misſchien in nabootzing van den Heil. FRANCISCUS, de teekenen zijner wonden in haar ligchaam, onder het gevoel van zoo groote pijn, dat zij nabij den dood kwam. Ja, eens ſtierf zij waarlijk voor een korten tijd, dewijl haar hart door hevige liefde voor JEZUS verſcheurd werd; en terwijl hare ziel van het ligchaam geſcheiden was, zag zij de heerlijkheid der zaligen, en de ſtraffen der hel.

In hare laatſte jaren moeide zij zich met de Kerkelijke en Wereldlijke zaken van dezen tijd, en gaf dikwijls aan de Pausſen duchtige vermaningen; zij bragt hen van *Avignon*, daar zij zelve heen gereisd was,

was, naar *Rome* terug, en wierp zich in het jaar 1376, hoewel vergeefs, op tot bemiddelaarster tusschen GREGORIUS XI en de *Florentijnen*. Zij kwam, op begeerte van URBANUS VI, te *Rome*, alwaar zij in het jaar 1380 overleden is. Bij haar lijk gebeurden, gelijk men verwachten kan, voor en na hare begravenis, menigvuldige wonderen. Voordat echter hare dadelijke *Heiligspreking* plaats had, ontstonden daar over verscheidene twisten, waar toe de stukken behooren, welke MARTINI bekend gemaakt heeft (*). PIUS II vervulde eerst in het jaar 1461 den wensch der *Dominikanen* daaromtrent. Doch in het jaar 1475 verbood Paus SIXTUS IV, op de klagt der *Franciskanen*, dat men van de Heilige KATHARINA geene afbeeldingen zou maken met de lidteekenen der vijf wonden van JEZUS, alzoo FRANCISCUS de eenige was, wien JEZUS met die eere verwaardigd had. KLEMENS VIII leide in het jaar 1599 de beide Ordens een stilzwijgen op, doch URBANUS VIII begunstigde in het midden der volgende eeuw weder de *Dominikanen* in zoo verre, dat hij in het Romeinsche *Breviarium* of *Gebedeboek* deze woorden liet invoegen: *idque ut oculis repraesentaretur, radios in imaginibus ad dicta quinque loca pertingentes pia fidelium cura pictis coloribus expresfit* (†).

Daar zijn verscheidene schriften, bijzonder 364 Brie-

(*) *Processus Contestationum super sanctitate et doctrina B. Catharinæ Senensis in Collectt. VV. SS. et Monum. amplisf. T.* VI. *p.* 1237.

(†) PAPEBROCH. *in Actis SS.*

Brieven van deze Heilige KATHARINA in het licht gegeven, in de jaren 1707 en 1713 te *Siena* in vijf Deelen in Quarto in het *Italiaansch*.

Het gezelſchap van de Heilige BIRGITTA en KATHARINA, wordt volmaakter door eene derde, DOROTHEA van *Pruisſen*, eene Boerendochter, die tot haar 44ſte jaar in huwelijk geleefd heeft met een *Dantziger* Ambachtsman, wien zij negen kinderen heeft gebaard. Doch daarna deed zij gelofte van kuischheid met zijne bewilliging, en ondernam verſcheidene Bedevaarten, in het jaar 1394 liet zij zich in den Dom te *Marienwerder* eene Kluis maken, waar zij, van alle menſchelijke zamenleving afgezonderd, leven wilde naar eenen regel, welken CHRISTUS zelve haar zou gegeven hebben, maar zij overleed in hetzelfde jaar met den roem van wonderwerken. De Grootmeester der Duitſche Orde en de Bisſchoppen van derzelver gebied verzochten BONIFACIUS IX om hare Heiligverklaring, ook liet hij een onderzoek over hare wonderwerken aanſtellen in het jaar 1404. Maar DOROTHEA had in eene van hare verrukkingen eenen Grootmeester der Orde in de Hel gezien. Toen zij dit vertelde, had men haar het zwijgen opgelegd, ook had zij aan de Orde meermalen derzelver hoogmoed verweten. Men oordeelde het dus niet gevoegelijk, verder op hare Heiligſpreking aan te dringen. Evenwel werd zij als de Patroneſſe van *Pruisſen* aangemerkt; men deed Bedevaarten naar haar graf, en beval zich aan hare voorbede bij God aan.

Wij zullen ons met andere nieuwe Heiligen niet ver-

verder ophouden, dan dat wij de voornaamsten derzelver naar de tijdorde opnoemen. In het jaar 1313 bewees KLEMENS V deze eer aan zijnen naasten voorzaat COELESTINUS V, die te voren PIETER van *Murrone* heette, en dien deze Paus wilde, dat onder den naam van den *H.* PIETER *den Belijder* zou vereerd worden. — Vier jaren later kanonizeerde Paus JOANNES XXII den onlangs overledenen LUDWIG of LODEWYK, Bisschop van *Toulouse*, Broeder van ROBERT, Koning van *Sicilië*. — THOMAS van *Cantilupo*, Bisschop van *Hereford* in *Engeland*, die in het jaar 1282 overleden was, werd in het jaar 1320 Heilig verklaard. — Een andere veel vermaarder THOMAS van *Aquino*, verkreeg dezelfde eer in het jaar 1323. — *Bretagne* bezorgde ook eenen Heiligen in IVO HALLORY, een' Priester en *Tertiarius* van de Orde van FRANCISCUS. Hij was kundig in de Regtsgeleerdheid, en men noemde hem den *Advokaat der wezen*, *weduwen en armen*. Hij stierf in het jaar 1303. Het volk riep vrij algemeen in zijn vaderland: *Hij moet gekanonizeerd worden!* Dit gebeurde ook in het jaar 1347.

De XVde eeuw leverde ook eenige vermaarde Heiligen op, als: BERNARDINUS van *Siena*, door NICOLAUS V in het jaar 1450. Hij was in het jaar 1444 te *Aquila* in het *Napelsche* overleden.

Een zijner leerlingen, JOANNES CAPISTRANUS, (eigenlijk *e Capistrano*, of *de Capistro*,) ook een *Franciskaner* uit het gemelde Rijk van geboorte, heeft veel bewondering verwekt. Als Pausselijke Legaat en Geloofsinquisiteur doortrok hij sedert het jaar

jaar 1426 een deel van *Italië*, waar hij de *Fratricellen* vervolgde; maar ook den ſtrengen regel van zijne Orde gedeeltelijk weder herſtelde. In het jaar 1450 zond NICOLAUS V hem, op raad van AENEAS SYLVIUS naar *Duitschland*, om de zoogenoemde Ketters in *Bohemen* te bekeeren, en eenen kruistogt tot ſtand te brengen. Hij werd in het *Oostenrykſche* met den grootſten eerbied ontvangen, zoodat men elkander verdrong, om ſlechts den zoom van zijn kleed aan te raken. Te *Wenen* predikte hij meermalen voor 20, of 30,000 Toehoorders in het *Latijn*, hetwelk zij niet verſtonden, evenwel luisterden zij opmerkzaam naar hem, meer dan naar den Tolk, die zijne woorden in het *Hoogduitsch* vertaalde. Velen, zegt AENEAS SYLVIUS, noemden hem eenen ijdelen ſnorker en pogcher, die zijnen loon liever in de praatjes van het gemeene volkje, dan bij God zocht; maar hij verdedigde zich daartegen met grooten nadruk. Eindelijk reisde CAPISTRANUS in het jaar 1455 naar *Hongaryen*, gelijk hij voorgaf, door hemelſche ſtemmen derwaarts geroepen. Op dezen tijd hadden de *Turken Belgrado* belegerd, en de groote krijgsheld JOAN VAN HUNYAD durfde het ontzet niet te ondernemen. Maar CAPISTRANUS eene kruisvaart gepredikt en eene menigte volks dus bijeengebragt hebbende, viel met hetzelve, daar hij met het kruis in de hand voorging, onder het uitroepen van den naam JEZUS, op de *Turken* aan, die hij verſloeg en *Belgrado* ontzette. Kort daar na overleed hij in het jaar 1456. In het jaar 1515 vergunde LEO X, dat men hem

als eenen *Zaligen* in zijne vaderstad vereeren mogt, hetwelk GREGORIUS XV in het jaar 1622 tot alle Kerken der *Franciskanen* uitstrekte. Op dezen eersten trap der Kanonizatie, de Zaligspreking, (*Beatificatio*,) volgde eindelijk in het jaar 1690 door ALEXANDER VIII de dadelijke *Heiligspreking*. CAPISTRANUS heeft eene menigte schriften nagelaten, doch men heeft op dezelve in zijne eigene Kerk weinig prijs gesteld.

In het jaar 1455 werd ook de *Spaansche Dominikaner*, VINCENTIUS FERRERI, die reeds in het jaar 1419 gestorven was, door KALIXTUS III Heilig gesproken. Hij was bijzonder in het Koningrijk *Arragon* in groot aanzien, en werd als wonderdoener geacht, maar hij begunstigde de dweepende Geeselaren, gelijk wij gezien hebben. Hij heeft een Boek van *het geestelijk leven*, of *van den inwendigen mensch* enz. nagelaten.

BONAVENTURA, de vermaarde *Schoolsche* Leeraar en *Mystiek*, Kardinaal en Generaal der *Franciskaner* Orde, van wien wij reeds meermalen gesproken hebben, ontving in het jaar 1482 van SIXTUS V de waardigheid van *Heiligen*. — Drie jaren daar na werd LEOPOLD, Markgraaf van *Oostenryk*, door INNOCENTIUS VIII gecanonizeerd. Hij had dit Markgraafschap van het jaar 1096 tot 1136 bezeten, en zelfs in den oorlog uitgemunt, maar hij had ook, tegen zijnen pligt, den Keizer HENRIK IV, zijnen Schoonvader, in het jaar 1105 met zijn volk verlaten, toen deze Keizer op het punt was, om zijnen oproerigen Zoon te bedwingen. Hij was een groot

groot begunstiger der Geestelijkheid, hij stichtte Kloosters en Abdijen, en hij leidde een godzalig leven, naar de denkbeelden van die tijden. En de Geestelijkheid vergold dit, door hem als een heilig man en wonderwerker te roemen, tot dat eindelijk de bovengemelde Paus door den Keizer, den *Hongaarschen* Koning MATTHIAS enz. bewogen werd, hem dadelijk onder de *Heiligen* te plaatsen.

Zoo vele Heiligsprekingen waren voor de zinnelijke godsvrucht dier tijden een behoefte, elke nieuwe Heilig gaf voordeel aan het gezag der Pausen en aan de inkomsten der Geestelijkheid. Bij deze gelegenheid moet de aanmerking niet verzuimd worden, dat landen, steden, bijzondere klassen en standen van menschen, zich uit deze menigte Heiligen hunnen bijzonderen Schutsheer en Beschermheiligen verkozen, gelijk 'er ook eene bestelling plaats heeft omtrent de voorwerpen, ziekten, ongemakken, over welke elk dezer Heiligen een bijzondere zorg zal hebben, volgens de Roomsche Schrijvers. De *Godgeleerden* hebben dus tot hunnen Patroon den Euangelist JOANNES, den Heiligen THOMAS en AUGUSTINUS; de *Regtsgeleerden* den Heiligen IVO; de *Geneesheeren* en *Apothekars* den Heiligen COSMUS en DAMIANUS; de *Wijsgeeren*, *Redenaars* en *Dichters* de Heilige KATHARINA, (eene gewaande Martelaresse uit de eerste tijden der IVde eeuw, maar die ook onder de XIV *Noodhulpen* gerekend wordt, dat is, algemeene Beschermheiligen in alle nooden;) de *Studenten* en *Leerlingen* den Heiligen GREGORIUS; de *Schilders* den Heiligen LUKAS, onder

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

wiens naam nog vele ſlechte ſchilderijen vertoond worden; de *Kooplieden* den Heiligen FRUMENTIUS en GUIDO; de *Toonkunſtenaars* den Heiligen *Roomſchen* LEO en de Heilige CÆCILIA; de *Smids* den H. ELIGIUS of ELOI, dus ook andere ſtanden, kunſtenaars en ambachtslieden andere Heiligen. Tegen de *Pest* worden de H. ANTONIUS, ROCHUS, SEBASTIANUS, ADRIANUS en CHRISTOPHORUS; tegen de *Vallende Ziekte* de Heilige VALENTINUS; tegen de *Steen* de Heilige LIBERIUS; tegen de *Koorts* de Heilige PETRONELLA; tegen de *Tandpijn* de Heilige APOLLONIA; en zoo tegen andere krankheden of volksrampen andere Heiligen aangeroepen (*).

Levensbeſchrijvingen der Heiligen. SIMEON Metaphrastes

In tijden zoo vruchtbaar aan nieuwe Heiligen kon het aan Beſchrijvers van derzelver Leven niet ontbreken. Elk had genoegzaam zijnen eigenen Levensbeſchrijver, van meer of minder naam en kunde, maár genoegzaam allen daar in overeenkomende, dat zij zich vooral ophouden met de verhalen van de wonderen, door hunnen *Heiligen* verrigt; alleen een SIEGBERT van *Gemblours*, die het leven van den Heiligen GUIBERT, Stichter van zijn Klooster, beſchreven heeft, en die als Monnik den ſmaak van zijne tijden ſchijnt te hebben moeten voldoen, heeft, hoe zeer hij ook zijnen Heiligen vereert, van wonderwerken geen gewag gemaakt. Wij zullen geenszins met het optellen van deze *Levensbeſchrijveren* den Lezer lastig vallen, doch twee van de ſlechtſte van dezelven mogen wij niet voorbijgaan, omdat zij zoo

(*) FABRIC. *Bibliograph. Antiquar. p.* 359.

zoo grooten naam gemaakt hadden. De éene is SIMEON, met den bijnaam *Metaphrastes*. Deze bragt eene groote verzameling bijeen van zoodanige Levensbeſchrijvingen voor de *Griekſche* Kerk, maar die ook in het Westen veel toejuiching heeft gehad. Hij bragt dezelve in zijnen ſtijl over, en omkleedde ze, gelijk hij zich verbeeldde, in een bevalliger gewaad, van waar hij Μεταφραστης geheeten wordt. Hij leefde, niet in de Xde eeuw, gelijk LEO ALLATIUS en FABRICIUS gedacht hebben, maar in de XIIde, gelijk OUDIN bewezen heeft. SIMEON was λογοθετης, Rekenmeester, een der hooge Geestelijken, die een plaatsvervanger was van den Patriarch, die ſomtijds predikte, en ook de Kerkelijke rekeningen nazag en gadeſloeg. Niettegenſtaande vele Roomſche Schrijvers zijn werk hoogelijk geroemd hebben, erkent echter de Kardinaal BELLARMINUS zelve, dat hij in de Levens der Heiligen veel uit zijn eigen hoofd heeft ingevoegd; niet, zoo als de zaken waarlijk gebeurd zijn, maar zoo als zij hebben kunnen gebeuren; dat hij 'er vele geſprekken der Martelaren met hunne vervolgers en ook zoo talrijke bekeeringen van Heidenen bijvoegt, dat zij heel ongelooflijk voorkomen; eindelijk ook zoo vele en groote wonderen, welke door het verwoesten van Heidenſche Tempelen en Afgoden, en ook den dood der vervolgers zullen gebeurd zijn, maar waar van de oude Geſchiedſchrijvers niets gewagen. Na zoodanig goed oordeel over dit werk van dezen voorvechter der *Roomſche* Kerk is het niet noodig meer te zeggen.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

JACOBUS DE VORAGINE. Legenda Aurea gulden Ligende.

De *Westersche* Kerk heeft niet min dan de *Oostersche* eenen Levensbeschrijver aan te wijzen, die, hoewel nog slechter dan gene, nogtans een' geruimen tijd een' grooten naam gemaakt heeft. Men noemt hem gemeenelijk JACOBUS DE VORAGINE, maar in het *Italiaansch* heet hij, GIACOMO DI VIRAGGIO, of VARAZE, naar zijne geboorteplaats in het *Genueesche*. Hij was omtrent het jaar 1220 geboren, trad in het jaar 1244 te *Genua* in de Orde der *Dominikanen*; en klom in dezelve in het jaar 1267 tot de waardigheid van Vikaris-Generaal der Provincie *Lombardyë*. In het jaar 1286 werd hem dit ambt ontnomen, evenwel behield hij een groot gezag. Hij onderwees in verscheidene Kloosters en Scholen der Orde de Godgeleerdheid, en zijne Predikatien werden gaarn gehoord. NICOLAUS IV schonk hem in het jaar 1292 het Aartsbisdom *Genua*, alwaar hij in het jaar 1298 overleden is. Men verhaalt van hem, dat BONIFACIUS VIII hem eens op *Aschdag*, in plaats van de asch op zijn hoofd te strooijen, die in het aangezigt heeft geworpen, en in plaats der plegtige woorden: *Memento quod cinis es, et in cinerem reverteris*, deze zal gebruikt hebben: *Memento, quod Gibellinus es, et cum Gibellinis tuis in nihilum reverteris!* Maar anderen hebben genoeg bewezen, dat dit verteltseltje geenen grond heeft, te min, dewijl men niets van eenig misverstand tusschen hem en den Paus weet. Doch zoo iets kon met zijnen opvolger in het Aartsbisdom gebeurd zijn.

Hij heeft verscheidene schriften nagelaten; onder de-

dezelve komen hier in aanmerking zijne *Legendae Sanctornm*, of *Levensbeschrijvingen der Heiligen*. Men gaf dezen naam *Legendae* aan soortgelijke verzamelingen, omdat uit dezelve op de Feestdagen der Heiligen in de Kerk voorgelezen werd; ook hadden zij den naam *Legendarius*. Deze nieuwe verzameling werd met zoo veel toejuiching ontvangen, dat men ze de *gulden Legende*, (*Legenda aurea*,) noemde. Ook heet zij *de Lombardische Historie* of *Legende*, omdat op de laatste Levensbeschrijving van den Heiligen PELAGIUS eene *Korte Langobardische Geschiedenis* volgt. Zij is zeer dikwijls gedrukt, en in verscheidene hedendaagsche talen overgezet. Maar met de XVIde eeuw verviel haar roem. MELCHIOR CANUS onder anderen, de vermaarde *Spaansche Dominikaner*, oordeelde van den Schrijver dus verachtelijk: *Hanc homo scripsit, ferrei oris, plumbei cordis, animi certe parum severi et prudentis*, en zoo meer andere Schrijvers uit de *Roomsche* Kerk, en met regt, wegens de menigvuldige laffe verdichtselen, in dezelve vervat.

Vereering der Heiligen.

Niemand zal zich, na al het bovenstaande, verwonderen, dat de vereering der Heiligen in deze eeuwen van Bijgeloof ten hoogsten top gestegen is. Daar toe gaven de Predikatien op de Feestdagen der Heiligen ongemeen veel voedsel, alzoo de Predikers op dezelve gelegenheid namen om den lof en verdienste van den Heiligen te vermelden. Men heeft nog vele verzamelingen van zulke Feest-Kerkredenen, bij voorbeeld, van HILDEBERT, Aartsbisschop van *Tours*, BERNHARD van *Clairvaux*, RUPERT,

Abt van *Duits*, de Kardinaal BONAVENTURA, JACOBUS DE VORAGINE; welken hoogen prijs BERNHARD bij voorbeeld stelde op de voorbidding der Heiligen, blijkt onder anderen uit zijne Feestrede op MALACHIAS, zijnen voormaligen vriend, wiens *Canonisatie* eerst naderhand gevolgd is: „ Laten wij ons verheugen en juichen," zegt hij, „ dat het Hemelhof, (*Coelestis illa Curia*,) thans éénen uit ons heeft, die voor ons zorgt, en ons door zijne verdiensten beschut!" Hij spreekt vervolgens den Heiligen zelven aan: „ ô Heilige MALACHIAS! behoud dit huis in heiligheid en geregtigheid, terwijl gij u over ons ontfermt, die wij, onder zoo vele en zoo groote ellende, de gedachtenis aan uwe overvloeijende liefelijkheid levendig uitdrukken! (*Memoriam abundantiae suavitatis Tuae eructamus.*) Wees ons, bidden wij u, Heilige MALACHIAS! een andere MOZES! of een andere ELIAS! deel ons ook iets van uwen geest mede! want gij zijt in hunnen geest en in hunne kracht gekomen. O gij vruchtbare olijfboom in het Huis des Heeren! ô gij zalvende en lichtende vreugdeolie! door weldaden begunstigende! door wonderen schitterende! maak ons des lichts en des geestes deelachtig, welke gij geniet! O gij welriekende lelie, in eeuwigheid voor den Heere voortspruitende, bloeijende, en overal levendmakenden, aangenamen geur verspreidende! wiens gedachtenis bij ons in zegening, wiens tegenwoordigheid in den hemel vereerd is; geef, dat degenen, die uwen lof zingen, hun deel aan eene zoo groote volmaaktheid niet verliezen!"

Tot

Reliquien van CHRISTUS en de Heiligen.

Tot de vereering der Heiligen behoort ook het bewaren en vereeren van derzelver *Overblijffelen* of *Reliquien*, van welke men in deze eeuwen zoo veel werks maakte, gelijk wij daar reeds vele voorbeelden van ontmoet hebben, als ook dat men reeds in de VIde eeuw bedriegerijen met dezelve begon aan te rigten. Deze vermeerderden met nieuwe *Reliquien* en nieuwe Heiligen in dit Tijdvak van dag tot dag. Voornamelijk hielden zich de *Grieken* daarmede op, in de tijden der kruisvaarten, om *Reliquien* te koop te veilen, gelijk ook in het Westen zoodanige handel in *Reliquien* gedreven werd, dat verfcheidene Franfche Kerkvergaderingen daar tegen befluiten hebben genomen, en ook de Pausfen dezelve verbieden moesten.

VERONICA een Reliquie.

Men behoeft fommige *Reliquien* flechts te hooren noemen, om derzelver onechtheid te voelen. Reeds in de voorgaande eeuwen wendde men voor, *zweetdoeken* te bezitten van CHRISTUS, met de afbeelding van zijn wezen, op dezelve gedrukt; geen van dezelve was echter zoo geëerd, als het zoogenoemde *Heilige aangezigt*, (*Sancta Facies*,) of *Veronica*, in de *St. Pieterskerk* te *Rome*. Men vertelde, dat, toen de Zaligmaker zijn kruis uitdroeg ter kruifiging, eene vrouw, VERONICA, hem haren linnen fluijer aangeboden zal hebben, om daarmede zijn bloed en zweet af te veegen; dat JEZUS te gelijk zijn aangezigt daar in gedrukt en haar dit ter gedachtenis zijner liefde terug gegeven hebbe. Dit zal bewaard gebleven zijn, en fchijnt te *Rome* reeds federt het jaar 1011 vertoond te zijn.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

MONT (*) heeft dit reeds voor eene Fabel verklaard, en de zeer waarschijnlijke gissing geopperd, dat VERONICA, in plaats van een vrouwenaam te zijn, liever uit misverstand en zamenknooping van twee woorden, *Vera icon*, (*de ware afbeelding* van CHRISTUS op die Zweetdoek,) ontstaan is. Hoe het zij, in het tegenwoordig Tijdvak was deze Reliquie wezenlijk eene der allerheiligsten. Paus HONORIUS III gebood in het jaar 1223, dat deze beeldtenis jaarlijks op zekeren Zondag in een' kistje van goud, zilver en juweelen, in statelijke Procesfie uit de Pieterskerk naar het Hospitaal van den H. Geest gedragen moest worden door de Kanunniken der Pieterskerk, en dat men bij die gelegenheid onder de armen geld zou uitdeelen, en door den Paus de Mis bediend en eene Kerkrede gehouden zou worden. Van deze soort van godsvrucht is ook boven bij den oorsprong van het Jubeljaar eene spoor voorgekomen.

Bloed van CHRISTUS

Sedert de Xde eeuw wilde men ook op meer dan ééne plaats iets van het bloed van CHRISTUS bezitten. Doch zoodanige Reliquien vermenigvuldigden steeds. In het jaar 1247 ontving HENRIK III, Koning van *Engeland*, van de Hoofden der Tempeliers en Hospitaliers van *Jeruzalem* een krijstallen kruikje met bloed van CHRISTUS, hetwelk hij zelve in eenen plegtigen omgang in de *Westmunsterkerk* bragt, hetwelk MATTHEUS PARIS wijdloopig beschrijft, doch tevens meldt, dat velen niet gelooven wil-

(*) *Mem. pour servir à l'Hist. Eccles. T.* I. *p.* 471.

wilden, dat het waarlijk bloed van den Zaligmaker was, en het tegenſpraken; *Obgunnire* is het woord, hetwelk deze Geſchiedſchrijver hier gebruikt. Ook werd, toen de *Franſchen* en *Venetianen Konſtantinopolen* veroverden, in het jaar 1404, door den Abt MARTIN in het Bisdom *Bazel* wat van het bloed van CHRISTUS medegebragt. Wij zullen verder geene lijst opgeven van dergelijke Reliquien, als bij voorbeeld, *hoofden der Apostelen*, *de voorhuid des Heilands*, en *haar van de Maagd* MARIA, hetwelk in het jaar 1280 alles te *Rome* in de Kerk van *Lateraan* te vinden was, alzoo dit genoeg is, om te bewijzen, dat deze eeuwen tijden waren, waar in men alles geloofde.

Nuttiger is het aan te merken, dat te midden van deze duisternisſen, hier en daar een enkel helderder brein de waarheid zag, en de bedriegerijen durfde ten toon ſtellen, hoewel altijd met huiverigheid, en met inmengſelen van de toen algemeene ligtgeloovigheid. Zoodanig een was GUIBERT, Abt van *Nogent ſous Concy*, die behalve andere ſchriften eene Levensbeſchrijving van zich zelven, (*de vita ſua ſive Monodiarum Libri tres*,) en een werk over de *Reliquien*, of gelijk hij het noemt, *over de onderpanden der Heiligen*, heeft nagelaten, (*Libri quatuor de Pignoribus Sanctorum.*) Uit het eerſte weten wij, dat hij geboren is, in het jaar 1053, uit een adelijk geſlacht, en dat hij Abt van het bovengemelde Klooster geworden is in het jaar 1104, en overleden in het jaar 1124. Ten aanzien van het laatſte zegt hij ons, dat vele vragen over eenen

tand

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

tand van CHRISTUS, welken de naburige Monniken van het Klooster van den Heiligen MEDARDUS voorgaven te bezitten, hem aanleiding hadden gegeven tot het opstellen van dit Boek. In het *eerste Boek* toont hij aan de geoorloofdheid ja noodzakelijkheid van dit onderzoek, en bewijst, dat 'er omtrent zoogenoemde Heiligen menigvuldige sprookjes en fabelen verdicht zijn, dat de Kerk om die reden daaromtrent behoedzaamheid wil gebruikt hebben. Zij gaat, zegt hij, in hare behoedzaamheid zoo ver, dat *zij zich niet verstout te zeggen, dat het ligchaam der Moeder Gods tot heerlijkheid opgewekt is geworden*, dewijl het haar aan bewijzen daar toe ontbreekt; vervolgens komt hij tot de *Reliquien*, en meldt verscheidene voorbeelden van bedrog, met dezelve gepleegd. Hem zelven was het gebeurd, dat een Geestelijke in eene Kerk, waar hij tegenwoordig was, een kistje vertoonde, waar in iets van het brood zou zijn, daar de Zaligmaker van gegeten had, en daar bij de stoutheid had, om zich op het getuigenis van GUIBERT te beroepen, zonder dat deze, gelijk hij bekent, het durfde wagen, om den Geestelijken voor eenen Bedrieger te verklaren, gelijk hij inderdaad was. In het *tweede Boek* komt hij weder op den *tand*, welke aanleiding tot zijn geschrift gegeven had. In het *derde Boek* handelt hij bepaalder van de gewaande *Reliquien* van CHRISTUS, welke hij *Godslasteringen* noemt. Op het derde Boek volgt een *vierde*, (*de interiori mundo*,) hetwelk echter vroeger dan de overige geschreven is, en een bijzonder werk op zich zelve uitmaakt. *Het* han-

handelt over *gezigten* en *verschijningen*, en hoe zij naar de gesteldheid der inwendige wereld verklaard moeten worden. Dit werk van GUIBERT, hoewel hij meestal halverwege staan bleef, kon echter zeer gewigtig geweest zijn, om het Bijgeloof tegen te gaan, maar de tijden lieten niet toe, dat het veel afgeschreven werd, dus bleef het slechts in eenige Kloosterboekerijen bewaart, en werkte weinig uit. De *Benedictijner* LUKAS D'ACHERY heeft het met andere werken van GUIBERT in druk uitgegeven te *Parys* in 1651 in *Folio*.

Veeleer ging het Bijgeloof in de volgende eeuwen nog voort, met *Reliquien* te vereeren, zelfs zoo, dat men daar mede volhardde, niettegenstaande het bedrog openlijk aangetoond werd; hetwelk de geschiedenis van het Heilige Bloed te *Wilsnack* voornamelijk bewijst. Dit dorp in de *Priegnitzer Mark Brandenburg* was in het jaar 1383 door een roofzuchtig Edelman met de Kerk verbrand. Toen de Priester van hetzelve vervolgens ging zoeken, of 'er ook iets van de Kerkegoederen gered was, vond hij in een gat van den steenen Altaar drie *Hostien*, van welke hij terstond uitstrooide, dat zij gewijd en met het bloed van CHRISTUS geverfd waren. Spoedig kwamen hem de wonderen te hulp, welke door deze Hostien verrigt werden, en zijn Bisschop te *Havelsberg* bevestigde de waarheid van dit alles. Thans was de toeloop van Bedevaartgangers derwaarts zoo groot, dat niet alleen het Dorp maar ook de Kerk prachtig weder opgebouwd konden worden. Paus URBANUS VI zelve schonk

aan

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

aan de Pelgrims eenen aflaat. Het Dorp kreeg stadsregten, en werd met muren en poorten omringd. Eindelijk begonnen verstandige mannen dit bedrog in te zien, onder welken JOANNES HUS, die vermaarde Hervormer, in het begin der XVde eeuw de de eerste was, die zich openlijk in geschrift daar over verklaarde, en voorbeelden bijbragt van gepleegde bedriegerijen. Onder anderen: Een Burger van *Praag*, die eene lamme hand had, bragt aan het Heilige Bloed eene zilveren hand ten offer, en wachtte tot op den derden dag, wat de Geestelijken daar van openlijk zeggen zouden. Ook trad werkelijk één van hen voor de Gemeente op, en roemde het wonder, hetwelk aan de hand gewrocht was; maar de burger logenstrafte hem voor elks gezigt, door het vertoonen van zijne hand, die lam was als te voren enz. Vervolgens werden verscheidene onderzoekingen in het werk gesteld, en het bedrog bleek bij elke derzelve, ook verklaarden zich vele aanzienlijke mannen daaromtrent allerduidelijkst; doch alles vruchteloos, dewijl de stad te veel voordeel van de Bedevaarten trok, en zelfs nog in het jaar 1500 aflaten van *Rome* wist te verkrijgen voor de Bedevaartgangers. Dit duurde tot 1550, wanneer de *Euangelische* Predikant te *Wilsnack*, JOANNES ELLEFELD deze Hostien verbrandde, maar hij geraakte daar over eenigen tijd in gevangenis, en verloor zijn ambt, omdat hij het zonder weten van den Keurvorst gedaan had, en omdat het Domkapittel te *Havelberg* nog Roomsch-katholijk en heel vermogend was.

Kei-

Keizer KAREL IV, een geleerd Vorst, was echter zoo bijgeloovig ingenomen met *Reliquien*, dat hij een groot aantal van dezelve bijeenbragt. Dus geloofde hij de fpeer of lanfie te bezitten, waar mede de zijde van JEZUS doorftoken was, als ook *nagels* van zijn kruis. Van Koning LODEWYK van *Hongarye* kreeg hij in het jaar 1359 het *tafellaken*, daar de tafel mede gedekt zou geweest zijn, bij het laatfte Paaschmaal van JEZUS. Nog bezat hij een ftuk van het *kruis*, een ftuk van de *koorde*, waar mede JEZUS aan de geefelpaal gebonden was; van de *fpongie*, waar mede hij aan het kruis gedrenkt werd en meer dergelijke, en daar aan fchreef deze Vorst toe, dat het hem gelukt was, zijn Koningrijk *Bohemen* zoo zeer uit te breiden. Over den *trouwring*, welken JOZEF aan MARIA gefchonken had, ontftond een twist tusfchen de fteden *Siena* en *Perugia*, welke in het jaar 1484 door INNOCENTIUS VIII ten voordeele van *Perugia* werd uitgewezen.

Groot was ondertusfchen de verlegenheid, wanneer een dubbel of meer van fommige *Reliquien* op onderfcheidene plaatfen vertoond werden, waar van vele voorbeelden voorkomen. GERSON werd dus in 1408 in een verfchil betrokken over het ligchaam ten minfte over het hoofd van den Heiligen DIONYSIUS, hetwelk de Abdij van *St. Denys*, maar ook eene Kerk te *Parys* beweerde te bezitten. Wij hebben van hem over dit onderwerp in zijne werken eenen Brief, waar in hij ftout weg fchreef: ,, Het zou 'er met de vereering der Reliquien bij vele Kerken flecht uitzien, indien men elke verfcheidenheid

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

omtrent dezelve eene onverdragelijke dwaling wilde noemen; men moet bovendien het dekſel des harte met eene goddelijke uitlegging wegnemen, wanneer twee Kerken of Ordens van Monniken mogten voorgeven, dezelfde *Reliquie* te bezitten, waar van ontallijke voorbeelden zijn. *Niets verhindert dus, dat de beide ſtrijdige verhalen naast elkander ſtaan kunnen;* ſchoon al niet in waarheid, evenwel in zulke waarſchijnlijkheid van gronden, welke genoegzaam is, om de beide voorgevens prijſelijk te maken, en ze tegen de beſchuldiging van leugen of dwaling te beſchermen; nademaal eene dwaling in godsdienstzaken en een leugen uitdrukkelijk ſchuld te kennen geven." De geleerde man dacht niet aan de uitvlugt, welke men reeds in de IVde eeuw hier op gevonden had, dat de *Reliquien* ſomtijds wonderdadig vermenigvuldigden. Honderd jaren, nadat GERSON, ter eere van den Heiligen DIONYSIUS, deze zeldzame *Logica* had gebruikt, (*nihil prohibet, utrumque contradictoriorum ſtare ſimul cum altero,*) hebben verſtandige lieden deze hooggeſchatte Reliquien openlijk beſpot.

Vereering der Maagd MARIA.

Onder al de Heiligen beklom de Maagd MARIA den hoogſten trap van vereering; zij was reeds in het vorig Tijdvak met den hoogſten eerbied vereerd, maar in het tegenwoordige ging dit zoo ver, dat 'er weinig aan ſcheelde, of zij werd als eene Perſoon der Godheid beſchouwd. Zij heette doorgaans *de Koningin des Hemels;* door haar moest men bij CHRISTUS alle genade zoeken, die haar even min iets kon of mogt weigeren, als een Zoon aan

zij-

zijne Moeder; de *Roozenkrans* was bijzonder aan haar gewijd. Zij gaf aan de *Karmeliten* hun *Scapulier* en aan de *Dominikanen* hun Ordenskleed. In hare Kerken, op hare Feesten en Altaren was de Godsvrucht der Christenen veel vuriger dan in en op die, welke tot den dienst van God en CHRISTUS bestemd waren. Aan het Hof des hemels was zij als de Moeder Gods de eigenlijke begunstigde van God en CHRISTUS, allengs zelfs mengde zich *galanterij* in hare vereering. De Schrijvers van dien tijd verliezen zich in haren lof, bijzonder de Heilige BERNHARD en RUPERT, Abt van *Duits*, die haar *de bruid van God den Vader* noemt; maar ook de meer verlichte Abt GUIBERT schreef een bijzonder werk over haren lof, (*de Laude S. Mariae Liber*,) alwaar onder anderen een gebed aan haar, grootendeels op rijm, voorkomt, in hetwelk deze regels gevonden worden:

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

O Maria! quamvis ore te polluto nominem,
Audi tamen, et a culpis interim da requiem,
Jugem quoque hac in vita da Tui memoriam,
Da, Maria, dulcis tota, in futura gloriam,
Da, Maria, Tuis servis animae munditiam,
Da, Johannes, adversorum vincere molestiam;
Nosmet ambo ad virtutis lineam reducite,
Ut conjungi mereamur claritati coelicolae.

Onbesmette ontvangenis van MARIA.

Men behoeft zich niet te verwonderen, dat, bij zoodanigen hoogen eerbied voor de Moedermaagd, de Kanunniken te *Lions* tot de stelling kwamen, *dat zij alleen onder alle menschen zonder erfzonde ontvangen was.* GUIBERT in het zoo even aangehaalde geschrift zeide, dat zij door den H. Geest

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

van de erfzonde, gelijk van de dadelijke zonden, volkomen bevrijd was; maar PASCHASIUS RADBERT had reeds 200 jaren vroeger beweerd, dat MARIA noodzakelijk van alle erfzonde vrij geweest moet zijn, dewijl zij reeds in moeders lijf geheiligd was, waarom ook de geheele Kerk hare geboorte vierde. Van waar de Domheeren van *Lions* hunne meening ook ontleend mogen hebben, zij voerden in het jaar 1140 in hunne Kerk het *Feest der onbevlekte ontvangenis der Maagd* MARIA, (*Festum immaculatae conceptionis B. M. Virg.*) in. Men heeft wel een' ouder oorsprong van dit Feest willen zoeken, maar zonder grond, trouwens, de Fransche Geleerde MABILLON heeft te regt opgemerkt, dat men in sommige oude *Kalenders* de bewoording: *Conceptio B. Mariae*, welke de ontvangenis van JEZUS door MARIA beduidde, kwalijk verstaan hebbe van de ontvangenis van MARIA zelve. Hoe het zij, naauwelijks had de Heilige BERNHARD de instelling van het Feest door deze *Kanunniken* vernomen, of hij schreef hun eenen langen Brief, om hen te bestraffen en te wederleggen, met welken Brief later Roomschgezinde Schrijvers zeer verlegen zijn geweest, omdat BERNHARD zich daar in vrij duidelijk verklaart, dat MARIA even gelijk andere menschen erfzonde gehad hebbe, waarom sommigen zich beholpen hebben met eene fijne onderscheiding tusschen *Conceptio activa* en *passiva*. Behalven BERNHARD waren 'er meer anderen, die van deze onbevlekte ontvangenis van MARIA niet wilden hooren; maar als de *Dominikanen* in de XIIIde eeuw de leer van

den

den Heiligen BERNHARD begonnen te verdedigen, en daar tegen de Hooge School te *Parys* de Kerk van *Lions* voorſtond, werden de twisten heviger, zonder dat de Pauſen dit in langen tijd durfden beſlisſen; ook de *Franciskanen* voerden dit Feest ſedert het jaar 1262 in hunne Kerken in.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

De Pſalter van MARIA

Niettegenſtaande deze twisten, ging men voort, met MARIA hoogelijk te vereeren; bijzonder was ALBERT *de Groote* in de XIIIde eeuw werkzaam in ſchriften tot haren lof, onder anderen in een, hetwelk den titel heeft: *Super Euangelium: Misſus est, ſubtiliter et eleganter oſtendens ineffabiles glorioſae Virginis Mariae Laudes*, in hetwelk hij niet minder dan 230 vragen aangaande MARIA behandelt; op gelijke wijze heeft THOMAS van *Aquino* heel breedvoerig de leere van de Maagd MARIA in zijn godgeleerd zamenſtel met vele ſpitsvinnigheden en muggezifterijen voorgedragen. Inzonderheid heeft de beroemde *Franciskaner* BONAVENTURA hier in uitgemunt, in wiens werken eene geheele reeks van ſchriften tot lof van MARIA gevonden wordt, ſchoon omtrent de echtheid van eenigen derzelve getwijfeld wordt. — Dus heeft men hem, bij voorbeeld, ook toegeſchreven het *Pſalmboek*, de *Pſalter* van MARIA, hetwelk, ſchoon niet van hem, evenwel een ſtuk uit deze eeuw is, waar in veel op MARIA wordt toegepast, hetwelk in de oorſpronkelijke *Pſalmen* van God en CHRISTUS gemeld wordt. Wij zullen alleen, tot eene proeve, den CXden *Pſalm* geven: „ De Heere heeft tot mijne Lieve Vrouw „ gezegd: Zit, mijne Moeder, aan mijne regter-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

„ hand! Gij hebt lust in goedheid en heiligheid; „ daarom zult gij met mij regeren. Op uw heilig „ hoofd ſtaat de kroon der onſterfelijkheid, wier „ ſchittering en glans niet uitgebluscht worden. „ Vrouwe, ontferm u mijner! Moeder van licht „ en glans! ſtort ons uit uwe ſchatten wijsheid „ Gods in, kennis van ſchranderheid en een voor„ beeld van tucht!"

Het heilige huisje van Loretto.

Behalve menigvuldige verhalen van verſchijningen en wonderen van de Heilige Maagd, is bijzonder berucht de geſchiedenis van haar huis en deszelfs overvoering uit *Nazareth* naar *Europa*. Namelijk, dus luidt hoofdzakelijk de vertelling: De Apostelen hadden de kamer of het vertrek, waar in MARIA te *Nazareth* woonde, in eene Kerk veranderd, aan haar toegewijd. De Euangelist LUKAS maakte daar in een houten beeld der Maagd, met haar Kind op den arm, in deze Kerk werd lang de godsdienst geoefend; maar toen nu alles in het Heilig Land *Muhammedaansch* was geworden, droegen de Engelen dit huis of Kerk in het jaar 1291 uit *Nazareth* door de lucht over naar *Terſeto* in *Dalmatië*, aan de Kust der *Adriatiſche* Zee. Hier ſtond het eenigen tijd, doch, alzoo het niet behoorlijk vereerd werd, namen de Engelen het Heilige huis in het jaar 1294 weder op, en voerden het over Zee in *Italië*, digt bij *Recanati*, in een woud, hetwelk aan zekere vrouw LAURETA toebehoorde, van waar dit huis of Kerk den naam gekregen heeft der H. MARIA van *Loretto*. Doch nu ſtond de Kerk te eenzaam en te digt aan zee, en was dus niet veilig voor

voor de zeeroovers, die de Pelgrims kwamen plunderen; de Engelen verplaatsten ze nogmaals in het jaar 1295, duizend schreden digter bij *Recanati*, op een' heuvel, welke aan twee broeders toekwam. Wegens de rijkelijke geschenken, welke het Heilige huis ontving, kregen deze Broeders twist, en vatten de wapenen tegen malkanderen op; om derhalve verdere onheilen vóor te komen, verplaatsten de hemellingen, na eenige maanden, het gebouw voor het laatst in het jaar 1295, een boogschoot verder op eenen nabijgelegen heuvel, alwaar het nog staat, doch zoo dat het *Heilige Huis*, (*la casa santa* van de *Italianen* genoemd,) in eene groote Kerk geplaatst is, welke men 'er over gebouwd heeft, en welke eenen rijken schat van kostbaarheden in zich bevatte, doch al hetwelk in de laatste omwentelingen van onzen tijd verstrooid is geraakt, zoodat van het H. Huis alleen de muren overgebleven zijn.

Vervolg van de onbevlekte ontvangenis van MARIA.

Doch laat ons wederkeeren tot de twisten, welke gevoerd zijn geworden over de leere van de *onbevlekte ontvangenis van* MARIA. Dezelve werd meer en meer voortgeplant. De beroemde Schoolgeleerde uit de Orde der *Franciskanen*, JOANNES DUNS SCOTUS, die in het jaar 1308 dezer wereld overleed, verdedigde dit leerstuk met zoo veel scherpzinnigheid, dat hij daar door den titel van *Doctor Subtilis* verkreeg. Maar de *Dominikanen* of *Thomisten* bleven echter ook bijzonder in dit stuk verschillen van de *Scotisten*. Doch in het jaar 1387 bestreed zekere JOANNES van *Montesono*, of *Monçon*, een geboren *Arragonier*, een Dominikaner Monnik en

Leeraar der Godgeleerdheid te *Parys*, deze leer in eene openlijke *Disputatie*, waar in hij XIV ſtellingen, (*Theſes*,) voordroeg, onder welke ook deze was: „ Het is uitdrukkelijk tegen het geloof, te beweeren, dat niet ieder mensch, behalve CHRISTUS, de erfzonde van ADAM ontvangen hebbe." Deze en eenige andere der gemelde ſtellingen werden door de Univerſiteit te *Parys* veroordeeld, en zij verwees den ſteller ter ſtraffe. Maar MONTESONO beriep zich op den Paus, en vlugtte naar *Avignon*, werwaarts de Univerſiteit vier afgevaardigden zond, en onder dezen PIETER D'AILLY, die hare zaak met grooten ijver bepleitte, zoodat MONTESONO bemerkende, welken keer de dingen namen, naar zijn vaderland *Arragon* terug keerde, en daar de partij van den Tegenpaus URBANUS VI omhelsde. Door deze overwinning der Hooge School verloren de *Dominikanen* veel van hun aanzien in *Frankryk*, waar het bijna algemeen tot eenen opſtand tegen hen kwam. Ook kwamen op vele plaatſen wonderen de leer der onbevlekte ontvangenis van MARIA te hulp, zoodat dezelve hoe langer hoe meer ingang vond.

Dewijl 'er evenwel tot nog toe geene beſliſſende uitſpraak over dezen twist voorhanden was, noch van de Kerk, noch van den Paus, geloofden de Vaders der Kerkvergadering van *Bazel*, dat zij zich deze zaak behoorden aan te trekken, ook nam deze vergadering in hare 36ſte Zitting in September 1439 een beſluit, dat de leere, volgens welke de Heilige Maagd door eene voorkomende en werkende bijzonde-

dere genade Gods ſteeds van de erfelijke en dadelijke ſchuld onbevlekt gebleven is, als eene godvruchtige, met den Godsdienst, het Katholijk Geloof, de gezonde Rede en de Heilige Schrift overeenkomende leere van alle Katholijken moet goedgekeurd en aangenomen worden, en dat het in het vervolg aan niemand geoorloofd zou zijn, het tegendeel daar van voor te dragen. Te gelijk vernieuwde zij het vieren van het *Feest der ontvangenis van* MARIA op den 8ſten December. Paus SIXTUS IV, zonder echter eenig gewag te maken van dit beſluit, omdat hetzelve door de Kerkvergadering genomen was na hare ſcheuring van den Paus, bevestigde het een ander in twee Bullen, eene van het jaar 1477, en de andere van het jaar 1488.

Toenmaals en nog wat na het jaar 1500 leefde in het *Milaneeſche* de *Franciskaner* BERNARDINUS DE BUSTI, de grootſte Lofredenaar van de Heilige Maagd boven alle anderen. Deze liet eene verzameling van 60 Predikatien drukken, ter harer eere gehouden, onder den titel: *Mariale eximii viri Bernardini de Busti, Ordinis Seraphici Francisci, de ſingulis festivitatibus beatæ Virginis per modum Sermonum tractans, omni Theologia copioſum; denique utriusque juris auctoritatibus applicatis, et arte humanitatis refertum, in omnibus allegationibus promtisſimum.* Uit den titel reeds kan men oordeelen, van welke waarde dit werk zij, en welk een bijgeloovige dweeper deze man zich betoont te wezen.

Zeer merkwaardig ondertusſchen is het, dat ten aanzien van de leer der onbevlekte ontvangenis van

MARIA de gewaande Hemelfche Openbaringen van twee voorname Heiligen van dezen tijd zoo regelregt verfchilden. Aan de Heilige BIRGITTA van *Zweden* was door MARIA zelve de onbevlekte ontvangenis geopenbaard geworden, maar de Heil. KATHARINA van *Siena*, welke 7 jaren na BIRGITTA ftierf, daarentegen had eene verfchijning van God den Vader, in welke weder MARIA zelve haar zeide, dat zij als alle andere menfchen in erfzonde ontvangen was. TRITTENHEIM, die dit verhaalt (*), voegt 'er bij: „ Geen godvruchtig en aandachtig vereerder der onbevlekte Maagd mag zich daar door tot een ander gevoelen laten brengen; want perfonen, die God in waarheid vreezen, zien de waarheid en niets valsch; die genen, die hun eigene ingevingen ftoutelijk boven de waarheid ftellen, worden met regt bedrogen. Doch ik ga dit voorbij, opdat het niet fchijne, dat ik Godgeleerdheid in de Gefchiedenis wille mengen."

Nog ging men voort, over dit Leerftuk te twisten, over hetwelk verfcheidene twistfchriften voor en tegen het licht zagen, tot dat eene voor de *Dominikanen* fchandelijke gebeurtenis deze drift eenigen tijd ftremde.

Eenige Opperften dezer Orde befloten in een Generaal-Kapittel in het jaar 1506, om het gezag van hunne Orde, even gelijk de *Franciskanen*, door wonderwerken en verfchijningen, te verheffen. Zij verkozen tot het tooneel van hunne bedriegerijen de ftad

(*) *Chron. Hirfaug. ad a.* 1368.

ſtad *Bern*, en tot hun voorwerp zekeren JAN JETZER, een ſnijders-gezel, dien zij in hun Klooster aldaar aannamen, een' eenvoudigen, ligtgeloovigen bloed. Vier der Monniken, de *Prior*, *Lector*, *Subprior* en de *Procurator* of Schafmeester van het Klooster, ſpeelden met dezen hun ſpel. Na eenige voorbereidingen verſcheen aan JETZER de Heilige Maagd, die hem verklaarde, dat haar Zoon niet langer wilde dulden, dat haar tot hare eere een voorregt werd toegeſchreven, hetwelk hem alleen toekwam, namelijk zonder erfzonde ontvangen en geboren te zijn. Zij drukte hem ook de lidteekenen van JEZUS wonden in. Maar ongelukkig begon JETZER bedrog te vermoeden, zoo dat hij zich tegen hunne bedoelingen kantte, waarom zij hem meenden te vergeven. De zaak hier door ruchtbaar geworden, werd onderzocht, en de Paus zelve benoemde in het jaar 1508 twee Bisſchoppen en eenen Provinciaal der Dominikanen tot Rigters, die de vier Monniken veroordeelden, om ontwijd en aan den Wereldlijken Rigter ter ſtraffe overgegeven te worden. Ook werden zij den 31ſten Mei des gemelden jaars buiten de poort van *Bern* verbrand, en JETZER ten lande uitgebannen.

Men zou menigmalen gelegenheid gehad hebben, om dergelijke ontdekkingen van de valschheid van voorgewende verſchijningen en wonderwerken te doen, indien de ligtgeloovigheid dier tijden en het belang der Geestelijken niet hadden medegewerkt, om het bedrog eer aan te moedigen. Een ſtervende Paus, GREGORIUS XI, in het jaar 1378, waarſchuwde,

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

de, terwijl hij de gewijde Hostie in de hand hield, de omstanders, voor mannen en vrouwen, die hunne eigene hersenschimmen voor goddelijke gezigten en openbaringen uitgaven, door welke hij klaagde, zelve om den tuin geleid te zijn (*); bedoelende daar mede, gelijk Roomsch-Katholijke Schrijvers zelve erkennen, de Heiligen van zijnen tijd, PIETER van *Arragon*, BIRGITTA van *Zweden* en CATHARINA van *Siena*. De geest van ligtgeloovigheid scheen wel door den onderzoekenden ernst en de gispende heekeling van VALLA, ERASMUS, HUTTEN en anderen op het laatste van dit Tijdvak te verminderen, maar de vruchten hier van waren eerst onder gunstiger omstandigheden te wachten.

Men bleef derhalve voortgaan, met eene menigte wonderen en verschijningen bijzonder van de Maagd MARIA te verhalen; bijzonder werd daardoor een Beeld van de Lieve Vrouw te *Halle* in de *Nederlanden* vermaard, aan wier lof de geleerde, maar in den Godsdienst onvaste en eindelijk dweepzieke JUSTUS LIPSIUS zijne pen, gelijk bekend is, in lofschriften gewijd heeft.

De vereering der Moedermaagd kon niet wel vermeerderd worden, en evenwel wist het Bijgeloof nog iets uit te denken. De groetenis des Engels aan MARIA, gemeenelijk het *Ave Maria*, was reeds in een gebed veranderd, en besloeg in den Roozenkrans of het zoogenoemd *Pater Noster* eene aanzienlijke plaats, zoodat het tienmaal het getal der *Onze Vaders*

(*) GERSON *de Examinat. Doctr. T.* I. *Opp. p.* 16.

ders overtrof; maar de ingezetenen van *Xanten* in het *Kleeffche* vonden hier bij nog dit uit, op voorgang van hunne Geestelijkheid, dat 'er bij het invallen van den nacht door klokkengelui een teeken gegeven werd, om dit *Ave Maria* op te zeggen; JOANNES XXII fchonk in het jaar 1318 aan de genen, die hetzelve driemaal knielende onder ernftig berouw hunner zonden bidden zouden, een' aflaat van tien dagen. In de volgende eeuw beval CALIXTUS III, gelijk men gewonelijk gelooft, ook op den middag de klok te luiden, opdat ieder een de Maagd MARIA op deze wijze mogt begroeten. Eenigen tijd te voren had de beroemde Heilige VINCENTIUS FERRERI deze groetenis des Engels door zijn voorbeeld tot een gewoon begin der Kerkredenen gemaakt.

Eindelijk werd, door het invoeren van nog twee nieuwe Feesten, dat van MARIA's *bezoek*, (*vifitationis*,) op den 2den Julij, ter gedachtenis van haar bezoek bij hare Nicht ELIZABETH, en van MARIA's *voorftelling*, (*praefentationis*,) ter gedachtenis dat MARIA door hare ouderen in den Tempel aan God was voorgefteld, het getal van zeven Feesten ter eere van MARIA voltooid; welke zijn *conceptionis*, *nativitatis*, *praefentationis*, *annunciationis*, *vifitationis*, *purificationis et asfumtionis*.

Nieuwe Feesten of Heilige dagen.

Over het geheel vermenigvuldigden in dit Tijdvak de Feesten en Heilige dagen; gelijk men daar van de fprekendfte bewijzen heeft, in den *Sacramentsdag*; de Feesten ter eere van MARIA, maar ook van elken nieuwen Heiligen, en die van bijzondere Befcherm-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

schermheiligen van enkele Kerken en Kloosters, en andere lieten naauwelijks eenen dag in het jaar open, die niet aan de vereering van den eenen of anderen Heiligen gewijd was.

Het Feest der Gekken.

Wij mogen ook niet geheel met stilzwijgen voorbijgaan een zeer ergerlijk *Feest*, hetwelk wel niet onder de Godsdienstige Feesten behoort, maar evenwel van de Geestelijkheid midden in de Kerken gevierd werd, *het Feest der Gekken*, ook onder den naam *Festum fatuorum*, *vel Follorum*, of *la Fête des Foux* bekend. Het vond ongetwijfeld zijnen oorsprong van de *Saturnalien* der Oude Romeinen, welke met buitensporige dartel- en wulpsheid gevierd werden. Het was hunnen Christelijken Nakomelingen niet mogelijk, de vreugde van zulk een Volksfeest, hetwelk in December viel, vaarwel te zeggen. Hoe zeer ook, sedert AUGUSTINUS, de Kerkvaders daar tegen geijverd, en Kerkvergaderingen ze verboden hadden, men ging voort dit Feest te vieren, met zich op hetzelve als beesten te vermommen, en allerhande dartelheden te bedrijven; en deze gewoonte, die eerst in den Kersnacht, vervolgens op den eersten Januarij gevierd werd, en ten laatste in openlijk zingen, dansen en brassen veranderde, bleef vele eeuwen lang zelfs te *Roma* in zwang. De zoo slecht beruchte Patriarch van *Konstantinopolen*, in de Xde eeuw, THEOFYLACTUS, verordende zelfs, dat op de aanzienlijkste Feesten vermakelijke en dartele liedjes onder de Geestelijken in de Kerken gezongen werden, die met

met danſen verzeld gingen (*). Maar in de Westerſche Landen was het eigenlijk, waar de potſen der *Saturnalien* in een Kerkelijk Feest van de Geestelijkheid zelve veranderden; van dit ſchouwſpel was *Frankryk* het hoofdtooneel, hetwelk op den eerſten Januarij, en in ſommige Kerken op het Feest van JEZUS *Verſchijning* of op *drie Koningen dag* gehouden werd van de lagere Geestelijkheid, en het welk daar van den naam kreeg van *Festum Hypodiaconorum*, ook *Festum Calendarum*. Deze Ondergeestelijken verkoren in de Kathedraalkerken eenen *Bisſchop* of *Aartsbisſchop der Gekken*, dien zij met belagchelijke plegtigheden inwijdden, den dienst in zijne Kerkelijke kleeding verrigten en ten laatſte den zegen lieten uitſpreken, waar bij men het Aartsbisſchoppelijke kruis, de Bisſchopsmuts en Bisſchopsſtaf voor hem uitdroeg. In *geëximeerde* Kerken, die dus onmiddelijk van den Paus afhingen, verkozen zij zelfs eenen *Paus der Gekken*, dien zij even zoo grappig de Pausſelijke kleeding aantrokken, en hem als Paus in de Kerk handelen lieten. Zij zelve, en met hen ook de Priesters, bedreven, gedurende dezen Godsdienst, eene menigte zotheden, welke den Godsdienst onteerden. Vermomd of als Tooneelſpelers gekleed, met beſmeerde aangezigten, of in vrouwenkleêren, dansten zij op het Koor, en zongen ontuchtige liedjes; voornamelijk aten de Diakenen en Onderdiakenen, of de Koorjongens, worst voor het oog van den Priester, die de mis deed;

(*) CEDRENI *Compend. Hist. p.* 638.

deed; zij ſpeelden met dobbelſteenen; en wierpen allerhande ontuig in derzelver wierookvat. Als de Mis gedaan was, ſteeg de onbeſchaamdheid in woorden, gebaarden en daden nog hooger; tot eindelijk deze buitenſporigheden zich ook op ſtraat verſpreidden en 'er de Leeken insgelijks deel aan namen.

Naardien deze moedwil in de XIIde eeuw reeds in vele Kerken in *Frankryk* ingevoerd was, gaf de Pauſſelijke Legaat aldaar, de Kardinaal PIETER, in het jaar 1198 aan ODO, Bisſchop van *Parys*, en eenigen van deszelfs Kanunniken, last, om dit *Feest der Gekken* in het Kerspel aldaar af te ſchaffen; gelijk zij het ook wezenlijk in het jaar 1199 verboden. Ook verbood de Parijſche Sijnode van het jaar 1212 dezelfde klugten, waar bij de Bisſchop der Gekken zijn' Bisſchoppelijken Staf ontving, (*ubi baculus accipitur;*) en nog nadrukkelijker aan de Monniken en Nonnen; want ook deze en de Kanunniken van zekere Kathedrale Kerken verkozen ſomtijds eenen zoogenoemden *Abt der Gekken*, (*abbas ſtultorum.*) Evenwel hebben deze gewoonten zich nog eenige eeuwen ſtaande gehouden. In *Engeland* was nog in het jaar 1530 zulk een Spotbisſchop, (*Episcopus puerorum* genoemd;) en in de *Franſche* Kerken vond men nog in de XVIIde eeuw vele overblijfſelen van deze kluchten, niettegenſtaande vele Kerkvergaderingen gepoogd hadden, die te vernietigen.

Ezels-feest.

Daar toe behoort ook het *Ezels-feest*, (*Festum aſinorum*,) hetwelk gevierd werd ter eere van den ezel, op welken CHRISTUS in *Jeruzalem* was binnen-

nengereden. Men voerde in Kersnacht in vele Kerken van *Frrnkryk* een Ezel met een Koorhemd of Koorkap op den rug bedekt de Kerk in, onder het zingen van een grappig Latijnsch Lied, waar van elke *ſtrofe* eindigde met de woorden *Hè! Sire Ane! hè! hè!* en hetwelk verder dus luidde:

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Orientis partibus
Adventavit Aſinus
Pulcher et fortisſimus,
Sarcinis aptisſimus.
Hè, Sire Ane, hè!

Hic in collibus Sichen
Enutritus ſub Ruben,
Tranſiit per Jordanem
Subiit in Bethleem.
Hè, Sire Ane, hè!

Saltu vincit hinnulos
Damas et capreolos,
Super dromedarios
Velox Madianeos.
Hè, Sire Ane, hè!

Aurum de Arabia
Thus et Myrrham de Saba
Tulit in eccleſia
Virtus Aſinaria.
Hè, Sire Ane, hè!

Dum trahit vehicula
Multa cum Sarcinula,
Illius mandibula
Dura terit pabula.
Hè, Sire Ane, hè!

Cum aristis hordeum
Comedit et carduum,
Triticam a palea
Segregat in area.
Hè, Sire Ane, hè!

Amen dicas, Asine,
Jam satur ex gramine,
Amen, Amen itera,
Aspernare vetera.
Hè, Sire Ane, hè!

Feest der Lidteekenen van den Heil. FRANCISCUS.

In de XIV en de XVde eeuwen werden de Heilige dagen of Feesttijden nog vermenigvuldigd; dus werd in het jaar 1304 een Heilige dag ingesteld ter eere *der Lidteekenen van den Heiligen* FRANCISCUS. Zijne Orde vond dit te noodiger, omdat de *Dominikanen* jegens dien Heiligen om dit voorregt jaloersch waren, en herhaalde keeren poogden, ook Heiligen uit hunne Orde met gelijke eereteekenen te versieren. Zoo vond zich in het jaar 1500 onder hen te *Ferrara* eene Non, LUCIA, die ook daar op roemde. Maar de *Franciskanen* vonden doorgaans voor hunnen Heilig ondersteuning bij den Paus. Onder anderen als in het jaar 1291 een Dominikaner Mon-

Monnik THOMAS in eene Predikatie gezegd had, dat zeker Martelaar de teekenen van den levenden God gedragen had, maar FRANCISCUS alleen van den dooden, verbood NICOLAUS IV hem het prediken gedurende 7 jaren en bevestigde openlijk dit wonder der genade, hetwelk aan den Heiligen der *Franciskanen* geschied zou zijn.

Andere Heilige dagen.

Onder zoo menigvuldige nieuwe Feesten en Heilige dagen, wijdde men 'er slechts zeldzaam een aan de Godheid zelve toe. Daar onder behoorde het *Feest der Heilige* Drieëenheid, hetwelk reeds vroeger in sommige Kerken gevierd, maar eerst door JOANNES XXII, die in het jaar 1334 gestorven is, in zijne Kerk is ingevoerd. Men merkt daar bij op, dat hij tegen de gewoonte der oude Kerk op dit Zondagsfeest geboden heeft, knielend een plegtig gebed in de Kerk te verrigten. De *Sacramentsdag*, die eerst sedert het jaar 1311 heel algemeen gevierd is, ontving door eene verordening van URBAAN VI in het jaar 1389 nog het bijzonder voorregt, dat men op denzelven de Misse mag lezen, zelfs wanneer 'er in een land *Interdict* van Godsdienst plaats heeft. Geheel nieuw was het Feest der *lans* of *speer*, met welke de zijde van CHRISTUS aan het kruis doorstoken zal zijn, en *der nagelen van zijn kruis*, op verzoek van Keizer KAREL IV, door INNOCENTIUS VI, voor *Duitschland* en *Bohemen*, in het jaar 1354 verordend op den Vrijdag na *Quasimodo geniti.*

Pogingen

Reeds lang zeker had men het nadeel van zoo ve-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

om de Feesten en Heilige dagen te doen verminderen

vele en zoodanige Heilige dagen voor het echt Christendom behooren in te zien, thans begon men allengs daaromtrent vrijmoediger te denken en te spreken, schoon nog zonder vruchtgevolg. Reeds in het jaar 1362 klaagde de Aartsbisschop SIMEON van *Canterbury*, op eene Kerkvergadering of Sijnode, dat, hoe talrijker de Heilige dagen werden, des te meer misbruiken en grove buitensporigheden van allerlei soort dezelve onteerden; en evenwel noemde hij 'er omtrent 40 op, die in zijn Kerspel gevierd werden. De beroemde Hervormers van den uitwendigen staat der Kerk, ten tijde der Kerkvergadering van *Konstans*, zeiden hun gevoelen hier omtrent met meer kunde en vrijmoedigheid. PIETER D'AILLY schreef in zijne voorslagen ter verbetering (*): ,, De Prelaten mogten 'er wel op bedacht zijn, dat in het vervolg bij den openbaren Godsdienst geene zoo bezwarelijke *omslagtigheid*, maar veel meer eene aandachtige kortheid plaats vond; dat in de Kerken niet zoo vele en velerhande *Beelden* geplaatst; niet zoo vele *nieuwe Feesten* ingevoerd; geene nieuwe *Kerken* gebouwd; niet zoo vele *Heiligen* gekanoniseerd werden; en dat het, de Zondagen en de groote Kerkelijke Feesten uitgezonderd, vergund werd, om *na den Godsdienst te arbeiden:* zoo wel daarom, dewijl op Feest- en Heiligedagen meer zonden

(*) *Tractat. de Reformatione C.* 3. *in Gerson. Opp. Append. ad Tom.* II. *p.* 911.

den in kroegen, met danſen en andere dartelheden, welke de ledigheid leert, bedreven werden; als dewijl de werkdagen voor de arme lieden naauwelijks genoegzaam zijn, om zich de behoeften des levens te verwerven. Zijn leerling JOAN GERSON ſtelde wel op diezelfde Kerkvergadering voor, te overwegen, of 'er niet een Feestdag behoorde verordend te worden ter eere van JOZEF, den Maagdelijken Bruidegom der Maagd MARIA, alzoo dit toch ter harer eer en ter eere van CHRISTUS zelven ſtrekken zou: „ niet, dus gaat hij echter voort, als of wij de vermenigvuldiging der Feesten voor den gemeenen man, die van zijnen handenarbeid leeft, wilden aanraden; het zou veel meer te wenſchen zijn, dat voor dezen het getal der Heilige dagen minder was, zoo als reeds bij de voorſlagen ter Hervorming aangemerkt is; maar wij ſpreken dit voor den Geestelijken ſtand en van denzelven (*).

Maar boven anderen muntte door nadrukkelijke voorſtellen over dit onderwerp uit CLEMANGIS, in een bijzonder geſchrift (†): Met oorlof van wijze mannen, zegt hij, geloof ik, dat thans zonder noodzake nieuwe Feestdagen in de Kerk ingeſteld worden. Want

(*) *Sermo de nativitate glorioſæ Virginis Mariæ, et de Commentatione virginei ſponſi ejus Joſeph. Opp. Tom.* III. *P.* III. *pag.* 1358.

(†) *De novis celebritatibus non inſtituendis. Opp. p.* 143-160.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Want daar zijn 'er reeds zoo vele, dat men ze veel meer behoorde te verminderen, omdat zij door hunne menigte in minachting komen. God liet den *Israëliten*, behalve den Sabbath, flechts drie hooge Feesten voorfchrijven; maar des te menigvuldiger en ijveriger baden zij in den Tempel. De godsvrucht der Christenen op Heilige dagen beftaat daar in, dat zij zelden in de Kerk komen, heel zelden eene Mis hooren, en ook deze niet ten einde toe. Het is velen genoeg, als zij knielend de Lieve Vrouw groeten; den meesten, als zij een aan den muur gefchilderd Beeld van eenen Heiligen gekuscht hebben; maar die, welke het ligchaam van CHRISTUS door den Priester in de hoogte hebben zien heffen, gelooven, dat CHRISTUS hun daar voor zeer verpligt zij, even als of zij hem een groot offer gebragt hadden. Dikwijls kan de Priester niet ééns de Mis lezen, omdat 'er niemand bij de hand is, die dienen kan. Ondertusfchen vermaken zich de fatzoenelijke lieden met maaltijden en fchouwfpelen; maar de gemeene man brengt de vierdagen in de kroeg door met zuipen, fpelen, razen en tieren en andere buitenfporigheden. Het is reeds een fpreekwoord geworden: Geen Heilige dag zonder vechten en bloedvergieten. Voor de jeugd van beide kunnen zijn Feesten en Kerken de gefchiktfte bekooringen en verleidingen tot dartelheid en wellust, welke met alle fchaamteloosheid uitgeoefend worden. De Geestelijke Gerigtshoven ftraffen wel den Landman zeer fcherp, die op deze dagen op zijn land of in zijnen wijnberg arbeidt; maar niet die

die genen, die ze door ondeugden ontheiligen. Bij den Nachtgodsdienst, (*Vigiliae*,) ziet men inzonderheid schaamtelooze tooneelen zelfs van Priesteren. CLEMANGIS dringt nu des te meer aan op een waardig vieren der Heilige dagen, en beantwoordt verders de Tegenwerpingen, welke hem konden gemaakt worden, en hij besluit, dat men liever de oude Christenen behoorde na te volgen, die de vereering der Heiligen niet zoo ver hebben uitgestrekt, dat God daardoor veronachtzaamd werd; en dat het niet geoorloofd is, de Heilige dagen enkel te begunstigen, om het voordeel en den winst, welke de Kerken daar van trekken.

Einde van het Achttiende Deel.

